

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

На правах рукопису

НАЗАРЧУК ОЛЕКСАНДР МИКОЛАЙОВИЧ

УДК 94 (477) “19” ХХ ст. 90-ті рр.

**ВІДРОДЖЕННЯ ТА РОЗВИТОК
СОЦІАЛ – ДЕМОКРАТИЧНОГО РУХУ В УКРАЇНІ
В 90-х рр. ХХ ст.**

07.00.01 – Історія України

Дисертація

на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук

**Науковий керівник
Слюсаренко Анатолій Гнатович,
доктор історичних наук, професор**

КИЇВ – 2003

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	3
ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. Ідеологічний зміст, історична традиція та передумови відродження соціал-демократичного руху в Україні	22
РОЗДІЛ 2. Створення та організаційна трансформація соціал-демократичних партій України	49
РОЗДІЛ 3. Громадсько-політична діяльність соціал-демократів	112
РОЗДІЛ 4. Українська соціал-демократія на міжнародній арені	158
ВИСНОВКИ	183
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	191

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

1. АМЮУ Архів Міністерства юстиції України
управління легалізації об'єднань громадян
2. ОСДПУ Об'єднана соціал-демократична партія України
3. ПА СДПУ Поточний архів Соціал-демократичної партії України
4. ПА СДПУ(О) Поточний архів Соціал-демократичної партії України
(об'єднаної)
5. ПА СДС Поточний архів партії "Соціал-демократичний Союз"
6. ПА УСДП Поточний архів Української соціал-демократичної
партії
7. СДПУ Соціал-демократична партія України
8. СДПУ(О) Соціал-демократична партія України (об'єднана)
9. СДС Партія "Соціал-демократичний Союз"
10. УСДП Українська соціал-демократична партія

ВСТУП

Актуальність дослідження. Становлення України як незалежної держави, формування багатопартійної системи, постійна трансформація українського політикуму (політичного середовища), сприяють науковій зацікавленості багатьма суспільно-політичними явищами. Важливе місце у цьому процесі займають дослідження еволюції політичних партій та рухів. При цьому, соціал-демократичний напрямок користується особливою увагою. Пов'язано це з його більш, ніж віковою історією, багатою ідеологічною традицією, зі зростаючим впливом на життя українського народу, на формування національної ідеї, а також перемогами західноєвропейських соціал-демократів як у 1990-ті рр., так і в наші дні.

В значній мірі, саме з соціал-демократією пов'язують економічний добробут, політичну і соціальну стабільність сучасної Європи, активність інтеграційних процесів та їх успішність.

Сьогодні досить актуальними для України є реформування системи влади, розбудова громадянського суспільства, приєднання до євроатлантичної спільноти, у першу чергу, з використанням позитивно зарекомендованих напрацювань європейських соціал-демократів. Відтак, перед історичною наукою постає завдання з'ясувати процес становлення соціал-демократичного руху в Україні, виявити причини, через які він не зміг добитись на загальнодержавному рівні втілення у життя своїх головних принципів – свободи, справедливості, солідарності, стати дієвим гравцем загальноєвропейської політики, лобістом національних інтересів.

Взагалі, діяльність конкретної політичної партії чи цілого руху, котрі зародились і розвивались в унісон з процесом національного державотворення, викликає неабиякий дослідницький інтерес. Історія їх виникнення, становлення, форми і методи політичної дії, програмно-теоретичні пошуки, усвідомлення себе відповідальною політичною силою, що проявляється через критику іншими політичними одиницями і самокритику, є віддзеркаленням тих процесів, котрі мають місце у суспільно-політичному бутті держави.

Сучасний соціал-демократичний рух в Україні та партії, що його представляють – партія “Соціал-демократичний Союз”, Соціал-демократична партія України, Соціал-демократична партія України (об’єднана), Українська соціал-демократична партія – не є винятком. Їх поява в українському політикумі обумовлена процесами, аж ніяк не консолідаційного характеру, що, в принципі, в значній мірі, було характерно для всього українського суспільства у 90-ті рр. ХХ ст. Спочатку в есдеків була проблема з ідеологічним обґрунтуванням своїх позицій, потім йшла боротьба за назву, а згодом, з підвищенням авторитету й впливовості, зіграли роль амбіції лідерів. Разом з цим, наприкінці 1990-х рр. усі чотири партії сповідували ідеї європейської соціал-демократії, заявляли про бажання вступити до Соціалістичного Інтернаціоналу, декларували принципи, характерні розвинутим демократіям, закликали до порозуміння між центристськими силами та до розбудови громадянського суспільства.

Актуальність обраної теми підсилюється відсутністю узагальнюючих наукових праць, присвячених дослідженню української соціал-демократії на міжнародній арені, взаємовідносинам соціал-демократичних партій з іншими політичними та громадськими організаціями, детальному аналізу їхніх з’їздів, конференцій, процесу становлення організаційної ланки, ідеологічної еволюції в 1990-х рр.

Невключення до списку соціал-демократичних організацій таких структур, як Соціалістична партія України (СПУ), Прогресивна соціалістична партія України (ПСПУ), Українська партія солідарності та соціальної справедливості (УПССС), Партія Всеукраїнського об’єднання лівих “Справедливість”, Партія солідарності України, багатьох інших, що, виходячи з назви, можуть мати щось спільне з ними, обумовлене, як відмінностями в задекларованих ідеологічних засадах з принципами сучасної європейської соціал-демократії та Соцінтерну, так і мотивами створення деяких з них.

Об’єктом дослідження є партії – репрезентанти соціал-демократичного руху в Україні в 90-х рр. ХХ ст. – партія “Соціал-демократичний Союз”, Соціал-демократична партія України, Соціал-демократична партія України (об’єднана), Українська соціал-демократична партія.

Предметом дослідження є основні напрями та форми еволюції соціал-демократичних партій України. У зв'язку з цим, досліджуються насамперед особливості їх створення, участь у національно-державному будівництві, міжнародна діяльність та взаємовідносини з іншими структурами. Аналізуються результати з'їздів, конференцій, причини та наслідки розколів і об'єднань партій, вивчається теоретичний доробок. Також висвітлюються ідеологічні засади світового соціал-демократичного руху, історія його зародження та розвитку.

Стан наукової розробки теми. Соціал-демократичний рух України 1990-х рр. є одним з недостатньо вивчених явищ у її новітній історії. Існує лише ряд досліджень по певних періодах становлення соціал-демократичних партій, а також праць теоретико-ідеологічного характеру.

Усю цю літературу можна поділити на три групи: довідкова¹,

¹ Білоус А. Політичні об'єднання України. – К.: Україна, 1993. – 106 с.; Вибори в Україні 1994 року / Міжнародна фундація виборчих систем (IFES), Агентство Сполучених Штатів з Міжнародного розвитку (USAID); ЦВК України. – К.: IFES, 1995. – 231 с.; Вибори 98: Як голосувала Україна: Підсумкова інформація про: 30 партій та виборчих блоків, 225 одномандатних округів: Результати голосування, узагальнюючі таблиці / Упоряд. Ю. Марченко, О. Телемко. – К.: К.І.С., Поліграф. центр КНУ імені Тараса Шевченка, 1998. – 335 с.; Політичні партії України / Центр суспільно політичних досліджень Нац. ун-ту “Києво-Могилянська Академія”; за ред. В. М. Якушика. – К.: Кобза, 1996. – 142 с.; Політичні партії України / Упоряд. Г. Андрушак, Ю. Марченко, О. Телемко, Д. Чаргеїшвілі. – К.: К.І.С., Лайт-прінт, 1999. – 596 с.; Україна багатопартійна: Програмні документи нових партій / МП “Пам’ятки України”; Археографічна комісія АН УРСР; Ін-т історії України АН УРСР / Передм., упорядк. О. В. Гарань. – К.: МП “Пам’ятки України”, Київ. книжк. друк-я наук. книги, 1991. – 192 с.; Слюсаренко А., Томенко М. Нові політичні партії України. Довідник. – К.: Знання, 1990. – 46 с. – (Серія “Час і суспільство”. № 12); Яблонський В., Латко Я. Сучасні політичні партії України: політикам і початківцям. – К.: Альтерпрес, 1999. – 227 с.

історико-політологічна¹ та

¹ Алексєєв Ю. М., Кульчицький С. В., Слюсаренко А. Г. Україна на зламі історичних епох: Державотворчий процес 1985 – 1999 рр.: Навчальний посібник. – К.: ЕксОб, 2000. – 293 с.; Гарань О., Майборода О. Ідейні засади лівого руху в Україні: чи відбувається дрейф до соціал-демократії / Матеріали до семінару “Ідейні засади лівого руху в Україні” (Нац. ун-т “Києво-Могилян. Академія”, 27 верес. 1999 р.). – К.: Стилос, 1999. – 64 с.; Зущик Ю. М., Кривошеєнко О. В., Яблонський В. М. Фігури. Політичне лідерство в сучасній Україні. – К.: Альтерпрес, 1999. – 273 с.; Кремень В., Табачник Д., Ткаченко В. Україна: альтернативи поступу (критика історичного досвіду). – К.: Вид-во: “ARC-UKRAINE”, 1996. – 795 с.; Литвин В. М. Україна: політики, політики, власть. На фоні політичного портрета Л. Кравчука. – К.: Издательский Дом “Альтернативы”, 1997. – 335 с.; Литвин В. М. Україна: досвід та проблеми державотворення (90-ті роки ХХ ст.). – К.: Наукова думка, 2001. – С.560 с.; Литвин В. Політична арена України. Дійові особи та виконавці. – К.: Вид-во “Абрис”, 1994. – 495 с.; Марчук Є. К. Україна: нова парадигма поступу: Аналітичне дослідження. – К.: Авалон, 2001. – 216 с.; Пойченко А., Пахарєв А. Україна багатопартійна // Програма “Україна – 2010”: Консолідація українського суспільства: реалії, перспективи: (Науково-методичні поради лектору) / Гол. ред. колегії В. М. Князєв; кер. авт. кол-ву В. А. Шахов. – К.: Вид-во Української Академії державного управління при Президентіві України, 1999. – С. 161-176; Політична система сучасної України: особливості становлення, тенденції розвитку: Навч. посібн. для студ. вищ. закл. освіти / За ред. Ф. М. Рудича. – К.: Парламентське вид-во, 1998. – 327 с.; Політичні структури та процеси в сучасній Україні: Політологічний аналіз / НАН України. Ін-т нац. відносин і політології. – К.: Наукова думка, 1995. – 261 с.; Українські ліві: між ленінізмом і соціал-демократією / О. Гарань, О. Майборода, А. Ткачук, В. Хмелько / За ред. О. Гараня, О. Майбороди. – К.: Вид-чий дім “КМ Akademia”, 2000. – 256 с.; Хроніки сучасної України: 1993-2000 рр.: В 4-х т. / Київський центр політичних досліджень і конфліктології. – К.: Основные ценности, 2001-2002.

теоретико-ідеологічна¹.

У працях першої групи, якими є різноманітні довідники, подається коротка історія створення політичних організацій, інформація про їх представництво в органах влади, кількість членів, витяги з програмних документів. Ці роботи суттєво сприяють дослідженню еволюції соціал-демократичних партій, дають можливість порівняти тенденції їхнього розвитку, ознайомитись з головними ідеологічними засадами. Але разом з цим, вони не висвітлюють їх громадсько-політичну, міжнародну діяльність, важливих деталей з'їздів, конференцій, не аналізують їх резолюції та постанови.

Найповнішим серед робіт цієї групи є довідник “Політичні партії України”, де упорядниками Г. Андрушак, Ю. Марченко, О. Телемко, Д. Чаргешвілі. У ньому

¹ Буздуган Ю. Постіндустріальна система України (Неефективна економіка). – К.: Софія, 1999. – 160 с. – (Серія “Соціал-демократичний вибір”); Відродження соціал-демократії в Україні / НАН України. Ін-т філософії; відпов. ред. М. Попович. – К.: Стило, 1997. – 164 с.; Лівоцентристська перспектива України. Збірник експертних матеріалів / Кер. проекту В. Вовк. – К.: Ін-т громадянського суспільства, 1997. – 48 с.; Мадіссон В. Українська соціал-демократія: національний феномен або складова міжнародного руху? // Вісник Української Академії державного управління при Президентові України. – 1998. – № 2. – С. 107-113.; Мадіссон В. Українська соціал-демократія на шляху відродження // Куди йдемо? Матеріали науково-практичної конференції “Ідеологія та ідейно-політичні засади державного будівництва в Україні” (Київ, 24-25 грудня 1992 р) / Українсько-фінський ін-т менеджменту і бізнесу / За ред. М. І. Михальченка, Б. І. Корольова. – К.: Фірма “Віпол”, 1993. – С. 111-113.; Медведчук В. Дух і принципи соціал-демократії: українська перспектива. – К.: Основні цінності, 2000. – 200 с. – (Серія “Сучасна думка”. Кн. 1.); Медведчук В. Соціал-демократичний вибір – історичний шанс для України. – К.: Основні цінності, 2000. – 164 с. – (Серія “Сучасна думка”. Кн. 3.); Нижник А. С. Гибель мифа (антикоммунистический манифест). – К.: Б. в., 1999. – 70 с.

вміщено інформацію про усі чотири соціал-демократичні партії України, що існували наприкінці 1990-х рр. – СДПУ, СДПУ(О), СДС, УСДП – дані про їх створення і розвиток, склад керівних органів, кількість членів, основні програмні та статутні положення. Його цінність полягає у тому, що він складений на основі матеріалів поданих самими партіями, через що, правда, присутня певна суб'єктивність щодо висвітлення окремих моментів в їх історії, наприклад періоду розколу в СДПУ у 1994 – 1996 рр.

Досить критично і багатосторонньо висвітлено політичне життя України, роль і місце у ньому керівників держави, партій та їх лідерів, громадських організацій у дослідженнях другої групи. Їх цінність полягає у тематичному охопленні значної кількості аспектів становлення різних політичних структур, порівнянні їх між собою, висвітленні основних тенденцій участі у національно-державному будівництві. При цьому, до соціал-демократичного напрямку спостерігається особливий інтерес.

До числа праць історико-політологічної групи відноситься і цілий ряд наукових статей, які висвітлюють окремі періоди з історії соціал-демократичного руху в Україні в 1990-х рр. Вони мають важливе значення, оскільки в них ґрунтовно описано процес відродження соціал-демократії в Україні, створення гуртків, клубів, їх об'єднання в партії. Першою такою статтею є дослідження В.Литвина “Сучасні соціал-демократичні партії України”. У ньому йдеться про створення та діяльність СДПУ і ОСДПУ, детально описано події, що передували їх установчому з'їзду, сам з'їзд, проаналізовано причини його розколу та формування відразу двох партій, приділено увагу проблемам взаємовідносин соціал-демократів з профспілками.

Допартійному періоду (1988 – 1990 рр.) в історії сучасної української соціал-демократії, а також становленню ОСДПУ та СДПУ, присвячено три праці дослідника О. Висоцького. При цьому, варто відзначити, що його членство в ОСДПУ, не позбавило роботи наукової об'єктивності. У статті “Виникнення

сучасної української соціал-демократії”¹, автор відслідкував діяльність соціал-демократичних гуртків, клубів, їх роботу по підготовці до створення в Україні соціал-демократичної партії, участь у формуванні Соціал-демократичної Асоціації – Всесоюзної організації еседеків, з’ясував історію появи ОСДПУ та СДПУ. Досить вдалою спробою О.Висоцького підсумувати політичну діяльність ОСДПУ та СДПУ до моменту їх об’єднання в одну партію, визначити роль у житті українського суспільства, стала стаття “Соціал-демократи в сучасній Україні: досвід політичної опозиції”². Натомість робота “Витоки сучасної української соціал-демократії”³, написана у співавторстві з А.Голубом, науковою новизною та актуальністю не відзначилась, бо є, по суті, скороченим варіантом першої, вище розглянутої, його статті.

Разом з цим, слід відмітити роботу А.Голуба “Українська соціал-демократія: від переосмислення досвіду до визначення перспектив”⁴, де автор, у стислій формі, описує ідеологічні пошуки української соціал-демократії за весь період її існування починаючи з кінця ХІХ ст., частково пояснює причини розбіжностей між сучасними вітчизняними еседеками.

Окремим аспектам організаційного та ідеологічного становлення соціал-демократичного руху в Україні в 1990-х – поч. 2000-х рр. присвячено статті Л. Глушкової. У роботі “Вибір соціал-демократичного розвитку суспільства – шлях України в ХХІ століття”, автор, викладаючи основні програмні гасла західноєвропейської соціал-демократії та Соцінтерну, аналізує ідеологічні

¹ Висоцький О. Виникнення сучасної української соціал-демократії // Політологічні читання. – 1994. – № 4. – С. 67-83.

² Висоцький О. Соціал-демократи в сучасній Україні: досвід політичної опозиції // Політологічні читання. – 1995. – № 1. – С. 73-79.

³ Висоцький О., Голуб А. Витоки сучасної української соціал-демократії // Генеза. – 1995. – № 1 (3). – С. 184-187.

⁴ Голуб А. Українська соціал-демократія: від переосмислення досвіду до визначення перспектив // Грані. – 2002. – № 5 (25). – С. 111-113.

розбіжності між ОСДПУ та СДПУ, висвітлює принципи діяльності СДПУ(О) та її роль у політичному житті України на початку 2000 р. При цьому, період з 1992 по 1999 рр., теоретичні пошуки та діяльність СДПУ, УСДП, СДС, автор взагалі залишає без уваги. У дослідженні Л. Глушкові “Становлення соціал-демократичної ідеї в українському суспільстві за умов політичного плюралізму” описано процес становлення багатопартійної системи в Україні на початку 1990-х рр., перераховано новостворені політичні партії та організації, проаналізовано роботи кількох дослідників цих подій, а також згадано деякі аспекти діяльності ОСДПУ та СДПУ, їх ідеологічні розходження. Основні ідеологічні постулати СДПУ(О) і СДПУ, викладені у виборчих програмах цих партій у кампанії 2002 р., побіжно розглянуто у статті “Соціал-демократична концепція розвитку громадянського суспільства – складова ідеологічних змагань виборчого процесу 2002 р.”. При цьому, головна увага у цій праці сконцентрована на визначенні ідеологічних позицій різних партій та блоків – учасників останніх парламентських виборів, їхнього місця в українському політикумі та міри їхньої соціал-демократичності. Разом з цим, однією з перших спроб у складанні історіографії вивчення соціал-демократичного руху в Україні в 1990-х рр. є стаття Л. Глушкової “Соціал-демократичний рух в Україні в 90-роках ХХ століття: історіографія проблеми”. Проте зміст роботи не зовсім відповідає її назві. Автор більшу частину уваги приділяє аналізу праць присвячених історії української соціал-демократії поч. ХХ ст., розвитку соціал-демократії в країнах Східної та Центральної Європи. Разом з цим, Л. Глушкова не використала матеріали архіву управління легалізації об’єднань громадян Міністерства юстиції України, поточних архівів УСДП, СДС, багатьох документів СДПУ, деяких важливих робіт по теорії та історії світової і української соціал-демократії, в тому числі й праць самих соціал-демократів, що негативно вплинуло на глибину її досліджень.

Серед робіт теоретико-ідеологічної групи, що пояснюють сутність соціал-демократії, допомагають визначити відповідність теоретичного доробку української соціал-демократії з напрацюваннями Соцінтерну та провідних лівоцентристських партій світу, найбільшу цінність мають праці В. Медведчука “Дух і принципи

соціал-демократії: українська перспектива”, Ю. Буздугана “Постіндустріальна система України (Неефективна економіка)”, О. Нижника “Гибель мифа (антикоммунистический манифест)”, М. Поповича “Європа – Україна – праві і ліві”. Зокрема В. Медведчук аналізує характер соціал-демократичної традиції, розглядає перспективи розвитку її можливостей в українському суспільстві. Натомість, Ю. Буздуган, крізь призму вивчення економічних проблем держави, пропонує варіанти їх вирішення на основі соціал-демократичних рецептів. Робота М. Попович є спробою оцінки сучасної геополітичної ситуації з соціал-демократичних позицій та аналізу співвідношення лівих і правих ідеологій в українському і загальноєвропейському контексті. Натомість, дослідження О. Нижника присвячене ревізії поглядів К. Маркса, Леніна, аналізу проблем, котрі стоять перед сучасними українськими соціал-демократами, в тому числі і щодо єдності соціал-демократичного руху в Україні.

Серед робіт теоретико-ідеологічної групи, слід відмітити ряд досліджень, що належать до періоду (кін. 1980-х – поч. 1990-х рр.) кардинального переосмислення марксизму-ленінізму і аналізу нових доктрин соціал-демократії, озвучених у квітні 1991 р. на Всесоюзній науково-практичній конференції “Соціалізм: теорія, історія, сучасність”¹. В порівнянні з теоретичним доробком української соціал-демократії

¹ Андреев Е. На шляху до нової соціальної реальності // Політика і час. – 1991. – № 8 (1261). – С. 21-23; Валуйський О. Соціалізм і сучасна соціал-демократія // Політика і час. – 1991. – № 9 (1262). – С. 18-23; Кириченко М. Смісловиттєве значення соціалістичної ідеї // Політика і час. – 1991. – № 11 (1264). – С. 26-29; Кутирьов В. Антикомунізм в СРСР: зміст, коріння, подолання // Політика і час. – 1991. – № 9 (1262). – С. 23-29; Макаров А. Ще раз про точки зору на соціалізм // Політика і час. – 1991. – № 10 (1263). – С. 23-30; Найдьонов В. Соціалізм і ринкова економіка // Політика і час. – 1991. – № 10 (1263). – С. 16-19; Славін Б. Про актуальні проблеми сучасної теорії соціалізму // Політика і час. – 1991. – № 8 (1261). – С. 14-20; Урчукін В. До суспільства демократичного соціалізму // Політика і час. – 1991. – № 8 (1261). – С. 24-28.

кін. 1990-х рр., вони дають змогу прослідкувати головні тенденції її ідеологічної еволюції, зрозуміти їх сутність.

Існує значна кількість наукових праць, присвячених ідеологічним основам та історії світового соціал-демократичного руху. Аналіз цих робіт сприяє визначенню ролі та місця української соціал-демократії в міжнародному соціал-демократичному русі, допомагає порівняти методи вирішення багатьох суспільно-політичних проблем українськими та, в першу чергу, європейськими, еседеками¹.

¹ Айхлер В. Етичний реалізм. Вибрані праці з питань соціал-демократичної теорії. – К.: Основні цінності, 2001. – 192 с. – (Серія “Спадщина”. Кн. 13.); Актуальные проблемы социал-демократии: Реф. сб. / АН СРСР. ИНИОН / Отв. ред. Б. С. Орлов. – М.: ПИК ВИНТИ, 1988. – Вып. 1. – 220 с.; Бухарин Н. Будущее социал-демократии Центральной и Восточной Европы // Левый поворот и левые партии в странах Центральной и Восточной Европы: Сб. статей / РАН. Ин-т междунар. эконом. и полит. иссл-й / Отв. ред. Н. И. Бухарин. – М.: Эпикон, 1998. – С. 7-13; Висоцький О. Social democracy in a changing world // Політологічні читання. – 1993. – №3. – С.58-74; Даудерштадт М., Геррітс А., Маркус Д. Д. Драматичний перехід: соціал-демократія у Східній та Центральній Європі: Пер. з англ.– К.: Основні цінності, 2000. – 232 с. – (Серія “Сучасна думка”. Кн. 7.); Європейська соціал-демократія: Трансформація у прогресі / За ред. Р. Куперуса, Й. Кендела. – К., 2001; Карлссон І., Ліндгрєн А.-М. Что такое социал-демократия: Пер. со шведск. Н. Алексеевой (июнь 2001). – Стокгольм: Изд-во СДПРШ “Socialdemokraterna”, 1996. – 88 с.; Лидеры современной социал-демократии / Под общ. ред. В. С. Рыкина. – М.: Международные отношения, 1991. – 400 с.; Майер Т. Демократический социализм – социальная демократия. Введение. – К.: Основні цінності, 2000. – 188 с. – (Серія “Сучасна думка”. Кн. 4.); Некоторые проблемы социал-демократического движения: Препр. докладов. – М., 1990; От Женевы к Стокгольму: Мат-лы конгрессов Социалистического интернационала: Реф. сб. в 2-х ч. / РАН. ИНИОН; ред.-сост. М. А. Гордон; отв. ред. Б. С. Орлов. – М., 1992. – (Серія “Проблемы современного социал-демократического движения”); Попович М. Європа – Україна

Одинокими прикладами узагальнення історії виникнення сучасних соціал-демократичних партій України, є статті С. Грабовського “Українська соціал-демократія” та Ю. Мостової і С. Рахманіна “Соціал-демократична партія України (об’єднана)”, з характерним для журналістів публіцистичним викладом матеріалу, що у деяких моментах відзначається певною недостовірністю та суб’єктивністю¹.

Отже, стан розробки теми у сучасній історіографії представлено не в достатньо широкій мірі і лише по деяких періодах дає змогу дослідити еволюцію соціал-демократичного руху в Україні в 90-х рр. ХХ ст.

Мета роботи – проаналізувати процес створення і діяльності українських соціал-демократичних партій – СДПУ, СДПУ(О), УСДП, СДС, як складових соціал-демократичного руху в Україні в 90-х рр. ХХ ст.

Ця загальна мета конкретизується в таких **основних наукових завданнях**:

- висвітлити ідеологічні засади світового соціал-демократичного руху, історію його зародження та розвитку;

– праві і ліві. – К.: Центр громадянської просвіти “Київське братство”, 1997. – 108 с.; Социал-демократия в конце 80-х годов: Научно-аналитический обзор / АН СССР. ИНИОН; авт. обзора Б. С. Орлов; отв. ред. Ю. А. Борко. – М.: ИНИОН, 1990. – 90 с. – (Серия “Проблемы международного социал-демократического движения”); Социал-демократия перед лицом глобальных проблем: Проблемно-тематический сборник / РАН. ИНИОН; ред.-сост. Т. Н. Мацинашвили; отв. ред. Б. С. Орлов. – М.: ИНИОН, 2000. – 151 с. (Серия “Проблемы современного социал-демократического движения”); Ястржембский С. В. Социал-демократия в современном мире. – М.: Знание, 1991. – 64 с. – (Новое в жизни, науке, технике. Серия “Международная”. № 3).

¹ Грабовський С. Українська соціал-демократія // Свобода. – 2000. – № 18. – 11 липня. – С. 5; Мостова Ю., Рахманін С. Соціал-демократична партія України (об’єднана) // Дзеркало тижня. – 2002. – № 10 (385). – 16 березня. – С. 3, 4.

- розкрити основні етапи організаційного становлення української соціал-демократії наприкінці ХІХ – поч. ХХ ст.ст., між двома світовими війнами та у період з 1945 р. і до настання політичної відлиги в СРСР у 1980-х рр.;
- визначити передумови відродження соціал-демократичного руху в Україні, форми консолідації гуртків, клубів у напрямку формування партії;
- дослідити процес утворення та розбудови соціал-демократичних партій України, показати динаміку їх розвитку, ідеологічні засади;
- проаналізувати результати партійних з'їздів, конференцій, з'ясувати причини розколів та об'єднань у соціал-демократичному русі;
- з'ясувати роль соціал-демократичних партій в національно-державному будівництві;
- охарактеризувати взаємовідносини з іншими партіями та організаціями;
- виявити основні напрямки та проблеми міжнародного співробітництва соціал-демократичних партій України.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період з 1989 р. по листопад 1999 р. Нижня межа – створення та вихід на політичну арену соціал-демократичних спілок, гуртків, клубів, а верхня – завершення виборів Президента України, як проміжного етапу в діяльності вітчизняного політикуму, підбитті підсумків, визначенні помилок та способів їх недопущення у майбутньому.

Методологічною основою дослідження є принципи науковості, історизму та об'єктивності. Відповідно до мети і завдань застосовувались такі наукові методи: історичний, аналітичний, проблемно-хронологічний.

Джерельну базу дисертації складають матеріали поточних архівів соціал-демократичних партій та архіву управління легалізації об'єднань громадян Міністерства юстиції України; партійні програми (в тому числі і виборчі)), статuti, декларації; документальні матеріали партійної, громадської і державної преси; нечисленні спогади соціал-демократів.

Найважливішим джерелом до вивчення історії як соціал-демократичних партій України, так і всього вітчизняного соціал-демократичного руху в 90-х рр. ХХ ст. є поточні архіви СДПУ(О), СДПУ, УСДП, СДС, у яких зберігаються матеріали з'їздів,

конференцій, різноманітні резолюції, постанови, заяви, відозви тощо керівних органів та окремих регіональних організацій. Але якщо УСДП та СДС будучи, порівняно з СДПУ та СДПУ(О), досить молодими організаціями, мають не великі і добре збережені архіви, то СДПУ(О) і, особливо, СДПУ володіють не повним зібранням партійної документації. Пов'язано це, у першу чергу, з кількома розколами у їхньому середовищі, частими змінами штаб-квартир, а також виходами з партій осіб, що відповідали за збереження партійних архівів.

Проте, відсутність матеріалів у партійних фондах дуже добре компенсується їх наявністю в архіві управління легалізації об'єднань громадян Міністерства юстиції України. Саме завдяки цьому архіву є можливість, як заповнити “білі плями” в історії сучасних соціал-демократичних партій, так і краще зрозуміти і відслідкувати причини і перебіг внутрішньопартійних суперечок, розколів та об'єднань. Окрім цього, варто відзначити, що ті документи, які зберігаються в архіві Мін'юсту – належним чином оформлені, тобто підписані керівниками партій, завізовані печатками, штампами (головні ознаки їх достовірності), чим, інколи, грішать документи з архівів партій.

Особливе значення при дослідженні еволюції будь-якої політичної організації чи руху має вивчення їх програм, різноманітних декларацій, статутів. Не є виключенням і соціал-демократичний рух України та партії – його репрезентанти. Ознайомлення з теоретичним доробком (програми, декларації) та формою організаційної структуризації (статути) у значній мірі пояснює і обґрунтовує діяльність партій, їх методи ведення політичної боротьби. Першими з опублікованих у 1990-х рр. соціал-демократичних доктрин стали “Декларація принципів” СДПУ та “Декларація принципів” ОСДПУ, разом з детальними довідками про ці партії, їх засновників і т. п. в “Коммунисте Украины”¹, а СДПУ – Декларації і Статуту, ще й у спецвипуску “Социал-демократа Украины”².

¹ Коммунист Украины. – 1991. – № 5 (783). – С. 46-62.

² Социал-демократ Украины. – 1990. – Спецвыпуск.. – С. 1-4.

Вагому історичну цінність при вивченні історії соціал-демократичного руху в Україні в 1990-х рр. має преса соціал-демократичних партій. На шпальтах газет, бюлетенів, журналів можна знайти резолюції, постанови, заяви з'їздів, правлінь та рад партій (інколи і тих, що відсутні у партійних архівах), статті рядових членів та лідерів партій, публікації програм, статутів чи витягів з них.

Поважне місце серед джерел до партійної історії української соціал-демократії займають друковані органи, часто у вигляді самвидаву, гуртків, клубів, що діяли наприкінці 1980-х рр. Серед них: “Форум”, “Призыв” – видання Ялтинської соціал-демократичної організації, “Реформа”, “На повний голос”, “Дайджест социал-демократии” – видання Львівської організації, “Диалог”, “Київський соціал-демократ”, “Социал-демократ Украины” – видання Київської організації, “Соціал-демократ України” – видання Житомирської організації, інші. З часом, одні з них перестають існувати, а інші, з утворенням у 1990 р. СДПУ і ОСДПУ, перетворюються, у переважній більшості, на регіональну пресу СДПУ. ОСДПУ ж популяризувала свої ідеї та висвітлювала діяльність через інші видання, переважно у вигляді невеликих інформаційних повідомлень, залишаючись при цьому, менш відомою, ніж СДПУ, для широких верств населення. Але намагання створити свій друкований орган в ОСДПУ мали місце. У 1992 р. побачили світ кілька випусків самвидавничого бюлетеня “Вісник української соціал-демократії”.

З черговим розколом в СДПУ, утвореної на базі ОСДПУ та СДПУ зразка 1990 р., у 1994 р. одна з частин партії на чолі з Ю.Буздуганом почала видавати “Вісник української соціал-демократії “Громадянин”. У ньому висвітлювалася громадсько-політична і міжнародна діяльність СДПУ, публікувались матеріали з'їздів та конференцій, історичні відомості про соціал-демократичні рухи. Інша ж, частина СДПУ, яку очолював Ю.Збітнєв, а згодом В.Онопенко, з липня 1995 р. відновила випуск газети Київської міської організації партії під назвою “Український соціал-демократ” та почала видавати бюлетень “Наше гасло”.

З липня 1996 р., вбачаючи нагальну потребу в ширшому та регулярному висвітленні своєї діяльності, СДПУ(О) засновує тижневик “Альтернатива”. Але черговий розкол 1998 р. вніс свої корективи – “Альтернатива” припинила існування.

Натомість новою газетою СДПУ(О) стає “Наша газета +”. Друкованим органом СДС стала дайджест-газета “СДС-новини”, яка вперше вийшла у червні 1999 р.

Існуюча з 1998 р. УСДП свого партійного видання не мала, аж до березня 2000 р., коли з’явилась газета “Нова альтернатива” й інформувала про свою діяльність переважно через такі всеукраїнські ЗМІ, як “Голос України”, “Киевские новости” та інші.

Щодо СДПУ, то вона почала видавати з 2000 р. партійну газету “Соціал-демократ”, а до цього (на протязі 1997 – 1999 рр.) проводила агітаційну роботу в основному через видання свого політичного партнера – профспілки працівників автосільгоспмашу України – газету “Єдність”. Найпомітнішою ця співпраця була в період передвиборчих баталій 1998 р. З того ж року спостерігається активізація взаємовідносин СДПУ з СПУ, часткові висвітлення яких відбуваються на шпальтах партійного видання соціалістів – газети “Товариш”.

Завершуючи розгляд періодичних видань, матеріали яких мають джерелознавче значення для вивчення історії вітчизняної соціал-демократії 90-х рр. ХХ ст., окремо слід виділити чотири газети, які займають особливе місце у цьому списку. Ними є: “Социал-демократия” – видання Луганської обласної організації частини СДПУ, що утворила СДПУ(О), яке почало виходити з серпня 1994 р., “Соціал-демократ” – видання Первомайської регіональної організації СДПУ, що почало виходити з 1995 р., бюлетень Артемівської організації СДПУ “Социал-демократ” – це видання є найстарішим серед регіональної преси соціал-демократичних партій, що була заснована після виникнення СДПУ і ОСДПУ у 1990 р. (один з перших номерів, який зберігається в архіві СДПУ(О), датований травнем 1992 р.) та “Голос громадянина” – Всеукраїнської газети видавництва “Демократ”.

Щодо перших трьох видань, то їх цінність полягає у тому, що під час розколу в СДПУ у 1994 – 1996 рр., на основі їхніх матеріалів, можна значно розширити бачення подій у внутрішньопартійному середовищі, докладніше відслідкувати хід боротьби за назву партії між двома групами соціал-демократів.

Натомість джерелознавча вага газети “Голос громадянина”, обумовлюється таким чинником: будучи покликаним всебічно висвітлювати демократичні

перетворення, як в колишньому СРСР, так і в Україні, видання дуже часто приділяло увагу сучасному вітчизняному соціал-демократичному рухові (вийшовши одного разу у вигляді спецвипуску, присвяченого його проблемам¹), публікуючи статті соціал-демократів, їх заяви, інформуючи про діяльність.

Окрім того, з деякими моментами історії соціал-демократичного руху в Україні 1990-х рр. можна ознайомитись завдяки публікаціям у значній кількості як центральних, так і регіональних ЗМІ, як партійних, так і державних, так і приватних. Зокрема про проведення з'їзду, конференції, черговий розкол чи вихід з партії відомої особистості. Але ці відомості у переважній більшості носять досить кон'юнктурний характер і мають, хіба що, додаткову фактологічну цінність.

Важливу історичну цінність мають спогади соціал-демократів, опубліковані безпосередньо після описуваних у них подій. Такими є статті В.Вовка, В.Великанова, О.Філатова, О.Аліна, де йдеться про створення СДПУ і ОСДПУ, причини їх розходжень і непорозумінь, а також інтерв'ю А.Носенка про період з кінця 1980-х рр. і до кінця 1998 р., з досить детальною характеристикою перебігу подій і їх учасників². Значно сприяє вивченню історії СДПУ(О), зокрема періоду з 1997 по 2001 рр., книга спогадів одного з лідерів партії, першого Президента України Л. Кравчука³. І хоча ці роботи, в певній мірі, носять суб'єктивний характер,

¹ Голос громадянина. – 1991. – № 3 (34). – С. 1-8.

² Алин А. О текущем моменте в социал-демократическом движении Украины // Информационный бюллетень ОСДПУ. – К. [Самвидав ОСДПУ], 1991. – С. 11-13; Великанов В. Учредительный съезд СДПУ // Социал-демократ Украины. – 1990. – № 5 (июнь-июль). – С. 2; Вовк В. Соціал-демократія на Україні. В пошуках сучасних підходів // Голос громадянина. – 1990. – № 19 (вересень). – С. 10; Вовк В. Сучасна соціал-демократія на Україні // Київський соціал-демократ. – 1991. – №1 (жовтень). – С. 2; Носенко А. Так ми починали... // Альтернатива. – 1998. – № 50 (121). – 14-20 грудня. – С. 5; Филатов А. СДПУ: начало пути // Крымский комсомолец. – 1990. – 9 июня. – № 24 (7211). – С. 4.

³ Кравчук Л. Маємо те, що маємо: Спогади і роздуми. – К.: Століття, 2002. – 392 с.

все ж вони допомагають ґрунтовніше розкрити багато аспектів діяльності вітчизняних соціал-демократичних партій.

Таким чином, джерельна база дисертаційного дослідження має досить широкий спектр, що дає можливість для всестороннього вивчення та аналізу еволюції соціал-демократичного руху в Україні в 1990-х рр.

Наукова новизна дисертації полягає у постановці та розробці актуальної проблеми, яка не отримала багатостороннього та об'єктивного висвітлення в історичній науці. На основі, вперше залученого, широкого кола джерел, насамперед матеріалів архіву управління легалізації об'єднань громадян Міністерства юстиції України, багатьох документів поточних архівів СДПУ, СДПУ(О), УСДП, СДС, еволюцію суспільно-політичного руху України вивчено крізь призму становлення та діяльності партій – його репрезентантів і виділено у самостійний науковий об'єкт. На відміну від існуючих досліджень по історії соціал-демократичних партій України 90-х рр. ХХ ст., які висвітлюють лише окремі моменти їх становлення та діяльності, у дисертації проблема розглянута комплексно, шляхом порівняння розвитку цих структур. Вперше досліджено міжнародну діяльність соціал-демократів України в 1990-х рр., їх взаємовідносини з профспілками. Дістало подальший розвиток вивчення контактів есдеків з іншими вітчизняними партіями та організаціями. У роботі вказано ряд нових причин розколів та об'єднань у соціал-демократичному русі в Україні в 90-х рр. ХХ ст., проблем у контактах з Соціалістичним Інтернаціоналом, соціал-демократичними партіями інших країн.

Практичне значення роботи полягає у тому, що її основні положення і висновки можуть бути використані у процесі дослідження проблем новітньої історії України, при укладанні навчальних посібників та професійно-орієнтовних лекційних курсів для студентів вищих навчальних закладів, написанні узагальнюючих праць з питань національно-державного будівництва, становлення багатопартійної системи.

Апробація дослідження. Основні положення дисертації викладені у доповідях на Міжнародній науково-практичній конференції “Соціал-демократична ідея в українському та європейському політичному просторі” (Київ, 9-10 лютого 2001 р.),

Міжнародній науковій конференції “Розвиток історичної науки в Україні (до 10-річчя незалежності України) (Київ, 18 травня 2001 р.), на засіданні “круглого столу” під час проведення Міжнародного українсько-польського літнього табору молодіжних соціал-демократичних організацій під егідою СДПУ (Славське, 14-20 серпня 2002 р.), на курсах підвищення кваліфікації керівних кадрів СДПУ(О) (Київ, квітень 2003 р.).

За темою дисертації опубліковано 3 статті загальним обсягом 2,1 друк. арк.:

1. Державотворча діяльність українських соціал-демократів (1990 – перша половина 2000 р.) // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка: Історія. – 2001. – Вип. 52. – С. 73-77;
2. Відродження української соціал-демократії на початку 90-х рр. ХХ ст. // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка: Історія. – 2001. – Вип. 55. – С. 38-43;
3. Створення та діяльність Соціал-демократичного Союзу (1999 – 2000 роки) // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка: Історія. – 2001. – Вип. 57. – С. 50-53.

Структуру дисертації визначили завдання комплексного вивчення історії відродження та розвитку соціал-демократичного руху в Україні в 1990-х рр., через призму дослідження процесу створення та діяльності партій – його репрезентантів: партії “Соціал-демократичний Союз”, Соціал-демократичної партії України, Соціал-демократичної партії України (об’єднаної), Української соціал-демократичної партії. Робота побудована за проблемно-хронологічним принципом і складається зі вступу, чотирьох розділів, висновку, списку джерел і літератури.

РОЗДІЛ 1

ІДЕОЛОГІЧНИЙ ЗМІСТ, ІСТОРИЧНА ТРАДИЦІЯ ТА ПЕРЕДУМОВИ ВІДРОДЖЕННЯ СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТИЧНОГО РУХУ В УКРАЇНІ

Починаючи з кінця ХІХ ст. і до наших днів соціал-демократія залишається одним з найпоширеніших суспільно-політичних рухів у світі. Головними гаслами, які покладені в основу соціал-демократичної ідеології є триада – свобода, справедливість, солідарність. Ці три слова еседеки називають основними цінностями, заради втілення у життя яких створюються і діють партії соціал-демократичні партії. Вони означають спрямованість соціал-демократичного руху в майбутнє, його оптимістичну віру в свою історичну місію. Ці постулати розглядаються як підґрунтя для критики існуючих суспільних відносин і водночас як орієнтири для розробки багатьох позицій про шляхи реформ. Еседеки вважають себе силою, покликаною звільнити людей від умов, які принижують їх гідність, і з цієї точки зору проголошують свою відданість спадщині гуманізму та Просвітництва. При цьому, основні цінності є лише модифікацією трьох головних ідей Французької революції 1789 р. – свободи, рівності, братерства, “які у свою чергу засновані на уявленні про рівну цінність всіх людей”¹. У такому розумінні соціал-демократи розглядають свій рух як модифікацію ліберального напрямку, відрізняючись від лібералів, зокрема у благополучній Західній Європі, тим, що вимагають збільшення державних видатків на загальні потреби і податків, особливо з великого капіталу, а не їх зменшення, при цьому, ні в якому випадку не виступаючи проти приватної власності.

За визначенням одного з провідних теоретиків німецької соціал-демократії, котра вважається еталонною у міжнародному лівоцентристському русі, Т.Майєра, під поняттям “свобода” слід розуміти право на самостійний розвиток особистості відповідно з іншими основними цінностями (“справедливістю” і “солідарністю”). “Свобода” означає звільнення від принижуючої людську гідність залежності від

¹ Карлссон І., Линдгрєн А.-М. Что такое социал-демократия. – Стокгольм: Изд-во СДПШ “Socialdemokraterna”, 1996. – С. 8.

інших людей. При цьому, справедливість прагне до рівної свободи для всіх. Це означає передусім рівність прав для всіх. Справедливість орієнтована на рівні життєві шанси. А солідарність додає свободі змісту і визначає її межі. Солідарність може бути лише добровільною. Чим в більшій мірі люди будуть відноситись один до одного як вільні і рівні – тим більше буде солідарності¹.

Разом з цим, теоретики досить багаті традиціями та ідеологічними напрацюваннями шведської соціал-демократії І.Карлссон та А.-М.Ліндгрєн наголошують на тому, що свобода, в розумінні соціал-демократів, має розповсюджуватись на більшість. Це реакція на несвободу і примушування, в яких опиняються люди, коли рішення про їх життєві умови приймаються з позицій інтересів інших. Не відкидаючи гасло “справедливість”, І.Карлссон та А.-М.Ліндгрєн виділяють ще й такі категорії соціал-демократичних цінностей, як рівність та демократію. Рівність, на їхню думку це однакове право для всіх бути рівними без того, щоб щось вважалось важливішим чи кращим, а демократія є таким суспільним устроєм, в якому усі дорослі громадяни мають право брати участь у прийнятті політичних рішень, у вільних виборах в органи влади. При цьому, наголошується, що істинний соціалізм – завжди демократичний, а солідарність – більше ніж колективна користь. Солідарність – це ще й взаємна відповідальність, бо вона не виключає прагнення кожного розвивати свої можливості та потреби і є повною протилежністю тому егоїзму, котрий дозволяє одним використовувати у своїх цілях інших. Поняття солідарність, рівність і свободу шведи тісно пов’язують такою тезою-висновком: “Свобода передбачає рівність, рівність передбачає солідарність, і солідарність передбачає свободу і рівність”².

Не дивлячись на значну схожість думок, єдність світового соціал-демократичного руху, все ж, практично кожна соціал-демократична партія має власну відповідь на питання: що таке соціал-демократія і як розуміти її основні

¹ Майер Т. Демократический социализм... – К.: Основні цінності, 2000. – С. 113-114.

² Карлссон І., Ліндгрєн А.-М. Что такое социал-демократия. – Стокгольм: Изд-во СДПШ “Socialdemokraterna”, 1996. – С. 17-34.

цінності? Проте це не є проблемою чи перешкодою для вироблення спільних позицій з тих чи інших питань, швидше навпаки – свідчить про демократичність цього руху, його життєздатність та перспективність.

Одночасно світоглядна доктрина соціал-демократії має (на відміну, наприклад, від комуністичної ідеології) принципово антидогматичний, відкритий, плюралістичний характер, що чітко проявляється у Стокгольмській декларації Соцінтерну та Берлінській програмі принципів СДПН. Соціал-демократи обстоюють єдність у питаннях етичних цінностей (свободи, соціальної справедливості, солідарності)¹. При цьому, вони дотримуються думки, що віра в етичний ідеал може мати будь-яке світоглядне, філософське або релігійне підґрунтя. Так, соціал-демократ може бути чи то атеїстом, чи то католиком, православним, протестантом, мусульманином, буддистом і т. д. Таке трактування ідеології називається ціннісним підходом. Офіційного поширення він набув з 1959 р. (Бад-Годесберзька програма СДПН), а формування його пов'язане з діяльністю теоретиків і практиків, близьких до т. зв. “ревізіонізму” (Е.Бернштейн, В.Айхлер, Л.Нельсон, М.Туган-Барановський, П.Струве, Б.Кістяківський), які прагнули поєднати І.Канта з К.Марксом. Щодо ревізіонізму, то він “критикує ті елементи марксизму, які заважають конструктивній реформістській діяльності, і підтримують ті, котрі в ній використовуються. Двоякості марксизму він протиставляє зрозумілу реформістську альтернативу”². На початку ХХ ст. він здобув визнання не лише в Німеччині (яка завжди була головною теоретичною базою соціал-демократії), а й у Росії та Україні. Ціннісний підхід соціал-демократів був запозичений багатьма іншими політичними силами (християнськими демократами, зеленими та ін.), що вкотре підтвердило феноменальність і багатогранність соціал-демократичного вчення. Можна з впевненістю говорити, що ця есдеківська панацея, яка, до того ж, є логічним засобом “регулятивної утопії” та “мобілізаційного міфу”, має, якщо скористатися радянською термінологією, “інтернаціональний характер”. Тобто свобода,

¹ Айхлер В. Етичний реалізм... – К.: Основні цінності, 2001.

² Майер Т. Демократический социализм... – К.: Основні цінності, 2000. – С. 51.

справедливість і солідарність сприймаються як універсальні цінності, необхідні для будь-якої країни, будь-якого народу, будь-якої культури.

Дискусійним аспектом в теорії та практиці світового соціал-демократичного руху є трактування та вживання понять “демократичний соціалізм” і “соціальна демократія”. В значній мірі ці терміни тісно пов’язані між собою, доповнюють та пояснюють один одного. Зокрема Т.Майер, визначаючи демократичний соціалізм як “принцип державного і суспільного порядку, при якому рівна свобода для всіх людей у всіх галузях життя втілюється при допомозі солідарності і суспільної організації”¹, а соціальну демократію не просто як державно-інституційне регулювання суспільних відносин на благо людини, а як вільну самореалізацію себе кожною людиною через вільну, значить, взаємовідповідальну дію по формуванню суспільних, в тому числі і державних, умов життєдіяльності, зазначає що в історії демократичного соціалізму з самого початку на рівних умовах використовувались три назви: соціал-демократія, демократичний соціалізм і соціальна демократія. При цьому, “демократичний соціалізм – це соціальна демократія. Соціальна демократія – це розумна утопія демократичного суспільства, яке наближається до рівної свободи для всіх громадян, але більше не культивує міф, що емансипація має бути також і примиренням”². Разом з цим, лівоцентристські партії, котрі є і були готові активніше переймати нові доктрини соціал-демократії, пов’язані з певною лібералізацією її світоглядної системи, у першу чергу у сфері економіки, почали відносити себе до партій соціальної демократії, правого або модерного крила соціал-демократичного руху. Відповідно за більш поміркованими, традиціоналістами закріпилась назва “демократичні соціалісти”. Проте, до середини 1990-х рр. ряд розбіжностей між цими двома гілками єдиного руху було подолано і обговорення проблеми щодо правильності назви практично остаточно виключилось з порядку дискусійних тем.

Характерною рисою соціал-демократії, котра обумовлює її феномен як суспільного руху є цілісний теоретичний доробок, багато в чому реалізований на

¹ Майер Т. Демократический социализм... – К.: Основні цінності, 2000. – С. 15.

² Там само. – С. 180-181.

практиці. Так, одним з найпоширеніших стереотипів стосовно соціал-демократії є переконання у тому, що ідентичність соціал-демократичного руху базується на уявленні про неї як про політичну силу, яка забезпечує поєднання ринкових механізмів і соціального захисту. Тобто це означає, що соціал-демократія керується певним моральним ідеалом – формуванням у перспективі вільного суспільства рівних можливостей, заснованого на справедливості та солідарності. Цей ідеал ще іноді називають “мобілізаційним міфом” або “регулятивною утопією”. Характерно, що соціал-демократія не відмовляється цілком від утопічного підходу, але при цьому зауважує, що цей утопізм має суто моральний характер. Зокрема, есеїсти твердять, що у майбутньому можливо побудувати суспільство більш вільне, справедливе й солідарне, аніж нинішнє. У тому й полягає феномен соціал-демократичного проекту, як суспільного руху, що в його рамках вдалося знайти рівновагу між прагматизмом та ідеалізмом, утопією та розрахунком, тактикою “поелементних реформ” і вірою в можливість звільнення людини. Тут важливою засадою соціал-демократичного загалу є плекання образу відповідальних політиків, які обстоюють у своїй діяльності “загальне благо”. Так, вже з Бад-Годесберзького з’їзду СДПН (1959 р.) європейська соціал-демократія почала творити образ не класової структури, а лівої народної партії. Зокрема, голова комісії з розробки Годесберзької програми СДПН В.Айхлер заявляв: “Соціал-демократична партія перетворилася з партії робітничого класу в партію народу”¹. Крім того, есеїсти почали наголошувати, що відповідальність у будь-якій справі є спільною. Наприклад, свого часу О.Лафонтен запропонував членам профспілок протягом року відмовитися від підвищення платні на користь безробітних. На колективній відповідальності за “загальне благо” сьогодні особливо наголошують “нові лейбористи” на чолі з Т. Блером. Стрижневим же каменем у соціал-демократичній ідеології, навколо якого точаться постійні дискусії, сприяючи еволюції розуміння та вироблення нових ефективних методів вирішення багатьох питань економічного і соціального характеру є проблема власності. Так, марксистська концепція

¹ Айхлер В. Етичний реалізм... – К.: Основні цінності, 2001. – С. 176.

соціалізму ґрунтувалася на теорії соціалістичної власності, що передбачала усупільнення засобів виробництва, тобто їх націоналізацію (одержавлення). Але поступовий перегляд ставлення до націоналізації аж до повної відмови від її необхідності, “поновлення в правах” приватної власності на практиці, а згодом і в теорії стало магістральним напрямом еволюції соціал-демократії на власність.

Основи цього процесу були закладені ще наприкінці ХІХ ст. Е.Бернштейном, який обґрунтував необхідність усупільнення (націоналізації) лише великих підприємств. Одночасно, еседеки, що перебували при владі самостійно чи у коаліції з буржуазними партіями, часто навіть не робили спроб здійснити націоналізацію у більш-менш значимих масштабах (при цьому формально обстоюючи її необхідність).

Після Другої світової війни ліві у країнах Західної Європи, приходячи до влади, неодноразово починали здійснювати масштабні програми націоналізації (лейбористські уряди у Великій Британії, соціал-демократичні уряди Німеччини, соціалістичний уряд у Франції), й у всіх випадках отримували відверто негативний результат. В результаті, на практиці було доведено, що держава завжди і повсюди є гіршим підприємцем, аніж приватний підприємець. І хоча в Стокгольмській декларації Соцінтерну (1989 р.) й стверджується, що “соціал-демократичний рух, як і раніше, висловлюється за націоналізацію і державну власність в рамках змішаної економіки”¹, на практиці домінує інший підхід. Характерно показовим є те, що у Маніфесті Г.Шрьодера – Т.Блера про усупільнення та націоналізацію вже навіть не згадується², а у більшості випадків соціал-демократи у постсоціалістичних країнах Європи є активними прихильниками приватизації. І взагалі, прийнята після приходу СДПН до влади в Німеччині спільна заява Г.Шрьодера та лідера англійських

¹ Декларація принципів Соціалістичного Інтернаціоналу (1989 р.) (Стокгольмська декларація) // Медведчук В. Дух і принципи... – К.: Основні цінності, 2000. – С.136.

² Шлях вперед для соціал-демократів Європи. Пропозиція Герхарда Шредера та Тоні Блеєра // Світова соціал-демократія на переломі тисячоліть / Гол. ред. О. Скоморощенко. – К.: РІМП “Софія”, типографія “Тираж”, 2000. – С. 141-158.

лейбористів Е.Блера “Шлях вперед для соціал-демократів Європи” є ключовим документом, який підсумовує тривалу ліберальну еволюцію соціал-демократії. І оскільки заяву зроблено від імені керівників двох найвпливовіших у світі соцпартій, що абсолютно домінують в організаційній та ідеологічній діяльності Соцінтерну, є підстави говорити про остаточну переорієнтацію міжнародної соціал-демократії. У Маніфесті Блера-Шрьодера йдеться про те, що більшість людей вже давно не дотримується догми розподілу на “лівих” та “правих”. І саме тому соціал-демократи повинні розмовляти мовою цих людей. У економічній сфері це означає принципову згоду з основними ліберальними рецептами оздоровлення економіки, що довели свою дієвість у 1980 - 1990-ті рр. Це є абсолютно новим моментом порівняно з періодами, коли соціал-демократи, перебуваючи при владі, на практиці проводили політику “напіврейганоміки” чи “напівтетчеризму”, надто не декларуючи суттєвий перегляд своїх принципів та передвиборчих програм. Але “обидва минулих десятиріччя ліберальної інерції залишилися позаду. Замість них, однак, не повинен розпочатися ренесанс “дефіцитного фінансування” та масованої державної інтервенції у стилі сімдесятих років. Така політика сьогодні веде у помилковому напрямі”¹. – підсумовують Шрьодер і Блер. Фактично ж ця теза означає заперечення підвалин економічної політики соціал-демократів не тільки у 1970-ті, але й у 1940 - 1960-ті рр.

Взагалі, ідеологічні оцінки ролі ринку завжди перебували у центрі уваги європейської соціал-демократії. Характеризуючою фразою ж поглядів есдеків стосовно економіки може слугувати теза: “Ми підтримуємо ринкове господарство, але не ринкове суспільство”. Це демонструє бажання соціал-демократів, не втручаючись у виробництво, по суті контролювати розподіл і таким чином обмежувати нерівність у доходах та унеможливлювати розвиток бідності. Так, одним з найвідоміших підходів до регулювання ринку є шведська модель “функціонального соціалізму”. Сповідуючи усупільнення, вона передбачає не

¹ Шлях вперед для соціал-демократів Європи. Пропозиція Г.Шрьодера і Т.Блера // Медведчук В. Дух і принципи... – К.: Основні цінності, 2000. – С. 181.

ліквідацію приватної власності, а соціалізацію її окремих функцій, маючи на увазі і державний контроль за розподілом доходів. Правда, останнім часом у соціал-демократичному середовищі досить виразно виявилася неоліберальна тенденція, що полягає у прагненні відмовитися від надмірної бюрократичної регламентації ринку задля врахування прав споживачів, визнанні необхідності децентралізації процесу прийняття економічних рішень та забезпеченні вільного ухвалення розміщення інвестицій і капіталів. Пов'язане таке коригування поглядів, в певній мірі, і з набираючими обертів процесами глобалізації, до яких ставлення в есдеків досить обережне. Так, відзначаючи позитивні риси глобалізації (наприклад, зростання ефективності виробництва), соціал-демократи рішуче виступають за створення колективної відповідальності і тут. Вона (колективна відповідальність), за переконанням есдеків, запобігатиме фінансовим потрясінням, зростанню нерівності доходів, безробіттю, поглибленню екологічної кризи. При цьому, таке ставлення до глобалізації не дає підстави звинуватити есдеків у прагненні чи бажанні руйнування національної державності, на відміну від комуністів. Соціал-демократична доктрина і тут має досить універсальний (інтернаціональний в межах допустимо необхідного) характер, ефективність якої в значній мірі підтверджена практикою.

Разом з тим, усвідомлюючи себе політичною силою, поступ якої спрямований до постійного вдосконалення та пошуку якнайсправедливішого “суспільного майбутнього”, соціал-демократи сповідують пріоритетну ідейну настанову загального блага (публічного блага, загального добра). При цьому “модерністи” у соціал-демократії прагнуть поширити колективну відповідальність за загальне благо на всі соціальні верстви. “Традиціоналісти” ж, навпаки, твердять, що основний тягар відповідальності мають взяти на себе люди “з могутніми плечима” (тобто, “економічна еліта”). Таким чином, ідея служіння “загальному благу” визначила спрямованість соціал-демократії на формування рівних умов, рівних життєвих можливостей. А поширення системи участі найманих працівників та їх організацій на рівень державного управління формує, т. з. “соціальне партнерство” – механізм згладжування протиріч та розв’язання конфліктів між працею та капіталом. У рамках політики соціального партнерства найрізноманітніші конфліктні ситуації

вирішуються шляхом переговорів між представниками профспілок, роботодавців, також іноді держави. Варто підкреслити і те, що послідовне обстоювання інтересів жінок та молоді є одним із найсильніших “козирів” сучасної соціал-демократії.

Окрім цього, європейська соціал-демократія з повним правом може пишатися своїм внеском у становлення і розвиток історії та культури сучасної Європи. Соціал-демократи є справді історичним рухом, адже вони перетворили власні символи та цінності у важливе джерело європейської ідентичності. При цьому, соціал-демократія сформувала власну політичну культуру, що забезпечило розвиток її стабільності у європейській спільноті. Усе це стало підтвердженням тези, яка обстоюється багатьма політичними мислителями: політика, яка не враховуватиме вимоги культурного розвитку, невдовзі збанкрутує. Завдяки своїй демократичності, що виявилася у здатності звертатися до значних мас людей і бути почутими ними, соціал-демократи змогли сформувати власну потужну історичну традицію, у рамках якої політичні симпатії до соціал-демократії успадковуються кожним новим поколінням громадян. Завдяки такому набутому образу соціал-демократичний рух отримав можливість впливати на інтерпретацію історичного шляху європейських народів, а формування власної політичної культури посприяло його представникам набути характерного вигляду й стилю, котрий чітко вирізняє їх від членів інших політичних сил в цілісній системі суспільних відносин.

Не повним буде опис соціал-демократичного феномену, якщо не згадати про відношення соціал-демократії до релігії і навпаки. Так, церква протягом тривалого часу вельми неприхильно ставилася до соціал-демократичного руху, бо вважала його руйнівником традиційних цінностей. Разом з тим, церква (головним чином, католицька) з плином часу почала засуджувати “крайнощі” буржуазно-капіталістичного способу життя, який обстоювали прибічники лібералізму. У цьому її позиції природно збігалися з думкою соціал-демократів. Відомо, що есеїсти вийшли на історичну арену як противники лібералізму, оскільки вважали, що ліберальний напрямок замість звільнення людини та надання їй рівних шансів призвів до ще жорсткішого гноблення, аніж це було за традиційних (феодальних) порядків. Крім того, з огляду на значний вплив марксизму, чимало соціал-

демократів займали жорстко атеїстичні позиції. А ідеологія, яку сьогодні охрестили як “релігійний фундаменталізм” (що, зокрема, виявляється у надмірному втручанні духовної влади у світські справи), у соціалістичному, соціал-демократичному середовищі взагалі викликала несприйняття. При цьому, антиклерикалізм серед соціал-демократичних кіл став наслідком заперечення історичного досвіду лібералізму. Одночасно есеїки розглядали себе як трансформаторів ліберального “проекту”, особливо прихильно ставлячись до його просвітницько-гуманістичних джерел. Окрім цього, складність відносин соціал-демократії і церкви зумовлюється не лише двоїстістю соціал-демократії як сили, що увібрала водночас і антиклерикалізм, і лівохристиянські настанови, а й специфікою самої церкви. Адже вона, з одного боку, виступає носієм ідеї милосердя, а це означає, що, як і соціал-демократи, культивує “культуру співчуття”, а другого – є захисником суворой “консервативної моралі” і, з цієї точки зору, має засуджувати всякого виду “моральне падіння”. Навпаки, соціал-демократи як представники світської політичної сили не втручаються в сферу приватної моралі та особистого життя окремих індивідів, розглядаючи її з погляду прав людини.

Сьогодні, на межі тисячоліть соціал-демократія підсумовує свою майже півторасотлітню історію, історію, сповнену надій і втрачених можливостей, досягнень і поразок. Виникла ж соціал-демократія у Європі у др. пол. XIX ст. Значний вплив на її формування справили набираючий сили робітничий рух та діяльність певних кіл європейської інтелігенції. Початком організаційного оформлення соціал-демократії можна вважати створення у 1875 р. Соціал-демократичної партії Німеччини (СДПН)¹. Наступного року подібні партії з’явилися в Данії, у 1889 р. – в Австро-Угорщині, у 1892 р. – в Італії. На поч. XX ст. соціал-демократичні партії виникли у Франції та Великій Британії (лейбористська партія). Програма багатьох цих організацій була спочатку зорієнтована на марксистську доктрину, хоч далеко не всі європейські соціал-демократи її поділяли.

¹ Миллер С., Поттхофф Х. Краткая история СДПГ 1848 – 1990: Пер. с нем. – К.: Основні цінності, 2000. – 376 с. – (Серія “Спадщина”. Кн. 5.).

Далі організаційна інфраструктура соціал-демократичного руху розвивалася ще інтенсивніше та масштабніше. У багатьох країнах еседекам вдалося залучити до своїх лав значні маси активістів. Відбулося це завдяки співробітництву з профспілками. Вперше у світі соціал-демократи очолили уряд у 1904 р., коли в Австралії прем'єр-міністром став лідер австралійських соціалістів Дж.Ватсон. Слід відзначити при цьому, що до Першої світової війни розвиток соціал-демократії позначився нерівномірністю. Найбільших успіхів було досягнуто в Німеччині та Данії, де вже наприкінці XIX ст. соціал-демократам вдалося зібрати на загальних виборах близько 20 відсотків голосів. Разом з цим, соціал-демократія зазнавала значного опору з боку частини європейського істеблїшменту. Для прикладу, тут можна згадати “виняткові закони проти соціалістів”, прийняті в Німеччині. Однак, це не завадило канцлеру Бісмарку “запозичити” у них чимало ідей, що зумовило активізацію соціальних реформ. Слід зазначити, що еседеків на той час сприймали як крайньо лівих. Зрештою вони й були такими, але з часом в їх середовищі дедалі більшого поширення набули тенденції політичної поміркованості, які співіснували з лівим радикалізмом.

Після Першої світової війни соціал-демократи здобули владу відразу в кількох країнах Європи. Цьому передувало відхід у 1919 р. від соціал-демократичного руху ультралівого крила, представники якого (комуністи) утворили власне міжнародне об'єднання – Третій Інтернаціонал, контрольований з Москви.

У міжвоєнний період еседеки, як поборники курсу на захист політичної демократії, стали об'єктом нападів як ультралівих, так і ультраправих екстремістів. З одного боку, проти соціал-демократії та взагалі демократичних сил виступили прибічники націонал-соціалізму та фашизму; з іншого – підтримувані Радянською державою прихильники сталінського крила комуністичного руху. У тих країнах, де перемогли тоталітарні режими, чимало соціал-демократів взяли активну участь у підпільній антиурядовій діяльності. Ряд соціал-демократичних партій створили емігрантські центри, які провадили антифашистську або антисталінську діяльність. Стосується це, зокрема, українських і російських соціал-демократів (меншовиків).

Трагедія Другої світової війни не обминула соціал-демократичний рух. Він зазнав великих втрат, але вистояв і знайшов у собі сили розпочати новий етап розвитку. Соціал-демократичні партії стають одними з найвпливовіших у Західній Європі, отримуючи на виборах не менше третини голосів. Виняток становили хіба що Франція та Італія. Там лівоцентристські партії у повоєнний період здобували не більш як 10-15% голосів, бо значна частина виборців у цих країнах схильна була надавати підтримку місцевим комуністам. У др. пол. ХХ ст. майже в усіх європейських країнах есдеки очолювали уряди. Подекуди в Європі навіть склалася двопартійна система, найвпливовішим елементом якої були соціал-демократи. Після кількох поразок есдеків у 1980-ті рр. обертів набрав так званий “правий поворот” у європейській політиці, який зрештою все ж призвів до розчарування у неоконсервативних гаслах, котрі були зумовлені очевидними хибами ідеології ринкового фундаменталізму. З середини 1990-х рр. європейці дедалі більшою мірою почали висловлюватися за повернення до влади соціал-демократів, соціалістів, лейбористів. І вже у 1998 р. дев’ять з п’ятнадцяти урядів країн ЄС очолювали соціал-демократи: Е.Блер (Велика Британія), Л.Жоспен (Франція), П.Расмуссен (Данія), П.Ліппонен (Фінляндія), К.Симітіс (Греція), В.Кок (Нідерланди), Г.Перссон (Швеція), А.Гутьєрес (Португалія), В.Клима (Австрія). Щоправда, на межі століть соціал-демократи зазнали поразки з боку націонал-радикальних сил у традиційній соціал-демократичній вотчині – Австрійській республіці.

Своєрідний феномен соціал-демократії як суспільного руху, процес її становлення та розвитку, в значній мірі обумовлений діяльністю тих організацій есдеків, що створювались як з метою консолідації сил, так і з бажанням демонстрації власних можливостей у світовому масштабі. В першу чергу, до таких організацій відноситься Інтернаціонал.

Перший Інтернаціонал було створено у 1864 р. К.Марксом, й нині лише іноді згадується в документах соціал-демократичних сил. Історично соціал-демократія пов’язана насамперед з соціалістичними та соціал-демократичними партіями марксистського спрямування, котрі у 1889 р. об’єдналися в Другий Інтернаціонал, який проіснував чверть століття – до 1914 р. “Його драматична загибель пов’язана з

початком Першої світової війни, коли всупереч власним принципам соціал-демократичні та парламентські партії підтримали свої уряди в мілітаристській політиці”¹. Варто зазначити і те, що Другий Інтернаціонал об’єднував представників двох потоків соціалістичного руху – революційного та реформістського. “Розмежування між ними на початку першої світової війни й призвело до розколів соціал-демократичних партій у багатьох країнах, а також до того, що вже від початку 20-х років ХХ сторіччя соціал-демократія стала самостійною політичною течією у робітничому русі”².

Після завершення війни еседеки, які ідентифікували себе з Другим Інтернаціоналом, та прибічники так званого “2½” (“двох-з-половинного”) Інтернаціоналу утворили нове соціал-демократичне об’єднання – Робітничий Соціалістичний Інтернаціонал (1923 – 1940 рр.). Це сталося після того, як розтанула надія на возз’єднання з тією частиною лівої соціал-демократії, яка оголосила про свій розрив з соціал-демократичним корінням та перехід на комуністичні позиції. Робітничий Соціалістичний Інтернаціонал брав участь у світовому політичному житті до початку Другої світової війни і змушений був припинити своє існування з її розгоранням.

Ініціатива відновлення організаційного центру соціал-демократії у повоєнний час належить Лейбористській партії Великої Британії. У 1945 р. в Лондоні відбулася перша конференція соціалістів, а в 1951 р. у Франкфурті-на-Майні за участі 33 партій (у тому числі кількох східноєвропейських “партій у вигнанні”) відбувся Установчий Конгрес Соціалістичного Інтернаціоналу (Соціалістичного Інтернаціоналу), на якому було прийнято декларацію “Цілі та завдання демократичного соціалізму”. Слід зазначити, що ця декларація з ідеологічного погляду жорстко відмежувала рух демократичного соціалізму від “марксистсько-ленінського” вчення, пропагованого Москвою. Соціалістичний Інтернаціонал зумів виступити як основна організаційна та ідеологічна сила міжнародної соціал-демократії й поступово перетворився на одну з найбільших та

¹ Медведчук В. Дух і принципи... – К.: Основні цінності, 2000. – С. 117.

² Висоцький О. Social democracy in a changing a world // Політологічні читання. – 1993. – №3. – С. 58.

найвпливовіших міжнародних організацій. Так, на XXI Конгресі Соцінтерну (листопад 1999 р.) у звіті Генерального секретаря було оголошено, що до складу організації входить більше, ніж 130 партій у всіх категоріях¹.

Протягом 90-х рр. XX ст. до Соцінтерну вступили майже 70 партій. Серед тих, хто отримав повне членство з правом голосу, – соціал-демократи Албанії, Болгарії, Естонії, Латвії, Литви, Монголії, Румунії, Словаччини та інші². Причому, деякі країни представлені кількома партіями, а серед нових членів з дорадчим статусом – представники Вірменії.

Іншою впливовою організацією в міжнародному соціал-демократичному русі є Партія Європейських Соціалістів (ПЕС). Створення цієї структури розпочалося у 1953 р. з оформлення соціалістичної фракції асамблеї Європейського об'єднання вугілля і сталі. у 1974 р. європейські ліві консолідуються у конфедерацію соціалістичних партій європейської спільноти. Разом з цим, з формуванням Європейського парламенту у ньому з'являється Соціалістична група, що входить до Соцінтерну на правах асоційованого члена з дорадчим голосом. Після виборів до Європарламенту 1989 р. Соціалістична група нараховувала 180 депутатів (в 1984 – 1989 рр. – їх було 164) з 518 і була найчисельнішою³.

Сама ж ПЕС була заснована у 1992 р. у Ла Гаї, ставши найбільшим політичним утворенням об'єднаної Європи. На момент проведення III Конгресу ПЕС (5-7 червня 1997 р.), з 626 депутатів Європарламенту, 214 були членами Соціалістичної

¹ Соцінтерн в епоху глобалізації: Матеріали Нью-Йоркського (1996 р.) та Паризького (1999 р.) конгресів – К.: Основні цінності, 2000. – 236 с. – (Серія “Сучасна думка”. Кн. 8.). – С.199.

² Даудерштадт М., Геррітс А., Маркус Д. Д. Драматичний перехід... – К.: Основні цінності, 2000. – С. 169-194.

³ Социалистическая группа Европейского парламента // Швейцер В. Я. Современная социал-демократия: Словарь-справочник / Под общ. ред. А. А. Галкина. – М.: Политиздат, 1990. – С.64.

фракції. При цьому, з 21 Голови Комісії Європарламенту, 9 були представниками Соцфракції¹.

В наші дні, до складу ПЄС входять соціалістичні, соціал-демократичні, лейбористські партії з 20 країн членів Європейського Союзу (ЄС), Кіпру та Норвегії. Крім них, членами ПЄС є 15 асоційованих та 6 партій - спостерігачів, в основному з країн Центральної та Східної Європи. У Європарламенті фракція ПЄС є другою за кількістю членів і нараховує 179 депутатів з 626. Її Головою є представник Іспанії – Енріке Барон Креспо. ПЄС – активний та впливовий учасник й інших структур Євросоюзу. Зокрема, у Єврокомісії з 20 Комісарів ПЄС представлена десятьма. Вона має своїх представників у Раді ЄС від урядів 6 з 15 країн ЄС. Крім того, у Європейській Раді ЄС від ПЄС перебуває 5 прем'єр-міністрів, серед 15 лідерів країн ЄС. Має своїх представників ПЄС і у Регіональному Комітеті ЄС у кількості 86 осіб.

Своїми стратегічними цілями ПЄС проголосила: зміцнення соціалістичних і соціал-демократичних рухів у Європейському Союзі та в усій Європі, розвиток близьких стосунків між членами національних партій, їх парламентськими групами та інших партій, визначення спільної політики для ЄС, прийняття спільного Маніфесту до виборів в Європарламент.

В контексті дослідження відродження і розвитку соціал-демократичного руху в Україні в 1990-х рр., з огляду певної схожості політичних, економічних та етнонаціональних реалій країн Центрально-Східної Європи та нашої держави на певних етапах їхньої еволюції, а особливо в останній чверті ХХ ст., висвітлення становлення соціал-демократії у центрально-східноєвропейському регіоні має важливе значення. Соціал-демократичні рухи тут з'явились протягом останніх десятиліть ХІХ ст. До кінця Першої світової війни вони не були лідерами політичного життя. Але результати війни стали причиною різкої зміни ситуації. “У новостворених національних державах, зокрема в Польщі, Угорщині та

¹ Скоморощенко О. Третій Конгрес Партії європейських соціалістів у Мальме (5-7 червня 1997 року) // Відродження соціал-демократії в Україні / Відпов. ред. М. Попович. – К.: Стилос, 1997. – С.127.

Чехословаччині, соціал-демократичні партії були одними з головних гравців у перші, найбільш мінливі післявоєнні роки”¹. У цей, досить суперечливий період, соціал-демократи добивались успіху у виборчих баталіях, займали провідні позиції в урядових структурах, суттєво впливали як на внутрішню, так і на зовнішню національну політику. Проте, були випадки, коли за умов політичної диктатури та економічної кризи, соціал-демократичні партії перетворювались на досить безсилі, маловпливові структури.

Черговою поворотною віхою в існуванні соціал-демократії в Центральній та Східній Європі стала Друга світова війна. “Цього разу, за сприяння переможної Червоної Армії, вона знову спромоглася вийти на політичну сцену”². Але зрештою і ця спроба відродження потерпіла поразку. Соціал-демократи змушені були спочатку підкоритись комуністичному правлінню, а згодом і практично припинити будь-яку діяльність. Така ситуація тривала до другої половини 1980-х рр. Зі значним політичним “потеплінням” в країнах соцтабору, настанням епохи певного плюралізму та демократизації в СРСР, почалося й поширення соціал-демократичних ідей, виникнення численних партій та рухів, котрі в тій чи іншій мірі позиціонували себе з західною соціал-демократією й взяли за взірець її основні цінності. Разом з тим, характерною особливістю центрально-східноєвропейської соціал-демократії стало її певне протиставлення до поміркованої частини західноєвропейської. Стосувалось це бачення себе у складі “правого” крила світового соціал-демократичного руху, до якого відносяться партії, котрі дрейфують у бік соціал-лібералізму з національним ухилом. Такі “відмінності у позиціях між західно та східноєвропейськими соціал-демократами стали наслідком протиріччя між курсом на наднаціональні форми організації політичної влади на Заході й тим “запасом

¹ Скоморощенко О. Третій Конгрес Партії європейських соціалістів у Мальме (5-7 червня 1997 року) // Відродження соціал-демократії в Україні / Відпов. ред. М. Попович. – К.: Стилос, 1997. – С. 157.

² Даудерштадт М., Геррітс А., Маркус Д. Д. Драматичний перехід... – К.: Основні цінності, 2000. – С. 157.

міцності”, який демонструють національні держави (або ті, що наближаються до таких) на Сході”¹.

Разом з цим, можна погодитись з російським дослідником Н.Бухарінім, що сьгоднішня соціал-демократія Центральної і Східної Європи – це внутрішньо системна, нереволюційна сила. В есеїв цих країн з переходом до ринкової системи господарювання сформувалось нове розуміння соціалізму. Вони задекларували себе не прибічниками соціалізму як особливого суспільного та економічного ладу, а виступили лише за “облагородження”, “соціалізацію” капіталізму².

У дещо схожому, але зі своєю специфікою відбувалось відродження соціал-демократії й в Україні. Досить показовим прикладом став установчий з’їзд соціал-демократичної партії, який закінчився утворенням відразу двох організацій, одна з яких (СДПУ) тяжіла до позицій “правого” крила соціал-демократичного руху, а інша (ОСДПУ) дотримувалась в значній мірі консервативніших, традиційних поглядів на соціал-демократичні цінності.

Що ж до історії української соціал-демократії взагалі, то вона займає власне місце в історії світового соціал-демократичного руху, зі своїми злетами та падіннями, стараннями та проблемами, ідеологічним внеском у спільну соціал-демократичну скарбницю. Взагалі, з самого початку існування вітчизняні соціал-демократичні організації розвивали контакти з зарубіжними однодумцями. Крім того, болісний розрив українських земель між Австро-Угорською та Російською імперіями у якійсь мірі сприяв поглибленню цих зв’язків, стимулював до активніших, плідніших дій есеїв з обох берегів Збруча.

Першими вітчизняними соціал-демократами були громадські діячі 1870-1880-х рр. – О.Терлецький та С.Подолінський, чия справа продовжив і розвинув М.Драгоманов. Саме під впливом останнього галичани М.Павлик та І.Франко

¹ Висоцький О. Social democracy in a changing world // Політологічні читання. – 1993. – №3. – С.60.

² Бухарин Н. Будущее социал-демократии... // Левый поворот и левые партии... – М.: Эпикон, 1998. – С.8.

утворили у 1890 р. Русько-українську радикальну партію – першу українську політичну партію соціал-демократичного спрямування, котра одним із основних своїх завдань визначала проведення відповідної роз'яснювальної роботи серед селянства. У 1899 р. ті радикали, що вважали за необхідне більше працювати серед робітників, утворили Українську соціал-демократичну партію (УСДП), яка також діяла в Галичині. При цьому обидві організації трудилися в постійному контакті, координуючи свої дії, інколи навіть доповнюючи одна одну.

У 1900 р. у Харкові була заснована Революційна українська партія – перша політична партія Наддніпрянської України. В 1905 р. партія перейменувалась в Українську соціал-демократичну робітничу партію (УСДРП), членами якої були відомі громадські та культурні діячі – М.Порш, В.Винниченко, С.Петлюра, М.Вороний, В.Чехівський. Характерно, що провідною об'єднавчою ідеєю українських соціал-демократів стала мета поєднати національну свободу із соціальною справедливістю, а також розуміння того, що національне право на самовизначення не буде надійно забезпечене до тих пір, поки організований робітничий рух, широкі маси селянства не усвідомлять національні інтереси як свої власні.

До 1907 р. УСДП виступала в якості автономної частини Польської соціал-демократичної партії Галичини – федеративної частини Соціал-демократичної партії Австрії¹, а УСДРП, навпаки, діяла як цілком незалежне політичне об'єднання² і вже до Амстердамського конгресу Інтернаціоналу (1904 р.) надала інформацію про свою діяльність (правда, в той час УСДРП ще носила ім'я Революційної української партії). В 1913 р. українські соціал-демократи (як УСДП, так і УСДРП) взяли участь в роботі надзвичайного конгресу Інтернаціоналу в Базелі.

¹ Жерноклеєв О. Українська соціал-демократія в Галичині: Нарис історії (1899 – 1918). – 2-е вид., доп.– К.: Основні цінності, 2000. – 168 с. – (Серія “Сучасна думка”. Кн.6.).

² Головченко В. Від “Самостійної України” до Союзу визволення України: Нариси з історії української соціал-демократії початку ХХ ст. – Харків: Майдан, 1996. – 190 с.

З поваленням царизму, лідери УСДРП і Товариства українських поступовців утворили Центральну Раду, ставши авторами її універсалів, якими проголошували створення та незалежність Української Народної Республіки, зуміли прийняти одні з найдемократичніших на той час у світі закони з прав національних меншин і робітничого самоврядування на виробництві. Зазначимо, що соціал-демократичними була більшість урядів УНР – В.Винниченка (1917-1918 рр.), В.Чехівського (1918-1919 рр.), Б.Мартоса (1919 р.), І.Мазепи (1919-1920 рр.).

Після падіння Української Народної Республіки соціал-демократи мали змогу легально діяти лише в Західній Україні. У цей час радикали об'єдналися з залишками українських есерів і утворили Українську соціал-радикальну партію (УСРП), а деякі організації УСДРП увійшли до складу УСДП. Разом з цим закордонні фракції УСДРП брали участь в діяльності Гамбурзького (1923 р.), Марсельського (1925 р.), Брюссельського (1928 р.), Віденського (1931 р.) конгресів Робітничого Соціалістичного Інтернаціоналу і міжнародної соціалістичної конференції в Парижі (1933 р.). У 1931 р. до Інтернаціоналу приєдналась і УСРП.

Варто відмітити, що в рамках Робітничого Соціалістичного Інтернаціоналу українські соціал-демократи намагались по можливості привертати увагу всіх прихильників демократичного соціалізму до трагічної долі народу України, котрий опинився під владою тоталітарного режиму. Зокрема, у серпні 1933 р. вони звернулись до Інтернаціоналу з меморандумом про наслідки штучно викликаного сталінським урядом голоду в Україні, який забрав життя кількох мільйонів осіб.

Крім того, у міжвоєнний період активісти УСДРП в еміграції зіграли значну роль у створенні емігрантських культурних центрів, зокрема Українського соціологічного інституту, Українського вільного університету та Українського робітничого університету. Наближення Другої світової війни унеможливило діяльність УСДРП навіть в еміграції. На Празькій партійній конференції в 1938 р. її діяльність була тимчасово припинена. Разом з тим, конференція прийняла рішення при першій нагоді відновити діяльність соціал-демократичної партії в Україні, її членство в Інтернаціоналі за умови визнання ним незалежності України та відмежування від марксизму.

У 1950 р. члени колишніх УСДРП, УСДП і УСРП провели в Аусбурзі (Німеччина) спільний з'їзд, задекларували створення Української соціалістичної партії (УСП). Новостворена організація брала участь у Франкфуртському (1951 р.), Міланському (1952 р.), Лондонському (1955 р.), Віденському (1957 р.), Римському (1961 р.), Амстердамському (1963 р.), Стокгольмському (1966 р.) конгресах Соціалістичного Інтернаціоналу, в роботі Соціалістичного руху за об'єднану державу Європи.

“Права рука” соціал-демократів – Спілка української соціал-демократичної молоді (СУСДЕМ) – в цей період діяла в рамках Міжнародної унії соціал-демократичної молоді, а Комітет українських соціал-демократок належав до Міжнародної ради жіночого соціал-демократичного руху.

Діяльність УСП і відповідно її членство в Соцінтерні остаточно завмерли в 1976 р.¹ (на відміну, наприклад, від емігрантських соціал-демократичних організацій Грузії та Литви), що було зафіксовано прийнятим в контексті “розрядки” і курсу “наведення мостів” з СРСР рішенням В.Брандта про призупинення функціонування українського відділення Соцінтерну.

На межі 80-90 рр. ХХ ст. на теренах колишнього Радянського Союзу поступово складаються політичні, зрештою, й економічні умови для відновлення демократичного, в т. ч. і соціал-демократичного руху. Глибока криза у народному господарстві продемонструвала нездатність командно-адміністративної системи ефективно реагувати на гострі суспільні проблеми, а помітне утвердження плюралізму та демократії спонукало прогресивно мислячі верстви населення до пошуку нових підходів їх вирішення.

Відродження ж соціал-демократичного руху саме в Україні розпочалося, як не парадоксально, під впливом російського дисидентського руху. І можна вважати, що соціал-демократія повернулася в Україну саме з Росії. Пов'язано це було з тим, що російський дисидентський рух розвивався на засадах розбудови соціалістичної концепції зміни існуючої державної системи, натомість українське дисидентство (за

¹ Соціал-демократія в Україні. Історія і сучасність. – К.: СДПУ(О), 1996. – С. 5.

винятком, хіба що, правозахисної діяльності, спільної як для українського, так і для російського дисидентства), в першу чергу, вболівало за розв'язання національного питанням. Якщо й мали місце винятки, то традицією, як у російському дисидентстві, це не стало¹.

З початком 1980-х рр. серед російських дисидентів починає набувати розвитку тенденція зацікавленості до проблем соціал-демократії. Але, оскільки дисидентський рух був розгромлений у 1982-1984 рр., ідея соціал-демократизації змогла відродитися лише з початком демократизації політичного режиму в СРСР. З'являється велика кількість гуртків, клубів, створених з метою сприяння перебудові. Ці клуби лише певною мірою були соціал-демократичними. Проте, коли члени й лідери цих клубів усвідомили половинчатість здійснюваної “згори” політики, яка йшла врозріз зі змінами, що відбувалися у масовій свідомості, вони звернулися до різних теорій та концепцій політичних доктрин. Не останнє місце тоді зайняла і соціал-демократична ідеологія.

Разом з цим, ідеї соціал-демократії, демократичного соціалізму або, як ще говорилося, “соціалізму з людським обличчям” привертали увагу учених та спеціалістів з цього питання, значна кількість яких мала безпосереднє відношення до формування ідеологічних доктрин правлячої Компартії. Зокрема в Україні можна відзначити такий офіційний захід як Всесоюзна науково-практична конференція “Соціалізм: теорія, історія, сучасність”, проведена у квітні 1991 р. Інститутом теорії і історії соціалізму ЦК КПРС, Інститутом політичних досліджень ЦК Компартії України, Київським інститутом політології і соціального управління, Академією наук УРСР та товариством “Знання” Української РСР².

Одночасно почали з'являтися прихильники переходу Компартії на засади європейської соціал-демократії. Навіть висувалися ідеї перейменування КПРС у соціал-демократичну партію, як це робилось у багатьох країнах “соцтабору”.

¹ Висоцький О. Виникнення сучасної української соціал-демократії // Політологічні читання. – 1994. – № 4. – С. 71.

² Політика і час. – 1991. – № 8 (1261). – С. 14.

Спроби ж об'єднання есдеків у загальносоюзному масштабі почали здійснюватися з 1988 р. Наприклад, 6-7 листопада в Ленінграді на першій соціал-демократичній конференції йшлося про об'єднання соціал-демократів у рамках клубів. Представники соціал-демократичних груп з Апатитів, Вологди, Горького, Куйбишева, Ленінграда, Львова, Оренбурга і Харкова, розробили “Декларацію до створення соціал-демократичної партії”. Згодом, у лютому 1989 р. в Ленінграді відбулася Всесоюзна конференція Соціал-демократичної конфедерації (СДК), до якої увійшли представники Росії, України, Білорусі. Проте всі починання, що стосувалися створення єдиної Всесоюзної соціал-демократичної організації, до виникнення Соціал-демократичної Асоціації (СДА) (досить дієвої певний час структури) завершувалися провалом, хоча сприяли побічно її появі.

Установчий з'їзд СДА відбувся 13-14 січня 1990 р. у Таллінні, а вже 19 січня того ж року Міністерство внутрішніх справ СРСР зареєструвало Асоціацію як офіційну всесоюзну організацію. До складу СДА увійшли соціал-демократичні клуби (та клуби соціал-демократичної спрямованості) з Росії, Білорусі, Молдови, Узбекистану, Литви, Азербайджану та більш ніж з десяти міст України, що визначило її сутність як “Соцінтерну СРСР”.

Асоціація мала величезний вплив на розвиток соціал-демократичних рухів в республіках Союзу. Її програмні цілі лягли в основу багатьох документів майбутніх соціал-демократичних партій нових незалежних держав. Крім того, зустрічі під егідою СДА сприяли згуртуванню есдеків за національною ознакою, особливо це стосувалося українців.

Першими ж соціал-демократичними організаціями в Україні були: Кіровський клуб виборців (м. Дніпропетровськ), Соціал-демократична організація (м. Київ), клуб "Перебудова" (м. Київ), Львівська соціал-демократична організація, Харківська соціал-демократична група "Апрель", Клуб виборців "Вибір" (м. Харків) та інші. Окремо слід сказати про функціонування наприкінці 1989 – поч. 1990 рр. Українського соціал-демократичного Центру інформації "Українські незалежні новини" (УНН), створеного згідно ухвали 1-ї робочої наради представників соціал-

демократичних організацій України¹. (Організаційні збори Центру відбулись 14 лютого 1990 р., на яких головою Колегії було обрано Д.Редька, одногolosно прийнято Статут².) Ця робоча нарада пройшла 25-26 листопада 1989 р. у Львові³, ставши, по суті, першою офіційною зустріччю вітчизняних соціал-демократів. Причинами, що спонукали її проведення, були політична слабкість цих структур та бажання створити масову, впливову організацію, “під дахом” якої змогли б об’єднатися українські соціал-демократичні сили⁴. Вся робота наради і була підпорядкована реалізації цього завдання. З метою створення Соціал-демократичної Асоціації України (з перспективою утворення партії), учасники зібрання визнали за необхідне проведення першої Всеукраїнської конференції⁵.

Логічним продовженням цих подій стали друга і третя наради соціал-демократичних організацій України, на яких було остаточно узгоджено і оформлено подальший план дій.

Так, 13 січня 1990 р., в Таллінні делегати Установчого з’їзду Соціал-демократичної Асоціації від місцевих організацій соціал-демократів України на своїй другій нараді підтвердили бажання “провести в м. Києві науково-практичну конференцію представників соціал-демократичних організацій України з метою обміну міркуваннями про можливість і доцільність створення єдиної соціал-демократичної організації України”⁶. Виконуючи це рішення, 10 лютого того ж року

¹ ПА СДПУ(О). – 1990. – Лист В. Лучка і Д. Редька Раді СДПУ.

² ПА СДПУ(О). – 1990. – Протокол организационного собрания Украинского социал-демократического Центра информации "Украинские независимые новости" (УНН) от 14 февраля 1990 года.

³ Перша робоча нарада соціал-демократів України // Реформа. – 1989. – № 4. – С. 9.

⁴ Висоцький О., Голуб А. Витоки сучасної... // Генеза. – 1995. – № 1 (3). – С. 184.

⁵ Резолюція робочої наради соціал-демократів України // Реформа. – 1989. – №4. – С.14.

⁶ ПА СДПУ(О). – 1990. – Информационное письмо. III-е совещание представителей местных организаций социал-демократов Украины.

в Києві відбулась третя нарада представників місцевих соціал-демократичних організацій України і робочої групи по підготовці конференції. Було прийнято резолюцію про доцільність, час і місце її проведення, затверджено тему, вирішено інші поточні проблеми¹.

За планом, 23-25 березня 1990 р. в Києві в інституті народного господарства ім. Д. С. Коротченка відбулася науково-практична конференція “Перспективи розвитку соціал-демократії в Україні”. “Її учасниками були 84 чоловіки (із 15 міст республіки)”². Переважна більшість присутніх не погодилась з трактуванням соціал-демократії, як “демократичного соціалізму” – терміну, запропонованого у “Робочому проекті програми СДПУ”, розробленого О.Белоусовим та С.Кілеєвим. Піддавши жорсткій критиці проект, зібрання не підтримало “побудову на Україні суспільства демократичного соціалізму”, а також входження України до складу СРСР “на основі справжньої конфедерації” та Загальносоюзного Договору”³.

Здобула прихильність більшості думка про необхідність глибокого вивчення розвитку західноєвропейської соціал-демократії. Наголошувалося, що “демократичний соціалізм” – це вчорашній день соціал-демократії, а тому варто розробляти концепцію “соціал-демократичної партії України не як партії соціалістичної ідеї, а як партії соціальної реформи, гуманістично-раціональної реорганізації нашого суспільства”⁴. Головним завданням визначалось “створення динамічної ефективної економіки, як основи добробуту людей та проведення на

¹ ПА СДПУ(О). – 1990. – Резолюція III-го совместного совещания представителей местных социал-демократических организаций Украины и рабочей группы по подготовке конференции.

² Литвин В. Сучасні соціал-демократичні... // Політика і час. – 1991. – № 8 (1261). – С. 44.

³ Вовк В. Соціал-демократія на Україні... // Голос громадянина. – 1990. – № 19 (вересень). – С. 10.

⁴ Конференція Соціал-демократичної партії України // Голос громадянина. – 1991. – № 3 (34). – С. 2.

цьому ґрунті сильної соціальної політики, адекватної економічним можливостям суспільства”¹.

На конференції було обрано організаційний комітет у складі 14 осіб на чолі з А. Носенком, який мав займатись підготовкою і проведенням установчого з’їзду соціал-демократичної партії. Делегати також вирішили назвати партію – Об’єднана соціал-демократична партія України (ОСДПУ), підкресливши тим самим свою правонаступність західноукраїнської УСДП та східноукраїнської РУП – УСДРП.

Відродження соціал-демократичного руху, його організаційне оформлення відбувалось у контексті розбудови загальної системи багатопартійності в Україні, певний фундамент для якої було закладено ще наприкінці 1950-х рр., коли було засновано нелегальну організацію “Український робітничо-селянський союз”, що проіснувала до 1961 р.². Крім того у 1960-70 рр. в Україні існували й декілька інших нечисленних підпільних груп, опозиційних владі. Серед них: Об’єднана партія визволення України, Український національний фронт, Ходорівська група. У 1976 р. була створена ще й Українська громадянська група, котра мала не меті інформувати уряди та засоби масової інформації демократичних країн про порушення прав людини в Україні³.

Значним внеском у процес становлення багатопартійної системи України стало створення у 1970-х рр. Української Гельсінської спілки, а у 1980-х рр. – Українського культурологічного клубу, Української демократичної спілки, Українського екологічного руху “Зелений світ” та інших об’єднань. Наприкінці 1980-х рр. особливої популярності набуває ідея формування широкого демократичного руху, котра була втілена у життя шляхом створення Народного

¹ Конференція Соціал-демократичної... // Голос громадянина. – 1991. – № 3 (34). – С. 2.

² Пойченко А., Пахарєв А. Україна багатопартійна // Програма “Україна – 2010”... – К.: Вид-во УАДУ, 1999. – С. 163.

³ Політичні структури та процеси... – К.: Наукова думка, 1995. – С. 105.

руху України за перебудову, що фактично призвело до легалізації політичного плюралізму в республіці.

Одночасно започатковується процес і партійного будівництва. Зокрема, важливим кроком стає проголошення на з'їзді асоціації “Зелений світ” восени 1989 р. наміру створити партію “зелених”. Влітку того ж року в Ризі, частково на базі колишньої Української демократичної спілки, виникає Українська народно-демократична ліга, котра хоч і не проголосила себе партією, все ж, в значній мірі, такою була. Крім того, у жовтні 1989 р. у Львові було проголошено створення досить радикальної і не чисельної Української національної партії, яке, однак, не набуло широкого резонансу¹.

Внаслідок виборів до Верховної Ради УРСР у березні-квітні 1990 р. Рух здобув можливість діяти у якісно новому, ще ефективнішому амплуа. Зокрема, Демократичному блоку України, у якому Рух був головною силою, вдалося створити парламентську опозиційну фракцію – Народну Раду, діяльність якої мала важливе значення в процесі прийняття Декларації про державний суверенітет республіки та знятті у жовтні 1990 р. шостої статті Конституції УРСР, у якій йшлося про “керівну роль” Компартії.

Таким чином, феномен соціал-демократичного руху обумовлюється теоретичним доробком, багато у чому, досить успішно, реалізованим на практиці в найрозвинутіших країнах Європи. Проголосивши свою відданість ідеям свободи, справедливості та солідарності, зазначивши, що “ринковою має бути економіка, а не суспільство” і, при цьому, відмітивши: “Ми виступаємо за обмеження бідності, а не багатства”, еседеки вже довгий залишаються однією з найвпливовіших політичних сил у світі.

Історії світового соціал-демократичного руху характерна велич перемог і гіркий смак поразок. Соціал-демократи на протязі ХХ ст. кілька разів об'єднувались в

¹ Гарань О. Багатопартійність на Україні: формування, проблеми, перспективи // Україна багатопартійна... – К.: МП “Пам’ятки України”, Київська книжк. друк-я наук. книги, 1991. – (Бібл-ка журналу “Пам’ятки України”. Кн. 9). – С. 8.

Інтернаціонали, існування яких припинялось багато в чому з їх вини, боролись проти фашизму та сталінської деспотії, вимагали демократизації суспільних відносин у країнах “соцтабору”.

Соціал-демократичний рух України 90-х рр. ХХ ст. був складовою міжнародної соціал-демократії, мав свої національні особливості, які гармонійно вписались як у світоглядну систему нашого народу, так і не виходили за рамки концептуальних засад світової лівоцентристської ідеології.

РОЗДІЛ 2

СТВОРЕННЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНА ТРАНСФОРМАЦІЯ СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТИЧНИХ ПАРТІЙ УКРАЇНИ

Настання епохи плюралізму в СРСР, поява великої кількості різноманітних спілок, гуртків, клубів, що сповідували ліберальні та соціал-демократичні принципи розвитку суспільства, поширення у Союзних республіках самостійницьких настроїв, спонукало до утворення в них одного з атрибутів незалежної держави – власних політичних партій.

Після виникнення в Україні Народного Руху за перебудову цей процес значно активізувався. Розвиток подій у соціал-демократичному середовищі не був винятком. Провівши необхідні підготовчі роботи, соціал-демократи остаточно вирішили створити свою партію під назвою Об'єднана соціал-демократична партія України.

Установчий з'їзд ОСДПУ розпочав роботу 25 травня 1990 р. в Києві в приміщенні бібліотеки Політехнічного інституту. Його відкрив голова оргкомітету А.Носенко.

За даними В.Литвина, який посилається на звіт мандатної комісії, на з'їзд прибули 96 делегатів з правом голосу (учасник з'їзду, член СДПУ В.Великанов говорить про 95 делегатів з'їзду, з 30 міст і регіонів республіки¹), представляючи 35 організацій (а дехто і сам себе) з 25 міст республіки².

Розходження позицій, що мали місце під час проведення конференції “Перспективи розвитку соціал-демократії в Україні”, розгорілись на з'їзді з новою силою.

¹ Великанов В. Учредительный съезд... // Социал-демократ Украины. – 1990. – № 5 (июнь-июль). – С. 2.

² Литвин В. Сучасні соціал-демократичні... // Політика і час. – 1991. – № 8 (1261). – С. 44.

Розгляд програмних цілей партії розпочався доповіддю “Українська соціал-демократія: минуле, сучасний стан, перспективи”, з якою виступив А.Павлишин – делегат зі Львова. Представники Одеси та Мелітополя звинуватили доповідача у приниженні історії соціал-демократичного руху в Україні, тому що той, на їхню думку, віддав пріоритет західноукраїнським еседам. Це стало однією з перших причин розколу з’їзду. Обговорення доповіді було знято з порядку денного. Головними ж документами, навколо яких в кулуарах з’їзду розгорнулись гострі дискусії, були “Декларація намірів” та “Декларація принципів”. В результаті суперечок відбувся остаточний розкол делегатів на два непримиренних табори.

Декларація намірів “Наш шлях”, з якою виступив Є.Патракеєв (м. Львів), поряд з тотальною критикою минулого і сьогодення, пропагувала ідеї побудови “національної держави”, формування “єдиної української нації”. Останнє не сприйняла більшість учасників з’їзду, хоча чимало хто вважав за необхідне сприяти процесам інтеграції представників усіх народів, що населяють Україну, в єдину українську націю (на зразок американської), але лише через усвідомлення ними спільних політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів.

Щодо “Декларації принципів” (автор В.Вовк, м. Київ), то вона рішуче заперечила ідеологічну доктрину марксизму-ленінізму, як вчення, і на думку В.Великанова, “є важливим документом, котрий узагальнює передовий досвід світової соціал-демократії і дає філософське обґрунтування перспективних шляхів розвитку суспільства...”¹.

Варто зазначити, що суттєвих розходжень не було лише при розгляді Статуту партії.

Центральною подією другого дня (26 травня) роботи з’їзду стало обговорення доповіді В.Вовка. Він пояснив причини сучасного підходу до соціал-демократичних ідей. В дебатах прибічники “Декларації принципів” вказували, що передове демократичне суспільство вже відмовляється від марксизму і соціалізму.

¹ Великанов В. Учредительный съезд... // Социал-демократ Украины. – 1990. – № 5 (июнь-июль). – С. 2.

Противники ж декларації ніяк не могли відійти від ідей “демократичного соціалізму” (а багато хто і від марксизму) і виступали проти прийняття цього документа за основу.

Великий інтерес у делегатів з’їзду викликав виступ гостя з Москви, спеціаліста із соціал-демократії, професора Б.Орлова. Його промова підтвердила основну ідею “Декларації принципів”. Він “дав зрозуміти, що не існує поки що наукового трактування поняття “соціалізм”, що “не остудило прибічників лівої течії соціал-демократії”¹.

Попередити розкол не вдалося. Було проведено поіменне голосування щодо “Декларації принципів”. Більшість делегатів, які її підтримали, склали фракцію правих соціал-демократів і почали умовно називатись “соціальними демократами” або “модерністами”. Вони висунули вимогу прийняти “Декларацію принципів” за основу майбутньої декларації партії. Згодом, до них приєдналась і невелика група центристів. Решта учасників з’їзду утворили фракцію лівих соціал-демократів. Об’єднавшись на принципах “демократичного соціалізму”, вони дістали умовну назву – “демократичні соціалісти”.

Після перерви і перереєстрації право голосу одержали 86 делегатів. З’їзд утворив узгоджувальну комісію, котра виробила досить розпливчату “Декларацію принципів ОСДПУ”. На вимогу “соціальних демократів” до неї внесли пункт, що засуджував усі ідеології, які здійснюють насильство над людиною, придушують її права.

Вартою уваги особливістю цієї компромісної Декларації був сам процес її складання. Так, згідно зі спогадами учасника з’їзду, мимовільного свідка описуваного дійства Д.Редька, вона народжувалась просто під диктовку професора Б.Орлова, без усяких дискусій, усіма, близько 20 осіб, членами редакційної комісії, що “нагадувало не з’їзд, а семінар, причому в ролі старанних учнів – люди, які по ідеї мають бути прикладом теоретичної підкованості”².

¹ Филатов А. СДПУ: начало пути // Крымский комсомолец. – 1990. – № 24 (7211). – 9 июня. – С. 4.

² ПА СДПУ(О). – 1991. – Редько Д. Уважаемые коллеги! 13.03.91 г.

Третій день роботи з'їзду (27 травня) був переважно присвячений виборам керівних органів. Він також не обійшовся без загострень. Від однієї з прибічниць “соціальної демократії” поступила пропозиція включити в “Декларацію принципів ОСДПУ” пункт з засудженням ленінізму. Це викликало бурхливі заперечення “демократичних соціалістів” і визначило подальший перебіг подій.

Прибічники “Декларації принципів” після консультацій між собою дійшли висновку, як писав згодом В.Вовк, “що розмежування не тільки неминуче, а навіть необхідне”¹. Таке рішення обґрунтовувалось думками, що, в разі створення партії виникатимуть ідеологічні суперечки, що, в свою чергу, постійно паралізовуватиме її роботу. До того ж, на думку В.Вовка, “виникла реальна загроза інфільтрації до лав партії ще в стадії її формування великої кількості людей з залишками марксистсько-ленінської ідеології у свідомості та різними соціалістичними стереотипами”².

В результаті “модерністи” покинули приміщення, а Установчий з'їзд Об'єднаної соціал-демократичної партії України припинив роботу, так як не виконав свого завдання. Розділившись на дві непримиренні групи, делегати наприкінці дня 27 травня продовжили роботу окремо.

Далі 58³ (у протоколі з'їзду вказується число 59) з 86 учасників з'їзду (переважно представники Києва, Львова, Харкова, Донецька, Ялти), котрі підтримали “Декларацію принципів” В.Вовка, провели Установчий з'їзд своєї партії, назвавши її Соціал-демократична партія України (СДПУ). На ньому було прийнято Резолюцію № 1, якою проголошувалося створення СДПУ, приймався Статут, “Декларація принципів” (за основу майбутньої партійної Декларації), затверджувався список членів СДПУ та визначались керівні органи партії – Правління на чолі з А.Носенком, Рада під керівництвом А.Павлишина, члени якої очолили 7 комісій за

¹ Вовк В. Соціал-демократія на Україні... // Голос громадянина. – 1990. – № 19 (вересень). – С. 10.

² Там само.

³ ПА СДПУ(О). – 1990. – Список членов Социал-демократической партии Украины, зарегистрированных на Учредительном съезде 27.05.90 г.

напрямами роботи (при цьому Голову партії на цьому з'їзді вирішили не обирати); Резолюція № 2 про надання повноважень Правлінню і Раді розглянути питання щодо входження в СДА, а також Резолюція про відношення до демократичних партій і рухів України¹.

На початковому етапі діяльності СДПУ пріоритетними напрямами були визначені: теоретико-ідеологічний та просвітницько-пропагандистський. При цьому головна увага зосереджувалась на доопрацюванні “Декларації принципів”.

Початковий варіант Декларації складався з п'яти частин: “Історичного огляду”, “Загальних принципів”, розділу “Політична демократія”, “Економічна демократія”, “Соціальна демократія”. До Програмного з'їзду запланували розробити і шостий – “Національна демократія і міжнародна солідарність”, основні тези якого вже були сформульовані.

В Статут Соціал-демократичної партії заклали ідею об'єднання людей з метою поступового розвитку України на основі свободи, демократії, соціальної справедливості та солідарності.

Структурний склад СДПУ побудували за принципом федералізму. Її організаційну сітку утворили місцеві і регіональні осередки. Члени партії одержали можливість добровільно об'єднуватись в місцеві організації за територіальною чи іншою ознакою, або за напрямком діяльності. Надали їм й інші, принципово важливі права. Наприклад, обов'язковість виконання рішень вищестоящих органів наставала лише із затвердженням їх нижчестоящими організаціями. Дозволили створення фракцій.

Такий Статут, на етапі зародження партії, себе виправдовував. І насамперед тому, що був зорієнтований привабити якомога більше людей у її ряди, саме за рахунок широкої демократичності. Партія визначила своєю соціальною базою не лише робітничий клас, а й представників інтелігенції, селянства, дрібних і середніх підприємців, тобто тих, кого на Заході прийнято називати “середнім класом”. Частково таку ситуацію можна пояснити тим, що з'їзд відхилив точку зору щодо

¹ ПА СДПУ(О). – 1990. – Протокол Учредительного съезда СДПУ 27.05.90 г.

необхідності форсованого зростання кількісного складу партії, “оскільки на початку епохи плюралістичної демократії це можливо за рахунок теоретичної невизначеності, декларативності засад, аморфності соціальної бази. СДПУ обрала свій шлях партійного будівництва, об'єднуючи людей на ґрунті продуманих концепцій, а не під прапорами популістських гасел”¹.

24-25 листопада 1990 р. в Києві СДПУ провела першу конференцію, на якій переважно і обговорювались проблеми організаційної розбудови, зростання кількісного складу. Рішенням конференції було зроблено деякі кадрові зміни: секретарем Правління був обраний А.Коваль, його членами – депутат Верховної Ради України О.Сугоняко та В.Шпакович, Головою Ради став А.Тарельник. Головою ж Правління переобрали А.Носенка, а політичним редактором В.Вовка. Делегати визначили за необхідне створити депутатську групу СДПУ у парламенті, поклавши вирішення цього завдання на О.Сугоняко.

Одним з головних рішень конференції стало визначення терміну проведення чергового з'їзду, який мав прийняти Програму партії. Запланувавши на березень, його провели 26-27 жовтня 1991 р. у Донецьку. Але цей з'їзд був позачерговим, і проект Програми на ньому не розглядався.

Щодо подальшої долі представників “лівого” крила, то після того, як “праві” створили СДПУ, вони 27 травня продовжили свою роботу, назвавшись Установчим з'їздом ОСДПУ і проголосивши утворення Об'єднаної соціал-демократичної партії України. Згідно із протоколом цього з'їзду його учасниками були 32 делегати з правом вирішального голосу та кілька гостей з правом спостерігачів або правом дорадчого голосу². Хоча звучали думки, що рішення про створення ОСДПУ не має чинності через відсутність кворуму (адже все таки 58 з 86 делегатів з правом вирішального голосу стали членами СДПУ), з'їзд пройшов досить успішно. Було

¹ Конференція Соціал-демократичної... // Голос громадянина. – 1991. – № 3 (34). – С. 2.

² ПА СДПУ. – 1990. – Протокол Установчого з'їзду Об'єднаної соціал-демократичної партії України.

прийнято за основу Декларацію принципів, яку підготувала Узгоджувальна комісія, при цьому вирішивши розпочати внутрішньопартійну дискусію по варіантах декларацій В.Вовка та О.Белоусова з В.Мельгорським (вони самостійно підготували ще одну альтернативну декларацію), Резолюцію, у якій засудили запропоновану Урядом СРСР концепцію переходу до ринкової економіки, та Звернення, з того ж самого приводу, до сесії Верховної Ради СРСР і усіх народних депутатів СРСР. Відповідною Постановою делегати оформили утворення ОСДПУ, прийняття Декларації, Статуту (за основу), обрання керівництва, вирішивши скликати черговий з'їзд не пізніше кінця 1990 р. Наприкінці роботи форуму його учасники сформували керівні органи партії – Раду з 11 осіб, яку очолив, за пропозицією І.Рудольфа, О.Алін, і обрали трьох співголів Правління – Ю.Баумана, О.Белоусова, С.Кілеєва.

ОСДПУ без застережень приєдналась до Франкфуртської декларації Соцінтерну 1951р., трактуючи соціалізм “як устрій суспільства, що здійснює максимально можливе задоволення матеріальних і духовних потреб кожної конкретної особистості при мінімально необхідному обмеженні її прав, обумовленому єдиною необхідністю дотримання невід’ємних прав решти особистостей”¹.

У своїй Декларації об’єднані соціал-демократи надали важливого значення економічним проблемам. Вони виступили за співіснування всіх форм власності при умові вільної конкуренції між виробниками, керованої ринком, вважаючи за необхідне, що важливо, і державне регулювання економікою, як за допомогою безпосередньо законів, так і за допомогою визначених законом економічних важелів.

ОСДПУ проголосила прихильність ідеям багатопартійності, можливості перебування при владі кількох партій, свободи діяльності опозиції, стояла на засадах абсолютної рівності народів, які живуть в Україні.

¹ Декларация принципів соціал-демократів України [ОСДПУ] // Коммунист України. – 1991. – № 5 (783). – С. 47.

Об'єднана соціал-демократична партія вважала єдино прийнятним методом проведення реформ перманентні реформи і в цьому готова була до співробітництва з будь-якою політичною організацією, чиї цілі і методи не суперечили б цілям та методам ОСДПУ.

Важливою подією в партійному житті стала регіональна конференція, що відбулась у серпні 1990 р. в м. Павлограді Дніпропетровської області. Досить цікавим виявилось обговорення питання про розходження між ОСДПУ і СДПУ. Зазначалось, що ОСДПУ в своїх програмних документах проголошує захист інтересів трудящих, під якими розуміє найманих працівників – науково-технічну інтелігенцію, робітників високої кваліфікації. СДПУ до цього списку додала ще й дрібних власників. Як зазначив О.Алін, “це не просто розбіжність. Бо що таке “дрібні власники” і скільки вони повинні при цьому мати – тисячу, мільйон? Отже, йдеться про лейбористську партію, яка вуалюється під СДПУ, з тим щоб на певному проміжку часу для свого зміцнення скористатися робітничою підтримкою...”¹.

Таким чином, 1990 рік, який став початком партійного оформлення відродженої української соціал-демократії, все ж не приніс очікуваного результату. Єдиної потужної організації створити не вдалося, а те, що вийшло, Міністерство юстиції довгий час не реєструвало. До того ж, обом структурам не вдалося залучити до своїх рядів широкі верстви населення, схилити до співпраці сильні профспілки. Одним з пояснень такої ситуації є те, що партії не зуміли добитись широкого висвітлення своєї діяльності у ЗМІ.

Для вирішення передусім цієї проблеми як ОСДПУ, так і СДПУ пішли шляхом залучення до складу керівництва депутатів Верховної Ради, доступу до телебачення, радіо і преси у яких було значно більше, ніж у обох партій, разом узятих.

Так, на II з'їзді ОСДПУ, котрий відбувся 29-30 червня 1991 р., Головою Ради, за умов альтернативного голосування, обрали народного депутата В.Московку. О.Алін, разом з Ю.Буздуганом (секретарем Правління), В.Борзуновим, Ю.Бауманом,

¹ Литвин В. Сучасні соціал-демократичні... // Політика і час. – 1991. – № 8 (1261). – С. 48.

В.Шаїнським, увійшов до складу Правління. Вдалося також обрати і частину Ради партії, зокрема К.Малєєва та С.Дубровську. Важливим рішенням з'їзду стало затвердження Статуту та проектів резолюцій: “По звітах центральних органів партії”, “Про розбудову партії”, “Про ставлення до робітничого руху”, ухвалення “Преамбули пакета програмних документів ОСДПУ”, вироблення “Позиції ОСДПУ по найважливіших питаннях поточного періоду”, узгодження концепції програми, створення програмної комісії. Учасники зібрання зуміли також дійти згоди при визначенні мінімальної чисельності регіональних організацій та розміру членських внесків¹. На з'їзді були присутні 20 делегатів з вирішальним голосом, 6², за іншими даними 7³ з дорадчим, а також гості.

Підсумком результатів роботи з'їзду може слугувати теза з прийнятого Програмного документу, а саме визначення головної політичної лінії ОСДПУ – мався на увазі “курс на союз демократичних середніх верств з робітничим рухом для протистояння консервативній номенклатурі та використання і нейтралізації ліберальної номенклатури”⁴.

26 вересня 1991 р. відбулося засідання Правління СДПУ, на якому вирішили скликати Надзвичайний з'їзд партії. У ході його підготовки, 3 жовтня в Києві пройшла нарада представників регіональних організацій, котра створила оргкомітет та редакційну комісію⁵.

¹ II-й з'їзд Об'єднаної соціал-демократичної партії України. Інформаційне повідомлення // Вісник української соціал-демократії. – 1992. – № 1 (травень). – С. 1.

² Там само.

³ ПА СДПУ. – 1991. – Протокол II З'їзду ОСДПУ 29-30 червня 1991 р. (рукописний варіант, складений Ю. Бауманом).

⁴ Преамбула пакета програмних документів Об'єднаної соціал-демократичної партії України. Програмний документ ОСДПУ // Вісник української соціал-демократії. – 1992. – № 1 (травень). – С. 2.

⁵ Надзвичайний з'їзд партії // Київський соціал-демократ. – 1991. – № 1 (жовтень). – С. 6.

Сам же з'їзд відбувся 26-27 жовтня 1991 р. у Донецьку, згідно з наміченим планом. Його учасниками стали 52 делегати з правом вирішального голосу (з 62 обраних), котрі представляли 16 організацій по містах, що відповідало 12¹, а за іншими даними 13² областям. Були присутні й гості – представники преси і місцевої радіопромисловості. Згідно з пропозиціями кількох регіональних організацій ввели інститут Голови партії, який за рішенням з'їзду очолив народний депутат О.Сугоняко. Він так прокоментував своє призначення: “Все це зробили, щоб найближчим часом зміцнити СДПУ”³. Вдалося обрати і новий склад Правління, яке очолив Голова партії. Заступниками О.Сугоняко стали В.Вовк (по сумісництву – Політичний редактор) і А.Коваль, секретарем – М.Заріцький, а секретарем з міжнародних зв'язків – А.Носенко. Разом з цим, до складу Правління увійшов ще один народний депутат Ю.Збітнєв. Його членство у партії дуже доречним виявилось у 1992 р., при об'єднанні СДПУ і ОСДПУ.

На з'їзді було обговорено тенденції політичного розвитку України, проблеми становлення СДПУ, її міжнародні зв'язки. Позитивно сприйняли делегати пропозиції з приводу організаційної розбудови партії та професіоналізації партійної діяльності (що чітко проявилось при обранні керівних органів), прийнявши відповідні постанови: “Про формування Ради партії”, “Про організацію становлення партії”. Ці напрямки роботи були визнані пріоритетними, ставши передумовою прийняття нової редакції Статуту.

До того ж, з'їзд прийняв спеціальну резолюцію “Про державний устрій України”, яка визначила принципи соціал-демократичної політики в сфері національної демократії.

¹ ПА СДПУ(О). – 1991. – II Внеочередной съезд Социал-демократической партии Украины. 26-27 октября 1991 г. (выступления в прениях).

² Позачерговий з'їзд соціал-демократів // Київський соціал-демократ. – 1991. – № 2 (грудень). – С. 6.

³ Усенко Л. [інтерв'ю О. Сугоняко] СДПУ – це партія балансу // Молода гвардія. – 1991. – № 165 (14748). – 30 листопада. – С. 2.

Порівнюючи обидва з'їзди – ОСДПУ і СДПУ, важливо відмітити їх певну нерівноцінність і значущість. Так, з'їзд ОСДПУ відбувся до проголошення Верховною Радою Акту про незалежність, не приймав рішень про підтримку кандидата на президентських виборах, не закликав відстояти на референдумі незалежність, хоча діяльність членів ОСДПУ відзначилась помітною активністю на київських вулицях у подіях 19-24 серпня 1991 р. Натомість, СДПУ вдалося стати в очах населення виразником думки всіх соціал-демократів, що також, безперечно, сприяло поповненню партійних одностроїв, а отже, і ширшій популяризації свого імені й діяльності.

Разом з цим, на Житомирській науково-практичній конференції СДПУ (березень 1991 р.), на розгляд делегатів з 17 міст було винесено цілий ряд актуальних питань. Зокрема, обговорювались відносини з іншими партіями. Зазначалось, що СДПУ разом із Ліберально-демократичною спілкою (ЛДС) та ПДВУ складають класичний центр політичного спектра в Україні. Обговорювалась проблема консолідації не просто опозиції КПУ, а всіх демократичних сил¹.

Показовим прикладом втілення цих ідей у життя на регіональному рівні стало об'єднання 26 травня 1991 р. у Сімферополі Кримської соціал-демократичної організації з аналогічним осередком ПДВУ в Спілку соціально-демократичного відродження Криму, співголовами якої були обрані Е.Козбан і А.Філатов².

Варто відзначити, що діяльність обох партій довгий час вважалась нелегітимною, через відсутність офіційної реєстрації Міністерством юстиції. Значні старання членів як СДПУ, так і ОСДПУ були спрямовані на подолання цієї проблеми.

Легітимізація ж дала змогу міцніше стати на ноги, але разом з цим і продемонструвала, що не тільки населення не бачить особливої різниці між партіями, а й навіть кваліфіковані спеціалісти – працівники державних установ,

¹ Павленко М. У пошуках виходу з кризи // Вечірній Київ. – 1991. – № 63 (14178). – 2 квітня. – С. 1.

² ПА СДПУ(О). – 1991. – Лист А. Філатова до А. Носенка; Кунин М. Белая роза – эмблема надежды? // Крымский комсомолец. – 1991. – № 23 (7364). – 1 июня. – С. 2.

зокрема з Міністерства юстиції. Затягування з реєстрацією, наглядні приклади з діяльності (як СДПУ, так і ОСДПУ, хоч і були помітні у подіях серпня 1991 р., все ж мало вплинули на їх перебіг), неможливість через відсутність розгалуженої мережі регіональних організацій, слабку електоральну та фінансову підтримку висунути власного кандидата на президентських виборах, а також окремо від Руху диктувати своє бачення політичного пасьянсу, спонукали обидві партії стати на шлях пошуку компромісу.

Крім цього, варто назвати ще один чинник, який суттєво стимулював інтеграційний процес. Так, згідно з інформацією Ю.Баумана, єдина партія мала певні шанси у вересні набути постійного або асоційованого членства у Соцінтерні, Конгрес якого і був запланований на 13 вересня 1992 р. у Берліні, що, відповідно, передбачало ряд вигід¹.

Першими продемонстрували свою готовність до об'єднання члени СДПУ. Правда, не всі. Так, політичний редактор В.Вовк, разом з Головою партії О.Сугоняко почали формувати опозиційну фракцію в середині партії (що не було заборонено Статутом), підписавши соціально-ліберальну платформу. Така позиція виявилась протилежною до думок більшості членів Правління і вилилась у відкрите протистояння, яке особливо загострилось на III з'їзді 23-24 травня 1992 р. під час обговорення проектів партійної Програми. Перший, незавершений проект представляла комісія, створена на Житомирській конференції і на II з'їзді, на чолі з В.Вовком (який у січні 1991 р., до того ж, подав у відставку), і другий, розробником якого був О.Мустафін. Концепція Програми О.Мустафіна обговорювалась на квітневій науково-практичній конференції 1992 р. і вже у платформі Вовка-Сугоняко, була розкритикована і названа (як про це заявив сам О.Мустафін на з'їзді) соціалістичною². Пропозиції ж В.Вовка і О.Сугоняко базувались на т.зв. соціально-ліберальній доктрині і виявились неприйнятними для більшості учасників зібрання.

¹ ПА СДПУ. – 1992. – Бауман Ю. Інформація. 24.07.1992.

² ПА СДПУ(О). – 1992. – Материалы III съезда СДПУ 23-24 мая 1992 г. (в сокращенном изложении).

Наприклад, Б.Сініцин з м. Артемовська зазначив: “Соціально-ліберальна платформа – це гібрид протилежностей. Демократія може бути соціальною чи ліберальною, разом вони не сумісні”¹. До того ж, у цілісний проект Програми вони не були оформлені.

Ще одним приводом для суперечок на з’їзді стало питання про кількість членів Київської делегації. В.Вовк, якого підтримали представники Житомирщини, назвав Київську організацію “липовою”, а Г.Шведюк заявив, що вони не довіряють протоколам делегатів киян. Позиція ж Голови Ради А.Філатова була ще відвертішою – у письмовому зверненні до однопартійців (після з’їзду) перебіг подій він прокоментував так: “Відбулося банальне захоплення влади в партії”². І хоча Ю.Збітнєв і В.Великанов намагались переконати своїх опонентів - розкольників у протилежному – все ж не змогли цього зробити. На другий день, 24 травня, була проведена перереєстрація, яка продемонструвала присутність 51 делегата з 59 з підтвердженими повноваженнями, що прибули на з’їзд. Без особливих суперечок вони зуміли прийняти проект Програми, запропонований О.Мустафінім, як робочий документ для вивчення в регіональних організаціях і доопрацювання.

Подальше, досить бурхливе обговорення змін і доповнень до Статуту по структурі і ролі керівних органів партії вилилось в ультимативну заяву А.Філатова. Він заявив, що Кримська, Житомирська і Миколаївська делегації висувають соціально-демократичну платформу, запропонував заслухати звіт керівництва партії і перенести з’їзд на три місяці. А в разі відхилення цього прохання вони залишають за собою право покинути зібрання і поставити під сумнів його більшість, що і було зроблено після голосування. За пропозицію А.Філатова проголосувало 12, проти – 29 осіб. Після чергової перереєстрації стало зрозуміло, що кворум знову є – у залі залишився 41 делегат. Без особливих обговорень Головою партії було обрано Ю.Збітнєва, нове Правління, до складу якого включили (в разі їхньої згоди)

¹ ПА СДПУ(О). – 1992. – Матеріали III съезда СДПУ...

² ПА СДПУ(О). – 1992. – Філатов А. Что происходит в СДПУ [звернення до членів партії після III з’їзду].

О.Сугоняко і А.Горбенко, які покинули зал засідань. Постановили утворити програмну комісію на чолі з О.Мустафіним і доручили Правлінню провести переговори з керівництвом ОСДПУ про об'єднання і спільні дії. Також затвердили партійну емблему – графічне зображення жовтої троянди, котра нагадує тризуб, на синьому полі.

Особливістю з'їзду була присутність представника ОСДПУ О.Скоморощенко. Привітавши делегатів, вона висловила побажання об'єднатись українській соціал-демократії з метою укріплення її позицій. Готовність до чого, зрештою, і було продемонстровано.

Третій з'їзд СДПУ також доручив Правлінню провести роботу по підготовці наступного з'їзду як об'єднавчого з'їзду СДПУ і ОСДПУ¹.

Таким чином, хоч частина делегатів покинула зібрання і незважаючи на те, що 25 травня О.Сугоняко влаштував у Верховній Раді прес-конференцію, на якій заявив, що не складає з себе повноважень Голови партії, тим самим ввійшовши у протиріччя з самою СДПУ, не визнавши рішень і постанов з'їзду², про повноцінний розкол у партії говорити не доводиться. Навпаки, вперше за два роки вдалося піти шляхом об'єднання соціал-демократичного руху.

Наступні два з'їзди увійшли в історію української соціал-демократії, як приклади того, що якщо вгамувати амбіції, то можна досягти успіху, навіть у таких делікатних проблемах, як злиття партійних одностроїв.

Так, після зміни керівництва, СДПУ остаточно стала на шлях об'єднання з ОСДПУ. Варто відмітити, що головну потребу у таких діях вбачали через слабкість цього руху. Своєрідним коментарем тут може слугувати теза з аналітичної записки, підготовленої у 1992 р. політичним секретарем партії О.Мустафіним: “Чисельність наша мала. До того ж, становище погіршується роздробленістю сил. ... Об'єднання соціал-демократів, таким чином, стає передумовою подальшого розвитку

¹ ПА СДПУ(О). – 1992. – Матеріали III съезда СДПУ...

² Дубик І. Новий етап розвитку соціал-демократичних ідей на Україні // Хрещатик. – 1992. – № 100 (207). – 29 травня. – С. 2.

української соціал-демократії. Без об'єднання, в першу чергу, СДПУ з ОСДПУ, а в перспективі і з соціал-демократичними течіями у ПДВУ і ДемПУ, важко розраховувати на становлення сильної соціал-демократичної партії”¹.

Першою провела свій IV (об'єднавчий) з'їзд СДПУ 28-29 листопада 1992 р.² Згідно з даними мандатної комісії на нього прибуло 110 делегатів зі 113 обраних по квоті – 1 делегат від 10 членів партії, а разом з Запорізькою і Севастопольською делегацією – 128 осіб, що відповідало представництву від 1531 члена партії. Виступаючі наголошували на потребі обов'язкового об'єднання всіх соціал-демократичних сил українського політикуму. Разом з цим, на з'їзді ледь не стався розкол через небажання значної частини делегатів визнати повноваження представників від ще не зареєстрованих Запорізької і Севастопольської організацій.

В перший день роботи з'їзду делегати без особливих дискусій прийняли узгоджені з ОСДПУ “Програмні цілі”, “Декларацію принципів”, нову редакцію Статуту, а також майже абсолютною більшістю голосів (“за” – 104, “проти” – не було, “утримались” – 2) “Ухвалу про об'єднання СДПУ і ОСДПУ”. Другий день роботи з'їзду не приніс якихось сюрпризів. В толерантній обстановці (до чого на початку з'їзду і закликав Ю.Збітнев) обговорили питання “Про взаємодію з політичними організаціями України”, прийняли ряд резолюцій: “Про фінансові відрахування на загальнопартійні потреби”, “Про державне улаштування України”, “Про відношення до Уряду і політики реформ”, розглянули питання щодо Соціал-демократичного Союзу Криму, проблему якого підняв А.Філатов (через те, що у Криму почали створювати закон, за яким участь у виборах на півострові можуть брати лише партії Криму), затвердили партійну емблему (на блакитному тлі стилізована золота троянда у напівколі семи зірочок – за кількістю літер у слові “Україна”, що вказують на прихильність СДПУ до земельного устрою держави і

¹ ПА СДПУ(О). – 1992. – Мустафін О. Проблеми становлення функціональної партії // Соціал-демократична партія України. Науково-практична конференція. 26 вересня 1992 р. Доповіді.

² АМЮУ. – Спр. 419. – Арк. 3-13.

символізують прагнення зайняти своє місце у Європі), згідно з визначеними квотами одногосно обрали керівні органи партії. Головою Ради став народний депутат Ю.Збітнєв, заступником Голови Правління (а до об'єднання в. о. Голови Правління) – О.Мустафін, Відповідальним Секретарем – М.Заріцький.

Таким чином, все, що вимагалось від СДПУ, вона виконала. Слово залишалось сказати ОСДПУ. І ця партія не змусила на себе довго чекати. 12-13 грудня 1992 р. відбувся її III з'їзд¹. Згідно з даними мандатної комісії, було обрано 26 делегатів з правом вирішального голосу. Виступаючи по головному питанню (по об'єднанню), Ю.Бауман заявив, що об'єднання відбувається шляхом злиття двох партій, а тому III з'їзд ОСДПУ є фактично продовженням IV з'їзду СДПУ. В обговоренні цього питання взяли участь й інші делегати. Іронічно, з погляду сьогодення, звучать слова Ю.Буздугана, який заявив, що не згоден з тим, щоб майбутня партія називалась СДПУ. Його підтримала Г.Александрова (одна з головних учасників розколу в СДПУ у 1998 р.), запропонувавши назву – СДПУ(О), що, на її думку, мало б забезпечити паритет у виборі назви нової партії.

У перший день роботи з'їзду прийняли Ухвалу про об'єднання ОСДПУ та СДПУ в єдину партію шляхом злиття, програмові документи в цілому. Результатом роботи другого дня з'їзду стало затвердження Ухвали щодо внесення змін та доповнень до Статуту ОСДПУ, Ухвал “Про мінімальну чисельність регіональної організації ОСДПУ”, “Про оформлення партійних рішень”, “Про фінансові відрахування на загальнопартійні потреби”. Разом з цим, вдалося прийняти Політичну ухвалу та Ухвалу “Про роль профспілок та взаємодію з ними” – обидві зі змінами та доповненнями. Обираючи керівні органи ОСДПУ і майбутньої партії (згідно з установленими квотами), делегатам вдалося дійти такої згоди: В.Московка став Головою Правління, його заступником – Ю.Бауман, Головою контрольно-ревізійної комісії – П.Йолон, а секретарем-скарбником – Ю.Буздуган. Важливо відмітити, що серед численних гостей був присутній В.Філенко – Голова ПДВУ та “Нової України”, який виступив з привітанням після завершення роботи першого дня з'їзду.

¹ АМІОУ. – Спр. 419. – Арк. 19-24.

Слід зазначити, що хоча рішення про об'єднання і було прийняте з'їздами обох партій, все ж процес остаточного злиття затягувався, Резолюції і Постанови видавались окремо. Така ситуація продовжувалася аж до 29 березня 1993 р., коли відбулося перше засідання Правління єдиної партії під головуванням В.Московки, що стало наслідком державної реєстрації 4 березня 1993 р. (свідоцтво № 419). На ньому було розглянуто ряд важливих питань, виконання котрих ознаменувало початок спільної діяльності обох партій. Серед них: підготовка до засідання Ради СДПУ, на якому планувалось прийняти Акт про об'єднання двох партій, визначення тактики поведінки на першому засіданні Ради політичного об'єднання "Нова Україна" під час обрання її Голови, вирішення підтримати як претендентів на цю посаду В.Філенка і В.Щербину, а якщо вони не пройдуть – то В.Гриньова.

Варто відмітити і те, що об'єднання ОСДПУ і СДПУ не обійшлося без неприємностей. Так, у ЗМІ почала з'являтися інформація, що до новостворюваної Української лейбористської спілки (УЛС), разом з багатьма депутатами районних Рад, членами різноманітних профспілок, увійшло ряд активістів з СДПУ¹. До того ж, розпочалася всестороння масована атака на Голову партії Ю.Збітнева, як на керівника Фонду соціальної адаптації молоді, з боку комерційних структур – бізнес-партнерів – кредиторів Фонду².

Разом з цим, процес консолідації соціал-демократичних сил набирав обертів. Активно почали вестись переговори з ПДВУ щодо об'єднання. Так, 7 червня 1993 р. Правління СДПУ ухвалило Звернення до Президії та Координаційної Ради ПДВУ з

¹ Ансимова О. Лейбористы на "втором пути" к рынку // Республика. – 1993. – № 3 (18). – 6-12 марта. – С. 4.

² Сикорский Г. Каким коммерсантам не хочется посудиться с известным депутатом. Да еще из-за красной «Тойоты» // Киевские ведомости. – 1993. – № 89 (183). – 15 мая. – С. 8; Колесников О. Государственный Фонд, как средство политической карьеры // Бизнес. – 1993. – № 38 (42). – 21 сентября. – С. 11.

офіційною пропозицією про об'єднання партій на соціал-демократичній платформі¹. Ю.Збітнєв навіть заявив, що готовий поступитись місцем Голови партії, якщо В.Філенко погодиться на злиття двох організацій². Але повноцінного об'єднання не сталось. І насамперед через наявність у ПДВУ не лише прихильників соціал-демократії, а й тих, хто стояв на засадах лібералізму. Перша невдача не дуже засмутила есдеків. Переговори продовжили вести з соціал-демократично налаштованими членами ПДВУ, що вилилось в об'єднання з її Луганською обласною організацією на V з'їзді СДПУ 18-19 вересня 1993 р. у Луганську. Згідно з даними мандатної комісії, на з'їзд прибули 62 делегати від 1573 членів партії, які, відповідно, представляли 14 областей України³. Головним питанням, що розглядалося, було приєднання до СДПУ луганських есдеків з ПДВУ, завдяки чому з'їзд і одержав назву об'єднаного. З цього приводу переважною більшістю голосів делегати підтримали відповідну Декларацію та Ухвалу про юридичне оформлення наслідків об'єднання. На з'їзді прийняли ряд документів, що визначали тактику партії як на найближчих виборах, так і стратегію у політичній діяльності: Політичну резолюцію, Резолюцію про приватизацію, Резолюцію про взаємовідносини з політичними партіями та рухами, Резолюцію про підготовку до виборів⁴.

¹ ПА СДПУ(О). – 1993. – Звернення Правління Соціал-демократичної партії України до Президії та Координаційної Ради Партії демократичного відродження України. 7 червня 1993 р.

² Трухан М. ПДВУ: мирное сосуществование социал-демократических и либеральных течений // Мост. – 1993. – № 6 (май). – С. 7.

³ ПА СДПУ(О). – 1993. – Протокол V (об'єднаного) з'їзду Соціал-демократичної партії України. 18-19 вересня 1993 р. м. Луганськ.

⁴ Резолюція V з'їзду СДПУ про підготовку до виборів; Резолюція V з'їзду СДПУ про взаємовідносини з політичними партіями та рухами; Резолюція V з'їзду СДПУ про приватизацію; Політична резолюція V (об'єднаного) з'їзду Соціал-демократичної партії України // Социал-демократ. – 1993. – № 8 (11) (октябрь). – С. 2.

Варто зазначити, що незважаючи на той об'єднавчий оптимізм, що панував у залі з'їзду, делегати досить реально оцінювали можливості своєї структури. Зокрема, К.Малєєв так окреслив перспективи: “На цих виборах ми не переможемо. Наші вибори – наступні”¹. Його слова виявились пророчими, але лише для тієї частини, у майбутньому знову розколених СДПУ, яку очолив В.Онопенко.

Слід зазначити, що не все заплановане було здійснено. Так, до складу СДПУ мали увійти (але не увійшли) ще й Запорізька, Донецька, інші організації ПДВУ (правда, деякі діячі Маріупольського осередку вступили до СДПУ в індивідуальному порядку). Крім того, вже після з'їзду, місцеві організації в Харкові, Сумах, Херсоні, Миколаєві разом з київськими еседеками заявили про створення “соціал-ліберальної фракції” всередині партії і залишилися в “Новій Україні”, з якої СДПУ, рішенням з'їзду вийшла². Незважаючи на те, що створення фракцій всередині партії дозволялось положеннями Статуту, все ж можна говорити, що стався певний розкол, який заклав підвалини повноцінному розколу у майбутньому. До того ж, варто згадати і про суперечки з приводу блокування на виборах до Верховної Ради. Не всі підтримали пропозицію Ю.Збітнева про можливість співпраці з УПС, ТКУ, Партією праці. Неповним буде розгляд подій навколо V з'їзду, якщо не згадати і те, що деякі члени київської організації ПДВУ напередодні з'їзду СДПУ заявили про намір утворити соціал-демократичну асоціацію у рамках “Нової України”. “Щоправда, з огляду на ухвалу п'ятого з'їзду СДПУ про припинення свого членства в “Новій Україні” цей задум навряд чи здійснений у такій формі, як він виник”³. – зазначала член СДПУ О.Скоморощенко.

¹ ПА СДПУ(О). – 1993. – Протокол V (об'єднавчого) з'їзду Соціал-демократичної...

² Кацман В. “Не хотим быть “удушённой Дездемоной” – заявили социал-демократы и вышли из “Новой Украины”. Правда, не все // Киевские ведомости. – 1993. – № 182 (276). – 13 октября. – С. 3; Соціал-демократи об'єднуються і виходять з “Нової України” // Голос України. – 1993. – № 178 (678). – 21 вересня. – С. 1.

³ Скоморощенко О. Соціал-демократи визначають пріоритети // Вісті з України. – 1993. – № 40 (1797). – 30 вересня - 6 жовтня. – С. 2.

Таким чином, об'єднавчий процес соціал-демократичних сил хоч і набув реального змісту, проте успішною результативністю не наповнився. Здавалось би, що кількість членів СДПУ мала б значно зрости, число регіональних осередків суттєво збільшитись. Але згідно з довідкою, підготовленою до V з'їзду¹ та звіту про результати перереєстрації членів СДПУ у 1993 р. станом на 13 листопада², у першому випадку – партія нараховувала лише 13 регіональних організацій і 29 осередків, що не входять до регіональних організацій (наприклад, Хмельницька область, Закарпатська, Тернопільська та інші – взагалі не були представлені), які об'єднували, у другому випадку – 1457 осіб. Разом з цим, на 10 грудня 1993 р., за результатами перевірки статутної діяльності партії Міністерством юстиції, СДПУ нараховувала 2200 членів³.

У 1994 р. відбулись вибори до Верховної Ради України та позачергові вибори Президента. Здавалось би, виборчі змагання мали б згуртувати СДПУ, зміцнити її ряди, але сталось навпаки. Результати виборів до Верховної Ради України стали каталізатором чергового розколу в партії. Мандат народного депутата зуміли здобути лише два члени СДПУ – Ю.Буздуган (виб. окр. № 438), який очолив Комісію Верховної Ради з питань соціальної політики та праці, і Г.Ричагов (виб. окр. № 316), котрий увійшов до складу Міжрегіональної депутатської групи⁴. І якщо Г.Ричагов не проявив широкомасштабних політичних амбіцій, то плани

¹ ПА СДПУ(О). – 1993. – Мережа регіональних організацій та осередків Соціал-демократичної партії України (стан. на 18-19.09.93, V з'їзд і інформація з мереж колишніх ОСДПУ та СДПУ).

² ПА СДПУ(О). – 1993. – Звіт про результати перереєстрації членів СДПУ у 1993 році.

³ АМЮУ. – Спр. 419. – Арк. 27.

⁴ Верховна Рада України: парадигми і парадокси / Упоряд. і автори: І. Когут, І. Косоноцька, С. Одарич, М. Томенко (керівник). – К.: Фонд “Українська перспектива”, 1996. – 56 с. – (Серія “Ексклюзив”. Вип. 4.). – С. 48, 55.

Ю.Буздугана були протилежні¹. На початку VI з'їзду він заявив, що є домовленість з О.Морозом, що його кандидатуру запропонують керівником однієї з комісій і введуть до Президії Верховної Ради в обмін на політичну підтримку соціал-демократами прокомуністичної більшості².

Так, вже традиційно, насамперед, для одержання можливості ширше висвітлювати діяльність і пропагувати свої ідеї, есдеки запрошували на посаду лідера народного депутата. Спочатку це були О.Сугоняко і В.Московка, потім Ю.Збітнєв (який, до речі, після своєї та партії поразки у виборах, спромігся заявити, що вважає за необхідне подати у відставку, порекомендувавши те ж саме зробити й Правлінню у зверненні до однопартійців від 18 квітня 1994 р.³). За такою логікою тепер СДПУ мав очолити Ю.Буздуган або ж Г.Ричагов. Це питання і мало вирішитися на VI з'їзді.

VI з'їзд розпочав роботу 28 травня 1994 р. у Києві⁴. Згідно з протоколом №2 засідання Мандатної комісії на з'їзд обрали 65 делегатів з вирішальним голосом (у т.ч. і 2 народних депутати) і 14 з дорадчим, від 13 регіональних організацій⁵. Окремо було розглянуто питання про визначення повноважень делегатів, обраних від меншості у Київській і Луганській регіональних організаціях. У першому випадку це були – Ю.Бауман, В.Московка, О.Скоморощенко, А.Фінько, а в другому – В.Заливна. І після затвердження з'їздом вищезгаданого протоколу, повноваження зазначених осіб були визнані легітимними і повноцінними.

¹ Носенко А. Так ми починали... // Альтернатива. – 1998. – № 50 (121). – 14-20 грудня. – С. 5.

² Балицький В. Хроніка подій до і після з'їзду // Український соціал-демократ. – 1995. – № 1. – 26 липня. – С. 2.

³ ПА СДПУ(О). – 1994. – Звернення Ю. Збітнєва до однопартійців з висновками по виборах до Верховної Ради України.

⁴ АМІОУ. – Спр. 419. – Арк. 55-58.

⁵ Там само. – Арк. 64-66.

На ранковому засіданні 28 травня 1994 р. з заявою від групи делегатів виступила Г.Александрова, яка зазначила, що вони представляють думку своїх регіональних організацій, і висунула вимогу, щоб до складу керівних органів не обиралися члени Київської регіональної організації. Але більшість цих вимог не підтримала¹, обравши робочу президію у складі трьох чоловік: О.Мустафіна, М.Песоцького, Ю.Буздугана і мандатну комісію – В.Рєпіна, К.Назаренка, І.Тарасова, Ю.Говоруху, Б.Сініцина. Після перерви на обід виступили гості – А.Толстоухов (від ТКУ) і В.Філенко (від ПДВУ), після чого визначились з кандидатурою голови робочого секретаріату – ним став М.Заріцький.

Далі знову виступила Г.Александрова і заявила, що група делегатів залишає зал засідання – всього 17 осіб, серед яких: В.Московка, Ю.Буздуган, Ю.Бауман, О.Скоморощенко, Л.Заливна, інші. Приводом для цього стала незгода з обранням робочого секретаріату.

За результатами перереєстрації, на вечірньому засіданні були присутні 46 делегатів. У зв'язку з відсутністю Ю.Буздугана, за одноголосним рішенням, до складу робочої президії ввели Ю.Збітнева, який був четвертим у рейтинговому голосуванні. Після цього визначились з регламентом з'їзду і провели повторну перереєстрацію – у залі залишилось 45 осіб. Важливим, але, як згодом виявилось, малопомічним стало рішення, за пропозицією А.Крупника, утворити узгоджувальну комісію у складі М.Песоцького, К.Назаренка, В.Рєпіна, Ю.Говорухи для переговорів із делегатами, що залишили зібрання. Комісії доручили запропонувати розкольникам повернутися і про результати доповісти о 10 годині 29 травня.

Засідання 29 травня розпочалося з доповіді М.Песоцького від узгоджувальної комісії. Він озвучив компромісний результат переговорів, за яким пропонувалось обрати до складу Ради 8 членів від з'їзду (з яких 4 – по представленню від групи Ю.Буздугана), але при цьому не обирати Правління з'їздом і доручити сформувати склад Правління Раді СДПУ. Але делегати з'їзду не змогли підтримати такий варіант, відхиливши рекомендації від узгоджувальної комісії. Натомість

¹ АМІОУ. – Спр. 419 А. – Арк. 78-79.

висловилися за пропозицію М.Заріцького не обирати членів Ради від з'їзду. Таким чином переговорний процес було зірвано, що визначило подальшу долю партії.

Результатом денного засідання 29 травня стало обрання Правління у складі 9 осіб: А.Носенка, Р.Марутовського, І.Проценко, Ю.Говорухи, О.Мустафіна, М.Заріцького, Ю.Збітнева, В.Шпаковича, М.Песоцького (причому, Голова мав обиратись на зборах самого Правління), Контрольно-ревізійної комісії, прийняття двох заяв: “Про події в Криму” і “Про перемогу комуністів у Верховній Раді України”, ухвали “Про Програму та Статут СДПУ”. Разом з цим, доручили Правлінню виступити від імені з'їзду із зверненням про ситуацію в партії до регіональних об'єднань і звернутися до інших об'єднань соціал-демократичного спрямування з пропозицією провести восени 1994 р. Конгрес (Асамблею) українських соціал-демократів для узгодження дій, а також спробувати провести переговори по об'єднанню.

Разом з цим, та частина делегатів, що покинула зал засідання, провела свій з'їзд – 28-29 травня 1994 р. Згідно з даними його мандатної комісії прибуло 25 делегатів з належним чином підтвердженими повноваженнями, серед яких 2 народних депутати¹ (однозначно, один з них Ю.Буздуган, іншого прізвище – у документах не фігурує можливо це Г.Ричагов, але тут виникає певне протиріччя, пов'язане з тим, що й інша частина СДПУ говорить про присутність, виступи й роботу нардепа Г.Ричагова на своєму з'їзді², чого не робить частина СДПУ на чолі з Ю.Буздуганом; правда, можна припустити, що Г.Ричагов встигнув відвідати обидва з'їзди). Згідно з протоколом, відразу після відкриття з'їзду зал засідання покинули делегати від Одеської та Львівської організацій, але все ж більш ніж 2/3 залишилось, що дозволило продовжити роботу³. Були обрані: лічильна комісія у складі С.Колісніченко і К.Когтянця, мандатна – В.Московка, І.Лапоногов, Ю.Бауман, редакційна – Г.Александрова, К.Когтянц, А.Горбенко. В робочу Президію з'їзду

¹ АМЮУ. – Спр. 419. – Арк. 62.

² Там само. – Арк. 56.

³ Там само. – Арк. 89-93.

увійшли: П.Амітов, Ю.Буздуган, В.Скриль. Головою секретаріату стала Л.Заливна. Після звітів центральних органів партії (виступили: заступник Голови Ради В.Скриль – по роботі Ради партії, Голова Правління В.Московка – по роботі Правління, заступник Голови Ради П.Йолон і секретар-скарбник Ю.Буздуган – по роботі Контрольно-ревізійної комісії) з доповіддю виступив народний депутат Ю.Буздуган, давши оцінку політичній ситуації у державі, окресливши основні завдання СДПУ. Після цього К.Малєєв представив зібранню проекти ухвал з'їзду. Свою думку по них висловили всі делегати. Результатом стало одностайне ухвалення “Політичної резолюції”, резолюції “Про роботу з профспілками”, і при двох, що утримались, ухвали “Про Програму та Статут”.

На другий день роботи з'їзду – 29 травня, було прийнято ряд поправок до Статуту, обрано керівні органи. Так, до складу Правління, яке очолив Ю.Буздуган, увійшли: Ю.Бауман (1-й заступник Голови), О.Бєлоусов, С.Колісніченко, К.Малєєв, О.Скоморощенко, Л.Старикова. Також делегати визначили і новий склад Контрольно-ревізійної Ради: В.Московка (голова), О.Камінська, І.Лапоногова, Б.Сініцина. На цьому з'їзді закінчив свою роботу, ознаменувавши початок нової серії розкольницьких процесів в новітній історії української соціал-демократії.

29 травня 1994 р. відбулося засідання новообраного Правління частини СДПУ Ю.Збітнєва. Згідно з протоколом¹, основним питанням стало обрання керівних органів, у відповідності з рішенням VI з'їзду. Так, Головою Правління став М.Заріцький, заступником О.Мустафін, відповідальним секретарем Ю.Говоруха і міжнародним секретарем А.Носенко. За зв'язки з регіональними організаціями доручили відповідати М.Песоцькому, з громадськими організаціями і профспілками – Р.Марутовському, з молодіжними і студентськими організаціями – І.Проценко, з державними установами – Ю.Збітнєву.

Тут варто також згадати і про рішення Правління СДПУ від 1 червня 1994 р.² Рекомендувалося Ю.Буздугану, як члену СДПУ, відмовитись від посади у Президії

¹ ПА СДПУ(О). – 1994. – Протокол №1 засідання Правління СДПУ 29 травня 1994 р.

² ПА СДПУ(О). – 1994. – Ухвала СДПУ від 1 червня 1994 р.

Верховної Ради, оскільки у парламенті сформована прокомуністична більшість, якою він обраний головою Комісії з питань соціальної політики і праці, і, що зрозуміло, відповідальність за соціальну політику в державі автоматично ляже на партію. Інакше, партія залишила за собою право офіційно відмежуватися від його дій у парламенті.

Таким чином, обидві частини СДПУ визначились зі своїм керівництвом, які і подали документи по результатах з'їздів до Міністерства юстиції. Першим рішенням цієї державної установи стала відмова розглядати заяву Ю.Буздугана щодо внесення змін і доповнень до Статуту, оскільки “при вивченні встановлено, що повноваження нового Голови Правління СДПУ Ю.О.Буздугана не підтверджені в установленому порядку”¹. А на лист Голови Правління М.Заріцького від 4 липня 1994 р.², у якому той обґрунтовував неправомочність з'їзду Ю.Буздугана, Міністерство юстиції відповіло, що повернуло “без розгляду надіслані новообраним керівництвом [малася на увазі команда Ю.Буздугана – Н.О.М.] СДПУ зміни та доповнення до Статуту партії до вирішення всіх спірних питань, які виникли на VI з'їзді СДПУ”³.

Крім того, Правління СДПУ звернулось до керівництва Верховної Ради (надіславши копії цього листа і до Міністерства юстиції, РУВС Старокиївського району м. Києва, засобів масової інформації) з проханням провести розслідування діяльності голови постійної Комісії Верховної Ради з питань соціальної політики і праці Ю.Буздугана в постійних комісіях Верховної Ради з питань регламенту, депутатської етики та забезпечення діяльності депутатів з залученням постійної комісії з питань законності та правопорядку і дати спростування в газеті “Голос України” з приводу інтерв'ю Ю.Буздугана в цьому виданні у № 115 (865) 1994 р., де він представився як Голова Правління СДПУ.

¹ АМІОУ. – Спр. 419. – Арк. 85.

² Там само. – Арк. 84.

³ Там само. – Арк. 83.

З огляду такого перебігу подій, частина СДПУ на чолі з Ю.Будзуганом залишилась у “підвішеному стані”, тоді як до іншої частини СДПУ на чолі з Ю.Збітнєвим, А.Носенком і М.Заріцьким Міністерство юстиції особливих претензій не мало. Але разом з цим, Ю.Збітнєву і його однодумцям важливо було підтвердити свою легітимність і правомочність дій, а Ю.Будзугану навпаки – їх довести. Виходом з подібної ситуації міг бути лише з’їзд.

Як уже зазначалось, VI з’їзд (СДПУ Ю.Збітнєва) доручив Правлінню провести восени Конгрес (Асамблею) українських соціал-демократів для узгодження дій, де планувались переговори по об’єднанню максимально більшого числа існуючих соціал-демократичних організацій. Правління виконало волю з’їзду, але вирішило провести не Конгрес, а повноцінний з’їзд, про що від імені VI з’їзду видало відповідну постанову. На таке погодився й Голова Ради Ю.Збітнєв¹. Правда, конкретна дата не називалась, що мало на увазі зробити це якомога швидше.

Так, VII з’їзд СДПУ Ю.Збітнєва відбувся 3 вересня 1994 р. Згідно з інформаційним листом та протоколом, поданими до Мін’юсту², і повідомленнями у ЗМІ³, його делегатами було обрано 32 особи з правом вирішального голосу від 14 регіональних організацій, а прибуло 27 делегатів від 11 організацій. Важливим моментом, який варто відмітити, була присутність на зібранні заступника начальника Управління об’єднань громадян Міністерства юстиції України І.Крохіна. З’їзд розглянув і прийняв нову редакцію програмного документу – Декларації принципів, “Положення про регіональні організації СДПУ”, “Положення про фракції в СДПУ”, “Положення про порядок та процедуру скликання і проведення з’їзду СДПУ”, ухвалив зміни та доповнення до Статуту СДПУ, доручив Р.Марутовському тимчасово виконувати обов’язки Голови Ради СДПУ на час відсутності Голови Ради СДПУ Ю.Збітнєва. На закритому засіданні було розглянуто

¹ ПА СДПУ(О). – 1994. – Постанова VI З’їзду Соціал-демократичної партії України про скликання VII з’їзду СДПУ.

² АМЮУ. – Спр. 419. – Арк. 113-120.

³ Офіційно // Соціал-демократія. – 1994. – № 2 (серпень). – С. 1.

ще два питання: про ситуацію в партії та керівні органи. Результатом першого стало виключення з лав партії Ю.Бакаєва, В.Бакланова, Ю.Баумана, Ю.Буздугана, Л.Заливної, О.Коби, Н.Мартиненка, В.Московки, а другого – обрання М.Заріцького Головою Правління, О.Мустафіна – його заступником. Відповідальним секретарем став Ю.Говоруха, Головою КРК – С.Дубовик. Визначили й решту членів Правління: Ю.Збітнєв, Р.Марутовський, А.Носенко, М.Песоцький, І.Проценко, В.Шпакович.

З відповіддю інша частина СДПУ не забарилась. 5 вересня 1994 р. Ю.Буздуган звернувся з листом до Мін'юсту з проханням втрутитись і допомогти вирішити спірні питання, наводячи ряд аргументів своєї правоти¹. На що Міністерство юстиції, в особі І.Крохіна, відповіло: “Це є внутріпартійним конфліктом. Тому вважаю, що, згідно ст.8 Закону України “Про об'єднання громадян”, Мінюст у вирішенні цього питання брати участь не може”².

Разом з цим, 30-31 липня 1994 р., частина СДПУ на чолі з Ю.Буздуганом провела у Донецьку конференцію, в роботі якої взяли участь ряд делегацій від регіональних і місцевих організацій (про що повідомили Міністерство юстиції³): від Артемівської (міської), Дніпропетровської, Донецької, Київської, Луганської (міської), Одеської, Полтавської, Севастопольської, Чернівецької з представництвом по 2 делегати від кожної. Обговоривши ситуацію в партії, делегати дійшли висновку, що жодне з двох Правлінь не може розглядатись як керівний орган партії і представляти її. А тому було вирішено до скликання з'їзду покласти функції Правління на Ю.Буздугана, Ю.Баумана, О.Белоусова, С.Колісніченко, К.Малєєва, О.Скоморощенко, Л.Старикову, а КРК – на А.Камінську, І.Лапоногова, В.Московку, Б.Сініцина для вирішення поточних питань. Конференція також звернулась до регіональних організацій, членів партії підтримати її рішення, обравши своїх представників у Раду партії, яка, як планувалось, мала зібратись у Полтаві 17 вересня 1994 р.,

¹ АМЮУ. – Спр. 419. – Арк. 153-155.

² Там само. – Арк. 152.

³ Там само. – Арк. 160.

утворити оргкомітет по підготовці з'їзду і забезпечити діяльність партії на період до його проведення.

Далі все відбувалось за планом. 17-18 вересня 1994 р. відбулося засідання Ради, на якому виконуючим обов'язки Голови обрали Ю.Буздугана, заступниками – П.Амітова і В.Скриля, прийняли ряд заяв і ухвал: “Про становище у партії”, “Про так званий 7-й з'їзд СДПУ”, “Про проведення партійного розслідування”, інші. Також створили оргкомітет по проведенню свого VII з'їзду, визначившись з його датою і місцем¹.

VII надзвичайний з'їзд частини СДПУ Ю.Буздугана відбувся у Полтаві 12-13 листопада 1994 р.² Згідно з протоколом його мандатної комісії на нього обрали 32 делегати з вирішальним голосом і 10 з дорадчим від 12 регіональних організацій та 1 місцевого осередку³. Прибули ж на з'їзд, належним чином зареєструвалися і чий повноваження мандатна комісія визнала, 30 делегатів – з вирішальним і 7 з дорадчим голосами. У тому числі мали вирішальний голос і 2 народних депутати, відповідно до п.32 Статуту СДПУ. З протоколу⁴, поданого до Міністерства юстиції, відомо, що з'їзд обрав робочу президію у складі: Ю.Буздуган, П.Амітов, В.Скриль, Г.Александрова, затвердив порядок денний. Перше питання, яке розглянули, було з політичної ситуації в Україні, становища партії і завдань СДПУ. На вечірнє засідання 12 листопада винесли обговорення змін та доповнень до Статуту, результатом чого стало створення Статутної комісії і їх прийняття в цілому. Принципово важливим з огляду майбутнього існування партії і тодішньої ситуації стало те, що переважною більшістю голосів з'їзд підтримав і пропозицію А.Горбенко зробити жорсткішими вимоги щодо створення фракцій в середині партії, які, як запропонував Є.Патракеєв, мали формуватися з не менш ніж 10 осіб.

¹ АМІОУ. – Спр. 419. – Арк. 169-170.

² Украинские социал-демократы собираются потеснить социалистов // Мост. – 1994. – № 46 (64). – 17 ноября. – С. 2.

³ АМІОУ. – Спр. 419 А. – Арк. 49.

⁴ Там само. – Арк. 15-47.

Внесення таких змін до п.21 Статуту давало змогу показати, що кількість ініціаторів проведення VII з'їзду 3 вересня 1994 р. не дає підстав для утворення фракції, а отже, їх автоматично можна виставити, як “розкольників”. Що і сталось. При розгляді рішення Ради від 11 листопада про виключення з СДПУ Ю.Говорухи, М.Заріцького, Ю.Збітнева, О.Мустафіна, А.Носенка і М.Песоцького, прозвучало три точки зору. Так, Ю.Буздуган запропонував взагалі не розглядати це питання, аби виключені мали змогу апелювати до наступного з'їзду. На думку П.Амітова і Г.Александрової, з'їзду слід було б підтвердити рішення Ради. А Є.Патракеєв, якого підтримали Ю.Бакаєв та А.Горбенко, висловив пропозицію прийняти інформацію про рішення Ради щодо виключення зазначених осіб до відома. Саме остання думка виявилась найприйнятнішою. Її підтримали 28 делегатів, при одному, що утримався і одному, що не голосував.

У перший день роботи з'їзду обрали й керівні органи. Л.Заливна, за дорученням новосформованої Ради, запропонувала на посаду Голови Ради Ю.Буздугана. Цю пропозицію підтримало 27 делегатів. Заступниками стали (за рекомендаціями Ю.Буздугана): П.Амітов, Є.Патракеєв, В.Скриль. До складу Правління увійшли: Ю.Бауман, О.Белоусов, К.Малєєв, В.Московка, О.Скоморощенко, а також Г.Ричагов і Ю.Буздуган, як народні депутати. На з'їзді сформували і Контрольно-ревізійну комісію з 4 осіб та зареєстрували у складі партії фракцію підприємців.

Другий день VII надзвичайного з'їзду був присвячений ухваленню заяв та резолюцій. Так, прийняли “Політичну резолюцію” (вилучивши попередньо з проекту тезу, що засуджувала діяльність Л.Кучми на посаді прем'єр-міністра), резолюції “Про локаути”, “Про сприяння розвитку підприємництва в Україні”, “Про сприяння громадським організаціям та участь у їх роботі”, “Про створення статутної комісії СДПУ”, заяву “Про ставлення до страйкового руху”. Насамкінець з'їзду О.Скоморощенко виступила з інформацією про Інститут державного управління та самоврядування при Кабінеті Міністрів України, яку делегати взяли до відома.

Важливо відзначити, що на цьому з'їзді був присутній представник Міністерства юстиції – заступник начальника управління об'єднань громадян Н.Марченко. У

доповідній записці вона зазначила: “На мою думку, VII надзвичайний З’їзд, який проходив у Полтаві ... був повноважним”¹.

Слід відмітити таку особливість: Ю.Буздугана переважно підтримала та частина СДПУ, яка у 1990 р. створила ОСДПУ (до якої згодом увійшов і сам Ю.Буздуган) – група Аліна-Баумана-Малеєва, а Ю.Збітнєва і М.Заріцького – члени СДПУ, котрі стояли біля витоків першої СДПУ, – група Носенка-Мустафіна.

Таким чином, розкол у середовищі соціал-демократів набув рис зразка 1990 р., але якщо тоді він стався на ідеологічному ґрунті, то тепер, у 1994 р., йому вже було притаманне виявлення політичних амбіцій і боротьба лідерів.

Після численних перевірок з боку Міністерства юстиції, про що свідчать документи і матеріали зі справ № 419, 419А архіву цього відомства, Заступник Міністра М.Хандурін у листі від 10 січня 1995 р. до Ю.Буздугана² повідомив, що Міністерством 9 вересня 1994 р. погоджено зміни і доповнення до Статуту, прийняті VII з’їздом, який проходив у Києві 3 вересня 1994 р. і обрав М.Заріцького Головою Правління. Разом з цим, йдеться у листі, на VII надзвичайному з’їзді у Полтаві, Ю.Буздугана обрали Головою Ради і водночас прийняли зміни і доповнення до Статуту, які Мін’юст не може погодити до вирішення всіх спірних питань у встановленому порядку. Таким чином, здавалось би, майже перемогла команда Ю.Збітнєва, але шанси залишились і у Ю.Буздугана.

Отже, знову перед частиною СДПУ Ю.Збітнєва виникла потреба підтвердити свою легітимність, а для однодумців Ю.Буздугана – її здобути. Так розпочався черговий етап переділу соціал-демократичної власності, пошуку нових партнерів та покровителів.

Так, СДПУ Ю.Збітнєва, більш-менш соціал-демократично налаштовані ТКУ і ПДВУ, активізували співпрацю, зініціювавши проведення 14-15 жовтня 1994 р. міжнародної науково-практичної конференції “Соціал-демократія: реалії і

¹ АМІОУ. – Спр. 419 А. – Арк. 122.

² АМІОУ. – Спр. 419 А. – Арк. 1.

перспективи розвитку в Україні”¹. Більше сотні представників регіональних партійних осередків, інших громадських організацій та рухів, науковці, соціал-демократи з Австрії, Німеччини, Угорщини, Румунії, країн Співдружності, 10 депутатів Верховної Ради й гості дійшли висновку, що для вирішення проблем свого розвитку Україні потрібна впливова соціал-демократична партія. Варто зазначити, що СДПУ Ю.Буздугана також виявила бажання взяти участь у роботі зібрання². Правда, з якихось причин цього не сталося. В ході конференції не раз виникали питання, пов’язані з об’єднанням ТКУ, ПДВУ та СДПУ в єдину партію. Але конкретних відповідей не прозвучало – на порядок денний обговорення цього питання не виносилося.

Затягування з консолідацією не влаштовувало СДПУ Ю.Збітнева і змусило шукати нових партнерів. Невдовзі, Українська партія справедливості (УПС) (Голова М.Гречка) і Партія прав людини (ППЛ) (Голова В.Онопенко) заявили про свою готовність вести діалог про спільні дії з еседеками, що врешті-решт призвело до створення єдиної партії.

21 січня 1995 р. у Міському Будинку вчителя розпочав роботу VIII з’їзд СДПУ. Згідно з протоколом, поданим до Міністерства юстиції, його делегатами стала 81 особа від 13 регіональних організацій, хоча обрали на з’їзд 84 делегати від 16 регіональних організацій³. Після швидкого розгляду першого і другого питань порядку денного – виборів мандатної і лічильної комісій, на обговорення винесли третє: “Про прийняття постанови про об’єднання СДПУ з ППЛ і УПС”. З доповіддю виступив Ю.Збітнев, свої думки висловили Г.Євлахов, І.Житнюк, А.Ройтбурд, відзвітував голова мандатної комісії. Далі відбулося голосування. 79-ма голосами

¹ Бітнер О. Чи вдасться об’єднатися соціал-демократам? // Урядовий кур’єр. – 1994. – № 162-163 (457-458). – 20 жовтня. – С. 5; Социал-демократия в Украине: реалии и перспективы развития // Социал-демократия. – 1994. – № 4 (ноябрь). – С. 3.

² ПА СДПУ. – 1994. – Ухвала Ради СДПУ “Про участь у теоретичній соціал-демократичній конференції 14-16 жовтня 1994 року” від 18 вересня 1994 р.

³ АМЮУ. – Спр. 419 А. – Арк. 218-219.

“за”, при “2”, що утрималися, з’їзд підтримав постанову “Про реорганізацію партії шляхом об’єднання СДПУ, ППЛ, УПС”. Таким чином, з’їзд СДПУ закріпив бажання партії об’єднатися на найвищому рівні. Зробили це і з’їзди ППЛ та УПС.

Відразу після VIII з’їзду СДПУ у тому ж таки Будинку вчителя розпочався установчо-об’єднавчий з’їзд єдиної партії¹, який згодом почав називатись IX з’їздом.

Від трьох партій: СДПУ, ППЛ, УПС на з’їзд було обрано 165 делегатів, 153 з яких взяли участь у роботі. Без особливих обговорень обрали Президію, Секретаріат, мандатну, лічильну та редакційну комісії, затвердили порядок денний та регламент. Досить активно делегати включились в обговорення першого питання: “Про об’єднання СДПУ, ППЛ та УПС”. Після доповідей В.Онопенка, Ю.Збітнєва, М.Гречки і прийняття тексту Заяви за основу свої думки висловили Г.Євлахов, В.Гончаренко, О.Мустафін, після чого Заяву прийняли в цілому². Проголошувалось спадкоємництво та історичне правонаступництво традицій Української радикальної партії, Української революційної партії, УСДП, УСДРП, Української соціал-радикальної партії, демократичних рухів в Україні XVII – XIX століть і зазначалось, що СДПУ у своїй роботі користується печаткою та символікою СДПУ зразка 1990 – 1995 рр., Статутом і програмовими документами, прийнятими на цьому з’їзді.

Переважною більшістю голосів прийняли на з’їзді “Програмову заяву СДПУ”, “Декларацію принципів”, поправки і доповнення до Статуту, головним нововведенням якого стало створення Центральної Ради партії та її Правління – керівних органів, що діють між з’їздами. Було вирішено повний склад Центральної Ради визначити згодом, так як регіональні організації ще не об’єднались. Натомість це не завадило обрати Головою Центральної Ради та одночасно членом її Правління В.Онопенка, а його заступниками і також членами Правління – Ю.Збітнєва і М.Гречку. Без особливих обговорень делегати сформували Контрольну Раду партії на чолі з Ю.Мельниковим і Правління з 31 особи, серед яких: В.Медведчук,

¹ ПА СДПУ(О). – 1995. – Протокол-стенограма Установчо-об’єднавчого з’їзду Соціал-демократичної партії України.

² Заява про об’єднання // Соціал-демократія. – 1995. – № 1 (7) (февраль). – С. 2.

В.Гончаренко, В.Кремень, В.Бєбик, М.Заріцький, М.Шевченко, В.Рябіка, Ю.Говоруха, Ю.Дворський, О.Мустафін, І.Проценко, А.Носенко та інші. Делегати з'їзду також ухвалили дві заяви: щодо подій у Чечні і щодо референдуму про відновлення СРСР.

Під кінець роботи з'їзду, головуєчий Ю.Збітнєв зачитав заяву від Молодіжної партії Криму з проханням про приєднання до СДПУ. В результаті обговорення делегати одноголосно прийняли постанову, у якій задовольнили ініціативу МПК підтримавши разом з цим її ж ідею щодо перейменування її у Соціал-демократичну партію Криму, а після подачі керівництвом МПК до Правління Центральної Ради необхідних документів наказали Правлінню зареєструвати МПК, як структурну одиницю СДПУ з правами регіональної організації.

Проте, об'єднання не обійшлося без неприємностей. Так, ряд членів УПС поставили під сумнів бажання партії об'єднатися з СДПУ і ППЛ, що призвело до розколу в її лавах – партія залишилась існувати як окрема організація на чолі з С.Червонопиським.

Разом з цим, частина СДПУ, очолювана Ю.Буздуганом, звернулась до Президента, Голови Верховної Ради, Прем'єр-міністра, ряду політичних партій зі скаргою на Міністра юстиції В.Онопенка, звинувачуючи його у використанні службового положення. Приводом була відмова Міністра реєструвати документи VII з'їзду, проведеного прихильниками Ю.Буздугана у Полтаві, і спроба В.Онопенка створити нову СДПУ, шляхом об'єднання ППЛ, УПС і СДПУ на чолі з Ю.Збітнєвим. Найактивніше на це звернення відгукнувся О.Мороз. Вияснити суть проблеми він доручив Комісії Верховної Ради з питань правової політики і судово-правової реформи на чолі з В.Стретовичем¹, яка, у свою чергу, для виконання рішення створила робочу групу під керівництвом колишнього Генерального прокурора В.Шишкіна.

¹ Баліцький В. Як Комісія Стретовича стала окремо взятим парткомом у Верховній Раді // Україна молода. – 1995. – № 50 (368). – 7 липня. – С. 7.

Незважаючи на такий поворот подій, 28 лютого 1995 р. Міністерство юстиції все ж реєструє новостворену СДПУ¹ (свідоцтво № 633), що стало згодом одним з головних пунктів у звинуваченнях В.Онопенка з боку Комісії В.Стретовича.

У вирі цих перипетій Міністр юстиції В.Онопенко підписує наказ від 1 червня 1995 р. анулювати реєстраційне свідоцтво за № 419 від 4 березня 1993 р., у зв'язку з тим, що відбулося об'єднання СДПУ, ППЛ і УПС в одну партію – СДПУ². Але такий крок Міністра не лише не врегулював інцидент, а спонукав суперника до рішучіших дій. Так, згідно з Заявою Комісії Верховної Ради України з питань правової політики і судово-правової реформи, яка 1 березня прийняла рішення перевірити дотримання вимог Закону “Про об'єднання громадян” Міністерством юстиції при реєстрації СДПУ, 14 червня дійшла висновку у необхідності рекомендувати в. о. Міністра юстиції В.Онопенку розглянути питання про анулювання свідоцтва СДПУ від 28 лютого 1995 р., так як реєстрація партії відбулась з порушенням зазначеного Закону³. У Заяві також йдеться, що позачергові з'їзди УПС і ППЛ, які прийняли рішення про об'єднання, були проведені з порушенням статутних вимог, що відповідно відображається на законності створення нової СДПУ. Одночасно Комісія прийняла рішення поінформувати Президента України Л.Кучму і Прем'єр-міністра Є.Марчука про виявлені нею порушення вимог Закону “Про об'єднання громадян” Міністерством юстиції при реєстрації СДПУ В.Онопенка.

¹ Позднякова О. Соціал-демократи одержали свідоцтво // Урядовий кур'єр. – 1995. – № 33-34 (530-531). – 2 березня. – С. 2.

² АМЮУ. – Спр. 419. – Арк. 189.

³ Заява Комісії Верховної Ради України з питань правової політики і судово-правової реформи до питання про легітимність реєстрації Соціал-демократичної партії України (реєстраційний № 633 від 28.02.95 р.) // Голос України. – 1995. – № 119 (1119). – 30 червня. – С. 2.

Вартою уваги є й думка журналіста М.Сухуменка¹. Він стверджує, що головним джерелом конфлікту стали гроші. Гроші, які мають надійти на рахунок СДПУ від зарубіжних соціал-демократичних партій, після того, як вона стане повноправним членом Соціалістичного Інтернаціоналу. Ці міркування видаються цілком слушними з огляду Звернення СДПУ до Верховної Ради України з приводу діяльності голови постійної Комісії з питань соціальної політики і праці Ю.Буздугана² та інтерв'ю колишнього Голови СДПУ Ю.Збітнєва³. В цих матеріалах згадується про те, що Ю.Буздуган керував партійною бухгалтерією (був секретарем-скарбником), і ставши народним депутатом, вилучив її з архіву СДПУ і відмовляється повернути, а отже непогано обізнаний з реаліями та можливими перспективами українських соціал-демократів.

Виступив з заявою і В.Онопенко, як Міністр юстиції і Голова СДПУ⁴. У першу чергу він звинуватив В.Стретовича у правовій необізнаності і некомпетентності, додавши до цього ігнорування вимог Закону. А також розкритикував опонентів щодо його сумісництва двох посад – Міністра юстиції і Голови партії, обґрунтувавши свою правоту посиленнями на відповідні правові акти.

З огляду на вищесказане можна зробити висновок, що СДПУ В.Онопенка почала втрачати шанси залишитися єдиною в Україні партією з соціал-демократичним прикметником у назві. Вирішальним моментом на цьому шляху стала відставка В.Онопенка з поста Міністра юстиції за власним бажанням⁵.

¹ Сухуменко Н. Социально-недемократическая партия. Министр начинает и... // Зеркало недели. – 1995. – № 26 (39). – 1-7 июля. – С. 4.

² АМЮУ. – Спр. 419. – Арк. 156-157.

³ Галата Я. Ю.Збітнєв: “Соціал-демократи незабаром матимуть власний уряд!” // Україна молода. – 1995. – № 50 (368). – 7 липня. – С. 7.

⁴ Заява Міністра юстиції України, Голови Соціал-демократичної партії України // Закон і бізнес. – 1995. – № 26 (189). – 28 червня. – С. 2.

⁵ Заява в. о. Міністра юстиції Василя Онопенка Президенту України Л. Д. Кучмі // Український соціал-демократ. – 1995. – № 2. – 8 серпня. – С. 1.

Згодом Міністром юстиції стає С.Головатий, що принесло для СДПУ В.Онопенка нові неприємності. 15 січня 1996 р. колегія Мін'юсту схвалила висновки Комісії стосовно перевірки дотримання ним чинного законодавства при реєстрації СДПУ і визнала недійсним свідоцтво про реєстрацію від 28 лютого 1995 р. за № 633, мотивуючи це тим, що воно було видане з порушенням Закону України “Про об'єднання громадян”¹. Того ж дня, на виконання постанови колегії, Міністр юстиції С.Головатий підписує наказ, яким відновлює дію свідоцтва № 419, виданого 4 березня 1993 р., анулюючи відповідно наказ экс-Міністра В.Онопенка від 1 червня 1995 р. за № 12/5².

Відбувся ряд спроб протидіяти такому перебігу подій. Спочатку В.Онопенко на прес-конференції, присвяченій першій річниці з дня об'єднання трьох партій, заявив, що “Мін'юст діяв не з своєї волі, а був політичний тиск”, і є лише “два шляхи припинення діяльності партії: її саморозпуск або через суд”, а отже, “наслідків після рішення Мін'юсту не буде ніяких”³. Разом з цим, до Мін'юсту звернулась Ліга партій країн Міжмор'я (до складу якої входила і СДПУ В.Онопенка), яка зібралась 23-24 березня 1996 р. на свій III конгрес, з пропозицією відновити законність по відношенню до СДПУ⁴. Звернулися з відкритим листом до Міністра юстиції і самі есдеки. Вони заявили про “готовність рішуче протистояти антидемократичній і протизаконній діяльності будь-яких посадових осіб або

¹ АМЮУ. – Спр. 419 Б. – Арк. 2; СДПУ поза законом? // Голос України. – 1996. – № 13 (1263). – 23 січня. – С. 2.

² АМЮУ. – Спр. 419 Б. – Арк. 1.

³ Савенко Л. Про партію і про Мінюст // Юридичний вісник України. – 1996. – № 5 (31). – 31 січня - 7 лютого. – С. 13.

⁴ ПА СДПУ(О). – 1996. – Резолюція 3 конгресу Ліги партій країн Міжмор'я про переслідування СДПУ.

ворожих Україні сил”¹, нагадавши при цьому, що партію, в примусовому порядку, може розпустити лише суд.

Але незважаючи на ці та ряд інших звернень від політичних партій і організацій, Міністерство юстиції не відновило дію реєстраційного свідоцтва № 633 від 28 лютого 1995 р. Таким чином, СДПУ на чолі з В.Онопенком залишилася існувати нелегально, що для виправлення цього становища змусило її піти шляхом зміни назви. Це сталося на Х з’їзді 27-28 квітня 1996 р., рішення про проведення якого було прийняте на нараді представників районних, міських та обласних партійних організацій партії 6 квітня 1996 р.². На нараді говорилося, що з’їзд пройде як установчий нової об’єднаної партії. При цьому зазначалося, що ведуться інтенсивні переговори з соціал-демократами Ю.Буздугана про об’єднання. Називались і перші досягнення на цьому шляху. Так, 30 березня відбулися загальні збори київських есдеків, які прийняли рішення про об’єднання, обрали керівні органи міської партійної організації, що ознаменувало початок її функціонування, як єдиної структури. Але все ж успіху у переговорному процесі не було досягнуто і з’їзд 27-28 квітня пройшов без участі Ю.Буздугана і його однодумців.

Згідно з протоколом, поданим до Міністерства юстиції, на нього обрали 205 делегатів, 160, з яких зареєструвались, були присутніми і чиї повноваження визнала мандатна комісія³. З’їзд пройшов у досить плідній і конструктивній роботі, вирішивши ряд нагальних питань. Було вирішено тимчасово змінити назву СДПУ на СДПУ(О), зберегти при цьому символіку, зареєстровану Мін’юстом 10 червня 1994 р. (свідоцтво № 59), за СДПУ(О), зобов’язати новообране Правління Центральної Ради в десятиденний термін звернутися до суду щодо поновлення права партії на назву “СДПУ” та відшкодування їй матеріальних та моральних

¹ ПА СДПУ(О). – 1996. – Відкритий лист Соціал-демократичної партії України до Міністра юстиції України. 27 січня 1996 р.

² АМЮУ. – Спр. 751. – Арк. 66-69.

³ Там само. – Арк. 6-47.

збитків¹. При цьому СДПУ(О) залишала за собою правонаступництво СДПУ, всіх її рішень, ухвал та постанов, зокрема – Установчого з'їзду (травень 1990 р.), II з'їзду (листопад 1991 р.), III з'їзду (травень 1992 р.), IV з'їзду (листопад 1992 р.), V з'їзду (вересень 1993 р.), VI з'їзду (травень 1994 р.), VII з'їзду (вересень 1994 р.), VIII з'їзду (січень 1995 р.), Установчо-об'єднавчого з'їзду (січень 1995 р.), а головним документом, який визначає основні принципи політичної діяльності СДПУ(О) – “Декларацію принципів СДПУ”, ухвалену Установчим з'їздом СДПУ (травень 1990 р.) із змінами і доповненнями, внесеними Установчо-об'єднавчим з'їздом СДПУ (січень 1995 р.). Після внесення ряду змін і доповнень делегати прийняли за основу Статут СДПУ(О), запропонований редакційною комісією на чолі з О.Мустафіним, проект Програми партії. До того ж, з'їзд ухвалив ряд принципово важливих резолюцій: “Про співпрацю партії з профспілковими об'єднаннями України”, “Сучасній європейській державі – сучасну європейську економічну політику”, “Щодо конституційного процесу в Україні”, а також “Звернення до соціал-демократів України”, у якому визнавалось, що надії на створення потужного, ідейно та організаційно єдиного, масового соціал-демократичного руху досі так і не стали реальністю, але все ж шанси змінити ситуацію залишаються.

Було обрано на з'їзді і керівництво партії. Головою СДПУ(О) став В.Онопенко, його заступниками – В.Медведчук, І.Плужніков, М.Гречка, М.Заріцький, керівником секретаріату – М.Шевченко. Визначились делегати й зі складом Центральної Ради та Правління. Так, членами Центральної Ради стали 51 чоловік, у тому числі – В.Медведчук, О.Зінченко, В.Кремень, Г.Суркіс, І.Плужніков, А.Носенко, М.Гречка, М.Заріцький, С.Пересунько, О.Шустик, а Правління – 15 осіб, серед яких: В.Медведчук, В.Кремень, І.Плужніков, М.Шевченко, А.Носенко, О.Мустафін, М.Гречка, М.Заріцький.

До Міністерства юстиції були подані документи на реєстрацію партії, яке не спішило її легалізувати. Начальник управління об'єднань громадян В.Шаргало

¹ ПА СДПУ(О). – 1996. – Постанова з'їзду Соціал-демократичної партії України (об'єднаної) від 27 квітня 1996 року.

звернувся до СДПУ(О) з проханням підтвердити наявність партійних осередків, вказавши його керівника і кількість членів¹. Що і було зроблено: членство в СДПУ(О) підтвердили 19 регіональних організацій². Результатом стала видача реєстраційного свідоцтва № 751 від 1 липня 1996 р.³

Крім того, в об'єднаних соціал-демократів виникли проблеми з партійною символікою. Так, незважаючи на офіційне визнання Мін'юстом СДПУ(О), рішень її останнього з'їзду, в першу чергу, про правонаступництво з'їздів СДПУ, а отже, і символіки, прийнятої 4 з'їздом (яка подавалась на легітимізацію за підписом заступника Голови Правління О.Мустафіна і була зареєстрована Мін'юстом лише через два роки – 10 червня 1994 р.⁴), партійні емблема і прапор залишились атрибутами СДПУ Ю.Буздугана. А СДПУ(О) змушена була розробити нову символіку.

Таким чином, завершився майже дворічний розкольніцький процес в історії сучасної української соціал-демократії, який ознаменувався появою знову двох партій. Теорія циклічності історії вкотре підтвердила своє право на життя. Іншими словами – незважаючи на спроби співіснувати в одній структурі, еседеки зразка 1990 р. з СДПУ і ОСДПУ все ж не змогли. У 1994 р. - 1996 рр. вони знову розійшлися по різних партіях. Іронія ж долі тут полягає у тому, що якщо у 1990 р. команда Носенка-Мустафіна називалася СДПУ, а Буздугана-Баумана-Малєєва – ОСДПУ, то у 1996 р. все стало навпаки – Ю.Буздуган очолив СДПУ, а А.Носенко і О.Мустафін увійшли до керівних органів СДПУ(О).

Отже, знову з'явилися дві, конкуруючих між собою за право бути єдиною соціал-демократичною, партії. Перед ними постало завдання самоідентифікуватися, зайняти свою нішу як в українському політикумі, так і в колі споріднених партій Соцінтерну. Для цього потрібно було не лише зберегти монолітність рядів, а й

¹ АМЮУ. – Спр. 751. – Арк. 228.

² Там само. – Арк. 229-247.

³ Там само. – Арк. 267.

⁴ АМЮУ. – Спр. 419. – Арк. 187.

максимально їх примножити, завоювати прихильність виборців. І якщо СДПУ(О) згодом вдалося це зробити, то СДПУ на довгий час залишилася майже у первородному стані. Варто зазначити, що у майбутньому обидві партії пройшли випробування розколами, але свою сутність, закладену при створенні, зуміли зберегти.

Після легітимізації СДПУ(О), визначення її статусу та цілей настала черга СДПУ. 1-2 червня 1996 р. у м. Первомайську Миколаївської області відбувся її VIII з'їзд, який прийняв Програму партії, обрав Головою Ради Ю.Буздугана, а Головою Правління О.Белоусова¹. Основними питаннями, які обговорювали 59 делегатів з 17 областей держави, стали проект нової Програми і політична доповідь Ю.Буздугана². Перший документ визначив цілі та напрями діяльності партії, сформулював першочергові завдання та стратегічну мету – вступ до Соцінтерну, запровадження в Україні моделей розвитку, реалізованих соціал-демократичними партіями європейських країн³. Основною ж тезою, яка може охарактеризувати суть виступу Ю.Буздугана, можуть бути цитати: “Визначальним моментом нинішньої ситуації в Україні є всеохоплююча криза, яка вразила усі сфери суспільного життя. Це є факт, це є наша реальність” та “Наше гасло із сьогоднішнього дня – всі зусилля на наступні вибори!”⁴ Відповідними до настроїв делегатів з'їзду стали і прийняті резолюції⁵: “Політична ухвала VIII з'їзду Соціал-демократичної партії України”,

¹ В пошуках дійових контактів // Профспілковий вісник. – 1996. – № 4 (28) (квітень-червень). – С. 6.

² Городниченко Г. VIII съезд социал-демократов: от “политики бедности” к “политике благополучия”? // Киевские ведомости. – 1996. – № 109 (928). – 8 июня. – С. 6.

³ Програма Соціал-демократичної партії України // Матеріали VIII з'їзду Соціал-демократичної партії України. м. Первомайськ. 1-2 червня 1996 р. – С. 4-31.

⁴ Політична доповідь Голови Ради СДПУ Ю. Буздугана VIII (Програмовому) з'їзду. // Матеріали VIII з'їзду Соціал-демократичної партії України... – С. 32, 38.

⁵ Матеріали VIII з'їзду Соціал-демократичної партії України... – С. 40-50.

“Про усунення з посади Президентом Леонідом Кучмою Прем’єр-міністра Євгена Марчука” (варто зазначити, що ця резолюція приймалася на тлі налагодження дружніх стосунків між Є.Марчуком і керівництвом партії, підтвердженням чого може слугувати поїздка экс-прем’єра у складі делегації СДПУ на ряд міжнародних соціал-демократичних форумів – див. *Розділ 4, с. 178-179*), “Про єдність усіх соціал-демократичних сил України” (висловлювалося бажання залучити до своїх лав есдеків з колишньої ПДВУ, які не увійшли до НДП, а також переманити членів СДПУ(О)), “Звернення VIII з’їзду СДПУ до національно-демократичних сил України”, “Про конституційний процес”, “Про ставлення до СПУ”, “Про систему різних фондів соціального страхування”, “Про невивплату заробітної плати”, “Про чергове законодавче оформлення послідовного грабування населення України” (мався на увазі Закон України “Про патентування деяких видів підприємницької діяльності”), “Про фонд соціального страхування” (ця резолюція не приймалась з’їздом, але була підтримана більш ніж 1/5 числа делегатів (зокрема, Донецькою обласною організацією), а тому, згідно з п.8 регламенту з’їзду, приєднується до офіційних документів з’їзду.), Звернення до Координаційної ради профспілкового об’єднання працівників бюджетних галузей м. Києва.

Важливо також відмітити, що на з’їзді згадувалося про кількість народних депутатів – членів СДПУ: після вступу до партії М.Карнауха їх стало троє. До того ж, це мав бути тільки початок, як зазначив у виступі Ю.Буздуган: “Результатів з’їзду очікують ще декілька народних депутатів, які останнім часом зацікавилися діяльністю нашої партії”.

Черговий же з’їзд СДПУ(О) став XI за рахунком і позачерговим за змістом. Тут варто зазначити, що, по суті, він був другим з’їздом СДПУ(О), як нової партії, зареєстрованої у 1996 р., але, оскільки попередній установчий з’їзд проголосив спадкоємництво СДПУ, утвореної у 1990 р., що було визнано Мін’юстом, то він мав повне право називатися саме XI з’їздом. Відбувся він 14-15 грудня у Києві. Згідно з протоколом мандатної комісії на нього було обрано 158 делегатів з правом вирішального голосу і 10 з правом дорадчого, але зареєструвалися та були

присутніми лише 136 з правом вирішального голосу¹. На момент проведення цього форуму СДПУ(О) вже мала центральний друкований орган – газету “Альтернатива”. Саме з її матеріалів і можна почерпнути досить повну інформацію про перебіг подій на з’їзді². Корисне і потрібне є і в оглядах інших періодичних видань³. Підсумувавши всі ці матеріали, можна стверджувати, що основними дискусійними темами стали: проект нової партійної Програми та доповідь Голови СДПУ(О) В.Онопенка. Майже всі, хто виступив з цього приводу, підтримали висновки, зроблені у виступі лідера партії, та основні моменти головного документа партії, хоча немало критики можна було почути за розпливчатість формулювань її економічної частини. Тут слід згадати і те, що переважна більшість думок озвучувалась через призму майбутніх парламентських виборів, а тому була іноді досить різкою і відвертою. Про це зрештою згадував і В.Онопенко, визначаючи головним сьогоднішнім завданням партії підготовку і участь у виборах 1998 р.⁴

¹ ПА СДПУ(О). – 1996. – Протокол № 2 засідання мандатної комісії XI (позачергового) з’їзду Соціал-демократичної партії України (об’єднаної) від 14 грудня 1996 р.

² Грабовский С. Съезд – внеочередной, настроение – рабочее. В Киеве 14-15 декабря состоялся XI (внеочередной) съезд СДПУ(о) // Альтернатива. – 1996. – № 18. – 18 декабря. – С. 1, 2.

³ Дорошенко Ю. СДПУ (ого!) // Україна молода. – 1996. – № 156 (572). – 17 грудня. – С. 3; Петренко В. XI (внеочередной) съезд Социал-демократической партии Украины (объединённой) // Закон и бизнес. – 1996. – № 51 (265). – 18 декабря. – С. 1, 2; Чёрный В. “Третья сила” набирает обороты. В Киеве прошел внеочередной съезд Социал-демократической партии Украины (объединённой) // Рабочая газета. – 1996. – № 189 (11436). – 18 декабря. – С. 3.

⁴ Доклад Председателя СДПУ(о) В. В. Онопенко на XI съезде Социал-демократической партии Украины (объединённой) 14 декабря 1996 года // Альтернатива. – 1996. – № 18. – 18 декабря. – С. 4, 5.

У перший день роботи з'їзду делегати підтримали угоду між СДПУ(О) і НКПУ, прийняли нову партійну програму “Добробут і розвиток”.

Досить плідно учасники зібрання попрацювали і 15 грудня. Було внесено ряд змін до Статуту, які переважно торкалися вибору керівних органів, порядку формування і статусу фракцій, правил складання списку кандидатів в депутати від партії на майбутніх виборах. Також з'їзд проголосив Маніфест СДПУ(О)¹, де в стислій формі викладались головні програмні цілі і напрямки політичної стратегії, сформулював партійну ініціативу “Через діалог – до європейського партнерства”, виразивши її у відповідних Резолюції та Декларації², якою створювався Міжнародний комітет захисту демократії в Білорусі і яку одобрили представники присутніх на з'їзді закордонних партій.

Разом з цим, серед ряду організаційних питань з'їзд призначив нових членів Правління – О.Зінченка та Г.Суркіса, голову КРК – О.Проживальського, поповнив склад Центральної Ради партії.

Підсумком цього форуму можуть бути слова з партійної газети “Альтернатива”: “...партія провела своєрідний огляд своїх рядів і почала реальну підготовку до майбутніх парламентських виборів...”³.

Наступні з'їзди обох партій увійшли в історію, як передвиборчі. Першими з'їзд провели соціал-демократи Ю.Буздугана 2 листопада 1997 р. Учасниками форуму

¹ Маніфест Социал-демократической партии Украины (объединённой) // Альтернатива. – 1996. – № 18. – 18 декабря. – С. 2.

² “Через диалог – к европейскому партнёрству”. Инициатива Социал-демократической партии Украины (объединённой); Резолюция XI (внеочередного) съезда Социал-демократической партии Украины (объединённой); Декларация Международного комитета защиты демократии в Беларуси // Альтернатива. – 1996. – № 19. – 25 декабря. – С. 2.

³ Грабовский С. Съезд – внеочередной, настроение – рабочее... // Альтернатива. – 1996. – № 18. – 18 декабря. – С. 2.

стали майже 200 делегатів з-понад 20 областей України¹, які заслухали політичну доповідь Голови Ради Ю.Буздугана, звіт керівних органів партії – виступали Голова Правління О.Белоусов та міжнародний секретар О.Скоморощенко². Після цього, делегати розглянули ще ряд питань, зокрема, про ухвалення Угоди про співробітництво з профспілками, про переобрання керівних органів, про передвиборчу платформу СДПУ, а також про затвердження партійного списку на парламентські вибори 1998 р. Результатом дискусій по цих питаннях стало прийняття ряду ухвал. Так, взяли до відома звіт Правління (Ухвала № 83-2/01 від 04.11.97 р.), продовжили повноваження керівних органів до наступного X з'їзду, який вирішили провести не пізніше травня 1998 р. (Ухвала № 84-2/01 від 04.11.97 р.), затвердили Угоду “Про взаємодію та співробітництво” (Ухвала № 85-2/01 від 04.11.97 р.) та текст, в основному, передвиборчої програми партії (Ухвала № 87-2/01 від 04.11.97 р.)³. Особливої уваги заслуговує Ухвала про передвиборчий список партії (№ 86-2/01 від 04.11.97р.)⁴. Було вирішено квоти у списку розділити на три частини: для членів партії, для профспілок, для спільників. При цьому, перших двадцять п'ять кандидатів списку, зобов'язали балотуватися ще й у мажоритарних округах. Так, партійна квота склала 24 місця, не враховуючи місць у першій п'ятірці до складу якої увійшли: Ю.Буздуган – Голова Ради СДПУ, голова Комітету Верховної Ради України з питань соціальної політики та праці, М.Карнаух – лідер Парламентського клубу СДПУ, народний депутат, Ю.Тихонов – Голова ЦК профспілки суднобудування, В.Зленко – Голова ЦК профспілки автомобільного і сільськогосподарського суднобудування, Г.Ольховець – Голова ЦК профспілки працівників радіоелектроніки. Цією ж Ухвалою з'їзд делегував право партійній конференції або ж Раді затвердити остаточний склад виборчого списку (але

¹ Профспілки і СДПУ: плідна співпраця // Єдність. – 1997. – № 6 (26) (грудень). – С. 3.

² АМЮУ. – Спр. 419 Б. – Арк. 195.

³ Там само. – Арк. 197-198.

⁴ Там само. – Арк. 198.

обов'язково з дотриманням черговості кандидатів партійної квоти), а також право приймати рішення щодо можливого блокування СДПУ з іншими суб'єктами виборчого процесу. Тут варто зазначити, що X з'їзд (10 січня 1998 р.) СДПУ відбувся в контексті саме цих передбачень. Він був скликаний як конференція партії, з представництвом – 1 делегат від регіональної організації, остаточно затвердив виборчий список, заявивши, що партія братиме участь у виборах самостійно. Важливо також підкреслити, що ряд членів партії були налаштовані досить песимістично з приводу результатів виборів для СДПУ. Так, відмовились увійти до виборчого списку партійні “старожили” Ю.Бауман, К.Малєєв з однодумцями, пояснивши своє рішення небажанням брати відповідальність за очевидну майбутню поразку¹.

XII з'їзд СДПУ(О) відбувся 14 грудня 1997 р., ставши позачерговим, передвиборчим і закритим. Присутність у назві цієї тріади було обумовлено ситуацією навколо голови профспілки “Солідарність” Ю.Пивоварова, котрий, згідно офіційної партійної версії намагався захопити партію чи бодай зруйнувати її². 71 тисячу членів СДПУ(О) на з'їзді представляли 242 делегати³. Були присутні, не

¹ Список кандидатів у народні депутати України для участі у виборах по багатомандатному загальнодержавному виборчому округу від Соціал-демократичної партії України // *Голос України*. – 1997. – № 247 (1747). – 26 декаб. – С. 11, 12.

² Глядач О. М'ятеж в среде социал-демократов // *Альтернатива*. – 1997-1998. – № 51-52 (71-72). – 29 декаб. - 4 янв. – С. 6.

³ Біттнер О. СДПУ(о) заявляє про свою опозицію до влади // *Урядовий кур'єр*. – 1997. – № 235-236. – 18 груд. – С. 7; Гаврилова И., Павловский Я. СДПУ(о) выходит на тропу оппозиции // *Правда Украины*. – 1997. – № 191 (16072). – 17 декаб. – С. 1; Соціал-демократична партія України (об'єднана). Від з'їзду до з'їзду. – К.: СДПУ(О), 2000. – С. 4; Триленко Л. “Бунт на корабле” социал-демократии подавлен // *Всеукраинские ведомости*. – 1997. – № 211 (883). – 16 декаб. – С. 7; Якименко А. Партии накануне выборов, а правительство ... отставки? // *Закон и бизнес*. – 1997. – № 51 (317). – 17 декаб. – С. 1.

будучи членами партії, Л.Кравчук і Є.Марчук. Після виступу экс-прем'єра з'їзд вирішив йти на вибори, як конструктивно-опозиційна до влади партія, прийнявши відповідну резолюцію. Була затверджена з'їздом передвиборча платформа, остаточно узгоджений список, з якого викреслили представників профспілки “Солідарність”, не визнавши при цьому повноважень Ю.Пивоварова як голови Донецької обласної організації партії. Особливо наголошувалося на з'їзді і про те, що СДПУ(О) йде на вибори з конструктивною програмою розвитку суспільства, з домінуючим економічним розділом, суть якого полягає, передусім, не в підтримці вітчизняного товаровиробника, а у підвищенні платоспроможності споживача і попиту на товари і послуги.

Результатом виборчих перегонів стала поразка СДПУ (партія набрала 0,3 %) і перемога СДПУ(О) (4,01 %). Варто зазначити, що обидві партії сподівалися на значно більшу кількість голосів виборців і, не одержавши її, на своїх чергових з'їздах підняли питання про зміну керівництва. При цьому, деякі аналітики зазначали, що найнижчий прохідний бал СДПУ(О) серед інших партій, що також подолали необхідний відсотковий бар'єр, “був фактично сприйнятий Є.Марчуком як власна поразка, була помітна деяка схильність до депресії”¹.

Першими провели післявиборчий з'їзд (11 за рахунком) соціал-демократи Ю.Буздугана. Згідно з протоколом, 25 квітня 1998 р. до Києва з'їхалися 79 делегатів з 81 обраного від 20 регіональних організацій та 6 місцевих осередків². Серед ряду питань порядку денного основними стали: звіт Правління, доповідь Голови Ради партії про підсумки виборчої кампанії та завдання партії в новій політичній ситуації, а також вибори керівних органів. Особливо гострими були дискусії після виступу Ю.Буздугана. Ряд організацій (Донецька, Луганська, Дніпропетровська), що входили у партійну фракцію “Солідарні регіони”, створену в липні 1997 р. та ті, що приєдналися до неї вже на з'їзді – Одеська і Сумська, піддали гострій критиці як

¹ Головинський Є. Євген Марчук та Олександр Мороз. Порівняльний психологічний аналіз // Людина і політика. – 1999. – № 6. – С. 12.

² АМІОУ. – Спр. 419 Б. – Арк. 203-207.

доповідь Голови Ради, так і діяльність керівництва у виборчій кампанії. Згодом усі свої міркування представники цих опозиційних організацій виклали на сторінках спецвипуску газети “Окна”¹. Вони ж ініціювали висунення альтернативного кандидата на посаду Голови Ради СДПУ. Ним став Ю.Бауман.

За результатами таємного голосування Ю.Буздугана підтримали 44 делегати, а Ю.Баумана – 33. Головою Ради партії залишився Ю.Буздуган, що засвідчило про готовність більшості партійців позитивно оцінити роботу керівництва під час виборчого процесу. Заступниками Ю.Буздугана стали Є.Патракеєв і С.Ратушняк, Головою КРК – О.Белоусов, до складу Правління увійшли: С.Годована, В.Єрасов, Г.Панок, О.Скоморощенко, М.Карнаух (рішенням Правління від 25 квітня 1998 р. він був призначений його Головою²).

Проте, це не зняло внутрішньопартійну напругу, а навпаки її загострило. Обидві частини партії, у боротьбі за неї, пішли вже апробованим у 1994-1996 рр. шляхом. Кожна провела свій з’їзд.

24 квітня 1999 р. відбувся XII з’їзд частини СДПУ Баумана-Малєєва. Згідно із протоколом, його учасниками стали 27 делегатів з ухвальним голосом та 1 з дорадчим, які представляли 14 обласних організацій та Київську міську³. Були на з’їзді й гості: Д.Яневський (НУКМА), В.Шпакович, В.Рєпін (СДС), В.Никитюк

¹ Грабли, которые мы выбираем, или средства, которые меняют цель; Заливная Л. Если демократию растаптывают, значит, это кому-то нужно? Послесловие к XI съезду СДПУ; Интервью с Председателем Правления Донецкой областной организации СДПУ П. М. Амитовым; Когтянц К. Недосказанная речь на партийном съезде; Комментарий к документам XI съезда; Лапоногов И. Клинический случай. Отчётный доклад Ю. Буздугана нравится не только Ю. Буздугану; Линч С. Почему мы остались перед шлагбаумом; Павлов А. Ленинизты; Пилипенко В. Антидемократия в законе // ОКНА. – 1998. – № 4 (апрель). – С. 1-6.

² АМЮУ. – Спр. 419 Б. – Арк. 280.

³ АМЮУ. – Спр. 419 В. – Арк. 13-17.

(УСДП), В.Синиченко (молодіжна організація СДПУ), С.Годована (ЦК профспілки АСМУ) та інші.

Без особливих дискусій делегати обрали трьох співголів Ради партії: Є.Патракєєва, П.Амітова, К.Малєєва та Голову Правління Ю.Баумана, прийняли ряд заяв, одна з яких особливо варта уваги: “Про єдність соціал-демократичного руху”¹ (було вирішено “сприяти поглибленню діалогу з УСДП, СДС, СДПУ(О) та іншими партіями соціал-демократичного спрямування з метою досягнення єдності соціал-демократичного руху”). Крім того, з’їзд відмежувався від дій Ю.Буздугана з приводу його участі в “Народно-патріотичному об’єднанні” – по суті виборчому штабі О.Мороза, як кандидата на президентський пост.

Того ж дня, 24 квітня 1999 р., Ю.Буздуган скликав Раду партії², на якій прийняли заяву, де засуджували XII з’їзд Баумана-Малєєва, назвавши його “сходкою громадян”, що намагаються заволодіти ім’ям СДПУ.

Альтернативою з’їзду 24 квітня стало проведення XII з’їзду 15 травня 1999 р. у Києві під керівництвом Ю.Буздугана. Згідно із протоколом засідання мандатної комісії були визнані повноваження 44 делегатів з ухвальним голосом (в т.ч. народного депутата О.Шеховцова) та 79 з дорадчим, які представляли 16 регіональних організацій та 5 місцевих осередків³. Були заслухані Голова Ради Ю.Буздуган з доповіддю про участь СДПУ у президентських виборах і підтримку кандидата в Президенти України, О.Шеховцов з проектом резолюції “Про співпрацю з профспілками” та інформацією про роботу Всеукраїнського громадського об’єднання “Народна воля”. Після обговорень делегати прийняли відповідні резолюції: “Про співпрацю з профспілками”⁴, “Про політичну ситуацію та участь СДПУ у президентських виборах 1999 року”⁵ (суть резолюції зводилась до

¹ АМЮУ. – Спр. 419 В. – Арк. 4.

² АМЮУ. – Спр. 419 Б. – Арк. 298, 299.

³ АМЮУ. – Спр. 419 В. – Арк. 105.

⁴ Там само. – Арк. 110-111.

⁵ Там само. – Арк. 108-109.

критики влади та підтримки О.Мороза, як кандидата в Президенти України; при цьому, наказувалось керівним органам, регіональним організаціям, осередкам та членам партії долучитись до роботи у Народно-патріотичному об'єднанні) та рішення взяти участь в роботі Всеукраїнського громадського об'єднання "Народна воля". Після цього, перейшли до розгляду питань по роботі Правління і КРК. З доповідями виступили їх керівники – В.Єрасов та О.Белоусов, що дозволило зробити оцінку діяльності, прийнявши резолюцію "Про роботу Правління СДПУ"¹ (робота Правління визнавалась задовільною, зазначалось, що "з політичної точки зору стратегія Правління Соціал-демократичної партії України щодо створення Народно-патріотичного об'єднання на підтримку Олександра Мороза була вибрана правильно" і підтверджується це "активним процесом росту чисельності партії"; станом на 15 травня 1999 р. називалась цифра 2294 особи, об'єднаних в 17 регіональних організацій та 8 осередків). За пропозицією О.Шемякова з'їзд підтримав Заяву Ради СДПУ від 24 квітня 1999 р., у якій засуджувався з'їзд Баумана-Малєєва². Далі розпочалося обрання керівних органів. Оголосивши пропозиції Ради від 24 квітня щодо їх складу та заслухавши побажання делегатів, Ю.Буздуган поставив питання на голосування. В результаті заступниками Голови Ради обрали С.Гармашеву і В.Антонова, визначили склад Правління (того ж дня, 15 травня, відбулося засідання Правління, на якому Головою обрали В.Єрасова³).

Останнім питанням, що розглянув з'їзд, було обрання Голови Ради СДПУ. За пропозицією В.Єрасова на цю посаду 122 голосами "за", при 1, що "утримався", вкотре переобрали Ю.Буздугана.

Таким чином, відбулося два з'їзди СДПУ, протоколи котрих були подані до Міністерства юстиції, яке і мало поставити всі крапки над "і" у цій внутрішньопартійній суперечці.

¹ АМЮУ. – Спр. 419 В. – Арк. 106.

² Там само. – Арк. 107.

³ Там само. – Арк. 118.

В результаті перевірки існування регіональних організацій, вивчення документів Мін'юст вирішив “відмовити в погодженні змін і доповнень до Статуту СДПУ, що були прийняті XII з'їздами 15.05. 1999 р. та 24.04. 1999 р.”¹. При цьому, зазначалося, що XII з'їзд, проведений 24 квітня 1999 р., не є правомочним. Такий висновок, дозволив Ю.Буздугану заявити, що саме він є лідером СДПУ і вправі виступати від її імені.

Таким чином, розкол в СДПУ став можливий в основному з двох причин. По-перше, після провальної виборчої кампанії 1998 р. назріла певна криза у керівних органах, старожили партії К.Малєєв і Ю.Бауман, як зрештою й інші партійці, мали право поставити питання про зміну лідера або хоча б оцінити його роботу незадовільно. По-друге, вони ж, боячись зближення з СПУ загалом і О.Морозом, як кандидатом на пост Президента, зокрема, наголошуючи на його компартійному минулому і ідейній близькості до комуністів сьогодні, не хотіли, щоб партія потерпіла ще одну, очевидну, на їх думку, поразку, а тому, швидше були готові повести СДПУ за іншим претендентом на посаду Президента – Є.Марчуком.

Повертаючись до СДПУ(О), слід зазначити, що й у її лавах після виборів 1998 р. почався процес опозиціювання значної кількості членів партії до дій та результатів роботи керівництва. Почала нагнітатися напруженість і між членами першої п'ятірки виборчого списку. Так, зокрема, депутатська група СДПУ(О) засудила оцінки інших партій та їх лідерів, зроблені В.Онопенком, заявивши, що це його особиста думка, яка не відображає узгодженої позиції депутатської групи. При цьому, наголошувалося, що такі дії керівника партії носять деструктивний характер і заважають створенню повнокровної фракції від СДПУ(О)². Запланований рішенням Правління від 17 квітня (на якому В.Онопенко не був присутній) на 30 травня 1998 р., XIII з'їзд партії, був перенесений на невизначений час. Ще більше

¹ АМЮУ. – Спр. 419 В. – Арк. 257.

² Решение депутатской группы, избранной по списку Социал-демократической партии Украины (объединённой) от 14 апреля 1998 года // Альтернатива. – 1998. – № 15-16 (86-87). – 20 апреля - 3 мая. – С. 1.

розгорілось вогнище взаємних звинувачень і дорікань. З кожною заявою, як публічною, так і кулуарною, суперечки, посилювалися. В результаті, В.Онопенко заявив про проведення разом з однопумцями свого з'їзду і бажання створити “справжню” соціал-демократичну партію¹.

А довгоочікуваний XIII з'їзд СДПУ(О) відбувся у два етапи: 3 жовтня і 26 грудня 1998 р. В його роботі взяв участь 231 делегат від Кримської республіканської, 24 обласних, Київської та Севастопольської міських парторганізацій, що представляли 85 тис. 205 членів партії². Перший етап з'їзду охарактеризувався критикою В. Онопенка, що призвело до його звільнення з посади Голови партії. Характер виступів делегатів повністю відповідав змісту заяви Правління, про яку йшла мова вище. Найгостріша критика В.Онопенка звучала у доповіді О.Зінченка. Основний наголос він зробив на діяльності экс-лідера перед, під час і після виборів до Верховної Ради³. Наслідком такого перебігу подій, стало обрання нового керівництва партії. Рішенням з'їзду Головою СДПУ(О) було призначено В.Медведчука, його першим заступником та головним партійним ідеологом – О.Зінченка, заступниками – І.Плужнікова, В.Кременя, Г. Суркіса, М.Заріцького, С.Пересунька і С.Устича. Визначили делегати і новий склад Правління. Центральну Раду ж мали сформувати на другому етапі з'їзду. З приводу майбутніх президентських виборів розгляд цього питання і висунення кандидата від партії було вирішено перенести на передбачений законом термін. Натомість, зібрання ухвалило резолюцію, у якій висловилося за підтримку вимог не відправляти у відставку діючий Кабінет Міністрів, обґрунтувавши свою позицію тим, що це може

¹ Олейник М. Васильй Онопенко: им нужна не идея, а коммерция // Киевские ведомости. – 1998. – № 299 (1618). – 3 октября. – С. 7.

² Соціал-демократична партія України (об'єднана). Від з'їзду ... К.: СДПУ(О). – С. 4.

³ Зінченко О. Яка ж ситуація насправді склалася в партії? Виступ на XIII з'їзді СДПУ(О) // Альтернатива. – 1998. – № 40 (111). – 5-11 жовтня. – С. 5.

призвести до переростання соціально-економічної кризи в політичну, а цього не можна ніяк допустити¹.

Перший етап XIII з'їзду СДПУ(О) викликав значний резонанс в українському політикумі як з боку політологів, так і з боку ЗМІ². Пов'язано це було з тим, що партія стала одним з центрів політичного впливу в Україні, і було досить важливо, кого ж вона підтримає на президентських виборах 1999 р. – Є.Марчука чи якогось іншого кандидата?

Інтригу також підсилила зміна керівництва, та створення, вже колишнім лідером СДПУ(О) В.Онопенком, нової соціал-демократичної партії – УСДП.

Установчий з'їзд Української соціал-демократичної партії пройшов в один день з першим етапом XIII з'їзду СДПУ(О) – 3 жовтня 1998 р. Згідно з даними протоколу з'їзду його делегатами обрали 150 осіб, 139 з яких зареєструвалися і були присутніми³. Правда, у деяких ЗМІ фігурувала цифра 129 делегатів від 23 регіонів,

¹ Заява XIII з'їзду Соціал-демократичної партії України (об'єднаної) // Альтернатива. – 1998. – № 40 (111). – 5-11 жовтня. – С. 6.

² Біттнер О. Очищення через розкол? // Урядовий кур'єр. – 1998. – № 192 (1376). – 6 жовтня. – С. 2; Гаврилова І. Тепер у нас три соціал-демократичні партії, а розколу досі немає // День. – 1998. – № 190 (476). – 6 жовтня. – С. 1, 4; Дмитричева О. СДПУ(о) избавилась от (О)нопенко // Киевские ведомости. – 1998. – № 230 (1619). – 5 октября. – С. 4; Казнін В. Роз'єдналися об'єднані соціал-демократи // Київський вісник. – 1998. – № 115 (5190). – 8 жовтня. – С. 2; Королюк В. Об'єднані соціал-демократи прагнуть консолідації. Владних структур // Голос України. – 1998. – № 191 (1941). – 6 жовтня. – С. 2; Коцина І. Объединенные социал-демократы не собираются отправлять правительство в отставку, но мечтают “взять власть в свои руки” // Факты и комментарии. – 1998. – № 190 (0270). – 6 октября. – С. 4; Максименко О. Суть партійної інтриги – у виключенні Онопенка із СДПУ(о) // День. – 1998. – № 190 (476). – 6 жовтня. – С. 4.

³ ПА УСДП. – 1998. – Протокол Установчого з'їзду “Української соціал-демократичної партії” від 3 жовтня 1998 року.

переважно від низових організацій – районних та міських¹. На з'їзді звучали різні думки з приводу ситуації, що склалася в соціал-демократичному русі. Одні засуджували діяльність, тепер вже конкурентів з СДПУ(О), інші, як, наприклад, академік О.Ємельянов, дякували за спільну роботу².

На порядку денному з'їзду стояло ряд питань – як політичних, так і організаційних, вирішення котрих делегатами було успішно здійснено. Так, в першу чергу, прийняли постанову, якою заснували УСДП, наказавши провести роботу по реєстрації її в Мін'юсті³, визначились зі Статутом (за основу взяли Статут СДПУ(О), внівши до нього деякі зміни). Обговорення важливого питання – обрання керівника партії – пройшло у досить конструктивному руслі. На безальтернативній основі лідером було обрано В.Онопенка. Після цього, Голова УСДП запропонував ввести до складу Правління В.Левцуна (народний депутат), О.Ємельянова (академік НАНУ), О.Шейкіна (голова НКПУ), А.Семиногоу (голова Київської міської організації УСДП), С.Зуйка (голова Луганської обласної організації УСДП), В.Коряка (радник голови Асоціації міст України), Д.Гунягу (голова Української молодіжної соціал-демократичної спілки), що було одноголосно підтримано делегатами. Єдність думок мала місце і при обранні Політичної ради партії з 21 особи, голови секретаріату П.Овчара, голови КРК В.Панченка та чотирьох її членів. Разом з цим, з'їзд прийняв “Звернення голів обласних організацій Соціал-демократичної партії України (об'єднаної) до товаришів по партії та громадськості”, Політичну ухвалу Установчого з'їзду УСДП, Програмові засади – за основу, Резолюцію з приводу створення у Верховній Раді міжфракційного депутатського

¹ Ворожко Т. Не раскол, а очищение видит в создании УСДП Василий Онопенко // Киевские ведомости. – 1998. – № 230 (1619). – 5 октября. – С. 4; Коробова Т. Василь Онопенко кинув мішок. Грошовий // День. – 1998. – № 190 (476). – 6 жовтня. – С. 4.

² ПА УСДП. – 1998. – Протокол Установчого з'їзду “Української соціал-демократичної партії”... – С. 11.

³ Там само. – С. 14.

об'єднання “Об'єднана Європа”. Делегати також вирішили доручити Правлінню сформувати Програмову комісію.

Разом з цим, судячи з публікацій у ЗМІ, на з'їзді звучали думки про можливість об'єднання УСДП з СДПУ, і навіть з СДПУ(О)¹. Однозначно це підтримав і сам Голова УСДП: “Я впевнений, що три соціал-демократичні партії, що опинилися зараз в різних руках, об'єднуються”².

Реєстрація УСДП Мін'юстом не затягнулася. Партія була зареєстрована 11 грудня 1998 р., одержавши свідоцтво за № 1102.

Досить напружено проходив другий етап XIII з'їзду СДПУ(О). Незважаючи на попередні заяви, що не буде висунуто кандидата у Президенти, все ж багатьма очікувалося, що СДПУ(О) зробить вибір. Не виключалося, що ним може бути Є.Марчук, який напередодні заявив, що складає повноваження лідера партійної фракції у Верховній Раді³.

Але запланований порядок денний, який складався виключно з внутрішньопартійних питань: шляхи організаційного і політичного зміцнення партії, зміни та доповнення до Статуту, довибори керівних органів, не змінився. З'їзд

¹ Ворожко Т. Не раскол, а очищение... // Киевские ведомости. – 1998. – № 230 (1619). – 5 октября. – С. 4; Казнін В. Роз'єдналися об'єднані... // Київський вісник. – 1998. – № 115 (5190). – 8 жовтня. – С. 2; Коробова Т. Василь Онопенко кинув... // День. – 1998. – № 190 (476). – 6 жовтня. – С. 4; Максименко О. Суть партійної інтриги... // День. – 1998. – № 190 (476). – 6 жовтня. – С. 4; Шеремета Е. Изгнанный Василий Онопенко провел Учредительный съезд новой партии // Факты и комментарии. – 1998. – № 190 (0270). – 6 октября. – С. 4.

² Цит. за: Шеремета Е. Изгнанный Василий Онопенко провел... // Факты и комментарии. – 1998. – № 190 (0270). – 6 октября. – С. 4.

³ Євген Марчук закликає інших кандидатів наслідувати його приклад. Лідер фракції СДПУ(о) офіційно оголосив про свою відставку // День. – 1998. – № 248 (534). – 25 грудня. – С. 1, 4; Час братися за віжки // Голос України. – 1998. – № 248 (1998). – 25 грудня. – С. 2.

поставив завдання до 1 липня 1999 р. створити партійні організації в усіх обласних і районних адміністративних центрах України. Така мета підпорядковувалася виконанню двох політичних програм: програми-мінімум і програми-максимум, проголошених на першому етапі XIII з'їзду В.Медведчуком¹. Суть мінімального успіху полягала в успішному виступі на президентських виборах 1999 р., а максимального – у підготовці партії для здобуття перемоги на парламентських виборах 2002 р., формуванні більшості у Верховній Раді.

На відміну від опозиційної риторики Є.Марчука, лідер СДПУ(О) В.Медведчук категорично заперечив можливість переходу до беззастережної опозиції до Президента й уряду, що призвел до повного відходу экс-Прем'єра від об'єднаних соціал-демократів, переважна більшість котрих, до того ж, не виявила бажання підтримувати його у президентській гонці 1999 р.

Натомість, Є.Марчук, постійно декларуючи свою соціал-демократичну позицію, втративши останню надію на підтримку з боку існуючих соціал-демократичних партій (ні СДПУ(О), ні СДПУ, ні УСДП не збиралися робити на нього ставку), але маючи певну кількість прихильників у соціал-демократичному русі, сконсолідував їх навколо себе у партії, яка дістала назву Соціал-демократичний Союз (СДС). Найбільше однодумців Є.Марчука до лав нової партії прийшли з СДПУ(О), що дозволяє говорити про певний розкол серед об'єднаних соціал-демократів.

Створення СДС розпочалося з проведення у Харкові 11 січня 1999 р. засновницької конференції регіональної організації майбутньої партії². Згодом, як і планувалось, такі ж конференції пройшли у багатьох інших містах країни. А це означало, що фундамент для створення партії було закладено.

За наміченим на регіональних конференціях планом, Установчий з'їзд СДС відбувся 29 січня 1999 р. у столичному Будинку вчителя. Його учасниками були

¹ Медведчук В. Партія може і повинна здобути владу. Виступ на XIII з'їзді СДПУ(о) // Альтернатива. – 1998. – № 40 (111). – 5-11 жовтня. – С. 4.

² Біденко М. Уже четверта соціал-демократична партія готується стати першою // День. – 1999. – № 4 (542). – 13 січня. – С. 2.

“304 делегати з 27 регіонів країни”¹. Головою партії було обрано народного депутата, вже колишнього керівника Кіровоградської обласної організації СДПУ(О) С.Пересунька. Важливим рішенням з’їзду стало ухвалення Програмної заяви. Лозунгом своєї діяльності СДС проголосив “Закон. Порядок. Справедливість”. Партія виступила на захист інтересів трудящих, середнього класу, інших верств населення. Своєрідним підтвердженням цього стали слова С.Пересунька: “Ринковою повинна бути економіка, а не суспільство”².

На з’їзді зазначалось, що СДС прагне бути політичним інструментом узгодження інтересів робітників, роботодавців, найманих працівників, всебічно сприяти діяльності вільних профспілок і активно співпрацювати з ними.

Основною метою діяльності СДС визначалась “участь у виробленні державної політики, формуванні органів державної влади та місцевого самоврядування через своїх представників, на підставі волевиявлення виборців, утвердження такого суспільного ладу, в якому всі громадяни мали б рівні права та можливості для вільної праці та покращення свого життя”³.

Ще перед Установчим з’їздом СДС говорилося, що партія буде відкритою “для співпраці з різними політичними силами, крім крайніх лівих та правих”⁴. Своім же основним конкурентом у соціал-демократичному просторі СДС визначив СДПУ(О), заявивши при цьому, на відміну від об’єднаних есдеків, про свою опозиційність до існуючої виконавчої влади.

¹ Скрябін Д. СДС: “Ринковою повинна бути економіка, а не суспільство”. СДС оголосив про свою опозицію до влади і підтримку Євгена Марчука на президентських виборах // День. – 1999. – № 18 (555). – 2 лютого. – С. 1.

² Там само.

³ ПА СДС. – 1999. – Інформаційне повідомлення [про I та II з’їзди СДС, утворення блоку політичних партій “Наш Президент – Євген Марчук!”].

⁴ Аксанюк М. У регіонах створюються комітети підтримки Євгена Марчука // День. – 1999. – № 8 (546). – 19 січня. – С. 2.

Було досягнуто на з'їзді консенсусу і з першочергового завдання, заради вирішення якого і створювався Союз, – висунення і підтримки Є. Марчука, як кандидата на посаду Президента України. З цього приводу була прийнята відповідна постанова. У ній йшлося про необхідність “взяти активну участь у формуванні оргкомітету виборчого блоку політичних партій “Наш Президент – Євген Марчук”, підтримати його кандидатуру, “як єдиного кандидата від лівоцентристських, центристських та правоцентристських сил”¹. Саме ж висунення запланували на другий з'їзд.

Відразу після першого з'їзду до Міністерства юстиції були подані документи на реєстрацію Соціал-демократичного Союзу. І вже через два місяці, 30 березня 1999 р., партію було офіційно визнано новою політичною організацією.

З проведенням другого з'їзду есеєсівці не забарились. Він пройшов 15 травня 1999 р. в Києві у Будинку вчителя, ставши позачерговим. У прес-релізі з'їзду зазначалось, що партійні осередки СДС охоплюють практично всі райони і міста України, а реальна чисельність членів партії перевищує 28 тис. осіб².

Його головними темами були оцінка політичної ситуації в країні напередодні виборів Президента, тактика партії у передвиборчій боротьбі і висунення претендента на кандидата у Президенти України. Ним став, як і планувалось, колишній керівник СБУ, экс-прем'єр-міністр Є.Марчук³. Для підтримки партійного кандидата було схвалено рішення про утворення блоку політичних партій “Наш Президент – Євген Марчук”⁴. Втілення у життя цього рішення відбулось того ж дня (15 травня 1999 р.). Було проведено об'єднавчий з'їзд цього виборчого блоку.

¹ ПА СДС. – 1999. – Постанова Установчого з'їзду Соціал-демократичного Союзу. 30 січня 1999 р.

² ПА СДС. – 1999. – Прес-реліз II (позачергового) з'їзду СДС 15 травня 1999 р.

³ Кормушкіна М. СДС – за Євгена Марчука. Марчук – за культ інтелекту // Голос України. – 1999. – № 88 (2090). – 18 травня. – С. 4.

⁴ ПА СДС. – 1999. – Інформаційне повідомлення [про I та II з'їзди СДС, утворення блоку політичних партій “Наш Президент – Євген Марчук!”].

Таким чином, II з'їзд виконав своє завдання. СДС висунув претендентом у кандидати на посаду Президента Є.Марчука і для його підтримки активно посприяв створенню блоку, а потім і ширшої коаліції досить авторитетних партій.

Але ці перегони, незважаючи на всі сподівання і проведену широку агітаційну роботу, не принесли бажаного для партії та її партнерів по коаліції результату. На другий термін правління було обрано діючого керівника держави Л.Кучму. А Є.Марчук, не зумівши стати єдиним кандидатом від т.зв. "Канівської четвірки" (яку утворили Голова Верховної Ради України О.Ткаченко, лідер СПУ О.Мороз, президент Асоціації міст України, міський голова Черкас В.Олійник та народний депутат Є.Марчук), добився лише п'ятого результату.

Отже, можна зробити висновок, що створення СДС було продиктовано, насамперед, потребою об'єднати й очолити різні політичні сили навколо Є.Марчука. Саме це мало дати змогу одержати перемогу у боротьбі. І хоча экс-прем'єр не був обраний Президентом, що можна розцінювати як невиконання Соціал-демократичним Союзом взятих на себе зобов'язань, партія спромоглася знайти своє місце в українському політикумі.

Варто зазначити, що випробувати свої сили у президентській кампанії спробував і Голова УСДП В.Онопенко. 15 травня II з'їзд УСДП висунув його претендентом на кандидата у Президенти, доручивши Правлінню сформувати виборчий штаб, керівником якого затвердив П.Овчара¹. Разом з цим, II з'їзд розглянув питання про соціально-політичну ситуацію в Україні та участь партії у виборах Президента (з доповіддю виступив В.Онопенко), про проект Програми партії, про вибори заступників Голови УСДП, про зміни у складі Політичної ради, деякі інші.

І незважаючи на поразку Голови УСДП на президентських виборах, партія набула позитивного виборчого досвіду, самоідентифікувалася, стала помітною в українському політичному середовищі.

¹ ПА УСДП. – 1999. – Протокол II з'їзду Української соціал-демократичної партії від 15 травня 1999 р. Постанова № 2. – С. 11.

Щодо СДПУ(О), то, перенісши два розколи, здобувши ще двох, хоч і не дуже потужних і впливових (як показав час), соціал-демократичних конкурентів, спромоглася, сконсолідувавшись, провести свій черговий XIV з'їзд, вся робота якого була підпорядкована виконанню поставленої на XIII з'їзді програми-мінімум. Чотирнадцятий форум об'єднаних есдеків відбувся також, як і передвиборчі з'їзди СДПУ, УСДП, СДС, 15 травня 1999 р.¹. Першим і головним питанням порядку денного стало визначення позиції партії на президентських виборах. Після доповіді Голови СДПУ(О) В.Медведчука, виступів більшості секретарів обласних та прирівняних до них комітетів партії делегати 288 голосами – “за”, при 4 – “проти” і 1, що “утримався”, прийняли рішення висунути претендентом на кандидата у Президенти України діючого Главу держави Л.Кучму. Варто зазначити, що пропонувалася й інша кандидатура. Зокрема секретар Вінницького обкому С.Чернишук заявив, що партія має висунути кандидатом свого лідера В.Медведчука.

Крім цього, делегати з'їзду висловили підтримку Київській міській організації, котра визначила кандидатом від СДПУ(О) на посаду столичного голови свого секретаря Г.Суркіса. Було вирішено і ряд організаційних питань. Зокрема, проведено довибори керівних органів – Політбюро поповнилося трьома новими членами, розпочато обмін партійних квитків, при цьому власником посвідчення СДПУ(О) за номером один став перший Президент України Л.Кравчук.

На своєму XIV з'їзді об'єднані есдеки обговорили й деякі зовнішньополітичні питання.

Результатом усіх дискусій на зібранні стало прийняття кількох заяв: “Про підтримку Леоніда Кучми”, “Про вибори столичного голови”, “Про ситуацію в Югославії”, “Про зовнішню політику України”.

¹ Відбувся XIV з'їзд СДПУ(О). Інформаційне повідомлення // Наша газета +. – 1999. – № 5. – 22 травня. – С. 1, 4; Єгорова М. Соціал-демократи (об'єднані) – найчисленніша партія центру, яка зробила свій вибір // Закон і бізнес. – 1999. – № 21 (391). – 22 травня. – С. 1, 4.

Таким чином, відбулося чергове організаційне переоформлення соціал-демократичного руху. Новостворені УСДП та СДС у внутрішньодержавному політичному розкладі стали якоюсь мірою конкурентами для СДПУ(О) і СДПУ, відбираючи у них, і без того не таку вже й чисельну, частину електорату, але при цьому не вносячи суттєвого дисбалансу у ставлення до них міжнародних соціал-демократичних сил.

Важливо відмітити, що партійні однострої УСДП та СДС зростали досить швидко. Але, разом з цим, ця тенденція не була постійною. Мали місце і зворотні процеси. Зокрема, станом на 15 травня 1999 р. в лавах УСДП перебувало 35 тис. 400 осіб¹, а вже на початку літа 1999 р., зі слів В. Онопенко, партія нараховувала близько 20 тис. членів². У складі СДС, станом на 1 червня 1999 р. перебувало 56 тис. осіб³, а перед виборами Президента України у 1999 р. їх кількість зменшилась до близько 50 тис.⁴ Зворотня ситуація була в СДПУ. Партія практично не залучила під свої прапори помітної кількості нових членів. Станом на 1 липня 1999 р. у складі СДПУ перебувало лише 4 тис. 102 особи⁵. Разом з цим, наймасовішою соціал-

¹ Українська соціал-демократична партія. Довідка // Політичні партії України / Упоряд. Г. Андрушак, Ю. Марченко, О. Телемко, Д. Чаргеїшвілі. – К.: К.І.С., Лайт-прінт, 1999. – С. 535.

² Онопенко В. Я никогда не был конъюнктурщиком // Киевские новости. – 1999. – № 34 (385). – 19 июля. – С. 5.

³ Партія “Соціал-демократичний союз”. Довідка // Політичні партії України / Упоряд. Г. Андрушак, Ю. Марченко, О. Телемко, Д. Чаргеїшвілі. – К.: К.І.С., Лайт-прінт, 1999. – С. 344.

⁴ ПА СДС. – 1999. – Інформаційне повідомлення [про I та II з’їзди СДС, утворення блоку політичних партій “Наш Президент – Євген Марчук!”].

⁵ Соціал-демократична партія України. Довідка // Політичні партії України / Упоряд. Г. Андрушак, Ю. Марченко, О. Телемко, Д. Чаргеїшвілі. – К.: К.І.С., Лайт-прінт, 1999. – С. 417.

демократичною партією залишилась СДПУ(О). Станом на 15 травня 1999 р. вона задекларувала у своїх одностроях 91 тис. 37 членів¹.

У випадку з УСДП та СДС таку ситуацію можна пояснити певним розчаруванням партійців у діяльності керівних органів, а також наявністю осіб, що вступили до партій з кон'юнктурних міркувань і під впливом різноманітних чинників, пов'язаних з виборчою кампанією 1999 р., почали переходити до інших структур. Щодо СДПУ, то мізерне членство у її рядах, в значній мірі обумовлене досить болісним внутрішньопартійним розколом 1998-1999 рр., обмеженими матеріальними ресурсами та партійною політикою, направленою, в першу чергу, на здобуття підтримки у міжнародному соціал-демократичному русі. Натомість тенденція постійного і досить швидкого росту кількості членів СДПУ(О), переважно пов'язана з вдалим розкручуванням партійного бренду, потужною медіа підтримкою, активною діяльністю фракції у Верховній Раді.

Таким чином, першими соціал-демократичними партіями України, що виникли на зламі епох – розпаду СРСР, стали Об'єднана соціал-демократична партія України і Соціал-демократична партія України. Їх поява не була випадковістю чи збігом обставин, це скоріше виявилось суспільним замовленням, замовленням частини народу, яка втомилася “йти вперед до світлого майбутнього”, що мало називатись комунізмом, але яка ще не була готова і до радикальних змін. Соціал-демократія мала стати тією “золотою серединою”, навколо якої планувалось згуртувати усі прогресивні сили, що дало б змогу достойно вийти з багатьох тупикових ситуацій. Але це в теорії. На практиці сталось дещо по-іншому.

З огляду розколу соціал-демократичного руху на зорі його відродження, вартою на згадку є подія 16 грудня 1990 р., коли кримські соціал-демократи, об'єднані в Соціал-демократичний Союз Криму (СДСК), прийняли резолюцію “Про відношення

¹ Соціал-демократична партія України (об'єднана). Від з'їзду... – К.: СДПУ(О), 2000. – С. 11.

між ОСДПУ і СДПУ”¹. У цьому документі, чи не вперше, закликалось докласти зусиль до об’єднання двох партій, при цьому зазначалось, що розкол проходить не в низових організаціях, а в керівних органах ОСДПУ і СДПУ.

Чому ж відбувся розкол на ОСДПУ та СДПУ? В першу чергу через недостатній рівень розвитку політичної культури українських соціал-демократів, а по-друге, через тяжіння однієї частини делегатів Установчого з’їзду до ідеологічних засад “демократичного соціалізму”, носіями якого були члени Соціал-демократичної Асоціації, а іншої – до ідей “соціальної демократії”, котра межує з лібералізмом.

Досить реально цей розкол оцінив О.Алін – перший Голова ОСДПУ. Не драматизуючи ситуації з приводу існування в Україні двох партій – репрезентантів двох напрямків у соціал-демократії, стверджуючи, що це практика, з якою мириться світовий соціал-демократичний рух, але при цьому не розколюється, він заявив: “В соціал-демократичному русі України не знайшлося лідера (або кількох лідерів), котрі б змогли перебороти природні протиріччя між соціал-демократичним крилом і соціально-демократичним (ліберальним) крилом партії”².

На думку ж дослідника О.Висоцького, до розколу призвели не стільки розбіжності з теоретичних питань соціал-демократичної ідеології, скільки розмежування з національного питання. Він аргументує свою думку тим, що саме після здобуття незалежності українські еседеки змогли домовитися про об’єднання, щоправда, після виходу з обох партій найбільш радикально й непримиренно налаштованих членів³. До об’єднання, яке було гостро необхідне українському соціал-демократичному рухові. До об’єднання яке, незважаючи на цілий ряд перепон, стало реальністю. Але реальністю коротко тривалою...

¹ ПА СДПУ. – 1990. – Резолюция Социал-демократического Союза Крыма “Об отношениях между ОСДПУ и СДПУ”. 16 декабря 1990 г.

² Алін А. О текущем моменте... // Информационный бюллетень ОСДПУ. – К., 1991. – С. 11.

³ Висоцький О. Виникнення сучасної української соціал-демократії // Політологічні читання. – 1994. – № 4. – С. 82.

Існування близько двох років єдиної соціал-демократичної партії – СДПУ не відзначилось успіхами партійної розбудови, значним розширенням мережі регіональних організацій та помітним збільшенням кількості членів. СДПУ нагадувала собою скоріше “клуб за інтересами”, а не дієву політичну структуру.

З одного боку розкол 1994 р. ще більше погіршив цю ситуацію, а з іншого – призвів до появи такої потужної політичної одиниці як СДПУ(О). Команда Ю.Буздугана, за якою залишилась назва СДПУ, після поразки на парламентських виборах 1998 р., розколу, що був її наслідком, залишилась практично непомітною в українському політикумі. Натомість СДПУ(О) вдалося залучити до своїх лав значну кількість членів, створити широку мережу регіональних організацій, заявити про себе як про впливову політичну партію, що було обумовлено, в першу чергу, активною політичною діяльністю лідерів, значним матеріальним забезпеченням та медіа підтримкою.

Виникнення ж УСДП та СДС, в певній мірі, може вважатися розколом в СДПУ(О), підґрунтям якого, в основному, була амбітність керівників партії, а не розбіжності з теоретичних питань, як це мало місце при створенні у 1990 р. ОСДПУ і СДПУ.

УСДП і СДС за час свого існування, протягом періоду що досліджується, зуміли розбудувати організаційну ланку, створивши в багатьох областях досить чисельні організації, залучити до своїх рядів значну кількість однодумців. Проте, їх розвиток у всіх напрямках суттєво відставав від аналогічного процесу в СДПУ(О), але, в той же час, якісно відрізнявся від ситуації в СДПУ.

Таким чином, на кінець 90-х рр. ХХ ст. соціал-демократичний рух в Україні був представлений чотирма партіями – СДПУ, СДПУ(О), СДС та УСДП. В значній мірі, їх поява обумовлена як амбіційністю лідерів, так і незрілістю, неструктурованістю політичної системи держави.

РОЗДІЛ 3

ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТІВ

24 серпня 1991 р. Верховна Рада УРСР проголосила незалежність України, утворення самостійної Української держави. І хоча ця подія стала можлива завдяки певному збігу обставин, все ж, безумовно, була і наслідком колосальної роботи прогресивно налаштованої політичної еліти республіки, благословенної її народом.

Внесли свою посильну лепту і соціал-демократи. Вони мали кого наслідувати – І.Франка, Л.Українку, М.Порша, В.Винниченка, С.Петлюру багатьох інших відомих соціал-демократів і особливо Ю.Бачинського. Саме він, за висловом В.Медведчука, залишиться в історії українського партійного руху “ініціатором введення в програми партій положення про відновлення Української держави”¹.

До процесу національно-державного будівництва новостворені СДПУ і ОСДПУ долучились практично відразу. Так, СДПУ вже у червні 1990 р. виступила із “Зверненням до громадян України”, у якому запевнила, що “разом з іншими демократичними партіями і Народним Рухом докладе всіх зусиль для відновлення української державності”².

Лева частка діяльності обох соціал-демократичних партій була спрямована на участь в опозиційному до комуністичного режиму русі. При цьому, основні акценти робилися на посиленні тиску на державні інституції, пошуку нових прихильників у суспільстві, що стояло на межі готовності до активних дій у будь-якому прояві.

Так, соціал-демократи неодноразово порушували питання протидії центральній владі, гостро критикуючи підписання Союзного Договору, вимагали департизації вищих керівних органів держави, проведення демократичних реформ у законодавстві, зміни урядових орієнтирів у бік поліпшення соціальних програм.

¹ Медведчук В. Звернення до читача // Бегей І. Юліан Бачинський: соціал-демократ і державник. – К.: Основні цінності, 2001. – (Серія “Спадщина”. Кн. 12.). – С. 6.

² Обращение к гражданам Украины // Социал-демократ Украины. – 1990. – № 5 (июнь-июль). – С. 2.

З проголошенням Декларації про державний суверенітет ОСДПУ і СДПУ підтримали такий крок Верховної Ради, закликавши, при цьому, не зупинятись на досягнутому.

Важливою подією у житті СДПУ стало проведення першої конференції 24-25 листопада 1990 р. Цей форум продемонстрував готовність партії ще активніше долучитись до вирішення багатьох нагальних проблем, безпосередньо пов'язаних із національним державотворенням¹. Так, зібрання виробило ряд пропозицій щодо подолання кризи у Верховній Раді, де зазначалось, що вона “разом з кризою в суспільстві може завершитись трагедією для народу України”², прийняло Резолюцію “Про ставлення до референдуму про статус Криму”, у якій засуджувалося проведення референдуму з приводу майбутнього статусу Кримської області, призначеного на 20 січня 1991 р., і стверджувалось, що він “обмежує вибір кримського населення, нав'язуючи йому при будь-якому результаті “автономний радянський соціалістичний устрій”³. Варто зазначити, що СДПУ виявила готовність взяти на себе ініціативу по створенню громадської організації “Демократична дія” – структури, у якій планувалося згуртувати всі соціал-демократичні об'єднання. Про це також було заявлено на конференції у вигляді резолюції “Про громадську організацію “Демократична дія”⁴. Водночас, конференція СДПУ вважала за доцільне і асоційоване членство партії у Народному Русі України⁵.

¹ Кириндясов Г. Про права демократії йшлося на прес-конференції СДПУ // Вечірній Київ. – 1990. – № 286 (14101). – 13 грудня. – С. 1; Конференція Соціал-демократичної... // Голос громадянина. – 1991. – № 3 (34). – С. 2; Литвин В. Сучасні соціал-демократичні... // Політика і час. – 1991. – № 8 (1261). – С. 47.

² ПА СДПУ(О). – 1990. – Пропозиції Соціал-демократичної партії України щодо подолання кризи в Верховній Раді // Документи I конференції СДПУ.

³ Там само. – Резолюція “Про ставлення до референдуму про статус Криму.

⁴ Там само. – Резолюція “Про громадську організацію “Демократична дія”.

⁵ Там само. – Резолюція “Про ставлення до Народного Руху України”.

Підґрунтям таких позицій слугувало бажання СДПУ посилити свій вплив на перебіг і запобігання ряду подій, як на республіканському, так і на місцевому рівні, що у свою чергу передбачало спільне здійснення разом з Рухом і партіями, котрі до нього входили, різних політичних заходів, відповідно з наслідками, які б популяризували партію в очах громадськості.

ОСДПУ і СДПУ входили до Комітету “Референдум: суверенна Україна”, який виступив із заявою-закликом до всіх громадян республіки негативно відповісти на питання, сформульоване Верховною Радою СРСР і винесене на референдум 17 березня 1991 р. Згодом, про це йдеться в інформаційному огляді журналу “Комуніст України”, ОСДПУ, оцінивши це республіканське опитування, як далеко не ідеальний варіант, все ж виступила на його підтримку, правда, з розрахунком використати його результати у цілях мирної парламентської боротьби за незалежність України¹. Такий підхід, на думку авторів журнальної публікації, дає підстави говорити про еволюцію поглядів керівництва партії у питаннях національно-державного будівництва, яке зараз виступає за федеративний устрій України, бо цього, мовляв, вимагає історична ситуація і цим знімається багато важких проблем, у тому числі й міжнаціональних.

Варто зазначити, що дослідники, відносячи СДПУ і ОСДПУ до партій центру, при цьому вказували на деякі принципові розбіжності у поглядах партій. Так, наприклад, класифікуючи їх за ставленням до проблеми майбутнього статусу України, вирізняючи при цьому три групи: федералісти – ті, хто воліє бачити Україну в складі “оновленої федерації”, конфедералісти – ті, хто виступає за укладення Союзу суверенних держав або Співдружності держав, і самостійники (що діляться на кілька підгруп), зараховують ОСДПУ до конфедералістів поряд з ЛДПУ, ПДВУ, а СДПУ до самостійників, в підгрупі тих, хто домагається незалежності

¹ ПА СДПУ. – 1991. – Постановление Правления ОСДПУ № 4 о тактике ОСДПУ в период подготовки и проведения референдума на Украине 17 марта 1991 г. 27.02.1991; Объединённая социал-демократическая партия Украины (ОСДПУ) // Коммунист Украины. – 1991. – № 5 (783). – С. 47.

шляхом парламентської боротьби, використовуючи існуючу систему органів державної влади, поряд з ДемПУ, УРП, Народною партією України, іншими¹.

Події серпня 1991 р. стали переломним моментом як у житті республіки, так і у визначенні майбутньої діяльності СДПУ і ОСДПУ. Обидві партії рішуче виступили проти дій ДКНС. Так, дослідник О.Висоцький стверджує, що ОСДПУ видала понад 20 листівок із закликами до громадян України захистити демократичні свободи². Згадував про серпневу діяльність ОСДПУ і В.Шаїнський, виступаючи на Установчому з'їзді УСДП 3 жовтня 1998 р. З його слів, вже 19 серпня об 11 годині на Хрещатику з'явилися листівки, підписані керівництвом ОСДПУ³. В одній з них закликалось: “Сини і дочки України! Розгортайте Всеукраїнську кампанію громадянської непокори Диктатурі Хунти! Відповіддю Хунті може бути тільки одна відповідь – Всеукраїнський страйк до повної перемоги демократії в Україні! Ні – червоному терору! Нехай завжди живе суверенна Україна!”⁴. Надрукували ряд листівок антипутчівського характеру, розповсюдивши їх серед населення, й вінницькі есдеки з ОСДПУ. Серед них були і звернення до ООН та міської ради негайно засудити заколот⁵.

Не менш оперативною була реакція і СДПУ. 19 серпня о 10 годині ранку відбулося термінове спільне засідання Правління партії і керівництва Київської регіональної організації. Було розглянуто можливі форми опору військовому путчу,

¹ Слюсаренко А., Томенко М. Спроба класифікації політичних партій України // Політологічні читання. – 1992. – № 1. – С. 105.

² Висоцький О. Соціал-демократи в сучасній Україні... // Політологічні читання. – 1995. – № 1. – С. 75.

³ ПА УСДП. – 1998. – Протокол Установчого з'їзду Української соціал-демократичної партії від 3 жовтня 1998 р. – С. 11.

⁴ ПА СДПУ. – 1991. – К громадянам України! [листівка ОСДПУ від 19 серпня 1991 р.].

⁵ Проблеми Вінницької соціал-демократії // Вісник української соціал-демократії. – 1992. – № 1 (травень). – С. 3.

а також направлено своїх представників на міжпартійну нараду у Спілку письменників з питань вироблення спільних заходів усіх демократичних сил, спрямованих на протистояння заколотникам в Україні¹.

А 20 серпня соціал-демократи з обох партій, спільно з Народною Радою, Асоціацією демократичних Рад України, НРУ та іншими політичними партіями підписали Відозву, в якій вимагали від Президії Верховної Ради визнати створення ДКНС антиконституційною акцією й заявити, що розпорядження цього комітету не мають на території України жодної чинності. При цьому оголошувалося про об'єднання всіх політичних організацій України демократичного спрямування у коаліцію “Незалежна демократична Україна” для захисту демократії та суверенітету республіки².

Увечері того ж дня в інтерв'ю “Вечірньому Києву” народний депутат, член СДПУ Ю.Збітнєв від імені партії заявив, що путч приречений на провал, а його головним наслідком стане остаточний розпад СРСР³. Наступного дня, згідно з рішенням Правління партії, Київська регіональна організація створила оперативний штаб по координації дій регіональних організацій СДПУ проти військового путчу, які також, вже досить активно, почали діяти. Так, ялтинські есдеки ще 19 серпня виступили із заявою про засудження дій ДКНС, закликавши населення до опору, а наступного дня виставили пікет протесту на центральній площі міста і роздали антипутчистські листівки з текстом заяви. У Житомирі, в перший день перевороту, контрольований соціал-демократами й демократичною фракцією міськради міськвиконком засудив державний переворот. Було проведено за ініціативою есдеків мітинг протесту. До того ж, 25 серпня, кількома годинами раніше, ніж у Києві, у Житомирі було опечатано установи Комуністичної партії. Ще одною ініціативою СДПУ стало звернення 24 серпня Донецької регіональної організації до

¹ СДПУ у дні путчу // Київський соціал-демократ. – 1991. – № 1 (жовтень). – С. 6.

² ПА СДПУ(О). – 1991. – Відозва Народної Ради та демократичних організацій від 20 серпня 1991 р.

³ [Інтерв'ю Ю.Збітнєва] // Вечірній Київ. – 1991. – № 160 (14275). – 21 серпня. – С. 1.

Верховної Ради з вимогою створити Комісію по розслідуванню діяльності місцевих керівників в період антиконституційного перевороту 19-21 серпня у Москві¹.

Така діяльність ескеків, разом з численними акціями і вимогами інших партій та організацій, стала одним з вирішальних чинників, які стимулювали Верховну Раду до рішучості. Результатом, як відомо, стало прийняття парламентом 24 серпня Акту проголошення незалежності України. Дії народних депутатів підтримали всі демократичні сили, в тому числі й соціал-демократи. Правда, оцінки були неоднозначні. Так, ескеки з ОСДПУ, поряд з позитивними відгуками про Акт незалежності, порекомендували “звернути увагу на небезпечні тенденції збереження і зміцнення авторитарно-номенклатурного режиму”².

Разом з цим, за умов державності, перед українським суспільством постали нові проблеми та завдання. У міру своїх можливостей до їх вирішення долучались й соціал-демократи.

У першу чергу, потрібно було підтримати на референдумі Акт про проголошення незалежності і обрати Президента.

Другий з'їзд СДПУ виступив за висунення єдиним кандидатом від демократичних сил В.Чорновіла на Президента та закликав громадян проголосувати за незалежність³, а Рада ОСДПУ (7 вересня 1991 р.) прийняла рішення,

¹ ПА СДПУ(О). – 1991. – Обращение в Верховный Совет УССР от Донецкой региональной организации СДПУ от 24 августа 1991 г.

² Політична резолюція ОСДПУ від 7.09.91р. // Вісник української соціал-демократії. – 1992. – № 1 (травень). – С. 3.

³ ПА СДПУ(О). – 1991. – Постанова II позачергового з'їзду Соціал-демократичної партії України “Про підтримку кандидатури В'ячеслава Чорновіла на посаду Президента України; Резолюція II-го позачергового з'їзду Соціал-демократичної партії України з приводу республіканського референдуму на підтвердження Акту проголошення незалежності // II Внеочередной съезд Социал-демократической партии Украины...

демонструючи прихильність до ПЗУ, на цю посаду підтримати кандидатуру лідера зелених народного депутата Верховної Ради СРСР Ю.Щербака¹.

Не зайвим буде згадати і про позицію ОСДПУ з приводу оголошення про створення, після заборони КПУ, нової партії лівоцентристського спрямування. Мова йшла про партію, яка згодом дістала назву СПУ. У відповідній заяві ОСДПУ зазначалося: “Ми заявляємо рішучий протест проти спроби здійснити політичну підробку з метою черговий раз вийти з більшовицьких окопів і перейти “в последний и решительный” у маскхалатах із крадених ідей і гасел”².

Обидві партії приділяли особливу увагу соціально-економічній та культурно-мовній політиці – досить актуальним і понині проблемам. Засобом для вирішення питань цього ряду, на думку соціал-демократів, може слугувати земельний (як про нього говорила СДПУ) або федеральний (позиція ОСДПУ) устрій України, що відповідає її історичним традиціям та теперішнім умовам. Про це досить чітко йдеться у резолюції “Про державний устрій України” II з’їзду СДПУ³ та Політичній резолюції ОСДПУ від 7 вересня 1991 р.⁴

Ще одною проблемою, вирішення якої вимагало саме існування молоді держави, було формування Збройних Сил. Усі добре розуміли, незважаючи на відмінність ситуації в наш час і на початку ХХ ст., що помилку, допущену у 1917 р. УНР, тобто неформування власної регулярної армії, ні в якому разі не можна повторювати. Разом з цим, втрата контролю над армією СРСР для Москви багато в чому означала втрату політичних та економічних плацдармів у колишніх республіках. Так, для загострення більш-менш спокійного розподілу військових арсеналів між членами СНД, що, по ідеї, мало призвести до добровільної передачі

¹ ПА СДПУ. – 1991. – Информационное письмо № 7.

² ПА СДПУ. – 1991. – Заява ОСДПУ [з приводу інформаційного повідомлення у ЗМІ про утворення нової української лівоцентристської партії].

³ ПА СДПУ(О). – 1991. – Резолюція “Про державний устрій України” // II Внеочередной съезд Социал-демократической партии Украины...

⁴ ПА СДПУ. – 1991. – Політична резолюція ОСДПУ від 7 вересня 1991 р.

важелів керування єдиними Збройними Силами Співдружності Москві, з усіма витікаючими звідси наслідками, серед ряду дій для вирішення цього завдання було й проведення у столиці СНД 17 січня 1992 р. так званої “всеармійської офіцерської ради”. Її метою визначалось продемонструвати єдність в армійських рядах, небажання розділяти Збройні сили колишнього СРСР між незалежними державами СНД.

Проти таких провокаційних методів примусової інтеграції виступив ряд політичних сил, в тому числі й СДПУ. У відповідній заяві есдеки проголосили про потребу усім військовослужбовцям прийняти присягу на вірність народу і державі на території якої вони служать. При цьому, СДПУ рекомендувала парламенту України розглянути питання про більш тісну військово-політичну інтеграцію з Європою, входження до європейських структур безпеки і можливість подання Україною заявки щодо вступу до НАТО. Крім того, у заяві есдеки заявили про необхідність для України припинити з 1 січня 1994 р. дії ст.6 Угоди про створення СНД¹.

З лібералізацією правил реєстрації громадських і політичних об'єднань легалізувала своє існування переважна більшість існуючих на той час партій. Їх офіційний статус, а також поступове завоювання авторитету серед населення в значній мірі спонукали Президента Л.Кравчука ініціювати проведення консультаційних “круглих столів”. 21 лютого 1992 р. відбулося перше засідання такого “столу”. Президент України та представники громадських і політичних організацій обговорили ряд гострих питань. Спробували визначити шляхи реформування економіки, вирішити проблеми взаємодії органів влади та громадсько-політичних формувань, перспективи розвитку стосунків влади та опозиції. Соціал-демократи обох партій досить активно включились у дискусію, намагаючись відстояти свої пропозиції. Так, СДПУ вимагала негайного прийняття закону про вибори до Верховної Ради за пропорційною системою, а ОСДПУ,

¹ ПА СДПУ(О). – 1992. – Заява Соціал-демократичної партії України [з приводу, так званої, “всеармійської офіцерської ради”] від 18 січня 1992 р.

критикуючи лінію поведінки вищих органів влади, особливо уряду, проголосила себе конструктивною опозицією, одночасно заявивши про підтримку дій Кабміну та Президента, спрямованих на проведення економічної реформи, остаточного демонтажу імперських структур, запобігання конфліктам у суспільстві, особливо наголошуючи на необхідності існування опозиції¹.

З часом, практика “круглих столів” у такому форматі припинилась, так і не набувши серйозної ефективності. Проте, з міркувань необхідності мати постійно діючий консультативний орган, який зміг би бути трибуною для оголошення різних партійних думок, сприяв би їх результативному обміну, допомагав би координувати дії, СДПУ на початку 1993 р. звернулась до всіх демократичних організацій, Президента і Прем’єр-міністра відродити роботу “круглих столів”². Але така ініціатива все ж належним чином не була сприйнята. Натомість набув сили рух демократичних центристських сил під назвою “Нова Україна”.

Правда, вже під час створення “Нової України” з’ясувалося, що в поглядах на мету та засоби реформ між реформаторськими силами існують значні розбіжності. Через це у СДПУ виникла нагальна потреба визначення нової політичної стратегії партії, що, у свою чергу, спонукало до ухвалення на III з’їзді робочого проекту якісно нової партійної програми, розробленої комісією на чолі з О.Мустафіним. Соціал-демократи висловилися проти надмірного захоплення монетаристськими рецептами реформ, не підкріпленими продуманою програмою соціального захисту.

¹ ПА СДПУ. – 1992. – Промова (заява) представника керівництва (Правління) ОСДПУ на “круглому столі” за участю Президента України 21.02.1992 р.; Скандь Я. Партії потрібні для Української держави. Із стенографічного звіту про перший “круглий стіл” республіки // Голос України. – 1992. – № 33 (283). – 25 лютого. – С. 2.

² ПА СДПУ(О). – 1993. – Звернення Правління Соціал-демократичної партії України, політичних партій і рухів демократичного спрямування 11 лютого 1993 р.; Социал-демократы предложили создать “круглый стол”. Свежей идеей это назвать трудно // Киевские ведомости. – 1993. – № 29 (123). – 16 февраля. – С. 3.

Головною метою економічних перетворень стало проголошення структурної перебудови економіки, створення можливостей для вільної праці громадян.

Варто зазначити, що ОСДПУ приділила значну увагу фаховому дослідженню соціально-економічних та політичних процесів у державі, створивши партійний аналітичний центр рішенням Ради від 15 лютого 1992 р.¹. Під його егідою, в перший рік роботи відбулося два науково-практичних семінари, заплановані як постійно діючі: перший разом з СДПУ – “Проблеми сучасної української соціал-демократії”, а другий – “Політичні ідеології: лібералізм, консерватизм”. У квітні 1992 р. за активного сприяння центру була проведена досить масштабна науково-практична конференція “До Нової України – шляхом реформ”.

Після призначення у 1992 р. Прем'єр-міністром Л.Кучми, СДПУ підтримала реформаторські кроки нового уряду, але неоднозначно беззастережно, через те, що певні заходи Кабміну не відзначилися ефективною спрямованістю. Соціал-демократи наголошували, що реформи можливі лише за умови, коли уряд відчуватиме постійну підтримку і в той же час постійний тиск з боку демократичної опозиції².

Послідовність такої позиції СДПУ можна помітити як під час масштабного страйку гірників Донбасу (партія підтримала шахтарів у їхніх вимогах щодо проведення референдуму про довіру Верховній Раді і Президенту), так і під час кризи у середині “Нової України”, з якої СДПУ рішенням свого п'ятого з'їзду вирішила вийти через ряд непорозумінь між ліберальним і соціал-демократичним крилом, непослідовність в опозиційності одних і кон'юктурний відхід від своїх ідеологічних принципів інших.

Крім того, посприяло такому рішення з'їзду досить резонансне у громадсько-політичному житті держави та таке, що ледь не призвело до повного призупинення об'єднання СДПУ і ОСДПУ, утворення Антикомуністичного антиімперського

¹ Інформація про роботу Аналітичного центру ОСДПУ // Вісник української соціал-демократії. – 1992. – № 3 (листопад). – С. 5.

² Соціал-демократія в Україні... – К.: СДПУ(О), 1996. – С. 6.

фронту України (ААФУ). На тлі заяв обох партій про центристську позицію Київська організація СДПУ на чолі з А.Ковалем взяла участь у конгресі ААФУ, як і ряд регіональних організацій “Нової України” та ПДВУ. ОСДПУ, незважаючи на заяву Голови СДПУ Ю.Збітнєва з зазначенням помилковості такого кроку з боку демократичних сил¹, досить гостро розкритикувала і засудила дії членів СДПУ і “новоукраїнців”. Говорилось, що “утворення єдиного фронту з фашистськими, націонал-екстремістськими організаціями” неприпустиме².

ОСДПУ піддавала досить різкій критиці і деякі моменти у внутрішній і зовнішній політиці держави. Так, один з керівників партії К.Малеєв зазначив, що Україна є прикладом держави з відсутньою зовнішньополітичною і оборонною доктриною³. Не сприйняла ОСДПУ й вибори суддів Конституційного Суду, заявивши про порушення при їх обранні чинної Конституції та ряду статей Тимчасового

¹Председатель Социал-демократической партии Украины Юрий Збитнев: [висловлювання з приводу створення Антикомуністичного антиімперського фронту – Н.О.М.] // Киевские ведомости. – 1993. – № 25 (119). – 10 февраля. – С. 3.

² ПА СДПУ. – 1993. – Постанова Правління ОСДПУ № 8 від 1.03.93 “Про публічне відмежування від дій групи членів Київської організації СДПУ на чолі з А.Ковалем по участі у Конгресі Антикомуністичного антиімперського фронту України (ААФУ)”; Постанова Правління ОСДПУ № 9 від 1.03.93 “Про політичне відмежування від участі ряду регіональних організацій об’єднання “Нова Україна” та деяких організацій Партії демократичного відродження України (ПДВУ), що входять до цього об’єднання разом з ОСДПУ, у Антикомуністичному антиімперському фронті України (ААФУ).

³ Малеев К. Плющ ждал Хасбулатова, чтобы объявить о поддержке Кучмы // Республика. – 1993. – № 6 (21). – 23 марта - 2 апреля. – С. 2.

регламенту Верховної Ради¹.

Підсумовуючи зазначене, слід згадати про те, що СДПУ і ОСДПУ, а згодом і єдина СДПУ, мали більш-менш розгалужену мережу регіональних представництв. До парламентських виборів 1994 р. членами єдиної СДПУ були три депутати Верховної Ради, 94 депутати у місцевих радах; при цьому партія мала найбільшу фракцію у Київській у складі 10 чоловік². Такі досить скромні можливості хоч і не дали змоги СДПУ, ОСДПУ і потім єдиній СДПУ розгорнути потужний соціал-демократичний рух, на засадах якого розпочати розбудову держави, все ж дозволили зробити свій досить активний, багато в чому успішний вклад у процес державотворення.

У 1994 р. соціал-демократи взяли досить активну участь у виборах до Верховної Ради, висунувши ряд своїх кандидатів і виборах Президента України, підтримавши у другому турі Л.Кравчука. В результаті єдина СДПУ знову розкололася на дві структури. Одну, як зазначалось, очолив один з двох нардепів від СДПУ – Ю.Буздуган, а інша стала основою для створення якісно нової організації, що згодом дістала назву – СДПУ(О).

За підтримки спікера О.Мороза, Ю.Буздуган очолив у Верховній Раді комісію з питань соціальної політики та праці, що на довгий час визначило співпрацю СДПУ і СПУ. Здобувши пост, який відповідає соціал-демократичній традиції, СДПУ одержала можливість долучитись в абсолютно новій формі до законотворчості і національно-державного будівництва.

Під час роботи у парламенті Ю.Буздуган та очолювана ним комісія розробили та посприяли прийняттю ряду законодавчих актів: “Про межу малозабезпеченості”,

¹ ПА СДПУ. – 1993. – Заява Правління Об’єднаної соціал-демократичної партії України “Про ставлення ОСДПУ до антиконституційних дій більшості та керівництва Верховної Ради при виборах членів Конституційного Суду” від 3 березня 1993 р.

² Бауман Ю., Малеев К., Скоморощенко О. Соціал-демократична партія України // Політологічні читання. – 1994. – № 1. – С. 273-274.

“Про оплату праці”, “Про компенсацію заощаджень громадян”, постанови “Про нестягнення пені за заборгованість по комунальних послугах”, внесенню змін до Закону “Про статус ветеранів війни та гарантії їх соціального захисту”¹. Також СДПУ підготувала і внесла на розгляд парламенту проекти Законів “Про механізм соціального партнерства”, нову редакцію Закону “Про реабілітацію жертв політичних репресій” (спільно з Київським товариством політв’язнів і УСП), пропозицію про законодавче визначення мінімальної частки заробітної плати в собівартості виробленої продукції². Разом з цим, СДПУ схвально відгукнулася на запланований на 1 грудня 1994 р. страйк працівників освіти, при цьому закликавши всіх своїх членів підтримати вимоги страйкуючих і взяти в акціях активну участь³. Тут варто відзначити 7 з’їзд СДПУ (12-13 листопада 1994 р.), який прийняв ряд рішень, добре характеризуючих партію, її програмні цілі та практичну діяльність. В цілому підтримавши декларації новообраного Президента Л.Кучми, еседеки у Політичній резолюції засудили методи проведення реформ, запропонували, при цьому, громадській думці резолюції: “Про сприяння розвитку підприємництва в Україні” (пропонувались рецепти захисту вітчизняного підприємництва), “Про локаути” (заперечувалась практика локаутів та висувалась вимога їх заборони), а також проект Закону “Про механізм соціального партнерства на рівні окремого підприємства”⁴.

Натомість СДПУ В.Онопенка (з 1996 р. – СДПУ(О)) протягом 1994-1998 рр. основну увагу приділила внутрішній розбудові, ідеологічній роботі, ініціативній участі у різних громадських та політичних заходах і об’єднаннях. Згодом, це

¹ Годована С. Ю.Буздуган: “СДПУ – молода команда, яка хоче і може змінити життя на краще” // Єдність. – 1998. – № 2 (29). – С. 1, 2.

² Соціал-демократи критикують уряд та Президента // Молодь України. – 1995. – № 54 (17242). – 18 травня. – С. 1.

³ Заява Правління Соціал-демократичної партії України “Про страйк освітян” від 28 листопада 1994 року // Громадянин. – 1995. – № 6-7. – С. 41.

⁴ Див.: Громадянин. – 1994. – № 5. – С. 36-44.

принесло досить позитивний, порівняно з СДПУ Ю.Буздугана, результат. В значній мірі це пояснюється тим, що свого представництва у Верховній Раді другого скликання СДПУ(О) не мала і змушена була працювати передусім у цих напрямках. Правда згодом, у 1997 р., ситуація частково змінилась, коли на довиборах до парламенту, народним депутатом став один з керівників партії В.Медведчук.

Таким чином, позапарламентська активність СДПУ(О) проявилась з перших днів 1995 р. Зокрема, ІХ об'єднавчий з'їзд гостро розкритикував спроби деяких партій і громадських рухів України організувати збір підписів з метою провести референдум про відновлення СРСР. У відповідній заяві зазначалось: “Референдум про відновлення СРСР є не просто необережною дією. Це – відверта, свідома провокація”¹. Зазначалось, що Україні потрібні не конфлікти і протистояння, не примарні ідеї відновлення Союзу, а конструктивна робота в здійсненні очікуваних політичних і економічних реформ. Така позиція повністю відповідала курсу партії – брати максимальну участь у національно-державному будівництві.

Варто також відмітити Програмову заяву СДПУ(О), весь зміст якої зводився до бажання “зміцнення самостійності і соборності України”, “побудови демократичної правової соціальної держави, за утвердження громадянського суспільства”².

Не спостерігала мовчки за спробами відновити СРСР й СДПУ Ю.Буздугана. Так, її Первомайська регіональна організація на зборах 27 січня 1995 р., розглянувши питання “Про так званий конгрес народів СРСР”, що пройшов у Москві в грудні 1994 р., також рішуче засудила “провокаційні дії проімперських сил” і закликала прикласти всіх сил для збереження незалежності України³.

Значного резонансу в громадсько-політичному житті країни набула кризова ситуація, що склалася в Криму у березні 1995 р. Для її негайного врегулювання

¹ Заява об'єднавчого з'їзду Соціал-демократичної партії України щодо референдуму про відновлення СРСР // Соціал-демократія. – 1995. – № 1 (7) (февраль). – С. 2.

² Програмова заява Соціал-демократичної партії України // Соціал-демократія. – 1995. – № 1 (7) (февраль). – С. 2.

³ Інформаційне повідомлення // Соціал-демократ. – 1995. – № 1 (3) (січень). – С. 1.

Верховна Рада України прийняла пакет законодавчих актів, які здобули повне схвалення переважної більшості партій, в т.ч. й СДПУ(О). Соціал-демократи заявили про свою абсолютну підтримку дій керівних органів держави, зазначивши, що “не може бути двох державних утворень, двох суверенітетів, двох Президентів на одній території”¹.

Разом з цим, відчуваючи загрозу у подальшій демократизації держави з боку комуністів та їх прихильників, СДПУ(О) виступила за необхідність об’єднання реформаторських сил, створення реальної, обґрунтованої програми економічних і політичних перетворень, при цьому, вкотре заявивши про готовність виступити як ініціатором консолідаційного процесу, так і його активним учасником².

Довгий час досить гостро стояла проблема прийняття нової Конституції України – документа, котрий мав вирішити цілу низку нагальних проблем у всіх сферах суспільно-політичного та економічного життя держави, сприяти її подальшому демократичному становленню. Звучали різноманітні думки і пропозиції, але конституційний процес знову і знову заходив у глухий кут. Проявили активний інтерес до законотворчості й об’єднані соціал-демократи. Так, 14 березня 1995 р. Правління СДПУ(О) звернулося до Президента з пропозицією підтримати ініціативу ряду політичних партій і громадських організацій скликати Конституційні Збори (Асамблею) для обговорення проекту Конституції і його подальшого винесення на всенародний референдум³.

При цьому, об’єднані соціал-демократи схилились до необхідності запровадження сильної вертикальної системи влади, підпорядкованої безпосередньо Президенту. Офіційним оформленням такої позиції стала заява про необхідність

¹ Конституція України має діяти. Заява Секретаріату Соціал-демократичної партії України // Наше гасло. – 1995. – № 2 (квітень). – С. 1.

² Заява Секретаріату Соціал-демократичної партії України // Наше гасло. – 1995. – № 1 (березень). – С. 3.

³ ПА СДПУ(О). – 1995. – Президенту України Кучмі Л. Д. Заява Соціал-демократичної партії України від 14 березня 1995 р.

якнайшвидшого прийняття парламентом Закону “Про державну владу та місцеве самоврядування в Україні”, що, на думку партії, “тільки сприяло б вирішенню економічних проблем, забезпечило б підтримку зусиль реформаторів, направлених на створення ефективних стимулів до праці і розвитку виробництва”¹, а також звернення “До народу України” на честь свята Дня незалежності².

З ідеєю виборів Конституційних Зборів (за пропорційною системою), прийняття ними проекту Конституції з подальшим її затвердженням на загальноукраїнському референдумі, а також прийняття Верховною Радою закону про вибори за змішаною системою виступила й СДПУ³. Це рішення було прийняте в результаті проведення 23-24 вересня 1995 р. науково-практичної конференції представників регіональних організацій партії.

Поряд з цим, СДПУ виступила з критикою обох проектів Закону “Про державну владу та місцеве самоврядування”, підготовлених: перший – командою Президента, інший – його опонентами – комуністами та соціалістами⁴.

Залучившись до процесу національного державотворення, соціал-демократи демонстрували можливості знаходити спільну мову та налагоджувати конструктивні діалоги з різними політичними силами. Було це зроблено й 28 червня 1995 р. на засіданні чергового “круглого столу”, в якому взяли участь представники 12 провідних партій: ДемПУ, ПЗУ, НРУ, СДПУ(О), інших. При головуванні лідера есдеків В.Онопенка засідання обговорило ряд актуальних суспільно-політичних питань, заявивши у зверненні до Президента про необхідність якнайшвидшого ухвалення нового Закону про вибори, бо існуючий “суперечить Конституційній

¹ ПА СДПУ(О). – 1995. – Заява Соціал-демократичної партії України від 11 квітня 1995 р.

² До народу України // Український соціал-демократ. – 1995. – № 3 (вересень). – С.1.

³ ПА СДПУ. – 1995. – Ухвала науково-практичної конференції представників регіональних організацій СДПУ від 24.09.95. м. Суми.

⁴ Заява Правління СДПУ щодо проекту Закону України “Про владу і місцеве самоврядування в Україні” // Громадянин. – 1995. – № 6-7. – С. 38-39.

Угоді та Закону про владу і місцеве самоврядування”¹. Натомість СДПУ, згідно зі своїм опозиційним курсом, виступила категорично проти Конституційного договору, як згадувала згодом О.Скоморощенко², а також і проекту Конституції, запропонованого Президентом України³.

Слід згадати подію 1995 р., яка хоч і не відіграла значної ролі у зміні моральних та політичних орієнтирів громадян, все ж стала прикладом високої етики, толерантності соціал-демократів, підтвердженням їх самостійно визначеного завдання забезпечувати моральну ефективність процесу державної розбудови. 24 червня 1995 р. Київська міська організація СДПУ(О) та Українська Християнська Місія “Спасіння” висловили “покаяння перед народом за те, що дозволили й допустили на початку ХХ століття особам з тоталітарним та людиноненависницьким мисленням використати лозунги та ідеї соціал-демократів для обману суспільства та узурпації влади”⁴. До того, ж обидві організації виступили з ініціативою утворити Національну Раду Церков, “у копітку роботу якої не втручатимуться ніякі політичні сили”. Зазначалось, що “саме надія на згуртовану роль церкви – не відкидаючи жодної історично існуючої конфесії на землях України

¹ ПА СДПУ(О). – 1995. – Високоповажний пане Президенте! [звернення до Президента від представників політичних партій, які брали участь у засіданні “круглого столу” 28 червня 1995 р.]

² Скоморощенко О. На чому тримається режим // Соціал-демократ. – 2000. – № 1 (лютий). – С. 2.

³ ПА СДПУ. – 1995. – Резолюція Ради Соціал-демократичної партії України “Про проект Конституції України, запропонований Президентом Л. Кучмою” (від 16 грудня 1995 року).

⁴ Звернення Київської міської організації Соціал-демократичної партії України та Української Християнської Місії “Спасіння” від 2.06.95р. // Український соціал-демократ. – 1995. – № 3 (вересень). – С. 3.

– виявляє наше бажання заявити про її відповідальну місію в подальшому існуванні демократичної, цивілізованої та авторитетної європейської держави”¹.

Необхідність втручатись у вирішення різних проблем есдеки відчували постійно. Не стала винятком і кризова ситуація, що склалась навколо НАН України. Важливість її оперативного і позитивного вирішення, як зазначала СДПУ(О), напряду пов’язане з добробутом народу, експортним потенціалом країни, її обороноздатністю, авторитетом у світовому співтоваристві. Саме тому партія заявила про свою занепокоєність і запропонувала “законодавчо внести суттєві зміни в методи організації наукової діяльності в Україні”². Відреагувала СДПУ(О) й на підписаний у травні 1996 р., Указ Президента “Про невідкладні заходи по забезпеченню своєчасної виплати заробітної плати, пенсій, стипендій, інших соціальних виплат”. Партія підтримала такі дії Глави держави, але піддала жорсткій критиці саме виконання указу, витрату бюджетних цільових коштів на заходи, заборонені ним³. Окрім цього, особливого значення СДПУ(О) надавала державному реформуванню науково-технічної галузі й усіх проблем, що з нею пов’язані. Зокрема, в партії була створена спеціальна комісія по науково-технічній політиці та екології (голова Р.Марутовський), метою якої було вироблення правил захисту інтелектуальної власності, демократизація самої науково-технічної сфери, використовуючи прогресивні доробки якої, стимулювати поступальний розвиток держави⁴. Існували у партії й ще деякі комісії: з питань теорії та практики

¹ Заява Київської міської організації Соціал-демократичної партії України та Української Християнської Місії “Спасіння” від 2.06.95р. // Український соціал-демократ. – 1995. – № 3 (вересень). – С. 3.

² З приводу ситуації навколо Національної Академії Наук України // Вечірній Київ. – 1995. – № 252 (15363). – 6 грудня. – С. 2.

³ Заява Правління Соціал-демократичної партії України (об’єднаної) // Альтернатива. – 1996. – № 6. – 25 вересня. – С. 2.

⁴ Даниляк А. Как реформировать научно-техническую отрасль? // Альтернатива. – 1997. – № 1 (21). – 1-10 января. – С. 6.

політичної роботи (співголови В.Кремень і М.Козюбра), з питань правової освіти населення (голова В.Медведчук), з питань роботи з місцевими органами влади (голова М.Тимофєєв), інші.

Щодо СДПУ, то опозиційність до курсу виконавчої влади змусила її розкритикувати початок реформування грошової системи держави. Вона висловила за недоцільність проведення грошової реформи у вересні 1996 р. оскільки на її думку, цей захід не підкріплений радикальними економічними перетвореннями¹.

Великої ваги подією у громадсько-політичному житті України, її національно-державній розбудові стало прийняття 28 червня 1996 р. Основного Закону. Багаторічна робота кількох конституційних комісій змушувала різні політичні сили неодноразово реагувати на затяжний характер цього дійства. СДПУ(О) також неодноразово висловлювала свої міркування, особливо занепокоївшись, здавалось би, тупиковою ситуацією 1996 р. Партія, в особі її Голови В.Онопенка, вкотре звернулась до Президента України Л.Кучми та Голови Верховної Ради О.Мороза з поясненнями термінової необхідності ухвалити Конституцію України парламентом, вимагаючи створення для цього всіх належних умов².

Але, незважаючи на суттєві досягнення у національно-державному будівництві, об'єднані соціал-демократи із занепокоєнням спостерігали за цим процесом. Особливо гостро відчувались проблеми законодавчого характеру. Прийняття 23 жовтня 1996 р. за основу проекту Закону “Про місцеве самоврядування в Україні” спонукало об'єднання “Міст” долучитись до роботи над цим документом, який багато в чому буде “визначати демократичний характер української

¹ ПА СДПУ. – 1996. – Заява Правління Соціал-демократичної партії України “Про вересневу грошову реформу в Україні”.

² ПА СДПУ(О). – 1996. – Відкритий лист члена Конституційної комісії, Голови Соціал-демократичної партії України (об'єднаної) Василя Онопенка співголовам Конституційної комісії – Президенту України Леоніду Кучмі та Голові Верховної Ради України Олександрі Морозу.

державності і відповідність норм українського законодавства Європейським стандартам”¹, як зазначалось у резолюції науково-практичної конференції “Місцеве самоуправління – ключова ланка громадянського суспільства”, організованої блоком. У цій резолюції також вміщувався ряд пропозицій для доповнення згаданого, взятого за основу, проекту Закону.

Слід також згадати і про бажання СДПУ(О) утворити коаліцію партій соціал-демократичного спрямування, при цьому до неї запрошувалась й СДПУ. На думку заступника Голови СДПУ(О) В.Медведчука, партії – учасниці коаліції, у ситуації особливої значущості і гостроти з початком боротьби по тлумаченню того чи іншого положення Конституції, могли б і покликані відіграти помітну роль у законотворчому процесі, що набрав обертів².

Разом з цим, без особливого ентузіазму підбивалися підсумки національного державотворення і ролі у ньому СДПУ(О) на XI позачерговому з’їзді партії. “Головною проблемою українського державного будівництва останніх п’яти років” В.Онопенко назвав “визначення об’єму, форм і засобів державного регулювання суспільного життя”³. Вихід з такої ситуації соціал-демократи вбачали передусім у підвищенні соціальної захищеності суспільства, а тому запропонували громадській думці нову партійну програму “Добробут і розвиток”, у якій пропагувались ідеї 7-годинного робочого дня при 35-годинному робочому тижневі, рівень податків, що не перевищував би 20% прибутку, систему колективних договорів тощо.

¹ Резолюция научно-практической конференции “Местное самоуправление – ключевое звено гражданского общества” относительно проекта Закона Украины “О местном самоуправлении в Украине”, подготовленного Комиссией Верховной Рады Украины по вопросам государственного строительства, деятельности Советов и местного самоуправления // Альтернатива. – 1996. – № 15. – 27 ноября. – С. 4.

² Медведчук В. Соціал-демократи усієї країни, єднайтеся! // Голос України. – 1996. – № 189-190 (1439-1440). – 10 жовтня. – С. 6.

³ Доклад Председателя СДПУ(о) В. В. Онопенка на XI съезде... // Альтернатива. – 1996. – № 18. – 18 декабря. – С. 4.

Показовою акцією в контексті участі в національно-державному будівництві стало звернення XI з'їзду СДПУ(О) до співвітчизників з закликом долучитись до всеукраїнської акції збору коштів на пам'ятник Великому Кобзареві у “східному форпості України” – Луганську, допомігши тим самим у пошуках тієї національної ідеї, “котра створила б базу для злагоди і примирення, зближення всіх регіонів і найрізноманітніших категорій населення”¹.

Як відомо, 17 березня 1993 р. Кабінет Міністрів видав Декрет “Про довірчі товариства”, який передбачав створення умов для реалізації інтересів власників по збереженню і обслуговуванню їх майна, виконанню представницьких послуг і в кінцевому результаті – одержання власниками певного прибутку. Але через недосконалість самого Декрету були створені умови для зловживання його положеннями. Це призвело до масового обману громадян методом залучення їх коштів до горезвісних трастів. На захист покинутих напризволяще вкладників виступила й СДПУ(О). З її ініціативи розпочалася акція “Народна порада”, метою якої став пошук реальних шляхів повернення державою, в особі фінансових органів, матеріальних збитків, нанесених мільйонам українських громадян². Крім того, СДПУ(О), заявивши про готовність до співпраці, звернулась до Глави держави з пропозицією дати доручення відповідним службовим особам та органам державної виконавчої влади розробити проект нормативного акту, який би врегулював проблеми недержавного позабюджетного Фонду захисту прав довіртелів, а також визначив механізми контролю за використанням коштів цієї структури³. Такий крок партія змушена була зробити через те, що ситуація ніяк не вирішувалася з вини

¹ Сооружению памятника Т. Г. Шевченко в г. Луганске – общенациональную поддержку // Альтернатива. – 1996. – № 19. – 25 декабря. – С. 2.

² Костерова Г. “Народна порада”: победим вместе! // Закон и бизнес. – 1997. – № 38 (304). – 17 сентября. – С. 2.

³ Звернення до Президента України // Альтернатива. – 1997. – № 38 (58). – 29 сентября – 5 октября. – С. 1.

Верховної Ради, яка не приймала Законів “Про довірчі товариства” та “Про довірче управління майном”.

Варто відмітити позицію СДПУ(О) та блоку “Міст” з приводу Закону “Про вибори до Верховної Ради України”. У відповідній заяві йшлося про підтримку пропорційної системи і повне заперечення мажоритарної. Зазначалося, що “наше суспільство вже знає на гіркому досвіді парламентів двох скликань, чого коштує така система, коли 450 мажоритарно вибраних депутатів керуються 450 особистими програмами і пристрастями”¹.

Пам’ятною подією в новітній історії соціал-демократії став вступ до її лав на початку 1998 р. “хрещеного батька” нашої незалежності – Л.Кравчука. Членство в СДПУ(О) першого Президента України ще раз продемонструвало державницький характер партії, реальний результат її зусиль згуртувати у своїх рядах сильні особистості, задля швидшого втілення у життя загальнолюдських принципів – свободи, справедливості, солідарності.

Така партійна політика не забарилася принести позитивний результат. На парламентських виборах 1998 р. СДПУ(О), очолювана Л.Кравчуком, Є.Марчуком, В.Онопенком, В.Медведчуком та Г.Суркісом, зуміла подолати чотиривідсотковий бар’єр і увійти до нечисленного кола партій, які створили у Верховній Раді свої фракції.

Щодо СДПУ Ю.Буздугана, то вона, не набравши навіть 1% голосів виборців, не маючи потужної розгалуженої мережі регіональних осередків та широкої підтримки у населення, на довгий час практично вибула з того процесу, який називається національно-державне будівництво. Правда, у міжнародному соціал-демократичному русі СДПУ зуміла не втратити завойовані позиції. Після поразки партія перейшла на позиції ще більшої опозиційності до влади, тим самим відкинувши можливість хоч якоїсь координації дій з нею чи проведення консультацій, на відміну від СДПУ(О), котра заявила напередодні виборів про свою

¹ Заявление политического блока “Мост” по поводу Закона “Про вибори до Верховної Ради України” // Альтернатива. – 1997. – № 10 (30). – 10-16 марта. – С. 2.

лише конструктивну опозиційність до певних дій влади. СДПУ постійно продовжувала критикувати діяльність Президента, вимагаючи його відставки. Наприклад, наприкінці 1998 р. партія підтримала ініціативу СПУ щодо проведення Всеукраїнського референдуму про дострокове припинення повноважень Глави держави¹. Помітним сплеском політичної діяльності СДПУ став 1999 р., коли вона підтримала О.Мороза як кандидата на посаду Президента України. Але, як стало зрозуміло згодом, ця діяльність була скоріше малопомічною симпатією, аніж солідною передвиборчою кампанією.

Згодом СДПУ все ж змогла здобути представництво у Верховній Раді третього скликання. До її лав вступив народний депутат О.Шеховцов.

Повертаючись до СДПУ(О), слід підкреслити, що саме перемога у парламентських виборах 1998 р. дала партії змогу зайняти нові рубежі в суспільно-політичному житті країни, здобути не тільки реальний вплив, а й взяти ще активнішу участь у національному державотворенні. СДПУ(О) вдалося створити досить потужну фракцію у Верховній Раді, а одному з її лідерів – В.Медведчуку здобути посаду віце-спікера.

Об'єднані соціал-демократи із завзятістю включились у законотворчий процес. Вони розробили й через фракцію у парламенті внесли на розгляд депутатів цілу низку законопроектів. Таких, як проект Цивільного кодексу, де було закладено основи для розвитку середнього класу, проект Адміністративного та Земельного кодексів. Спеціально були створені економічна програма та соціальна програма для пенсіонерів, малозабезпечених, молоді, а також пропозиції по судово-правовій реформі. Запропонували еседеки й видозмінити структуру місцевого самоврядування – на основі проекту Хартії міст, сіл і селищ України².

¹ Без відставки Президента подолання кризи неможливе. Ухвала Правління СДПУ від 30 червня 1998 року // Товариш. – 1998. – № 40 (314) (жовтень). – С. 1.

² Максимович В. Оправа для перлини біля моря // Альтернатива. – 1998. – № 22 (93). – 1-7 червня. – С. 2.

При активній участі СДПУ(О) було позитивно вирішено питання про представництво України у Міжпарламентській Асамблеї СНД, ратифіковано Європейську соціальну хартію, прийнято Закон “Про Національний банк України”, Конституцію Автономної Республіки Крим. Крім цього, на політичному рівні партія відстоювала необхідність будівництва надзвичайно потрібного для держави пускового комплексу нафтоперекачувального терміналу біля Одеси і нафтопроводу Одеса-Броди.

Важливого значення соціал-демократи надали й участі у розробці проекту нового Податкового кодексу. Так, групою спеціалістів на чолі з членом фракції СДПУ(О), заступником голови Комітету з питань фінансів і банківської діяльності Б.Губським було розроблено проект нового податкового закону, втілення у життя якого, за словами керівника групи, надало б “якісно нових рис механізму оподаткування в Україні” з визнанням “безумовного пріоритету соціальної скерованості”¹.

Разом з цим, СДПУ(О) не планувала зупинятися на досягнутому. Своїми черговими пріоритетами, на четвертій сесії парламенту, вона визначила лобіювання у прийнятті рішень на виділення коштів по фінансуванню семи програм, винесених на розгляд Верховної Ради Кабінетом Міністрів, серед яких першочерговими для партії стали: Програма державної підтримки і розвитку місцевого самоврядування, Державна програма підтримки малого підприємництва на 1999-2000 рр., Національна програма розвитку агропромислового виробництва і соціального відродження села на 1999-2000 рр., Державна програма адаптації та інтеграції в Українське суспільство депортованих кримських татар, а також осіб інших національностей, відродження і розвитку їхньої культури і освіти².

Як відомо, після парламентських виборів 1998 р. суттєво загострилась політична ситуація в державі. Ряд партій, що здобули представництво у Верховній Раді, разом зі своїми позапарламентськими колегами, вкотре почали вимагати проведення

¹ Михальов В. Богдан Губський: “Наш Податковий кодекс – реальний шлях до добробуту всіх” // Наша газета +. – 1999. – № 25. – 9 жовтня. – С. 5.

² Зінченко О. Наші пріоритети // Наша газета +. – 1999. – № 20. – 4 вересня. – С. 4.

процедури імпічменту Президенту. Всі впливові політичні сили вустами своїх лідерів висловили позиції з цього приводу. Їхнє розуміння перебігу подій та участь в них багато в чому визначили й саму долю цього заходу, проведення якого дестабілізувало б суспільство з малопередбачуваними наслідками. Щодо СДПУ(О), то вона виступила категорично проти імпічменту та ліквідації інституту президентського правління¹. До того ж, об'єднані соціал-демократи разом з НДП, НРУ та ПЗУ під час ще однієї складної політичної ситуації у стінах парламенту, пов'язаної з обранням керівництва вищого законодавчого органу держави, звернулись до депутатів всіх фракцій сісти за стіл переговорів та знайти оптимальне рішення. Цього вимагає, як йшлося у Зверненні, “виключно складна політична ситуація, що склалася в Україні”².

Не підтримала СДПУ (О) на своєму XIII з'їзді і вимоги деяких політичних сил відправити у відставку уряд В.Пустовойтенка, що, на їх думку, могло б призвести до переростання соціально-економічної кризи у політичну. Натомість було доручено керівництву партії та фракції у парламенті “докласти всіх зусиль для виведення країни з глибокої економічної кризи, поліпшення рівня життя людей, утвердження соціал-демократичних засад економічної політики”³.

Не повним буде розгляд питання про політичну діяльність СДПУ(О), якщо не згадати про участь партії у виборах мера столиці України. Так, на початку 1999 р. партія спробувала поборотись за крісло міського голови Києва, висунувши свого кандидата. Ним став, секретар міського комітету партії, народний депутат Г.Суркіс. І хоча партія у цих виборах потерпіла поразку, все ж продемонструвала бажання, а

¹ Спокуса владою [інтерв'ю В. Онопенка] // Голос України. – 1998. – № 63 (1813). – 3 квітня. – С. 2; Бутусов Ю. Васильй Онопенко: “Мы не футбольная партия” // Сегодня. – 1998. – № 69 (72). – 11 апреля. – С. 5.

² Звернення депутатів фракцій НДП, Руху, СДПУ(О), Зелених до депутатів інших фракцій і позафракційних // Альтернатива. – 1998. – № 21 (92). – 25-31 травня. – С.1.

³ Заява XIII з'їзду Соціал-демократичної партії України (об'єднаної) // Альтернатива. – 1998. – № 40 (111). – 5-11 жовтня. – С. 6.

головне, готовність брати на себе відповідальність за майбутнє як держави загалом, так і окремих регіонів. Пізніше про ці вибори Л.Кравчук сказав: “Ми відчули політичну ситуацію в столиці, розстановку політичних сил, позицію владних структур. Ми зрозуміли, нарешті, ставлення верховної влади до соціал-демократичної партії загалом і в Києві зокрема”¹.

Особливої уваги об’єднані соціал-демократи приділяли правовому лікнепу громадян держави. Для цього з березня 1999 р. СДПУ(О) започаткувала проект “Правовий всеобуч” на загальнонаціональних каналах українського телебачення УТ-1, УТ-2, узявши під свій патронат виробництво кількох телевізійних проектів: “Закон є закон”, “Право”, “Людина і закон”. При цьому есдеки, словами свого лідера В.Медведчука (який, про що згадувалось вище, очолював партійну Комісію з питань правової освіти населення), зазначили: “Правова освіта населення – ось реальний внесок нашої партії у справу соціального захисту людей”².

Кінцевим етапом діяльності СДПУ(О), як зрештою і УСДП, СДС, СДПУ, їх ролі та місця у громадсько-політичному житті держави у 90-х рр. ХХ ст. можна вважати участь у президентських виборах, їх переможний, для об’єднаних есдеків фінал. СДПУ(О) однією з перших висунула діючого Главу держави, як кандидата на найвищу державну посаду, взяла активну участь у створенні Всеукраїнського об’єднання демократичних сил “Злагода”, головним завданням якого визначалась підтримка на виборах Л.Кучми. Успішне виконання запланованого дало партії підстави говорити про першу перемогу у президентських змаганнях. А вже у 1991 і 1994 рр. такого успіху не було.

Крім цього, соціал-демократи приділяли увагу співпраці й з молодіжним соціал-демократичним рухом. Так, наприклад, партнером СДПУ(О), через якого партія проводила свою молодіжну політику, була спілка “Українська соціал-демократична

¹ Кравчук Л. Маємо, те що маємо... К.: Століття, 2002. – С. 358.

² Медведчук В. Правова освіта населення – ось реальний внесок нашої партії у справу соціального захисту людей // Наша газета +. – 1999. – № 21. – 11 вересня. – С. 1, 2.

молодь” (УСДМ), утворена ще у 1991 р. з молодих членів СДПУ (зразка 1990 р.) і активістів Української студентської спілки (УСС), які поділяли принципи соціал-демократії. До того ж, керівники СДПУ(О) завжди були причетні до державних ініціатив по молодіжній політиці. Лідер партії у 1992-1994 рр. Ю.Збітнев свого часу очолював Фонд соціальної адаптації молоді, а В.Медведчук у 1999 р. був призначений головою Національної ради з питань молодіжної політики при Президентові України.

Щодо СДПУ, то її молодшим партнером (при цьому вважаючи партію правонаступницею ОСДПУ) були Ліга молодих соціал-демократів та Форум соціал-демократичної молоді.

Щодо УСДП і СДС, то про їх активну, а головне, помітну громадську діяльність говорити практично не доводиться. І насамперед це пов'язано з досить коротким віком їх існування за період, що розглядається. Для УСДП – це трохи більше одного року, а для СДС – ще менше.

В першу чергу, вони почали розбудовувати свою організаційну ланку, перейматися, особливо СДС, виборами Президента, а не громадсько-політичною діяльністю у широкому розумінні цього слова, як це характерно для СДПУ(О) та СДПУ.

Разом з цим, СДС та УСДП, на відміну від СДПУ(О) та СДПУ, мали власних кандидатів на посаду Президента України – Є.Марчука і В.Онопенка. І хоча юридично экс-прем'єр не вважався членом партії і саме партійним кандидатом, фактично, це є однозначним. Адже Союз і створювався саме під його виборчу кампанію.

Щодо законодавчої діяльності УСДП та СДС у стінах Верховної Ради, то про якісь помітні ініціативи чи суттєвий вплив на перебіг прийняття нормативних актів також говорити не доводиться. І пов'язано це, як у випадку з СДПУ, з мізерним представництвом у парламенті.

Крім того, громадсько-політична діяльність есдеків помітно визначилась і у взаємовідносинах з іншими об'єднаннями. Так, з моменту виникнення, соціал-демократичні партії України, як і значна кількість їх колег та опонентів,

представляли собою малочисельні, не впливові, але з великими амбіціями структури. Переважна більшість з них відразу задекларувала свої право, ліво чи центристські позиції, прагнення боротися за демократію в республіці. Добре розуміючи, що поодиночі вони аж ніяк не є тією силою, з якою будуть рахуватися, есдеки разом з іншими політичними партіями та громадськими спілками, організаціями, клубами досить часто вдавались до утворення різноманітних блоків, об'єднань, форумів тощо або ж просто до тимчасової, ситуативної консолідації задля досягнення конкретних цілей. Варто зазначити, що деякі з цих структур почали досить активно розвиватися, розбудовувати організаційну ланку, помітно заявляти про себе у різних формах.

Разом з тим, процес становлення цих організацій вимагав прориву певної інформаційної блокади, повного та об'єктивного висвітлення їх діяльності. Але в першу чергу необхідно було добитися офіційного визнання державою – легалізації свого існування.

Так, вимагаючи реєстрації, три партії – УРП, СДПУ, УСДП, за підтримки Спілки демократичних сил України (СДСУ), до якої входили разом з асоціацією “Зелений світ”, Солідарними профспілками України, Демократичним союзом, Українською народно-демократичною партією, іншими організаціями, вдалися до акції, яка чи не вперше продемонструвала можливість єднання різних політичних сил, їхньої співпраці, з метою вирішення спільних проблем. Цією акцією стало заплановане на 26 липня 1990 р. пікетування Ради Міністрів УРСР¹. Очікуваного результату хоч і не було відразу досягнуто, але це стало добрим прикладом для наслідування в інтеграційному напрямку.

Варто відзначити, що у створенні Спілки брала участь й ОСДПУ. Проте, через несприйняття деяких позицій запропонованих УРП до програмних документів СДСУ, вона відмовилась від членства в коаліції. Зокрема, на міжпартійній нараді 26-29 червня 1990 р. республіканці закликали визначити об'єднуючим стрижнем

¹ ПА СДПУ(О). – 1991. – Граждане Украины [листівка про проведення пікетування Ради Міністрів УРСР від політичних партій та організацій з вимогою їх реєстрації].

Спілки ідею виходу України зі складу СРСР, наголосивши у програмному Маніфесті, що в ім'я інтересів нації можна ігнорувати права окремої людини. ОСДПУ не погодилась з такими пропозиціями і разом з “Меморіалом” не підписала Маніфесту¹.

СДПУ, як і ОСДПУ, увійшла до блоку “Демократична Україна”, об'єднання “Демократичний конгрес”. Обидві були активними членами Комітету “Референдум: суверенна Україна”². При цьому, своїми найближчими союзниками ОСДПУ визначала ряд партій демократичного спрямування – ПЗУ, ДемПУ, ЛДС, ПДВУ і СДПУ³. Щодо співпраці з зеленими, то слід наголосити на їх особливому партнерстві. Як уже зазначалося, ОСДПУ заявляла про бажання підтримати кандидатуру одного з лідерів ПЗУ Ю.Щербака на президентську посаду. Також “відомо, що керівництво СДПУ підтримувало постійні контакти з ініціаторами створення Партії демократичного відродження України, намагаючись виробити які-небудь прийнятні форми організаційного об'єднання”⁴. “Вірогідність різних об'єднавчих комбінацій політичних формувань відмічалась також і лідерами Демократичної партії України, Ліберально-демократичної партії України”⁵. А те, що СДПУ стояла на позиціях повної незалежності України, рішуче відкидаючи при цьому традиційну соціалістичну ідею, заперечуючи марксизм-ленінізм і виступаючи проти КПРС, розглядалось політологами, як можливість того, “що СДПУ буде

¹ Литвин В. Про сучасні українські партії, їхніх прихильників та лідерів // Політологічні читання. – 1992. – № 1. – С. 59.

² Объединённая социал-демократическая партия Украины (ОСДПУ) // Коммунист Украины. – 1991. – № 5 (783). – С. 46.

³ Махун С. Об'єднана соціал-демократична партія України // Молода гвардія. – 1991. – № 25 (14608). – 12 березня. – С. 1.

⁴ Социал-демократическая партия Украины (СДПУ) // Коммунист Украины. – 1991. – № 5 (783). – С. 50.

⁵ Там само.

ідейно близькою УРП”¹. Такий варіант мав певне підґрунтя. Наприклад, 14 вересня 1990 р. Ялтинська соціал-демократична організація (досить впливова в СДПУ) і Кримська організація Української республіканської партії виробили спільну позицію щодо КПРС та статусу Криму². Критикувалась діяльність Компартії і зазначалось, що Крим їм бачиться як самоврядна земля.

Події серпня 1991 р. стали переломним моментом у діяльності молодих українських партій, змусивши їх шукати шляхи порозуміння. Зрештою це вилилось у спільну Відозву, де йшлося про створення коаліції “Незалежна демократична Україна”³ для захисту демократії і суверенітету республіки. І тут, одну з провідних ролей зіграли соціал-демократи з СДПУ і ОСДПУ.

В часи, коли Народний Рух України об’єднував різні політичні сили – від республіканців до соціал-демократів, до нього входила й СДПУ на правах асоційованого члена. Як йдеться в історичному огляді партії, її представники намагалися перетворити Рух на політичну коаліцію реформаторів, але коли цього не вдалося зробити і керівництво Руху почало переходити на позиції партій правого спрямування, есдеки змушені були залишити його лави⁴.

Співпраця з різними політичними партіями у Русі вилилась для СДПУ у підтримку В.Чорновіла на президентських виборах 1991 р., оскільки, тоді соціал-демократи у Л.Кравчукові вбачали представника колишньої партійно-державної номенклатури з усіма можливими наслідками. Згодом діяльність першого

¹ Только секретарю партійной (КПСС) организации // Голос громадянина. – 1991. – № 30 (61). – С. 7.

² Совместное заявление Ялтинской социал-демократической организации и Крымской организации Украинской республиканской партии // Форум. – 1990. – № 3 (октябрь). – С. 1, 2.

³ ПА СДПУ(О). – 1991. – Відозва Народної Ради та демократичних організацій України від 20 серпня 1991 р.

⁴ Соціал-демократія в Україні... – К.: СДПУ(О), 1996. – С. 5.

Президента знайшла певну підтримку в серцях ескеків. У 1994 р. у другому турі президентських виборів вони підтримали вже його.

Соціал-демократи позитивно сприйняли проведення “круглих столів” за ініціативи Президента, взявши у них досить активну участь. Крім того, у 1992 р. демократичні сили держави вдалися до пошуку ефективніших методів співпраці і впливу на перебіг подій. Результатом різноманітних пропозицій стало утворення у 1992 р. об’єднання “Нова Україна”. Разом з СДПУ та ОСДПУ у першому з’їзді “Нової України” (26-28 червня 1992 р.) взяли участь ПДВУ, РУХ, ПЗУ (“Зелений світ”), ЛДПУ, УХДП, КДПУ.

Критикуючи діяльність Кабінету Міністрів В.Фокіна, заявивши про свою опозиційність до нього і вимагаючи його відставки, “новоукраїнці” вирішили розробити пропозиції щодо нового складу уряду, а також активно долучитись до підготовки проекту Конституції України та складання ряду гостро необхідних законів.

Правда, вже під час створення “Нової України” з’ясувалося, що в поглядах на засоби та методи проведення реформ між учасниками коаліції рано чи пізно виникнуть досить гострі розбіжності. Так воно й сталося. Посилення ліберального крила не дало змоги соціал-демократам в міру бажання вплинути на діяльність “Нової України”. А тому СДПУ на п’ятому з’їзді вирішила вийти з об’єднання, з метою проводити власну, соціал-демократичну політику, а також через боязнь, як зазначив Голова єдиної партії Ю.Збітнев, “загубитися в масі “паперових” партій, чії концепції схожі й безликі”¹.

Слід зазначити, що до ОСДПУ виявляла інтерес ПДВУ. Вже тоді, коли III з’їзд ОСДПУ і четвертий з’їзд СДПУ оголосили про об’єднання, Президія ПДВУ звернулась до ОСДПУ з пропозицією “провести двосторонні і багатосторонні консультації з метою обговорення можливих шляхів зміцнення зв’язків і

¹ Збітнев Ю. Головне – лице партії, а не амбіції претендентів // Республіка. – 1993. – № 21 (36). – 21-27 жовтня. – С. 4.

погодження спільних дій”¹. Чим закінчились такі ініціативи, згадувалось: до єдиної СДПУ на її п’ятому з’їзді вступили кілька організацій ПДВУ. Повного об’єднання двох партій, навіть при готовності есдеків піти на значні поступки, не відбулося.

Разом з цим, наближення чергових парламентських виборів, можливість їх проведення за пропорційною системою вимагали пошуку нових союзників. Так відбулася спроба утворити дієву коаліцію “Соціал-демократична альтернатива” у складі УПС, ПЗУ, СДПУ². Було підписано заяву про створення регіонального об’єднання “Справедливість” з ряду партій та громадських організацій, серед яких СДПУ, ДПУ, ЛДПУ, ХДПУ, Спілка офіцерів України, Православне братство, Український фонд культури, інші³.

Практично всі партії центру зазнали відчутної поразки на виборах до Верховної Ради 1994 р. Від ПДВУ, СДПУ, ДемПУ, ЛПУ, УРП, ТКУ, ППЛ було обрано по 2-3 депутати, а від УПС, УПССС, ПВС, ЛДПУ – жодного. Їм був наданий жорсткий урок, який змусив багатьох докорінно змінити тактику і стратегію діяльності. Таким чином, з’явився ще один стимул до активізації співробітництва з метою об’єднання кількох організацій в одну, більш потужну і впливову.

Не стали виключенням і соціал-демократи. Так, стимульована внутрішнім розколом в партії, частина СДПУ, яка згодом утворила СДПУ(О), спочатку спробувала знайти об’єднанче порозуміння з ТКУ і ПДВУ. Проте, переговори про спільні дії зайшли в глухий кут, що змусило соціал-демократів шукати нових союзників. Відбулись консультації з багатьма, близькими за ідеологією, партіями. Врешті-решт бажання сконсолідуватись виявили ППЛ і УПС. Не виключалась

¹ ПА СДПУ. – 1993. – Лист Правлінню Об’єднаної соціал-демократичної партії України від Президії ПДВУ за № 29 від 01.02.1993.

² ПА СДПУ(О). – 1993. – Протокол угоди про утворення передвиборчої коаліції “Соціал-демократична альтернатива”.

³ Заявление политических партий и общественных организаций о создании регионального объединения “Справедливость” // Социал-демократ . – 1994. – № 1 (14) (январь-февраль). – С. 1.

можливість приєднання до трійки і УПССС. Про це свідчить Постанова Політради ППЛ з приводу скликання позачергового з'їзду, у якій йдеться, що планувався розгляд питання про об'єднання ППЛ, СДПУ, УПС і УПССС¹.

Результатом же стало утворення єдиної партії на базі частини УПС, СДПУ і ППЛ. Але на цьому об'єднана СДПУ не зупинилась, а навпаки, всесторонньо активізувала свою діяльність. Так, наприклад, взяла активну участь в організації постійно діючого “круглого столу” політичних партій 28 червня 1995 р. разом з Українською селянською демократичною партією, Партією “Міжрегіональний блок реформ”, Партією слов'янської єдності, Партією шанувальників пива, ДемПУ, ЛПУ, ПЗУ, ЛДПУ, ТКУ, ПДВУ, Народним Рухом України. Незважаючи навіть на скасування своєї реєстрації Міністром юстиції С.Головатим, СДПУ В.Онопенка (далі СДПУ(О)) підписала договори про співпрацю з УПССС 23 лютого 1996 р. і Партією економічного відродження 14 березня 1996 р., провела ряд консультацій з іншими політичними організаціями. Наприклад, наприкінці 1995 – поч.1996 рр., особливо активізувались переговори з соціалістами. Деякі організації соціал-демократів навіть висловили пропозицію об'єднати СДПУ(О) і СПУ. Але такі ініціативи залишились нереалізованими. І скоріш за все – з ідеологічних міркувань. Переважна більшість соціал-демократів ототожнювала українських соціалістів з новими комуністами, а соціалісти, як зазначав згодом перший секретар Донецького обкому СПУ О.Рибаков, називали об'єднаних соціал-демократів представниками соціал-реформістської течії, ідеології, котра відмовилася від марксизму і допускає різні антикомуністичні тези².

Натомість, об'єднані есдеки разом з ДемПУ та Партією Праці 15 березня 1996 р. політичне об'єднання “Міст”. Блок розгорнув досить широку діяльність, долучився до законотворчості, про нього заговорили, як про потужну політичну силу. Під його

¹ ПА СДПУ(О). – 1994. – Постанова Політради Партії прав людини від 24 грудня 1994 р.

² Рибаков О. Там, де наші погляди збігаються з поглядами соціал-демократів, ми разом // Товариш. – 1998. – № 36 (310) (вересень). – С. 2.

егідою, за пропозицією соціал-демократів, проводилось обговорення важливого для успішної державної розбудови проекту “Хартії міст України”, в якому пропагувалося встановлення вільного розвитку місцевого самоврядування. Про бажання вступити до “Мосту” заявляли: Всеукраїнське об’єднання “Порозуміння” (Голова Л.Кравчук), Громадське об’єднання “Вибір”, очолюване І.Салієм, Благодійний фонд “Підтримки розвитку демократії і реформ в Україні”. У червні 1997 р. вони разом з засновниками блоку підписали Угоду “Про створення виборчого соціально-демократичного об’єднання “Міст”, проголосивши намір спільними зусиллями виступити на наступних парламентських виборах і утворити впливові демократичні фракції у представницьких органах всіх рівнів¹. Правда, згодом стало зрозуміло, що блок розпадеться, так і не виконавши своєї місії. Вже в кінці 1997 р. в. о. головного редактора партійної газети “Альтернатива” С.Грабовський писав: “Міст”, насправді є, на жаль, скоріше, мрією, ніж дійсністю”².

Разом з цим, СДПУ(О) все ж змогла згуртувати навколо себе ряд організацій, з якими і виступила на виборах. Серед них: Національна конфедерація праці України – “Солідарні профспілки України” (НКПУ - СПУ), УСДМ, Спілка демократичної молоді України (СДМУ), Київська молодіжна соціал-демократична спілка (КМСДС), Координаційна рада молодіжних та студентських організацій (КОРМОС), організації ветеранів війни та праці³.

Щодо СДПУ, то вона також пішла не шляхом блокування з політичними партіями, а залучила до свого виборчого списку представників ряду профспілок, Українського товариства сліпих та Українського товариства глухих, Спілки організацій інвалідів.

¹ ПА СДПУ(О). – 1997. – Угода “Про створення соціально-демократичного об’єднання “Міст”.

² Грабовський С. Выборы и шансы социал-демократии // Альтернатива. – 1997. – № 40 (60). – 13-19 октября. – С. 1.

³ Спільно до перемоги! // Альтернатива. – 1998. – Спецвипуск. – 18 березня. – С. 1.

Як відомо, чотиривідсотковий бар'єр зуміли подолати 8 політичних сил – КПУ, блок СПУ-СелПУ, НРУ, ПСПУ, ПЗУ, НДП, “Громада” і СДПУ(О). Верховна Рада майже порівну поділилася на два табори. До першого увійшли народні демократи, зелені, рухівці, еседеки, а до другого – комуністи, соціалісти з селянами. Прогресивні соціалісти і громадівці займали окрему позицію, приєднуючись до тієї чи іншої половини, в залежності від ситуації. Такий розклад сил не дозволяв плідно працювати парламенту, що згодом спричинило “оксамитову революцію”, успішне проведення якої у великій мірі стало заслугою СДПУ(О).

Будучи парламентською партією, маючи досить потужну фракцію, СДПУ(О) активно брала участь у законотворчості. Тут варто зазначити, що, лобіюючи різні законопроекти, соціал-демократи контактували не тільки з фракціями центристських партій. Мала місце, переважно ситуативна, співпраця й з КПУ та СелПУ.

Натомість СДПУ змушена була піти шляхом пошуку впливового союзника, при цьому вибір робився виключно серед опозиційних до виконавчої влади сил. Так, зокрема, поряд з активізацією стосунків з СПУ спостерігалось налагодження зв'язків і з “Громадою” П.Лазаренка. Певним підтвердженням цього може слугувати факт участі Ю.Буздугана (серед гостей, що перебували у президії) у шостому з'їзді “Громади” 22 січня 1999 р., на якому було заявлено про відстоювання нею соціал-демократичних ідеалів і намір вступити у Соцінтерн¹.

Досить значні корективи у відносний спокій українського політикуму внесли вибори Президента. Переважна більшість партій увійшла до різноманітних коаліцій, блоків тощо, завданням яких визначалася підтримка того чи іншого кандидата.

Не стали винятком і соціал-демократи. Так, СДПУ(О), разом з АПУ, ЛПУ, ЛПУ(о), ХДПУ, НДП, Організацією політичного розвитку – Молодіжна партія України, Партією “Міжрегіональний блок реформ”, іншими партіями та організаціями, стала колективним членом Всеукраїнського об'єднання

¹ Коробова Т. “Роль троянських коней” у лавах “опозиції” з'ясувала вчора на з'їзді “Громада” // День. – 1999. – № 12 (549). – 23 січня. – С. 1.

демократичних сил “Злагода” – структури, покликаної стати базою для передвиборчої кампанії діючого Президента, а з утворенням блоку у складі 20 політичних партій “Наш вибір – Леонід Кучма” увійшла й до нього.

СДПУ ж у цих перегонах підтримала кандидата від СПУ О.Мороза. При цьому Народно-патріотичне об’єднання “Правда проти сили”, утворене для ведення агітаційної роботи за лідера соціалістів і по суті на базі переважно СПУ і СДПУ, очолив Ю.Буздуган. Тут варто зазначити, що співпраця цих двох організацій, і зокрема їх керівників, хоч і має довгу історію, все ж відрізняється певною специфічністю. Так, вже зазначалось, О.Мороз, будучи Головою Верховної Ради доклав зусиль для обрання керівником Комісії парламенту з питань соціальної політики і праці Ю.Буздугана. Мала місце і їх подальша співпраця як на законотворчому полі, так і в багатьох політичних питаннях, що носили опозиційний характер. Разом з цим це не завадило СДПУ досить жорстко розкритикувати СПУ на своєму VIII з’їзді. У відповідній резолюції есдеки заперечили можливість будь-якого блокування з соціалістами, при цьому зазначивши, що останні “продовжують сповідати тоталітарну ідеологію і є знаряддям імперських сил”¹. Поразка О.Мороза у президентських виборах все ж не стала приводом для припинення співпраці СДПУ і СПУ. 24 листопада 1999 р. з підписанням “Угоди про утворення коаліції між Соціалістичною партією України та Соціал-демократичною партією України” почався новий етап взаємовідносин двох організацій.

Щодо УСДП та СДС, то незважаючи на приблизно однаковий вік і стартові можливості, їх діяльність, особливо у передвиборчий період, значно відрізнялася і мала різні результати.

Українська соціал-демократична партія за період з жовтня 1998 р. по листопад 1999 р. не задекларувала помітної прихильності до жодної з політичних організацій держави. Була спроба налагодити співробітництво з СДПУ. Але, скоріш за все, через давні антипатії лідерів, що були наслідком розколу 1994 – 1995 рр., а також

¹ Заява VIII з’їзду Соціал-демократичної партії України “Про ставлення до СПУ” // Матеріали VIII з’їзду Соціал-демократичної партії України.... – С. 46.

наявність дружніх відносин з СПУ соціал-демократи на чолі з Ю.Буздуганом не відгукнулись на ініціативи В.Онопенка.

Вибори 1999 р. стали досить повчальним випробуванням для партії. Українські еседеки, не входячи ні до яких блоків чи коаліцій, самостійно підтримали на вищу державну посаду свого Голову В.Онопенка. Як відомо, результат виборів виявився не на користь УСДП. Така самостійна політика партії, скоріше за все, була продиктована реаліями того, що більш-менш прохідні кандидати вже були “розібрані” іншими соціал-демократичними партіями і не виявляють до неї інтересу, а також бажанням використати нагоду для популяризації імені в досить вигідний момент. Крім того, УСДП у період, що розглядається, була зайнята пошуками свого місця у політичному просторі держави, можна навіть сказати, приглядалася, кого вибрати, чи, що було більш вірогідним, ким бути вибраною у майбутньому. Підтвердженням такої думки стала співпраця українських соціал-демократів вже у новому столітті з досить потужною “Батьківщиною” Ю.Тимошенко.

Слід зазначити, що УСДП приділяла важливого значення підготовці молодих партійних кадрів. Для цього було створено молодіжне крило партії, яке дістало назву УМСДС – Українська молодіжна соціал-демократична спілка.

СДС хоч і не виконав свого основного завдання, по суті, задля якого і створювався, – не привів до перемоги Є.Марчука, все ж продемонстрував свої, досить потужні організаційні можливості. За період, що розглядається Союз став ініціатором створення блоку політичних партій “Наш Президент – Євген Марчук”, до якого ще увійшли УРП, Українська селянська демократична партія, Християнсько-народний союз¹. Згодом блок було перейменовано вже у значно ширшу за кількісним складом коаліцію з однойменною назвою. Її членами, окрім СДС, стали 11 партій різного ідеологічного спектра².

¹ Хіміч Р. Марчук – не лівий і не правий. Він просто правий! // День. – 1999. – № 87 (624). – 18 травня. – С. 1, 2.

² Через блок і коаліцію партій – до підтримки всього народу // День. – 1999. – № 104 (641). – 11 червня. – С. 1, 2.

Слід також згадати і про контакти СДС та очолюваної ним коаліції з іншими об'єднаннями, що підтримували Є.Марчука. До них належать: Всеукраїнське об'єднання “В ХХІ століття з Євгеном Марчуком”, загальнонаціональне об'єднання “Народна солідарність”, Українська транспортна спілка (очолювана самим Є.Марчуком). Варто відмітити, що особливим колоритом відзначилась “Народна солідарність”. До її складу увійшли ряд громадських і профспілкових організацій, благодійних фондів, зокрема “Демократичні перетворення”, “Молодь за добробут”, “Український шлях”, “Центральний Донбас”, “Союз Чорнобиль”, “Союз організацій інвалідів”, інші¹.

Разом з цим СДС став ініціатором створення Всеукраїнської громадської організації “Ліги жінок Соціал-демократичного Союзу” та Ліги молоді СДС. Ці, майже не помітні у суспільно-політичному житті держави організації дещо підсилили виборчі старання старшого партнера, але впливової ролі у прийнятті важливих партійних рішень все ж не відіграли.

Розглядаючи взаємовідносини соціал-демократичних партій України з іншими політичними та громадськими організаціями нашої держави, варто зупинитись і на контактах з профспілками. Адже загальновідомо, що стратегічним партнером соціал-демократії, згідно з її традиціями та суттю, в першу, чергу є профспілковий рух.

У своїх програмних документах, численних резолюціях і постановах українські соціал-демократи постійно декларували йому свою відданість, намагаючись при цьому завоювати його прихильність.

Аналізуючи співпрацю профспілок і соціал-демократичних партій України, не доводиться говорити про те, що вона розпочалася відразу після створення ОСДПУ і СДПУ. Можна погодитись з В.Литвином у тому, що офіційні профспілки не виявили прихильності до есдеків, а створювані нові профспілкові об'єднання

¹ Ткачук О. Пересунько С.: “Соціальна демократія згуртує мільйони людей!” // Людина і влада. – 1999. – № 2-3. – С. 23.

швидше самі нагадували партії специфічного типу¹. Хоча про деякі паростки співпраці слід згадати. Так, СДПУ досить оперативно змогла добитися прихильності від профспілки кооператорів України, що, в принципі, обумовило введення заступника її голови О.Косенка до складу Ради партії на першій конференції, яка відбулася 24-25 листопада 1990 р. Але все ж, початком конкретної взаємодії соціал-демократів з профспілками, на нашу думку, можна вважати дату 26 липня 1990 р., коли СДПУ, УРП, СПУ (“Солідарні профспілки України” (СПУ), утворені у березні 1990 р. на чолі з О.Шейкіним), інші організації взяли участь в пікетуванні Ради Міністрів, вимагаючи реєстрації. Далі ініціативу роботи з СПУ перехопила ОСДПУ – 19 грудня 1991 р. між ними була підписана Угода про співробітництво і взаємодію².

Разом з цим, у вересні 1992 р. на науково-практичній конференції СДПУ О.Мустафін констатував: “Існує певний “розподіл праці” між соціал-демократами з різних партій щодо роботи у профспілках – СДПУ контактує головним чином з ВОСТом [Установчий з’їзд відбувся 21-23 червня 1991 р. – Н.О.М.], в той час як ОСДПУ – з “вільними профспілками”³.

Співпраця ОСДПУ і “вільних профспілок” розпочалася практично відразу після їх організаційного оформлення, тобто після Установчої конференції Консультативної Ради (КРВПУ), яка відбулася 3-5 липня 1992 р. 20 липня 1992 р. еседеки переговори з представниками об’єднання, підтримавши його у

¹ Литвин В. Про сучасні українські партії, їхніх прихильників та лідерів // Політологічні читання. – 1992. – № 1. – С. 93.

² ПА СДПУ. – 1991. – Объединённая социал-демократическая партия Украины (ОСДПУ) [інформаційна довідка]; Соглашение между Солидарными профсоюзами Украины и Объединённой социал-демократической партией Украины о сотрудничестве и взаимодействии // Вестник украинской социал-демократии. – 1992. – № 2 (июль). – С. 4.

³ ПА СДПУ(О). – 1992. – Мустафін О. Проблеми становлення функціональної партії // Соціал-демократична партія України. Науково-практична конференція... – С. 9.

загальноукраїнському страйку та голодуванні. Крім того, ОСДПУ змогла організувати у вересні 1992 р. для КРВПУ зустріч з представниками бундестагу ФРН, а згодом розпочала консультації з профспілкою льотного складу України (яка входила до КРВПУ) про підписання угоди про співпрацю та взаємодію¹.

Варто також згадати і той факт, що представники ОСДПУ (зокрема члени Дніпропетровської організації) брали участь у конференції Міжнародної профспілкової Солідарності, яка проходила 15-16 серпня 1992 р. у Москві². Правда, у ширшу співпрацю цей візит не переріс.

У період з 1993 по 1995 рр. як соціал-демократи, так і профспілки не проявили помітної активності по відношенню одні до других. Пов'язано це було з тим, що в середині обох рухів проходило чергове перегрупування сил, мали місце розколи, створювалися нові структури.

7 квітня 1995 р. відбувся I програмовий конгрес Національної конфедерації профспілок України (НКПУ). У ньому брав участь і Ю.Буздуган, очолювана котрим партія однозначно мала бажання заручитись підтримкою цієї, з самого початку існування, досить потужної профспілки³. Цього вимагала як ситуація, пов'язана з розбудовою партії, так і недалекі парламентські вибори. Але співпраця НКПУ і СДПУ Ю.Буздугана не склалася. Ініціативу перехопила СДПУ(О).

У 1996 р. об'єднані соціал-демократи підписали з Конфедерацією Угоду про співробітництво⁴ і відразу виступили на її захист у конфлікті з ФПУ, яку, як вважалося, підтримував спікер О.Мороз. При цьому партійна газета есдеків

¹ Інформація про роботу з профспілками // Вісник української соціал-демократії. – 1992. – № 3 (листопад). – С. 5.

² ПА СДПУ. – 1992. – Кондаков Р. Информационное сообщение.

³ Голобуцький О., Докунін Ю., Кулик В. Сучасний профспілковий рух в Україні. – К.: Фонд “Українська перспектива”, 1996. – (Серія “Ексклюзив”. Вип. 5.). – С. 20.

⁴ Шульгач Т. Ми хочемо створити більш значну силу, ніж компартія радянських часів // День. – 1996. – № 40. – 19 грудня. – С. 4.

“Альтернатива” на довгий час фактично стала другим друкованим органом профспілки, поряд з її “Трибуною”.

Багато в чому профспілкове життя було відзеркаленням існування політичних партій, де ідеологічні дискусії часто змінювалися ворожнечею і досить жорстким виясненням відносин. Не претендувала на винятковість і НКПУ. Наслідком цілого ряду розбіжностей стало виокремлення з неї “Солідарних профспілок України” на чолі з О.Шейкіним та деяких інших і створення нового об’єднання – Національної конфедерації праці. Проте, все ж, мова про розкол тоді не йшла. Лідери НКПУ розцінили таку ситуацію не як розкол, а як тактичне розмежування. Підтвердженням цього стало те, що О.Шейкін залишився (як було і до цього) співголовою НКПУ. СДПУ(О) ж продовжила співпрацювати як з НКПУ в цілому, так і з її складовими, включаючи Національну конфедерацію праці.

Крім того, об’єднані есдеки заявляли про необхідність підписання угоди про співпрацю з іншими профспілками. В першу чергу, називались профспілки, об’єднані у Консультативну Раду (профспілка працівників НАНУ, Вільна профспілка працівників метрополітенів, Вільна профспілка машиністів України, Всеукраїнське профспілкове вільне об’єднання солідарних трудівників, Незалежна профспілка гірників України, інші), а також профспілка “Єднання”, з якими вже були встановлені постійні контакти¹.

Не є відкриттям, що час від часу профспілкам доводилось виборювати свої права на законодавчому рівні. Соціал-демократи не залишались осторонь цих процесів. Зокрема, разом з ЦК профспілки НАНУ партія виступила проти спроб уряду перевести кошти соціального страхування з системи фондового акумулювання і використання коштів соціального страхування в загальнобюджетне². Гостро

¹ ПА СДПУ(О). – 1997. – СДПУ(О) та профспілковий рух в Україні. Аналітична записка.

² Совместное заявление Социал-демократической партии Украины (объединённой) и ЦК профсоюза работников Национальной Академии наук Украины // Альтернатива. – 1997. – № 20 (40). – 26 мая - 1 июня. – С. 2.

розкритикували об'єднані соціал-демократи, прийнятий 26 червня 1997 р. (зі змінами до нього 30 грудня), Закон “Про збір на обов'язкове соціальне страхування”, яким передбачалась передача збору коштів не профспілковій структурі – Фонду соціального страхування – організації, фактично підконтрольній Кабінету Міністрів¹. Крім цього, СДПУ(О) підтримала Федерацію профспілок працівників кооперації та інших форм підприємництва, коли її у примусовому порядку хотіли об'єднати з профспілкою “Наше право”².

З 1996 р. активізувала зв'язки з профспілками й СДПУ Ю.Буздугана. Так, VIII з'їзд партії звернувся до Координаційної ради профспілкового об'єднання працівників бюджетних галузей Києва з пропозицією співробітництва³. 17 жовтня 1996 р. за ініціативи Федерації профспілок України (ФПУ) була проведена Всеукраїнська акція протесту. Вона також не залишилась поза увагою СДПУ. Разом з головою оргкомітету по її проведенню – керівником ФПУ О.Стояном, Головою Верховної Ради О.Морозом, іншими політиками та громадськими діячами в акції брав участь і Ю.Буздуган з однопартійцями⁴. Варто відмітити, що з 1996 р. розпочалася особливо активна співпраця СДПУ з профспілкою працівників автосільгоспмашу України. Газета профспілки “Єдність”, за фактичної відсутності

¹ Заявление Социал-демократической партии Украины (объединённой) по поводу принятия Верховной Радой Украины Закона Украины “О сборе на обязательное социальное страхование” и изменений к нему // Альтернатива. – 1998. – № 6 (77). – 9-15 февраля. – С. 6.

² Заявление СДПУ(О) о ситуации вокруг Федерации профсоюзов работников кооперации и других форм предпринимательства Украины // Альтернатива. – 1997. – № 12 (32). – 24-30 марта. – С. 2.

³ Звернення VIII з'їзду Соціал-демократичної партії України до Координаційної ради профспілкового об'єднання працівників бюджетних галузей м. Києва // Матеріали VIII з'їзду Соціал-демократичної партії України... – С. 49.

⁴ Годована С. Безробіттю і бідності – Ні! // Єдність. – 1996. – № 11 (19) (листопад). – С. 1.

такої у партії, на протязі 1997-1999 рр. була в значній мірі її друкованим органом. А головний редактор “Єдності” С.Годована входила до складу керівних органів СДПУ.

Восени 1997 р. СДПУ ініціювала укладання угоди “Про взаємодію і співробітництво” з шістьма галузевими профспілками, підтвердивши серйозність своїх намірів на ІХ передвиборчому з’їзді шляхом затвердження цього документу¹. Результатом такого ходу стала наявність значної кількості прізвищ профспілкових діячів у виборчому списку партії. Так, зі 127 місць у ньому 51 було віддано профспілкам, при цьому два – у першій п’ятірці². Саме завдяки такій, досить відкритій профспілковій політиці, СДПУ дістала назву профспілкової партії, тоді як СДПУ(О), через висококваліфікованість у юриспруденції значної кількості її членів, передусім у керівній ланці, назвали партією юристів.

Вибори, як відомо, закінчились поразкою для СДПУ. Але тактика керівництва на черговому з’їзді була виправдана, і партія й далі, в міру своїх можливостей, продовжила діалог з профспілками.

Щодо СДПУ(О), то підготовка до виборчої кампанії вкупі з профспілками пройшла не так гладко. Уже згадувалось, що наприкінці 1997 р. діяльність одного з лідерів НКПУ і одночасно керівника Федерації профспілок “Солідарність” Ю.Пивоварова спричинила досить гостру конфліктну ситуацію в середині партії. Наслідком стало суттєве зменшення кількості представників профспілок у списку СДПУ(О) і відповідно втрата певного відсотку голосів виборців. Зі 185 осіб – кандидатів у нардепи по багатомандатному округу від СДПУ(О) – лише 22 мали

¹ Грибаков О., Фінько А. Соціал-демократія в світі та в Україні // Єдність. – 1998. – № 3 (30) (березень). – С. 3, 4; З’їзд – у дусі “одобрямс” // Єдність. – 1997. – № 6 (26) (грудень). – С. 1; Профспілки і СДПУ: плідна співпраця // Єдність. – 1997. – № 6 (26) (грудень). – С. 3.

² Список кандидатів у народні депутати України для участі у виборах по багатомандатному загальнодержавному виборчому округу від Соціал-демократичної партії України // Голос України. – 1997. – № 247 (1747). – 26 декаб. – С. 11, 12.

профспілкову прописку. Залишився серед них і один з лідерів НКПУ, Голова Національної конфедерації праці О.Шейкін.

Згодом, зі створенням УСДП, СДПУ(О) припинила свою співпрацю як з НКПУ, так і НКП. Пов'язано це було з тим, що О.Шейкін підтримав В.Онопенка, ставши членом Правління створеної ним партії. Крім того, після розмежування СДПУ(О) і Ю.Пивоварова, керована ним профспілка перейшла на бік СДПУ.

З приводу взаємовідносин УСДП і профспілок, можна говорити про те, що партія з моменту свого утворення отримала досить надійного профспілкового партнера в особі НКПУ. Це було високо оцінено партією на її Установчому з'їзді шляхом обрання лідера профспілки О. Шейкіна, за пропозицією В.Онопенка, членом Правління¹. Така лінія поведінки УСДП повністю виправдала себе – НКПУ підтримала В.Онопенка у президентській кампанії і навіть запропонувала на базі своїх регіональних представництв утворити, де виникне необхідність, регіональні організації партії².

Щодо СДС і профспілок, то стверджувати про якусь їхню вирішальну чи бодай помітну взаємодію не доводиться. І пов'язано це було не з тим, що партія відкидала чи не потребувала такої співпраці. Скоріше, навпаки. Разом з цим, майже абсолютна відсутність прямих контактів СДС з профоб'єднаннями пов'язана насамперед з досить юним віком партії, яка на практиці ще просто не встигла визначитися зі своїми пріоритетами, а також через те, що переважна більшість профспілок вже встигла у тій чи іншій формі прописатися в інших партійних квартирах. Можна відмітити лише той факт, що мала місце спільна діяльність Союзу з профспілково орієнтованою “Народною солідарністю”. Але її слід розглядати виключно через призму розширення агітаційних можливостей команди Є.Марчука під час виборчої кампанії 1999 р.

¹ ПА УСДП. – 1998. – Протокол Установчого з'їзду “Української соціал-демократичної партії” від 3 жовтня 1998р. – С. 20.

² ПА УСДП. – 1998. – Протокол № 2 засідання Правління “Української соціал-демократичної партії” від 19 жовтня 1998 р.

Таким чином, всі чотири соціал-демократичні партії виступали за співпрацю з іншими політичними та громадськими організаціями, намагались бути рушійною силою інтеграційних процесів в суспільстві, брати участь в національно-державному будівництві.

Досягнення ж у всіх були різні. Так, якщо СДПУ(О) змогла стати ініціатором створення кількох політичних коаліцій, в тому числі й міжнародних, СДС – створити за короткий проміжок часу хоч і не дуже дієве, але досить широке виборче об'єднання, то СДПУ до інтеграційних підходів була холоднувата (можливо, через скромні організаційні можливості, пов'язані з кількісним складом партії), а УСДП свідомо не йшла на блокування, маючи на меті, в першу чергу, здобути власне політичне обличчя.

З приводу взаємовідносин з профспілками, то є очевидним, що ці об'єднання не відіграли своєї класичної ролі у партійній діяльності. Для партій вони скоріше були необхідним традиційним атрибутом, а не тим, кого прийнято називати стратегічним партнером. Вина у цьому лежить в значній мірі на самих профспілках, точніше на їх великій кількості і малозначущості. Єдине ж профоб'єднання, яке мало реальну вагу – Федерація профспілок України, грало власну політичну гру, не виявляючи ніякої прихильності до соціал-демократів.

Така ситуація, головним чином, була пов'язана з неструктурованістю системи політичних відносин в державі, з відсутністю історичних партійних традицій та досить часто, з елементарним небажанням партій та профспілок діяти разом, з огляду власних амбіцій чи переконань.

Підсумовуючи громадсько-політичну діяльність вітчизняних соціал-демократів, можна стверджувати, що вони, проявляючи різні ініціативи, перебуваючи в постійному пошуку нових союзників та однодумців, долучаючись до переважної більшості загальнодержавних заходів, в міру своїх можливостей впливаючи на їх перебіг, хоч часто і не ставали їх вирішальним чинником, все ж змогли залишити помітний слід у процесі національно-державного будівництва в 90-х рр. ХХ ст., котрий є однією з основних складових еволюції українського суспільства.

Разом з цим, діяльність соціал-демократичних партій України в 90-х рр. ХХ ст. охарактеризувалась поступовим посиленням зацікавленості народу до ідей лівоцентризму. Про це свідчать як результати виборів 1998 р., коли СДПУ(О) зуміла набрати необхідний відсоток, щоб потрапити до Верховної Ради, так і ріст загальної кількості членів в чотирьох партіях з менш, ніж 2 тис. у 1990 р. і до майже 200 тис. у 1999 р. Проте, маючи досить сильних суперників на лівому фланзі – КПУ та СПУ, соціал-демократи все ж не змогли на кінець 1990-х рр. стати виразником інтересів незаможних верств населення, середнього класу – тобто, в класичному варіанті, свого основного електорату.

РОЗДІЛ 4

УКРАЇНСЬКА СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТІЯ НА МІЖНАРОДНІЙ АРЕНІ

Соціал-демократія була і залишається загальносвітовим рухом, діяльність якого обумовлена, в першу чергу, відстоюванням інтересів людей найманої праці – т. зв. “переможеного класу”. Його історія знає як періоди розквіту, так і майже повного занепаду. Значно модернізувавши свої погляди, частково їх лібералізувавши, особливо в економічній частині, після Другої світової війни еседеки добились помітних успіхів у різних країнах Європи. А наприкінці ХХ ст. вони були при владі вже у більшості державах Європейського Союзу. Соціал-демократи, разом з іншими лівоцентристами, утворивши Соціалістичний Інтернаціонал, Партію Європейських Соціалістів, стали надзвичайно потужною політичною силою. До їх структур виявили бажання вступити соціал-демократичні партії з багатьох країн колишнього “соцтабору”. Не були винятком й українські соціал-демократи.

Задекларувавши себе послідовниками УСДРП, УСДП, УСРП, УСП – партій, що вели активну міжнародну діяльність, відстоюючи соціал-демократичні принципи, сучасні вітчизняні еседеки багато в чому намагались продовжити їх справу.

Існуючі наприкінці 1980-х рр. різноманітні соціал-демократичні спілки, гуртки, клуби досить результативно працювали у форматі Соціал-демократичної Асоціації, не виходячи, при цьому, у своїй діяльності за межі колишнього СРСР. То був час переосмислення цінностей, пошуку нових ідей та рішень, що робилось разом з колегами з “братніх республік”, часто у дискусіях, які заходили у глухий кут.

Великим позитивом різноманітних форумів СДА для української соціал-демократії стало те, що саме там наші соціал-демократи знайшли одне одного, зуміли сконсолідуватися, виробити певну спільну тактику дій, яка привела до утворення хоч двох, але партій.

Утворення СДПУ та ОСДПУ вивело міжнародну політику соціал-демократів на новий, значно вищий рівень. У своїх програмних документах, вони виявили бажання увійти до кола партій Соцінтерну, звернули увагу на міжнародні зносини України, виступили за рівноправність народів.

Зокрема, СДПУ відстоювала інтеграцію України в Союз з іншими державами лише на добровільній основі і через всенародний референдум, вимагала відродження українського народу за принципом рівноправного національного розвитку представників всіх етносів, які проживають в Україні¹.

Разом з цим, ОСДПУ заявила, що вважає всі права, записані у Загальній декларації прав людини і громадянина, споконвічно та невід'ємно притаманними кожному індивідууму в силу самого факту його народження і має намір добиватись їх негайного виконання в повному обсязі². Також ОСДПУ оголосила, що добиватиметься участі у Соцінтерні, блокуватиметься з соціал-демократичними організаціями України та інших держав у межах та на засадах положень його Декларацій та буде співпрацювати з партіями і рухами демократичної орієнтації, чії цілі, задачі і методи не суперечать її принципам³.

Проте, намагання встановити зв'язки з колегами за кордоном помітного результату до кінця 1990 р. не дали. А тому, обидві партії активізували контакти з організаціями ще існуючого Союзу.

Першою помітною акцією як СДПУ, так і ОСДПУ на цьому шляху стала участь у створенні Демократичного конгресу партій соціал-демократичного, ліберально-демократичного, націонал-демократичного спрямування із республік СРСР. Розпочався цей процес у Харкові 26-27 січня 1991 р. з проведення установчої конференції, оргкомітет якої було утворено за ініціативи Об'єднаної демократичної партії Білорусі, Республіканської партії Російської Федерації, ПДВУ, ДемПУ і

¹ На пути гуманизма и прогресса. Декларация принципов социал-демократов Украины // Голос громадянина. – 1991. – № 3 (34). – С. 8.

² Декларация принципов социал-демократов Украины [ОСДПУ] // Коммунист Украины. – 1991. – № 5 (783). – С. 47.

³ Преамбула пакету програмних документів Об'єднаної соціал-демократичної партії України. Програмний документ ОСДПУ // Вісник української соціал-демократії. – 1992. – № 1 (травень). – С. 2.

СДПУ¹. У конференції взяли участь близько 200 осіб, спостерігачів та гостей, в тому числі й 16 народних депутатів СРСР, РРФСР, УРСР, котрі, всі разом, представляли 46 партій, організацій і рухів. Після оголошення про утворення Демконгресу, про можливу участь у ньому заявили 33 громадсько-політичні організації, зокрема 10 партій України, 7 – Росії, 3 – Білорусії, по 2 – Латвії і Вірменії, по одній – Казахстану, Естонії, Азербайджану, Грузії. Було створено Консультаційну раду, котра мала визначати напрями і форми спільної діяльності. Головувати у цьому органі мали по черзі представники тих республік, де відбувалось останнє засідання. В результаті першим головою став співголова ПДВУ О. Ємець. Окрім цього, Демконгрес прийняв 12 документів, серед яких навіть була Заява на захист С.Хмари. Пропонувалось також підготувати звернення до членів КПРС, але лише 9 із 30 громадсько-політичних формувань, що взяли участь у голосуванні, підтримали цю ідею².

Основними цілями Демократичного конгресу було визначено консолідацію зусиль демократичних сил для мирної ліквідації тоталітарного режиму, створення суверенних демократичних держав, демонтаж імперських, унітарних структур у цивілізованій формі. У проект Спільної декларації записали слова про необхідність створити нову співдружність суверенних держав. Проте делегати конференції проголосували як проти співдружності, так і проти проекту Союзного договору, запропонувавши сам договір підготувати і укласти безпосередньо між республіками.

Зрештою час показав, що уся діяльність Демконгресу виявилась досить малоефективною, знівелювавшись переважно до дискусій між його членами.

¹ Гарань О. Багатопартійність на Україні: формування, проблеми, перспективи // Україна багатопартійна... – К.: МП “Пам’ятки України”, Київська книжкова друкарня наукової книги, 1991. – С. 24.

² Литвин В. Сучасні політичні блоки та об’єднання на Україні // Політика і час. – 1991. – № 4 (1257). – С. 61.

Разом з цим, гостра політична ситуація в країні вимагала нової консолідації виключно соціал-демократичних сил, виведення їх діяльності на якісно новий рівень. Так, 9-10 лютого 1991 р. на зустрічі у Москві керівники соціал-демократичних партій Азербайджану, Казахстану, Російської Федерації, Молдови, Латвії, Литви, Естонії, Білорусі, Вірменії, ОСДПУ і СДПУ підписали Заяву про наміри, якою проголошувалося перетворення Соціал-демократичної Асоціації в Асамблею соціал-демократичних партій суверенних республік (держав)¹. Йшлося про те, що СДА у своєму початковому вигляді виконала місію, і настав час її докорінного перетворення. Проголошувалися принципи необхідності взаємних консультацій, узгодження позицій, громадянського миру і т. п. Але ці наміри потерпіли фіаско – тісної і плідної співпраці в єдиній організації у майбутньому не вийшло.

Натомість почалася активізація налагодження стосунків з західними партіями. Одним з перших кроків у цьому напрямі стала зустріч членів СДПУ у березні 1991 р. з представниками Держдепартаменту, Республіканської та Демократичної партій США. На Житомирській конференції партії зазначалося, що американці зацікавилися програмою виходу з кризи, що її пропонують українські соціал-демократи².

Найпомітнішим позасоюзним міжнародним заходом, учасниками якого були українські соціал-демократи, стала II Конференція соціал-демократичних партій Центральної та Східної Європи, що відбулася наприкінці травня 1991 р. у столиці Словенії м. Любляні. СДПУ, разом з СДП Чехословаччини, Хорватії, Словакії, Російської Федерації, Албанії, Румунії та Косова, була прийнята до “Конфедерації

¹ Об Ассамблее социал-демократических партий суверенных республик (государств). Заявление о намерениях совещания представителей социал-демократических партий суверенных республик // Информационный бюллетень ОСДПУ: [Самвидав]. – К., 1991. – С. 1, 2.

² Павленко М. У пошуках виходу з кризи // Вечірній Київ. – 1991. – № 63 (14178). – 2 квітня. – С. 1.

соціал-демократичних партій Центральної та Східної Європи”, яку заснували у липні 1990 р. у Будапешті СДП Латвії, Литви, Болгарії, Угорщини, Естонії та Словенії¹. Серед ряду документів, прийнятих конференцією, варто відмітити Декларацію про право націй на самовизначення, в якій висловлювалася підтримка боротьби за незалежність усіх народів, які її прагнуть².

Не менш важливою була й наступна, третя конференція, яка пройшла у Будапешті 21-22 вересня 1991 р. Тут варто відзначити одну деталь. Офіційне визнання України на міждержавному рівні почалося лише після референдуму по підпримці Акту проголошення незалежності у грудні 1991 р., оскільки керівництво іноземних держав, перед тим, як приймати якісь рішення, хотіло пересвідчитись, що народ України проголосує за цей документ. Натомість українським соціал-демократам вдалося добитися визнання незалежності своєї держави від соціал-демократичних партій країн Центральної та Східної Європи значно раніше – саме на третій конференції, яка прийняла резолюцію про Акт проголошення незалежності України³. І це було досить знаково.

Досягненням ОСДПУ у 1991 р. у міжнародній діяльності стала активна робота по сприянню виконання Віденських угод НБСЄ. Партією була утворена правозахисна комісія, яка, як зазначалось у Декларації, продовжує традиції, започатковані Всеукраїнським товариством репресованих, Українським

¹ Нова архітектура Європи очима Центрально та Східноєвропейської соціал-демократії // За незалежну демократичну Україну (додаток до г-ти “Голос громадянина”. – 1991. – № 33 (64)). – Спецвипуск № 1. – С. 3; Повернення до Європи // Київський соціал-демократ. – 1991. – № 1 (жовтень). – С. 6.

² Декларація соціал-демократичних партій Центральної та Східної Європи про право націй на самовизначення // Київський соціал-демократ. – 1991. – № 1 (жовтень). – С. 6.

³ Резолюція про Акт проголошення незалежності України // Київський соціал-демократ. – 1991. – № 1 (жовтень). – С. 6.

правозахисним комітетом “Гельсінки-90” і Московською групою сприяння виконанню Гельсінських угод¹.

Поряд з налагодженням стосунків на Заході есдеки не забували й про Схід. Так, 19 листопада 1991 р. на засіданні Президії Правління СДПУ, А.Носенку було доручено підготувати пропозиції по встановленню контактів з російськими соціал-демократами, що вилилось у досягнення, на нараді представників СДПУ, ОСДПУ і СДПР, під час роботи “Демократичного конгресу” в Києві 11-12 січня 1992 р., низки домовленостей, які стосувалися регулярного обміну інформацією, й проведення консультативних зустрічей². При цьому, висловлювалось і спільне занепокоєння протистоянням у відносинах України та Росії, оформлене у відповідну заяву³.

Соціал-демократи з СДПУ проявляли й інші ініціативи міжнародного характеру. Зокрема, на початку 1992 р. було утворено товариство “Європейський клуб”, яке очолив один з керівників партії, одночасно голова центру гуманітарних досліджень “Епсілон” А.Коваль. Головним завданням цієї структури визначалось сприяння інтеграції України до Європи, формування проєвропейської громадської думки⁴.

Важливим проривом у зовнішньополітичній діяльності соціал-демократів стало набуття статусу постійного гостя у Соціалістичному Інтернаціоналі і їх залучення до реалізації різних програм цієї міжнародної організації. Такий успіх був досягнутий після відвідин Голови СДПУ Ю.Збітнєва, Голови ОСДПУ В.Московки і Голови

¹ Віденська правозахисна комісія Об’єднаної соціал-демократичної партії України. Декларація // Голос громадянина. – 1991. – № 64 (95) (листопад). – С. 3.

² ПА СДПУ(О). – 1991. – Протокол № 2 засідання Президиума Правління СДПУ. 19.11.91. Київ; Соціал-демократи Росії і України договорилися про співробітництво // Вісник української соціал-демократії. – 1992. – № 1 (травень). – С. 3.

³ Заява керівників соціал-демократичних партій Росії і України // Вісник української соціал-демократії. – 1992. – № 1 (травень). – С. 3.

⁴ Дубовик О. Від “Європейського клубу” – до європейського співтовариства. – Хрещатик. – 1992. – № 48 (155). – 12 березня. – С. 4.

ПДВУ В.Філенка XIX Конгресу Соцінтерну, який проходив у Берліні, на запрошення віце-президента Г.І.Фогеля. Особливістю цього Конгресу, в першу чергу, для представників партій з колишнього СРСР, став виступ М.Горбачова, під час якого вони вийшли з залу і додивлялися його виступ по телевізору, як про це згодом згадував Ю.Збітнєв¹.

ОСДПУ підтримувала досить тісні зв'язки з міжнародним Рухом демократичних реформ (РДР), організацією, яка мала на меті розвивати курс на збереження корисних зв'язків між незалежними державами при повазі до їх суверенітету². Також співпрацювала з Національним Демократичним Інститутом Міжнародних Відносин (США), котрий займався в Україні проведенням різноманітних конференцій, семінарів, сприяв підготовці партій до виборів та проведенню політичних кампаній³.

За часів існування єдиної соціал-демократичної партії есдеки одержали можливість чіткіше сформулювати основні принципи державної зовнішньополітичної стратегії та свої першочергові завдання, не розмінюючись, при цьому, на внутрішні суперечки. Зокрема, у сфері національної безпеки СДПУ заявила, що є прихильником надійної національної оборони, що ґрунтується на принципах достатності для оборони та нездатності до нападу, відмови від принципу

¹ Олійник М. Справа Соцінтерну живе. Хоч не завжди перемагає // Україна молода. – 1992. – № 76 (103). – 25 вересня. – С. 1.

² ПА СДПУ. – 1992. – [Запрошення на II з'їзд РДР (26 грудня 1992 р. м. Москва) В. Московці від співголови РДР І. Смирнова.]

³ ПА СДПУ. – 1993. – [Запрошення В. Московці від С. В. Фарнсфорта (керівник програми в Україні Національного демократичного інституту міжнародних відносин) на міжнародну конференцію-семінар в Одесі від 23 лютого 1993 р.]

нейтралітету та інтеграції в Європу, у першу чергу – східноєвропейської інтеграції”¹.

Про такі позиції партії було оголошено й на одному з т. з. заочних “круглих столів”, проведених часописом МЗС “Політика і час”. Зокрема, Голова СДПУ Ю.Збітнєв заявив, що соціал-демократи вбачають потребу для України орієнтуватися на європейський, в першу чергу – східноєвропейський напрям, вважаючи при цьому найперспективнішою ідею про єврокарпатський регіон. А щоб краще усвідомилась така політика партії, лідер есдеків порекомендував “співставити цю ідею з обговорюваною нині проблемою створення Балто-Чорноморського Союзу”, зазначивши при цьому, що “сучасно сформульована давня теза “від моря до моря” багатьма сприймається з інтересом”².

Пізніше ці ідеї, на міжпартійному рівні вдалося втілити у життя вже СДПУ(О), долучившись до утворення Балто-Чорноморської Асамблеї та Ліги партій країн Міжмор’я.

Крім цього, продовжуючи проводити лінію колишніх СДПУ і ОСДПУ, єдина СДПУ особливо наголошувала на “непорушності і невід’ємності міжнародно визнаних прав людини”³. А вже міжнародна політика тих соціал-демократів, що згодом сконсолідувались в СДПУ(О), розширилась і на благодійну діяльність. Зокрема, у 1995 р. під час чергового загострення кризи у Чечні партія долучилась до

¹ Програмові цілі СДПУ // Статут та програмові документи Соціал-демократичної партії України: Прийнято IV з’їздом СДПУ 28 листопада 1992 р. в м. Києві, III з’їздом ОСДПУ 12 грудня 1992 р. в м. Києві. – К.: Фірма “Віпол”, 1993. – С. 14.

² Збітнєв Ю. Зовнішня політика – спільний пріоритет // Політика і час. – 1993. – № 8. – С. 57.

³ Декларація принципів Соціал-демократичної партії України // Статут та програмові документи Соціал-демократичної партії України: Прийнято IV з’їздом СДПУ 28 листопада 1992 р. в м. Києві, III з’їздом ОСДПУ 12 грудня 1992 р. в м. Києві. – К.: Фірма “Віпол”, 1993. – С. 12.

збору та відправки у цю бунтівну республіку гуманітарної допомоги¹ і розкритикувала дії керівництва Росії у заяві установчо-об'єднаного з'їзду.

Засудила “чеченську” політику Москви, висловивши, при цьому, обурення з приводу відсутності критики з боку демократичних політичних партій Росії, й СДПУ Ю.Буздугана, прийнявши відповідна заяву².

З 13 по 18 вересня 1994 р. Ю.Буздуган, як в. о. Голови Ради СДПУ, нардеп, голова Комісії Верховної Ради, взяв участь у конференції, яку проводив фонд Ф.Еберта у Фрайбурзі, ознайомився з роботою Європарламенту у Страсбурзі. Наслідком візиту стало досягнення ряду домовленостей між СДПН і СДПУ, зокрема з обміну стажистами з парламентського персоналу тощо, а також між СДПУ і фондом Ф.Еберта, в першу чергу, з питань допомоги у виданні різної літератури і проведення конференцій та семінарів³.

В цей же час СДПУ Ю.Буздугана зав'язала міцні стосунки з Партією праці Нідерландів та фондом імені А.Мозера, що при ній діє. Зокрема, одним з перших помітних проектів фонду, СДПУ і декількох соціал-демократично орієнтованих організацій ПДВУ, стало проведення 13-14 січня 1995 р. семінару з проблем партійної роботи, в результаті якого українські есдеки прийшли до висновку, що “голландські колеги розуміють наші проблеми краще, ніж ми самі (!)”⁴.

Разом з цим, період часткового зниження міжнародної діяльності соціал-демократів – з 1994 р. і до кінця зими 1995 р. (у зв'язку з виборчими кампаніями до Верховної Ради і Президента та суперечками двох частин партії), після ІХ з'їзду

¹ Казнин В. Блокирована поставка гуманитарной помощи в Чечню // Киевский вестник. – 1995. – № 37 (4862). – 11 апреля. – С. 1.

² Заявление Социал-демократической партии Украины по поводу событий в Чечне // Громадянин. – 1994. – № 5. – С. 15.

³ ПА СДПУ. – 1994. – Інформаційний лист від 6.10.94 про роботу центрального представництва СДПУ за період з 17 вересня по 5 жовтня 1994 року.

⁴ Бауман Ю. Партбудівництво: досвід голландських соціал-демократів // Громадянин. – 1995. – № 6-7. – С. 17.

СДПУ В. Онопенка (далі СДПУ(О)) (21 січня 1995 р.) набув протилежних рис. Зокрема, у зовнішніх зносинах СДПУ(О) розпочався якісно новий етап міжнародного визнання організації. Партія розпочала активно запрошувати представників споріднених структур відвідати Україну, зав'язуючи при цьому досить цінні зв'язки. Характерним прикладом є запрошення від 5 червня 1995 р. Голові СДП Екваторіальної Гвінеї пану Марселіну Манге приїхати до нашої держави, яке було позитивно прийнято і втілено у життя. Крім цього, варто відмітити важливий візит до Києва з 9 по 12 червня 1995 р. делегації Берлінського відділення СДПН.

Така політика есдеків додала їм ваги та авторитету у закордонних соціал-демократичних колах. І пов'язано це було, у першому випадку, з тим, що СДП Екваторіальної Гвінеї шанувалась у світі через свою досить високу прогресивність, та опозиційність до правлячого авторитарного режиму у своїй країні. А в другому випадку – поглиблення контактів з беззаперечним лідером світового соціал-демократичного руху – СДП Німеччини, давало змогу згодом увійти повноцінним членом клубу лівоцентристських партій, який носить назву Соціалістичний Інтернаціонал. Варто зазначити, що результати перебування німецьких колег СДПУ(О) були досить плідними. Українські есдеки отримали обіцянку Р.Юнгманна (експерта СДПН по Україні та Росії) направити лист Голові СДПН Р.Шарпінгу з пропозицією підтримати намагання СДПУ(О) вступити у Соцінтерн. Також було досягнуто домовленостей про інформаційний обмін між партіями, публікацію матеріалів членів СДПУ(О) в соціал-демократичній пресі Німеччини та обмін делегаціями школярів¹.

¹ ПА СДПУ(О). – 1995. – Марутовський Р. Звіт про перебування в Києві делегації Берлінського відділення Соціал-демократичної партії Німеччини в складі Р. Юнгмана та Ю. Фогеля.

Слід згадати і про досить конструктивну зустріч навесні 1995 р. керівників СДПУ(О) з послами Данії, Норвегії, Швеції і Фінляндії, тобто тих країн, де соціал-демократи займають провідні політичні позиції¹.

Значної уваги есдеки надавали співпраці й з польськими колегами, зокрема з партією “Рух для Речі Посполитої”. Її представники відвідали улітку 1995 р. Київ на запрошення Правління СДПУ(О). Зазначалось, що хоча польська партія стоїть на правоцентристських позиціях, особисті контакти дають підстави говорити про близькість поглядів двох структур². Крім того, це ще раз засвідчило те, що СДПУ(О) швидше сповідує ідеї ревізійної соціал-демократії, а не її класичні форми.

У 1995 р. СДПУ(О) було сформовано чітку позицію щодо головних проблем зовнішньої політики України. Зокрема, партія підтримала закриття до 2000 р. Чорнобильської АЕС, при умові спільного з європейцями вирішення цього питання; висловилися за прискорення розв’язання проблеми Чорноморського флоту, зазначивши, що є противником військових баз на території інших держав, при цьому, допускаючи лише тимчасове перебування російських військових частин на території України. Разом з цим, вітаючи прагнення нашої держави встановлювати нормальні добросусідські відносини з Росією, СДПУ(О), через малоефективність механізмів співдружності у врегулюванні міждержавних стосунків на просторах колишнього СРСР, виступила за якнайшвидший вихід України з будь-яких військових і політичних структур СНД. Альтернативу ж есдеки вбачали у європейській інтеграції України, вкотре наголошуючи на особливій перспективі консолідації зусиль країн Східної Європи – країн Міжмор’я – Польщі, Білорусі, Литви, Латвії, України. Щодо військово-політичної сфери, то есдеки засудили державну позицію нейтралітету, виступили за вступ до НАТО і проти укладання

¹ Міжнародні контакти СДПУ. З виступу голови СДПУ В.Онопенка на засіданні Центральної Ради партії // Український соціал-демократ. – 1995. – № 3 (вересень). – С. 3.

² Ячмік Л. Майбутнє Польщі і України ми бачимо у тісній співпраці // Український соціал-демократ. – 1995. – № 1. – 26 липня. – С. 3.

будь-яких спільних домовленостей з питань безпеки з Росією, в т. ч. й в межах Ташкентського договору¹.

9-11 червня 1995 р. у Празі відбулася нарада Комітету Центральної та Східної Європи Соціалістичного Інтернаціоналу (у 1994 р. СДПУ стала членом цього Комітету і почала видавати його бюлетень англійською і російською мовами²), на якій обговорювалися проблеми збройного конфлікту на території колишньої Югославії, Чеченської кризи в Росії та питання економічних і соціальних трансформацій країн колишнього соціалістичного табору. Українських есдеків на цьому зібранні представляв Ю.Буздуган. Результатом роботи стало вироблення так званої “Празької декларації” Соцінтерну³. А 4-5 листопада 1995 р. у Дрездені пройшла робоча зустріч Європейського Форуму за Демократію та Солідарність, структури, пов’язаної з Соцінтерном через фонд імені А.Мозера і згадуваний Комітет Центральної та Східної Європи. Українська делегація і цього разу була представлена соціал-демократами з СДПУ Ю.Буздугана. У звіті після поїздки Ю.Бауман так охарактеризував цю організацію: “Форум створений ... для того, щоб обійти забюрократизовані і сковані вимогами офіційного протоколу структури Соцінтерну і працювати з тими партіями, які подобаються і видаються перспективними”⁴. Ці дві події вивели міжнародну політику СДПУ на досить

¹ ПА СДПУ(О). – 1995. – Ставлення соціал-демократів до головних проблем зовнішньої політики України.

² Соціал-демократична партія України. Довідка // Політичні партії України / Упоряд.: Г.Андрушак, Ю.Марченко, О.Телемко, Д.Чаргешвілі. – К.: К.І.С., Лайт-прінт, 1999. – С. 418.

³ ПА СДПУ. – 1995. – “Празька декларація” Соціалістичного Інтернаціоналу; Комітет Центральної та Східної Європи Соціалістичного Інтернаціоналу. Празька декларація // Громадянин. – 1995. – № 8-9. – С. 58-59.

⁴ ПА СДПУ. – 1995. – Бауман Ю. Інформаційна записка-звіт про участь в робочій зустрічі Європейського Форуму за Демократію та Солідарність (Дрезден, 4-5 листопада 1995 р.).

високий рівень, спонукавши до ще активніших дій у майбутньому. Проте, впливу на прийняття державних зовнішньополітичних рішень партія все ж не здобула.

Як уже зазначалось, соціал-демократи неодноразово декларували свою прихильність інтеграції країн та партій Балто-Чорноморсько-Адріатичного регіону. А тому досить логічною виглядає їх активна участь у створенні та діяльності Ліги партій країн Міжмор'я. Від України, крім СДПУ(О) у становленні цієї структури брали участь ДемПУ, УРП, ПЗУ, ЛПУ. Варто зазначити, що перший Конгрес Ліги відбувся саме з ініціативи української сторони влітку 1994 р. у Києві. Його учасниками були Конфедерація незалежної Польщі, УРП, СДПУ Ю.Збітнева, “Рух для Речі Посполитої”¹. Зазначалось, що Лігу партій країн Міжмор'я створено з метою зміцнення зв'язків між державами і партіями, що її творять. Переслідувалось бажання влаштувати систему безпеки, котра б оберігала “від загрози іноземної експансії в широкому розумінні цього слова”². До того ж, у своєму програмному документі – Декларації принципів, СДПУ(О) проголосила: “Єдина Європа не може будуватись силами тільки західних європейців. Ми прагнемо, щоб у європейське будівництво зробили свій внесок і східноєвропейські народи. Інтеграція країн Східної Європи має стати для них школою взаєморозуміння і взаємодії”³.

Ліга партій, опікуючись майбутнім і теперішнім своїх країн, приділила увагу й гостро реагувала на проблеми регіонів-сусідів. Так, II Конгрес об'єднання, що пройшов 9-11 червня 1995 р. у м.Ярослав (Польща), серед ряду питань виробив позицію по проблемі російської агресії в Чечні. Засуджувалась політика північного

¹ Шпакович В. На терені Міжмор'я // Український соціал-демократ. – 1995. – № 3 (вересень). – С. 3.

² ПА СДПУ(О). – 1995. – Заріцький М., Шпакович В. Звіт про участь делегації СДПУ в Конгресі Ліги партій країн Міжмор'я.

³ Декларація принципів Соціал-демократичної партії України // Соціал-демократія в Україні... – К.: СДПУ(О), 1996. – С. 21.

сусіда України, вимагалося припинити геноцид проти чеченського народу¹. Залучення до Ліги партій з Латвії, Литви, Білорусі зумовило розгляд проблем учасниками об'єднання і у цих державах. В першу чергу, це стосувалося Білорусі. Зокрема, на III Конгресі 23-24 березня 1996 р., що проходив у Мінську, серед прийнятих документів була й резолюція “Про дотримання прав людини в Білорусі”. Також було висловлено підтримку чеченському народу (резолюція “Про воєнні дії Росії проти чеченського народу”), та прийнято резолюцію “Про переслідування СДПУ в Україні”[СДПУ В.Онопенка – Н.О.М.]².

Слід зазначити, що саме з 1996 р. розпочалася досить активна співпраця між демократичними партіями Білорусі та СДПУ(О). Українські еседеки відгукнулись на прохання Білоруської соціал-демократичної партії “Народна громада” (БСДГ) від 24 березня 1996 р. підтримати білоруський народ у його прагненні не втратити незалежність і демократію³.

В офіційній заяві СДПУ(О) та листах до керівників БСДГ, Білоруського Народного Фронту, Соціал-демократичної фракції в парламенті Білорусі “Союз праці” засуджувався авторитарний режим Президента О.Лукашенка, заявлялось про солідарність з демократичними силами сусідньої держави, декларувалося обурення з

¹ ПА СДПУ(О). – 1995. – Позиція організацій, які творять Лігу партій Міжмор'я, щодо питання російської агресії в Чечні // Документи і матеріали II Конгресу Ліги партій країн Міжмор'я. 9-11 червня 1995 р.

² ПА СДПУ(О). – 1996. – Документи і матеріали III Конгресу Ліги партій країн Міжмор'я. 23-24 березня 1996 р.

³ ПА СДПУ(О). – 1996. – Социал-демократическим, рабочим и социалистическим партиям Европы. 24.03.1996 г. [звернення БСДГ з приводу подій 24 березня 1996 р. у Білорусі].

приводу мовчазної поведінки офіційного Києва¹. Підтримуючи цей курс, СДПУ(О) наприкінці 1996 р. ініціювала створення Міжнародного комітету захисту демократії в Білорусі. Зусиллями цієї організації було проведено ряд заходів, направлених на підтримку прогресивних сил Білорусі. Зокрема, якісно виділився серед них “круглий стіл” “Політико-правова ситуація в Білорусі”, організований спільно з Міжнародним республіканським інститутом у квітні 1997 р. у Києві. У тому ж місяці делегація СДПУ(О) взяла участь у роботі надзвичайного з’їзду БСДГ та науково-практичного семінару, скликаного у Мінську за підтримки фонду Ф.Еберта, “Особливості трансформації посттоталітарного суспільства в демократичне в Білорусі”. Знайшла логічне продовження підтримка СДПУ(О) своїх білоруських колег й під час IV Конгресу Ліги партій країн Міжмор’я, проведеного 9-10 травня 1997 р. під Києвом у Пущі-Водиці одночасно з Установчим конгресом Балто-Чорноморської Асамблеї. Ліга виробила “Основні напрямки допомоги політичним партіям Білорусі – членам Ліги партій країн Міжмор’я”².

Продемонструвала СДПУ(О) свою підтримку і солідарність білоруським соціал-демократам і наприкінці 1998 р., коли були арештовані лідер “Народної громади” М. Статкевич і Білоруського народного фронту Ю. Ходико. У відповідній

¹ ПА СДПУ(О). – 1996. – Заява Соціал-демократичної партії України [з приводу подій у Білорусі 24 березня 1996 р.]; Лист СДПУ до Голови БСДГ п. Статкевича М., Голови Білоруського Народного Фронту п. Позняка З., керівника Соціал-демократичної фракції “Союз праці” в парламенті Білорусі п. Сечко Л. [з приводу подій у Білорусі 24 березня 1996 р.].

² Грабовский С. Межморье – сердце Европы. Оно должно быть здоровым // Альтернатива. – 1997. – № 18 (38). – 12-18 мая. – С. 1; Основные направления помощи политическим партиям Беларуси – членам Лиги партий стран Межморья // Альтернатива. – 1997. – № 19 (39). – 19-25 мая. – С. 1.

заяві, підписаний новим лідером партії В.Медведчуком, засуджувався цей “прояв порушень прав людини”¹.

Діяльність об’єднаних соціал-демократів в межах Ліги партій країн Міжмор’я, здобутий досвід та авторитет стали в нагоді для них у майбутньому. Так, поїздка Голови СДПУ(О) В.Онопенка влітку 1996 р. до Німеччини, зустрічі з Головою СДПН О. Лафонтемом та іншими лідерами соціал-демократичних партій Європи, широке представництво зарубіжних гостей на XI (позачерговому) з’їзді партії, в т.ч. і представника Соцінтерну, стало, як про це згадував сам В.Онопенко, проривом “певної інформаційної блокади” на Заході².

Продовженням налагодження тісніших міжнародних зв’язків у 1997 р. для СДПУ(О) стали ряд досить результативних зустрічей керівництва партії. Зокрема з Генеральним секретарем Європейського Форуму за демократію і солідарність (ЄФДС) К.Фредриксоном, політичним радником Голови Соцінтерну, керівником фонду імені Ж.Жореса А.Кевалем, коли вони перебували в Україні, а також під час III Конгресу Партії Європейських Соціалістів влітку 1997 р., на запрошення її Голови Р.Шарпінга, при підтримці Міжнародного центру імені У.Пальме, з керівником згаданого Центру Г.Ласинанті, вкотре з Головою СДПН О.Лафонтемом та Генсеком ЄФДС К.Фредриксоном, а також з Головою СДПШ Й.Персоном і Генеральним секретарем Соціалістичного Інтернаціоналу Л.Айялою³.

Слід відзначити також і встановлення у 1997 р. зв’язків з Вестмінстерським фондом за демократію (Англія) та активізацію стосунків з фондом Ф.Еберта. Саме за підтримки останнього вдалося організувати 21-27 серпня поїздку до Бонну та Брюсселю делегації Комітету сприяння європейській інтеграції України на чолі з його керівником В.Онопенком, з метою організації неурядової мережі

¹ Заява Соціал-демократичної партії України (об’єднаної) // Альтернатива. – 1998. – № 50 (121). – 14-20 грудня. – С. 2.

² Онопенко В. Мы не просто оппозиция, мы оппозиция конструктивная // Альтернатива. – 1996. – № 19. – 25 декабря. – С. 3.

³ Партийная информация // Альтернатива. – 1997. – № 26 (46). – 8-14 июля. – С. 2.

розповсюдження інформації щодо процесів європейської інтеграції як в Україні, так і в країнах Європейського співтовариства.

Як уже зазначалось, 9-10 травня відбувся Установчий конгрес Балто-Чорноморської Асамблеї. Створення цієї організації було продиктоване необхідністю ще тіснішої інтеграції партій регіону, переходом їх співпраці на вищий, якісніший рівень. Асамблея стала логічним продовженням видозміненого існування Ліги партій країн Міжмор'я. До складу об'єднання увійшов ряд громадських організацій і політичних партій Польщі, Латвії, Литви, Білорусі, України. Не в останню чергу, завдяки зусиллям СДПУ(О) місцезнаходженням керівних органів обрали Київ¹.

Крім того, зовнішня політика СДПУ(О) була зорієнтована не лише на Захід. Маючи такого сусіда як Росія, Україна та її політичні партії шукали порозуміння й там. Об'єднані соціал-демократи у серпні 1997 р. підписали у Москві Протокол про наміри з Російською партією соціальної демократії, домовившись, при цьому, про організацію зустрічей у Києві, проведення яких не забарилося, правда, у тристоронньому форматі. Окрім того, російські соціал-демократи офіційно оголосили про приєднання до Міжнародного комітету захисту демократії в Білорусі, тим самим проявивши солідарність з українськими та білоруськими колегами – членами організації².

На початку жовтня 1997 р. відбулася зустріч делегацій Білоруської СДП “Народна громада” на чолі з М. Статкевичем, РПСД – Голова О. Яковлев з їх українськими колегами з СДПУ(О). Результатом стало підписання Договору про

¹ Грабовский С. Межморье – сердце Европы... // Альтернатива. – 1997. – № 18 (38). – 12-18 мая. – С. 1; Соглашение о создании Балто-Черноморской Ассамблеи. Декларация о формировании зоны безопасности и стабильности в Балто-Черноморском регионе (Межморье) // Альтернатива. – 1997. – № 19 (39). – 19-25 мая. – С. 2.

² Аркадьева Л. Социал-демократы за сотрудничество // Закон и бизнес. – 1997. – № 41 (307). – 8 октября. – С. 2.

співробітництво між СДПУ(О) і РПСД та Спільної заяви соціал-демократичних партій України, Росії і Білорусі¹. У заяві зокрема йшлося про підтримку демократичних сил в Білорусі, приєднання російських соціал-демократів до Міжнародного комітету захисту демократії в Білорусі, та про необхідність консолідації зусиль у трансформації пострадянської системи з метою створення правових демократичних систем з розвинутими інститутами громадянського суспільства².

У зв'язку з концентрацією зусиль на перемогу у виборах до Верховної Ради, а після здобуття цієї перемоги зі складним процесом оформлення партійного представництва у парламенті у вигляді фракції, зміною керівництва партії, пристосуванням до нових умов ведення політичної боротьби, 1998 р. для СДПУ(О) видався менш активним у зовнішніх зносинах, ніж попередній, проте більш-менш плідним. Мали місце поглиблення контактів з німецькими еседеками (на початку року, під час візиту в Україну, заступник голови фракції СДПН у Бундестазі, одночасно голова комісії Соцінтерну з питань безпеки, Г.Ферхгойєн, провів переговори з лідером об'єднаних еседеків; влітку 1998 р. відбулася зустріч керівників СДПУ(О) та БСДП “Народна громада” – В.Онопенка і М.Статкевича з координатором СДПН з питань зв'язків з країнами Східної Європи Г. Кетшау), соціал-демократами з Данії (візит яких на чолі з Генсеком партії С. Кристенсеном відбувся 29-30 січня в рамках програми обміну інформацією між недержавними організаціями України та інших країн, котрий здійснювався Міжнародним комітетом сприяння європейській інтеграції України, створеним за ініціативи СДПУ(О), фондом імені У. Пальме (в середині березня Київ відвідав його виконавчий директор Г. Лассинанті).

¹ Грабовский С. Три дня “отца перестройки” в Киеве // Альтернатива. – 1997. – № 39 (59). – 6-12 октября. – С. 2.

² Совместное заявление социал-демократических партий Украины, России и Беларуси // Альтернатива. – 1997. – № 39 (59). – 6-12 октября. – С. 1.

Разом з цим, варто згадати і про трагедію 1998 р. на Закарпатті, коли сталася катастрофічна повінь. СДПУ(О) звернулася за допомогою до соціал-демократичних, соціалістичних і робітничих партій світу, а також Партії Європейських Соціалістів та Соцінтерну¹. Незабаром посильна допомога для потерпілих від багатьох колег есдеків була отримана.

Досить активним у міжнародній діяльності об'єднаних соціал-демократів став 1999 р. 5 травня СДПУ(О) підписала Протокол намірів про співробітництво з Партією демократичної лівої Словаччини, який складався з досить конкретних домовленостей, щодо економічної, політичної, соціальної, духовної, культурної сфер, міжнародних зв'язків тощо. Оригінальність та специфіка цього документу полягає у тому, що його підписали не просто лідери партій В.Медведчук та Й.Мігаш, а віце-спікер українського парламенту і Голова Національних зборів Словаччини. Подібна угода в Україні була укладена вперше². Продовжилась співпраця СДПУ(О) й з німецькими колегами. У квітні відбулася зустріч керівника партійної фракції у Верховній Раді О.Зінченка з заступником голови фракції СДПН у Бундестазі Г.Ерлером. Було знайдено порозуміння з приводу кризової ситуації у Косово, окреслено подальші спільні плани, домовлено про взаємні консультації по підготовці наміченого на липень візиту в Україну канцлера Німеччини, лідера СДПН Г.Шрьодера.

Чергове загострення югославської кризи у 1999 р. вимагало від партій оголошення своїх міркувань. Позиція СДПУ(О) по цій проблемі була оформлена XIV з'їздом партії. Об'єднані есдеки виступили на боці тих сил, які закликали до

¹ Соціал-демократичним, соціалістичним і робітничим партіям світу. Партії європейських соціалістів. Соціалістичному Інтернаціоналові // Альтернатива. – 1998. – № 46 (117). – 16-22 листопада. – С. 1.

² Князев А. Соціал-демократи України і Словаччини разом можуть зробити більше і краще... // Наша газета +. – 1999. – № 4. – 15 травня. – С. 3; СДПУ(О) підписала Протокол про співробітництво зі словацькими колегами // Закон і бізнес. – 1999. – № 20 (390). – 15 травня. – С. 4.

політичного вирішення проблеми Косово, надання широкої автономії цій провінції зі збереженням суверенітету і територіальної цілісності Союзної Республіки Югославії¹.

Не залишила СДПУ(О) без уваги й спроби радикально лівої частини Верховної Ради коригувати зовнішню політику України у 1998 – 1999 рр. Так, після відвідин у 1999 р. Вашингтонського самміту НАТО, присвяченого 50-й річниці існування цієї організації, Л.Кравчук, котрий перебував у складі української делегації, заявив: “Ми повинні зупинити процеси розвалу основ нашої зовнішньої політики. Не дозволити окремим посадовим особам, в даному випадку Олександрю Ткаченку, перетягти на себе силовими та іншими методами неконституційні повноваження”². Офіційне оформлення такої позиції партії відбулося також на XIV з’їзді, шляхом прийняття резолюції “Про зовнішню політику України”.

Досягненням української дипломатії, яке стало можливим не без втручання СДПУ(О), було успішне вирішення проблеми у відносинах з Радою Європи. Тоді йшлося про можливість виключення України з цієї організації через невиконання нею ряду зобов’язань, взятих під час вступу. Зокрема, лідер СДПУ(О) В. Медведчук від імені партії звернувся до урядів країн – членів Ради Європи, і в першу чергу, до соціал-демократичних урядів – із закликом не допустити відлучення України від європейської політики, об’єктивно оцінити внутрішню політику керівництва держави, зіставивши її з реальними можливостями та умовами³.

Значно розширивши поле своєї діяльності, прийнявши у 1996 р. нову партійну програму, у якій йшлося про необхідність вироблення національної доктрини

¹ Заява XIV з’їзду Соціал-демократичної партії України (об’єднаної) від 15 травня 1999 року “Про ситуацію в Югославії” // Закон і бізнес. – 1999. – № 21 (391). – 22 травня. – С. 4.

² Мельничук Т. Леонид Кравчук: остановить разрушение основ внешней политики // Наша газета +. – 1999. – № 2. – 1 мая. – С. 3.

³ Медведчук В. Треба об’єктивно оцінити зусилля української влади // Наша газета +. – 1999. – № 6. – 29 травня. – С. 3.

підтримки біженців, активізацію міжнародного співробітництва в гуманітарній сфері, жорстке виконання стандартів Ради Європи щодо правоохоронної політики, входження в загальносвітовий ринок робочої сили, поетапної ратифікації конвенцій та рекомендацій міжнародної Організації Праці (МОП), проведення активної державної політики по легалізації та захисту вітчизняної робочої сили на ринках сусідніх країн та країн Заходу, інтеграції українських наукових досліджень у світовий науковий простір, активної політика спрямована на залучення національних наукових ресурсів до участі у міжнародних дослідницьких розробках¹, помітних успіхів у діалозі з зарубіжними партнерами досягла й СДПУ Ю. Буздугана. 17-18 липня 1996 р. партійна делегація взяла участь черговому засіданні Комітету по Центральній і Східній Європі, котрий проходив у Братиславі, а 9-11 вересня 1996 р. у XX Конгресі Соціалістичного Інтернаціоналу, який відбувся у Нью-Йорку². За свідченням членів партії О. Грибакова та А. Фінько, саме завдяки активності СДПУ серед офіційних документів XX Конгресу з'явилася Відозва партій-репрезентантів країн Східної та Центральної Європи, у якій йдеться про необхідність пошуку нових підходів у розбудові відносин між Заходом та Сходом Європи і особливо підкреслюється, що без всебічного об'єднання Європи неможливе створення єдиного Світу³. Особливістю відвідин Конгресу стало те, що у складі делегації СДПУ був Є. Марчук. Цей його візит, а також поїздки, знову разом

¹ Програма Соціал-демократичної партії України: Ухвалена IV з'їздом СДПУ 1-2 червня 1996 р. // Декларація принципів Соціалістичного Інтернаціоналу (Стокгольмська декларація). Програма Соціал-демократичної партії України. Статут Соціал-демократичної партії України. – К.: Друкарня журналу “Охорона праці”, 1999. – С. 33-49.

² Ерохин Е. Вторая молодость европейской социал-демократии // Финансовая Украина. – 1996. – № 30 (140). – 30 июля. – С. 6; Наши в Социнтерне // Финансовая Украина. – 1996. – № 38 (148). – 24 сентября. – С. 1.

³ Грибаков О., Фінько А. Соціал-демократія в світі та в Україні // Єдність. – 1998. – № 3 (30) (березень). – С. 4.

з членами СДПУ, на III Конгрес Партії Європейських Соціалістів у Мальме (Швеція) влітку 1997 р.¹ (на якому була присутня делегація СДПУ(О), що наводить на думку про те, що дороги Є. Марчука і В. Онопенка, як соціал-демократів, перетнулися саме там, заклавши підвалини їхньої співпраці на певний час у майбутньому), в листопаді того ж року на з'їзд Лейбористської партії, яка тоді перемогла на виборах в Англії, дали підстави, як стверджує Ю.Буздуган, міжнародному секретареві партії О.Скоморощенко заявити: “Ну все, ми зробили з Марчука соціал-демократа, тепер подивимось, що з цього вийде”².

Помітною подією у міжнародній політиці українських соціал-демократів стала поїздка делегації СДПУ до Мілана на IV Конгрес Партії Європейських Соціалістів, який проходив 1-2 березня 1999 р. під девізом “Нова Європа”. Варто зазначити, що від України разом з еседеками у форумі брали участь і соціалісти на чолі з О.Морозом, які почали досить активно долучатись до справ соціал-демократів³. Частково такий крок СПУ можна пояснити виборами Президента 1999 р. і, відповідно, потребою формування іміджу О.Мороза, як політика європейського типу. У подальшому міжнародна діяльність СДПУ і СПУ відбувалась практично в дуєті. Наприклад, обидві партії разом брали участь у XXI Конгресі Соціалістичного Інтернаціоналу, який проходив 8-10 листопада 1999 р. в Парижі. Характерною особливістю з українського боку стало подання СПУ заявки на вступ до

¹ Марчук Е. Не надо бояться слова “левый” // Киевские ведомости. – 1997. – № 236 (1332). – 23 октября. – С. 4.

² Олейник М., Дмитричева О. Юрий Буздуган: социал-демократа из Марчука сделали мы // Киевские ведомости. – 1998. – № 17 (1406). – 23 января. – С. 5.

³ Щербань Н. Соціалісти Європи в XXI столітті: головне – об'єднання зусиль заради добробуту своїх народів // Товариш. – 1999. – № 11 (337) (березень). – С. 1, 2.

Соцінтерну¹.

Щодо УСДП та СДС, то про їх якусь активну чи хоча б помітну міжнародну діяльність говорити не доводиться, оскільки у період, що досліджується, вона була практично відсутня. І пов'язано це було, скоріш за все, з тим, що обидві організації на кінець 1999 р. проіснували дуже незначний відрізок часу, протягом були зайняті передусім власною розбудовою і виборами Президента.

Проте мали місце лише одиничні спроби долучитись до міжнародної, в т. ч. й соціал-демократичної політики. Так, зокрема, на одному з засідань Правління УСДП (12 жовтня 1998 р.) Голові партії В.Онопенку було доручено створити міжпарламентську депутатську групу “Україна – Німеччина” та взяти участь у створенні депутатських груп “Україна – Норвегія” та “Україна – Польща”². Також УСДП намагалась використати у своїй діяльності можливості парламентської групи “Об’єднана Європа”³. Разом з цим, не продемонструвавши помітних практичних результатів у зовнішніх зносинах, УСДП приділила увагу теоретичній розробці своєї міжнародної тактики та стратегії. Так, на вищезгаданому засіданні Правління мова йшла також і про необхідність розробки Концепції роботи УСДП з питань європейської інтеграції України. У своїй же програмі партія виступила за міжнародну і європейську інтеграцію України, вважаючи, при цьому, важливим

¹ Вовк В. Цей гнучкий “третій шлях”. Для європейських соціалістів “комунізм” є лайливим словом // Українське слово. – 1999. – Ч. 46 (2994). – 18 листопада. – С. 8; О новых подходах к международной деятельности СПУ. Постановление Политсовета СПУ от 21 июля 2001 г. // Товарищ. – 2001. – № 31 (461) (август). – С. 2; Стрельников А. Социалистическая идея как новость // Товарищ. – 1999. – № 47 (373) (ноябрь). – С. 1.

² ПА УСДП. – 1998. – Засідання Правління УСДП. Протокол № 1 від 12 жовтня 1998 р.

³ ПА УСДП. – 1998. – Протокол № 2 засідання Правління “Української соціал-демократичної партії” від 19 жовтня 1998р. – С. 2.

напрямок зовнішньої політики держави орієнтацію на захист прав людини, створення глобальної системи норм і стандартів у цій сфері¹.

Міжнародні ж потуги СДС були ще скромніші. Зокрема, делегати Установчого з'їзду Союзу, аналізуючи зовнішньополітичну ситуацію, визначили механізм узгодження дій з соціал-демократами інших країн у рамках Соцінтерну через організацію Східноєвропейського соціал-демократичного форуму і висловилися за підтримку відповідних заходів². Але реального результату у цьому напрямку все ж досягнуто не було. Єдиним прикладом міжнародних контактів СДС можна лише назвати, хіба що зустріч С.Пересунька з послом США С.Пфайфером та іншими високо посадовими дипломатами в американській амбасаді³.

У своїх програмних документах СДС наголосив на необхідності підтримки дій, пов'язаних зі скороченням збройних сил на континенті, раціональній системі безпеки, зазначивши, що запорукою цьому має бути нейтралітет України щодо всіх оборонних пактів, в т. ч. й НАТО. Разом з цим, у Програмі Союзу зазначалось, що життєві економічні інтереси України знаходяться не тільки на Заході, а й на Сході, а тому завданням партії є забезпечення цих інтересів держави у всьому світі⁴.

Таким чином, міжнародна діяльність українських соціал-демократичних партій в 90-х рр. ХХ ст., мала хоч не значний, але помітний вплив на зовнішню політику України, відстоювання її національних інтересів.

Стосується це, таких прикладів: сприяння в розширенні зв'язків нашої держави у євроатлантичному напрямку, з наданням пріоритетного значення відносинам з

¹ Українська соціал-демократична партія: Програма. Статут. – К.: Б. в., 2000. – С. 50-51.

² Союз – в опозиції. І за нове об'єднання // Голос України. – 1999. – № 19 (2021). – 3 лютого. – С. 2.

³ СДС активізує міжнародні контакти // СДС-новини. – 1999. – № 9 (вересень). – С. 7.

⁴ Соціал-демократичний Союз: Програма: Затверджена Другим Позачерговим з'їздом партії 15 травня 1999 року. – К.: Б. в., 1999. – С. 40-44.

країнами Міжмор'я, висловлення своїх позицій з приводу різноманітних подій міжнародної політики, що відповідно інколи змушувало владу коригувати й загальнодержавну позицію, прислухаючись до думок соціал-демократів тощо.

І якщо спочатку українські соціал-демократи активно, хоч і не завжди плідно співпрацювали з колегами з колишніх республік СРСР, не виходячи за його кордони, то з утворенням та становленням перших партій – ОСДПУ і СДПУ, їх діяльність поширилась і у країнах Європи. Особливо вдалими виявились зв'язки з партіями держав Центральної і Східної Європи, що проявилось у їх підтримці незалежності України та участі у формуванні Ліги партій країн Міжмор'я і Балто-Чорноморської Асамблеї.

Разом з цим, особливістю зовнішньополітичної діяльності СДПУ, СДПУ(О), СДС та УСДП, їх задекларованому бажанню вступити до Соціалістичного Інтернаціоналу, було фактичне тупцювання на місці. Встановлені контакти за період 1990-х рр. з іншими партіями – членами цієї впливової світової організації практично нічого не дали. Соцінтерн залишився для українських соціал-демократів закритою структурою на невизначений час. Крім того, в українських соціал-демократів з'явився досить сильний і досвічений конкурент – Соціалістична партія України, яка з 1999 р. почала суттєво соціал-демократизовуватись, і навіть подала заявку на вступ до Соцінтерну на його XXI Когресі.

ВИСНОВКИ

За період свого існування соціал-демократичний рух став однією з ключових політичних сил у світі, а ряд міжнародних організацій, що його представляють, зокрема Соціалістичний Інтернаціонал та Партія Європейських Соціалістів – надзвичайно впливовими об'єднаннями. Цей успіх соціал-демократії обумовлений, головним чином, теоретичним доробком, багато у чому, досить успішно, реалізованим на практиці в найрозвинутіших країнах Європи. Після Другої світової війни, значно модернізувавши свої погляди, помітно їх лібералізувавши, особливо у економічних питаннях (зокрема, було заявлено: “Ми виступаємо за обмеження бідності, а не багатства”), наголосивши на відданості ідеям свободи, справедливості та солідарності, і при цьому, зазначивши, що “ринковою має бути економіка, а не суспільство”, еседеки в багатьох демократичних державах міцно закріпились на політичному олімпі.

Невід'ємною складовою міжнародної соціал-демократії був і залишається український соціал-демократичний рух, з його трагічними сторінками історії, нечастими злетами та досягненнями. Він має свої національні особливості, які гармонійно вписуються як у світоглядну систему нашого народу, так і не виходять за рамки концептуальних засад світової лівоцентристської ідеології. Діяльність Української соціал-демократичної партії, Української соціал-демократичної робітничої партії, Української соціал-радикальної партії, Української соціалістичної партії не відзначилась перемогами у боротьбі за становлення Української державності, за права її народу. Проте, ця діяльність стала добрим прикладом для наслідування сучасними вітчизняними соціал-демократами, а теоретичні напрацювання М.Туган-Барановського, Б.Кістяківського, Ю.Бачинського увійшли до світової скарбниці ідеологічних досягнень соціал-демократії.

Відродження соціал-демократії в Україні відбувалось за складних політичних, економічних та соціальних умов. А тому, вітчизняні еседеки відзначились як першопрохідці з багатьох проблем національно-державного

будівництва, становлення багатопартійної системи та громадянського суспільства.

Хоч це і не є позитивним моментом в їх сучасній історії, вони першими показали, як можна розколоти єдиний рух, створивши у 1990 р. дві партії. Правда, разом з цим, їхньому авторству належить і приклад вміння знаходити компроміси у такій складній роботі, як об'єднання двох партій в одну. Взагалі діяльність соціал-демократів України в 1990-х рр. охарактеризувалась постановкою ряду актуальних питань. Зокрема, щодо доцільності існування на кінець ХХ ст. відразу чотирьох соціал-демократичних і близько двох десятків інших партій, які в різній мірі можна віднести до соціал-демократичних, щодо причин їх виникнення та експлуатації лівоцентристських гасел.

Причин такого перебігу подій було безліч, і не завжди вони виникали на ідеологічному ґрунті. Скоріше, навпаки, їх основою була амбіційність лідерів та тих хто претендував на це звання. Винятком, певною мірою, може бути, хіба що розкол, який стався на Установчому з'їзді ОСДПУ в 1990 р. Тоді українські еседеки не зуміли відшукати можливості співіснувати в одній організації прихильників двох течій в соціал-демократії – “демократичного соціалізму” і “соціальної демократії”. І пов'язано це було, в першу чергу, з елементарною ідеологічною безграмотністю. Адже “демократичний соціалізм” і “соціальна демократія” – це поняття, які якщо і не майже ідентичні, то такі, що органічно доповнюють одне одного, пояснюють обопільну сутність¹. Наслідком цієї поведінки стала втрата політичної ініціативи, неспроможність, в т. ч. і через малу чисельність, стати конкурентно спроможною “золотою серединою”, альтернативним варіантом між комуністами і націонал-демократами, двома полюсами, що, як показує досвід, одноосібно неспроможні побудувати справжнє громадянське суспільство, гармонійно діючі, безконфліктні державні інституції.

Спроба 1992 р. змінити такий хід подій у соціал-демократичному середовищі не увінчалася успіхом. Існування два роки, з 1992 по 1994 рр.,

¹ Майер Т. Демократический социализм... – К.: Основні цінності, 2000.

єдиної партії, не позначилося помітним прогресом. СДПУ майже не збільшила свій кількісний склад, не проявила особливої, дійсно результативної активності у жодному з напрямків громадсько-політичного життя країни і не зуміла, до того ж, стати монолітною політичною одиницею. Внутрішні суперечки між двома групами: Збітнева-Носенка-Мустафіна і Буздугана-Баумана-Малєєва у 1994 р. знову порушили хиткий баланс в українському соціал-демократичному русі і змусили їх розбігтись по різних партіях. Тут причиною вкотре стала спільна біда українського політикуму, яку перший Президент України Л.Кравчук назвав національною хворобою під назвою “булавізм”, суть якої, у даному випадку, полягала у небажанні членів СДПУ зразка 1990 р. бачити на чолі єдиної партії представника ОСДПУ і, навпаки, Ю.Буздуган, як народний депутат, претендував, згідно, вимушеної внутрішньопартійної традиції обирати лідером партії саме нардепа, на роль керманіча українського соціал-демократичного руху.

Саме цей розкол виявився фатальним для вітчизняної соціал-демократії. Він заклав підвалини майбутній дезінтеграції українських есдеків та їхніх прихильників, ставши негативним прикладом для наслідування. Адже саме через амбітність особистостей стало можливим утворення УСДП та СДС.

Спочатку В.Онопенко, будучи незадоволеним третім місцем у виборчому списку партії, не маючи особливих симпатій до Є.Марчука, котрий, у свою чергу, претендував на роль кандидата на посаду Президента України від СДПУ(О), увійшовши в протиріччя з фракцією партії у Верховній Раді, змушений був сконсолідувати своїх однодумців в новій організації, яка дістала назву – Українська соціал-демократична партія. Крайньо негативне ж ставлення В.Онопенка до Є.Марчука було чітко окреслене на розширеному засіданні Правління 15 березня 1997 р. У своєму виступі він заявив: “Марчук сам визначив своє ставлення до нас, коли за його підтримкою нашу партію позбавили свідоцтва про реєстрацію, саме Марчук підтримав створення фантомної “партії Буздугана”. Наше ставлення до колишнього прем’єра визначається тим, що він досі так і не оприлюднив своїх позицій з

найпринциповіших питань суспільного життя, що перетворює його в абсолютно непередбачувану фігуру”¹.

Разом з цим, в першу чергу через бажання брати участь у президентській кампанії 1999 р., з огляду своєї широко задекларованої соціал-демократичної позиції, не зумівши добитись підтримки від СДПУ(О) та налаштувавши проти себе СДПУ Ю.Буздугана, Є.Марчук вимушений був піти шляхом створення ще однієї соціал-демократичної партії. Ця організація дістала назву – партія “Соціал-демократичний Союз”.

Крім того, не була винятком і СДПУ. Відверта боротьба за лідерство, в тому ж, після виборчому, 1998 р., коштувала цій нечисельній партії, по суті, знищення кількох потужних (в межах партії) регіональних організацій, об’єднаних у фракцію “Солідарні регіони”. Проблема тут полягала у провальній виборчій кампанії до Верховної Ради у 1998 р. Керівники партії, які стояли біля її витоків – Ю.Бауман та К.Малєєв зі своїми однодумцями вимагали зміни лідера Ю.Буздугана, який, до того ж, перебував на позиціях підтримки О.Мороза як кандидата на пост Президента України. Саме останнє стало вирішальним у суперництві Ю.Буздугана з Ю.Бауманом і К.Малєєвим, котрі вважали за краще підтримати Є.Марчука.

Наслідки відомі – черговий раз втрата ініціативи, шансу стати рушієм активнішого державного прогресу, зрештою, нерозуміння з боку закордонних колег, особливо Соціалістичного Інтернаціоналу.

Але незважаючи на такий трагізм українського соціал-демократичного руху 90-х рр. ХХ ст., партії, що його представляли й поодинці зуміли досягти певних успіхів як у царині національного державотворення, так і на міжнародному рівні. В першу чергу, це стосується СДПУ(О) і СДПУ. Обидві організації, кожна в міру можливостей, долучились до законотворчості, спочатку через своїх представників у Верховній Раді першого скликання – Ю.Збітнева (СДПУ),

¹ ПА СДПУ(О). – 1997. – Тези доповіді Голови СДПУ(о) В.В.Онопенка на розширеному засіданні Правління партії 15.03.97 р.

О.Сугоняко (СДПУ), В.Московку (ОСДПУ), другого – В.Медведчука (СДПУ(О)), Ю.Буздугана (СДПУ), Г.Ричагова (СДПУ), М.Карнауха (СДПУ) і третього – СДПУ через О.Шеховцова, а СДПУ(О) – вже маючи досить впливову фракцію.

Громадсько-політична ж діяльність соціал-демократичних партій України в 90-х рр. ХХ ст. охарактеризувалась поступовою популяризацією ідей лівоцентризму. Про це свідчать як результати виборів 1998 р., коли СДПУ(О) зуміла набрати необхідний відсоток, щоб потрапити до Верховної Ради, так і ріст загальної кількості членів в чотирьох партіях майже у сто разів, порівняно з 1990 р. Проте, маючи досить сильних суперників на лівому фланзі, таких як Компартія та соціалісти на чолі з О.Морозом, соціал-демократи не змогли стати виразником людей найманої праці, тобто свого основного електорату.

Багато в чому не виконаним для української соціал-демократії завданням став пошук порозуміння з багатьма демократичними партіями та з дійсно впливовими профспілками. Зокрема, лише спроектована у 1993 р. передвиборча коаліція “Соціал-демократична альтернатива” і вже досить пристойно розкручений “Міст” (1997 р.) були ліквідовані, не проявившись, при цьому, в жодному з напрямків суспільно-політичного життя, а найбільше профспілкове об’єднання – Федерація профспілок України – навіть не дивилось в сторону соціал-демократів, самотійно відстоюючи свої інтереси на політичному рівні. Ті ж зв’язки з профспілками, що мали місце, не переросли у дієву взаємодоповнюючу співпрацю, причому з вини обох сторін – через постійні внутрішні негаразди, розколи, мало потрібну демагогію, в першу чергу, на рівні керівних органів.

Піклуючись про своє майбутнє еседеки розвивали молодіжну партійну політику. Зокрема, СДПУ через Форум соціал-демократичної молоді, СДПУ(О) – спілку “Українська соціал-демократична молодь”, УСДП – Українську молодіжну соціал-демократичну спілку, а СДС – Лігу молоді Соціал-

демократичного Союзу. Проте, співпраця старших і молодших колега залишалась майже непомітною для загалу.

Що ж до міжнародної діяльності українських соціал-демократів в 90-х рр. ХХ ст., то є підстави говорити про сприяння в офіційному визнанні нашої держави в перші місяці після проголошення Акту про незалежність через колега з братніх партій інших країн, популяризація її імені та історії в світових соціал-демократичних колах. За умов відсутності свого часу чітких планів державної зовнішньої політики, соціал-демократи, одні з перших, пропонували якісно нові методи і підходи у цьому напрямі. Вбачаючи безальтернативність європейському вибору, шляхом поступової інтеграції спочатку з країнами Східної та Центрально-Східної Європи, т. з. зони Міжмор'я, еседеки проявили ініціативи налагодження контактів у цьому напрямі на міжпартійному рівні, але з перспективою виходу на міждержавний статус. Негативним же результатом у цій діяльності для соціал-демократів стало те, що їх напрацювання не були втілені у життя належним чином, знівелювавшись до звичайних міждержавних двосторонніх контактів.

Перемога у парламентських виборах 1998 р., формування власної фракції та обрання лідера партії В. Медведчука одним з керівників Верховної Ради, посприяло виходу СДПУ(О) на новий етап міжнародних контактів – на рівні керівників держав – членів партій соціал-демократичного спрямування.

Натомість УСДП та СДС, за час свого існування, в межах періоду, що розглядається, помітних кроків у міжнародній діяльності не зробили. Насамперед тому, що майже весь цей час (а це 1999 р.) займались веденням агітаційної роботи у президентській кампанії та розбудовою власної структури.

Особливістю всієї міжнародної політики СДПУ, СДПУ(О), СДС та УСДП, їх задекларованому бажанню вступити до Соціалістичного Інтернаціоналу, було фактичне тупцювання на місці. Встановлені контакти з іншими партіями протягом 1990-х рр. практично нічого не дали. Членство у Соцінтерні залишилось для українських соціал-демократів мрією. Крім того, у них з'явився досить сильний і досвічений конкурент на цьому шляху – СПУ, яка з 1999 р.

почала суттєво соціал-демократизовуватись і подала заяву про вступ до Соцінтерну на його XXI Когресі.

Таким чином, результати дослідження засвідчують, що:

- феномен успіху соціал-демократичного руху обумовлений його ідеологічними засадами; соціал-демократія має більш ніж вікову історію, якій характерне існування кількох Інтернаціоналів, боротьба з фашизмом і сталінізмом та за втілення у життя принципів свободи, справедливості, солідарності;

- основними етапами організаційного становлення української соціал-демократії є: кін. XIX – поч. XX ст.ст. – створення перших партій, період між початками двох світових війн – участь партій у національно-визвольних змаганнях 1917 – 1920 рр., діяльність в екзилі, 1950 р. – 1970-ті рр. – відновлення роботи за кордоном і призупинення функціонування українського відділення Соцінтерну;

- передумовами відродження соціал-демократії в Україні були політична, економічна та соціальна криза в СРСР, настання епохи плюралізму, а формами консолідації соціал-демократичних гуртків, клубів у напрямку створення партії стали регулярні зустрічі в рамках СДА, проведення власних нарад і всеукраїнської конференції;

- становлення соціал-демократичних партій характеризується існуванням наприкінці 1990-х рр. чотирьох організацій – СДПУ, СДПУ(О), СДС, УСДП, активною динамікою їх діяльності, поступовим ростом чисельності та еволюцією ідеологічних засад;

- аналіз результатів партійних з'їздів, конференцій, засідань рад та правлінь, свідчить, що причинами розколів та об'єднань в соціал-демократичному русі були розходження по ідеологічних і політичних питаннях, амбіційність окремих діячів та бажання зміцнити свої однострої, добитись визнання на міжнародному рівні;

- соціал-демократичні партії зіграли важливу роль у процесі національно-державного будівництва: разом з іншим демократичними

організаціями, вони добивались незалежності України, відстоювали демократичні засади в парламенті та публічних акціях, сприяли розвитку громадянського суспільства;

- взаємовідносинам соціал-демократів з іншими партіями та громадськими організаціями, в т. ч. й з профспілками, була характерна результативність на початку 1990-х рр., активна, але менш вдала співпраця в середині цього періоду, посилення успішності з 1998 р. для СДПУ(О) і її партнерів на внутрішній політичній арені;

- основними напрямками та проблемами міжнародного співробітництва соціал-демократичних партій України було бажання увійти до Соцінтерну, встановити постійні зв'язки з його найвпливовішими партіями, що виявилось складним завданням з огляду існування аж чотирьох соціал-демократичних організацій та активної і досить успішної діяльності у цьому напрямку СПУ.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

ДЖЕРЕЛА

1. Архівні матеріали

*Архів Міністерства юстиції України,
управління легалізації об'єднань громадян*

- 1.1 Спр. 419. – Соціал-демократична партія України.
- 1.2 Спр. 419 А. – Соціал-демократична партія України.
- 1.3 Спр. 419 Б. – Соціал-демократична партія України.
- 1.4 Спр. 419 В. – Соціал-демократична партія України.
- 1.5 Спр. 419 Г. – Соціал-демократична партія України.
- 1.6 Спр. 751. – Соціал-демократична партія України (об'єднана).
- 1.7 Спр. 751 А. – Соціал-демократична партія України (об'єднана).

Поточний архів партії “Соціал-демократичний Союз” (ПА СДС)

- 1.8 Інформаційне повідомлення [про I та II з'їзди СДС, утворення блоку політичних партій “Наш Президент – Євген Марчук!"]. – 1999.
- 1.9 Постанова Установчого з'їзду Соціал-демократичного Союзу. – 30 січня 1999 р. – 1999.
- 1.10 Прес-реліз II (позачергового) з'їзду СДС 15 травня 1999 р. – 1999.
- 1.11 Програма партії “Соціал-демократичний Союз”: Затверджена II (позачерговим) з'їздом 15 травня 1999 р. – 1999.
- 1.12 Статут партії “Соціал-демократичний Союз”: Прийнятий Установчим з'їздом 29 січня 1999 р. – 1999.

Поточний архів Соціал-демократичної партії України (ПА СДПУ)

- 1.13 Бауман Ю. Інформаційна записка про участь в робочій зустрічі Європейського Форуму за Демократію та Солідарність (Дрезден, 4-5 листопада 1995 р.). – 1995.
- 1.14 Бауман Ю. Інформація. 24.07.92. – 1992.
- 1.15 [Запрошення В. Московці від С. В. Фарнсфорта [керівник програми в Україні Національного демократичного інституту міжнародних відносин] на міжнародну конференцію-семінар в Одесі від 23 лютого 1993 р.] – 1993.
- 1.16 [Запрошення на II з'їзд РДР (26 грудня 1992 р. м. Москва) В. Московці від співголови РДР І. Смирнова.] – 1992.
- 1.17 Заява Правління Об'єднаної соціал-демократичної партії України “Про ставлення ОСДПУ до антиконституційних дій більшості та керівництва Верховної Ради при виборах членів Конституційного Суду” від 3 березня 1993 р. – 1993.
- 1.18 Заява ОСДПУ [з приводу інформаційного повідомлення у ЗМІ про утворення нової української лівоцентристської партії]. – 1991.
- 1.19 Заява Правління Соціал-демократичної партії України “Про вересневу грошову реформу в Україні”. – 1996.
- 1.20 Информационное письмо № 7. – 1991.
- 1.21 Інформаційний лист від 6.10.94 про роботу центрального представництва СДПУ за період з 17 вересня по 5 жовтня 1994 року. – 1994.
- 1.22 К гражданам Украины! [листівка ОСДПУ від 19 серпня 1991 р.]. – 1991.
- 1.23 Кондаков Р. Информационное сообщение. – 1992.
- 1.24 Лист Правлінню Об'єднаної соціал-демократичної партії України від Президії ПДВУ за № 29 від 01. 02. 1993. – 1993.
- 1.25 Объединённая социал-демократическая партия Украины (ОСДПУ) [інформаційна довідка]. – 1991.
- 1.26 Повестка дня I конференции ОСДПУ. Проект. – 1991.
- 1.27 Постанова Правління ОСДПУ № 8 від 1.03.93 “Про публічне відмежування від дій групи членів Київської організації СДПУ на чолі з А. Ковалем по участі у

Конгресі Антикомуністичного антиімперського фронту України (ААФУ)”. – 1993.

- 1.28 Постанова Правління ОСДПУ № 9 від 1.03.93 “Про політичне відмежування від участі ряду регіональних організацій об’єднання “Нова Україна” та деяких організацій Партії демократичного відродження України (ПДВУ), що входять до цього об’єднання разом з ОСДПУ, у Антикомуністичному антиімперському фронті України (ААФУ)”. – 1993.
- 1.29 Постановление Правления ОСДПУ № 4 о тактике в период подготовки и проведения референдума на Украине 17 марта 1991 г. 27.02.1991. – 1991.
- 1.30 “Празька декларація” Соціалістичного Інтернаціоналу. – 1995.
- 1.31 Програма Соціал-демократичної партії України: Ухвалена VIII з’їздом СДПУ 1-2 червня 1996 р. – 1996.
- 1.32 Промова (заява) представника керівництва (Правління) ОСДПУ на “круглому столі” за участю Президента України 21.02.1992 р. – 1992.
- 1.33 Протокол II з’їзду ОСДПУ 29-30 червня 1991 р. [рукописний варіант, складений Ю. Бауманом]. – 1991.
- 1.34 Протокол Установчого з’їзду Об’єднаної соціал-демократичної партії України. – 1990.
- 1.35 Резолюция Июньской (1991 г.) Конференции ОСДПУ по отчётам центральных органов. – 1991.
- 1.36 Резолюция Социал-демократического Союза Крыма “Об отношениях между ОСДПУ и СДПУ”. 16 декабря 1990 г. – 1990.
- 1.37 Резолюція Ради Соціал-демократичної партії України “Про проект Конституції України, запропонований Президентом Л. Кучмою” (від 16 грудня 1995 року). – 1995.
- 1.38 Статут Соціал-демократичної партії України: Прийнятий IV з’їздом СДПУ 28-29 листопада 1992 р. в Києві; зі змінами, прийнятими VII з’їздом СДПУ 12-13 листопада 1994 р. в Полтаві; зареєстрований Міністерством юстиції України 4 березня 1993 р.; погоджений у новій редакції зі змінами та доповненнями 22 березня 1996 р. – 1999.

- 1.39 Ухвала науково-практичної конференції представників регіональних організацій СДПУ від 24.09.95. м. Суми. – 1995.
- 1.40 Ухвала Ради СДПУ “Про участь у теоретичній соціал-демократичній конференції 14-16 жовтня 1994 року” від 18 вересня 1994 р. – 1994.

Поточний архів

Соціал-демократичної партії України (об'єднаної) (ПА СДПУ(О))

- 1.41 Високоповажний пане Президенте! [звернення до Президента від представників політичних партій, які брали участь у засіданні “круглого столу” 28 червня 1995 р.]. – 1995.
- 1.42 Відкритий лист Соціал-демократичної партії України до Міністра юстиції України. – 27 січня 1996 р. – 1996.
- 1.43 Відкритий лист члена Конституційної комісії, Голови Соціал-демократичної партії України (об'єднаної) Василя Онопенка співголовам Конституційної комісії – Президенту України Леоніду Кучмі та Голові Верховної Ради України Олександрю Морозу. – 1996.
- 1.44 Відозва Народної Ради та демократичних організацій від 20 серпня 1991 р. – 1991.
- 1.45 II Внеочередной съезд Социал-демократической партии Украины. 26-27 октября 1991 г. (выступления в прениях). – 1991.
- 1.46 Граждане Украины [листівка про проведення пікетування Ради Міністрів УРСР від політичних партій та організацій з вимогою їх реєстрації]. – 1991.
- 1.47 Декларація принципів Соціал-демократичної партії України (об'єднаної): Прийнята на Установчому з'їзді СДПУ 27 травня 1990 р.; нова редакція прийнята VII (позачерговим) з'їздом СДПУ 3 вересня 1994 р. зміни внесені X з'їздом СДПУ(О) 27 квітня 1996 р. – 1996.
- 1.48 Документи і матеріали III Конгресу Ліги партій країн Міжмор'я. 23-24 березня 1996 р. – 1996.
- 1.49 Документи I конференції СДПУ. – 1990.

- 1.50 Заріцький М., Шпакович В. Звіт про участь делегації СДПУ в Конгресі Ліги партій країн Міжмор'я. – 1995.
- 1.51 Заява Соціал-демократичної партії України від 11 квітня 1995 р. – 1995.
- 1.52 Заява Соціал-демократичної партії України [з приводу подій у Білорусі 24 березня 1996 р.]. – 1996.
- 1.53 Заява Соціал-демократичної партії України [з приводу, так званої, “всеармійської офіцерської ради”] від 18 січня 1992 р. – 1992.
- 1.54 Звернення Правління Соціал-демократичної партії України до Президії та Координаційної Ради Партії демократичного відродження України. 7 червня 1993 р. – 1993.
- 1.55 Звернення Правління Соціал-демократичної партії України, політичних партій і рухів демократичного спрямування 11 лютого 1993 р. – 1993.
- 1.56 Звернення Ю. Збітнева до однопартійців з висновками по виборах до Верховної Ради України. – 1994.
- 1.57 Звіт про результати перереєстрації членів СДПУ у 1993 р. – 1993.
- 1.58 Информационное письмо. III-е совещание представителей местных организаций социал-демократов Украины. – 1990.
- 1.59 Лист А. Філатова до А. Носенка. – 1991.
- 1.60 Лист В. Лучка і Д. Редька Раді СДПУ. – 1990.
- 1.61 Лист СДПУ до Голови БСДГ п. Станкевича М., Голови Білоруського Народного Фронту п. Позняка З., керівника Соціал-демократичної фракції “Союз праці” в парламенті Білорусі п. Сечко Л. [з приводу подій у Білорусі 24 березня 1996 р.]. – 1996.
- 1.62 Марутовський Р. Звіт про перебування в Києві делегації Берлінського відділення Соціал-демократичної партії Німеччини в складі Р. Юнгмана та Ю. Фогеля. – 1995.
- 1.63 Материали III съезда СДПУ 23-24 мая 1992 г. (в сокращенном изложении). – 1992.

- 1.64 Мережа регіональних організацій та осередків Соціал-демократичної партії України (стан. на 18-19.09.93, V з'їзд і інформація з мереж колишніх ОСДПУ та СДПУ). – 1993.
- 1.65 Мустафін О. Проблеми становлення функціональної партії // Соціал-демократична партія України. Науково-практична конференція. 26 вересня 1992 р. Доповіді. – С. 7-13. – 1992.
- 1.66 Обращение в Верховный Совет УССР от Донецкой региональной организации СДПУ от 24 августа 1991 г. – 1991.
- 1.67 Позиція організацій, які творять Лігу партій Міжмор'я, щодо питання російської агресії в Чечні // Документи і матеріали II Конгресу Ліги партій країн Міжмор'я. 9-11 червня 1995 р. – 1995.
- 1.68 Постанова з'їзду Соціал-демократичної партії України (об'єднаної) від 27 квітня 1996 року. – 1996.
- 1.69 Постанова Політради Партії прав людини від 24 грудня 1994 р. – 1994.
- 1.70 Постанова VI з'їзду Соціал-демократичної партії України про скликання VII з'їзду СДПУ. – 1994.
- 1.71 Президенту України Кучмі Л. Д. Заява Соціал-демократичної партії України від 14 березня 1995 р. – 1995.
- 1.72 Програма Соціал-демократичної партії України (об'єднаної): Прийнята XV з'їздом 17 червня 2000 р. – 2000.
- 1.73 Пропозиції Соціал-демократичної партії України щодо подолання кризи в Верховній Раді // Документи I конференції СДПУ. – 1990.
- 1.74 Протокол № 2 засідання Президиума Правління СДПУ. 19.11.91. Київ. – 1991.
- 1.75 Протокол № 2 засідання мандатної комісії XI (позачергового) з'їзду Соціал-демократичної партії України (об'єднаної) від 14 грудня 1996 р. – 1996.
- 1.76 Протокол № 1 засідання Правління СДПУ 29 травня 1994 р. – 1994.
- 1.77 Протокол организационного собрания украинского социал-демократического Центра информации “Украинские независимые новости” (УНН) от 14 февраля 1990 года. – 1990.

- 1.78 Протокол V (об'єднавчого) з'їзду Соціал-демократичної партії України. – 18-19 вересня 1993 р. м. Луганськ. – 1993.
- 1.79 Протокол-стенограма Установчо-об'єднавчого з'їзду Соціал-демократичної партії України. – 1995.
- 1.80 Протокол угоди про утворення передвиборчої коаліції “Соціал-демократична альтернатива”. – 1993.
- 1.81 Протокол Учредительного съезда СДПУ 27.05.90 г. – 1990.
- 1.82 Редько Д. Уважаемые коллеги! 13.03.91 г. [звернення до однопартійців] – 1991.
- 1.83 Резолюция III-го совместного совещания представителей местных организаций социал-демократов Украины и рабочей группы по подготовке конференции. – 1990.
- 1.84 Резолюція про ставлення до референдуму про статус Криму // Документи I конференції СДПУ. – 1990.
- 1.85 Резолюція 3 конгресу Ліги партій країн Міжмор'я про переслідування СДПУ. – 1996.
- 1.86 СДПУ(О) та профспілковий рух в Україні. Аналітична записка. – 1997.
- 1.87 Социал-демократическим, рабочим и социалистическим партиям Европы. 24.03.1996 г. [звернення БСДГ з приводу подій 24 березня 1996 р. у Білорусі]. – 1996.
- 1.88 Список членов Социал-демократической партии Украины, зарегистрированных на Учредительном съезде 27.05.90 г. – 1990.
- 1.89 Ставлення соціал-демократів до головних проблем зовнішньої політики України. – 1995.
- 1.90 Статут Соціал-демократичної партії України (об'єднаної): Прийнятий Установчим з'їздом Соціал-демократичної партії України (об'єднаної) 27 квітня 1996 р. в м. Полтаві; зареєстрований Міністерством юстиції України 1 липня 1996 р., свідоцтво № 751; зміни та доповнення внесені: 15 грудня 1996 р. XI (позачерговим) з'їздом, 14 грудня 1997 р. XII (позачерговим) з'їздом, 26 грудня 1998 р. на другому етапі XIII з'їзду (нова редакція). – 1998.

- 1.91 Тези доповіді Голови СДПУ(о) В. В. Онопенка на розширеному засіданні Правління партії 15.03.97 р. – 1997.
- 1.92 Угода “Про створення соціально-демократичного об’єднання “Міст”. – 1997.
- 1.93 Ухвала СДПУ від 1 червня 1994 р. – 1994.
- 1.94 Филатов А. Что происходит в СДПУ [звернення до членів партії після III з’їзду]. – 1992.

Поточний архів Української соціал-демократичної партії (ПА УСДП)

- 1.95 Засідання Правління УСДП. Протокол № 1 від 12 жовтня 1998 р. – 1998.
- 1.96 Програма Української соціал-демократичної партії: Прийнята II з’їздом 15 травня 1999 р. – 1999.
- 1.97 Протокол II з’їзду Української соціал-демократичної партії від 15 травня 1999 р. – 1999.
- 1.98 Постанова № 2 // Протокол II з’їзду Української соціал-демократичної партії від 15 травня 1999 р. – С. 11. – 1999.
- 1.99 Протокол № 2 засідання Правління “Української соціал-демократичної партії” від 19 жовтня 1998 р. – 1998.
- 1.100 Протокол Установчого з’їзду “Української соціал-демократичної партії” від 3 жовтня 1998 року. – 1998.
- 1.101 Статут Української соціал-демократичної партії: Прийнятий Установчим з’їздом 3 жовтня 1998 р. – 1998.

2. Публікації документів

- 2.102 Без відставки Президента подолання кризи неможливе. Ухвала Правління СДПУ від 30 червня 1998 року // Товариш. – 1998. – № 40 (314) (жовтень). – С. 1.
- 2.103 Вибори 98: Як голосувала Україна: Підсумкова інформація про: 30 партій та виборчих блоків, 225 одномандатних округів: Результати голосування,

- узагальнюючі таблиці / Упоряд. Ю. Марченко, О. Телемко. – К.: К.І.С, Поліграф. центр КНУ імені Тараса Шевченка, 1998. – 335 с.
- 2.104 Вибори в Україні 1994 року / Міжнародна фундація виборчих систем (IFES), Агентство Сполучених Штатів з Міжнародного розвитку (USAID); ЦБК України. – К.: IFES, 1995. – 231 с.
- 2.105 Віденська правозахисна комісія Об'єднаної соціал-демократичної партії України. Декларація // Голос громадянина. – 1991. – № 64 (95) (листопад). – С. 3.
- 2.106 Від з'їзду до з'їзду. Інформаційно-аналітичний звіт про парламентську діяльність фракції СДПУ(О) у Верховній Раді України (травень 1999 р. – червень 2000 р.). – К.: СДПУ(О), 2000. – 21 с.
- 2.107 Декларація Міжнародного комітета захисти демократии в Беларуси // Альтернатива. – 1996. – № 19. – 25 декабря. – С. 2.
- 2.108 Декларація принципів соціал-демократів України [ОСДПУ] // Коммунист України. – 1991. – № 5 (783). – С. 47-48.
- 2.109 Декларація принципів соціал-демократів України [СДПУ] // Коммунист України. – 1991. – № 5 (783). – С. 51-59.
- 2.110 Декларація принципів Соціал-демократичної партії України // Соціал-демократія в Україні. Історія і сучасність. – К.: СДПУ(О), 1996. – С. 8-21.
- 2.111 Декларація принципів Соціал-демократичної партії України // Статут та програмові документи Соціал-демократичної партії України: Прийнято ІV з'їздом СДПУ 28 листопада 1992 р. в м. Києві, ІІІ з'їздом ОСДПУ 12 грудня 1992 р. в м. Києві. – К.: Фірма “Віпол”, 1993. – С. 12.
- 2.112 Декларація принципів Соціалістичного Інтернаціоналу (1989 р.) (Стокгольмська декларація) // Медведчук В. Дух і принципи соціал-демократії: українська перспектива. – К.: Основні цінності, 2000. – С. 121-148. – (Серія “Сучасна думка”. Кн. 1.).
- 2.113 Декларація принципів Соціалістичного Інтернаціоналу (Стокгольмська декларація). Програма Соціал-демократичної партії України. Статут Соціал-

демократичної партії України. – К.: Друкарня журналу “Охорона праці”, 1999. – 59 с.

- 2.114 Декларація соціал-демократичних партій Центральної та Східної Європи про право націй на самовизначення // Київський соціал-демократ. – 1991. – № 1 (жовтень). – С. 6.
- 2.115 Доклад Председателя СДПУ(о) В. В. Онопенко на XI съезде Социал-демократической партии Украины (объединённой) 14 декабря 1996 года // Альтернатива. – 1996. – № 18. – 18 декабря. – С. 4, 5.
- 2.116 До народу України // Український соціал-демократ. – 1995. – № 3 (вересень). – С. 1.
- 2.117 Заява в. о. Міністра юстиції Василя Онопенка Президенту України Л. Д. Кучмі // Український соціал-демократ. – 1995. – № 2. – 8 серпня. – С. 1.
- 2.118 Заява керівників соціал-демократичних партій Росії і України // Вісник української соціал-демократії. – 1992. – № 1 (травень). – С. 3.
- 2.119 Заява Київської міської організації Соціал-демократичної партії України та Української Християнської Місії “Спасіння” від 2.06.95 р. // Український соціал-демократ. – 1995. – № 3 (вересень). – С. 3.
- 2.120 Заява Комісії Верховної Ради України з питань правової політики і судово-правової реформи до питання про легітимність реєстрації Соціал-демократичної партії України (реєстраційний № 633 від 28.02.95 р.) // Голос України. – 1995. – № 119 (1119). – 30 червня. – С. 2.
- 2.121 Заява “круглого столу” Президента України та політичних партій, громадських об’єднань, товариств і рухів 21 лютого 1992 року // Голос України. – 1992. – № 33 (283). – 25 лютого. – С. 3.
- 2.122 Заява Міністра юстиції, Голови Соціал-демократичної партії України Василя Онопенка // Закон і бізнес. – 1995. – № 26 (189). – 28 червня. – С. 2.
- 2.123 Заява об’єднавчого з’їзду Соціал-демократичної партії України щодо референдуму про відновлення СРСР // Социал-демократия. – 1995. – № 1 (7) (февраль). – С. 2.

- 2.124 Заява Правління СДПУ щодо проекту Закону України “Про владу і місцеве самоврядування в Україні” // Громадянин. – 1995. – № 6-7. – С. 38-39.
- 2.125 Заява Правління Соціал-демократичної партії України (об’єднаної) // Альтернатива. – 1996. – № 6. – 25 вересня. – С. 2.
- 2.126 Заява Правління Соціал-демократичної партії України “Про страйк освітян” від 28 листопада 1994 року // Громадянин. – 1995. – № 6-7. – С. 41.
- 2.127 Заява про об’єднання // Соціал-демократія. – 1995. – № 1 (7) (февраль). – С. 2.
- 2.128 Заява XIV з’їзду Соціал-демократичної партії України (об’єднаної) від 15 травня 1999 року “Про ситуацію в Югославії” // Закон і бізнес. – 1999. – № 21 (391). – 22 травня. – С. 4.
- 2.129 Заява Секретаріату Соціал-демократичної партії України // Наше гасло. – 1995. – № 1 (березень). – С. 3.
- 2.130 Заява Соціал-демократичної партії України (об’єднаної) // Альтернатива. – 1998. – № 50 (121). – 14-20 грудня. – С. 2.
- 2.131 Заява XIII з’їзду Соціал-демократичної партії України (об’єднаної) // Альтернатива. – 1998. – № 40 (111). – 5-11 жовтня. – С. 6.
- 2.132 Заявление политических партий и общественных организаций о создании регионального объединения “Справедливость” // Социал-демократ. – 1994. – № 1 (14) (январь-февраль). – С. 1.
- 2.133 Заявление политического блока “Мост” по поводу Закона “Про вибори до Верховної Ради України” // Альтернатива. – 1997. – № 10 (30). – 10-16 марта. – С. 2.
- 2.134 Заявление СДПУ(о) о ситуации вокруг Федерации профсоюзов работников кооперации и других форм предпринимательства Украины // Альтернатива. – 1997. – № 12 (32). – 24-30 марта. – С. 2.
- 2.135 Заявление Социал-демократической партии Украины (объединённой) по поводу принятия Верховной Радой Украины Закона Украины “О сборе на обязательное социальное страхование” и изменений к нему // Альтернатива. – 1998. – № 6 (77). – 9-15 февраля. – С. 6.

- 2.136 Заявление Социал-демократической партии Украины по поводу событий в Чечне // Громадянин. – 1994. – № 5. – С.15.
- 2.137 Звернення депутатів фракцій НДП, Руху, СДПУ(о), Зелених до депутатів інших фракцій і позафракційних // Альтернатива. – 1998. – № 21 (92). – 25-31 травня. – С. 1.
- 2.138 Звернення до Президента України // Альтернатива. – 1997. – № 38 (58). – 29 сентября - 5 октября. – С. 1.
- 2.139 Звернення Київської міської організації Соціал-демократичної партії України та Української Християнської Місії “Спасіння” від 2.06.95 р. // Український соціал-демократ. – 1995. – № 3 (вересень). – С. 3.
- 2.140 Зінченко О. Яка ж ситуація насправді склалася у партії? Виступ на XIII з’їзді СДПУ(о) // Альтернатива. – 1998. – № 40 (111). – 5-11 жовтня. – С. 5.
- 2.141 Інформаційно-аналітичний звіт про парламентську діяльність фракції СДПУ(О) у Верховній Раді України за період роботи III (XIV) скликання (травень 1998 р. – грудень 2001 р.). – К.: СДПУ(О), 2001. – 12 с.
- 2.142 Комітет Центральної та Східної Європи Соціалістичного Інтернаціоналу. Празька декларація // Громадянин. – 1995. – № 8-9. – С. 58-59.
- 2.143 Конституція України має діяти. Заява Секретаріату Соціал-демократичної партії України // Наше гасло. – 1995. – № 2 (квітень). – С. 1.
- 2.144 Манифест Социал-демократической партии Украины (объединённой) // Альтернатива. – 1996. – № 18. – 18 декабря. – С. 2.
- 2.145 Матеріали VIII з’їзду Соціал-демократичної партії України. м. Первомайськ. 1-2 червня 1996 р. – Б. в., б. р. – 51 с.
- 2.146 Матеріали до третього з’їзду громадсько-політичного об’єднання “Нова Україна”. – Б. в., б. р. – 56 с.
- 2.147 Медведчук В. Партія може і повинна здобути владу. Виступ на XIII з’їзді СДПУ(о) // Альтернатива. – 1998. – № 40 (111). – 5-11 жовтня. – С. 4.
- 2.148 Міжнародні контакти СДПУ. З виступу голови СДПУ В.Онопенка на засіданні Центральної Ради партії // Український соціал-демократ. – 1995. – № 3 (вересень). – С. 3.

- 2.149 На пути гуманизма и прогресса. Декларация принципов социал-демократов Украины // Голос громадянина. – 1991. – № 3 (34). – С. 2, 3, 5, 6, 8.
- 2.150 На шляху гуманізму і прогресу. Декларація принципів соціал-демократів України. – К.: СДПУ, 1990. – 14 с.
- 2.151 Об Ассамблее социал-демократических партий суверенных республик (государств). Заявление о намерениях совещания представителей социал-демократических партий суверенных республик // Информационный бюллетень ОСДПУ. – К.: [Самвидав], 1991. – С. 1, 2.
- 2.152 Об'єднання "Нова Україна". Матеріали другого з'їзду об'єднання. Київ, 13-14 березня 1993 р. – К.: Фірма "Віпол", 1993. – 198 с.
- 2.153 Перший з'їзд об'єднання "Нова Україна". Програмні документи. Статут. Київ, 26-28 червня 1992 р. – [Друк: газета "Змієве городище" (Харківська обл.), Красноградська міжрайонна типографія], 1992. – 40 с.
- 2.154 Обращение к гражданам Украины // Социал-демократ Украины. – 1990. – № 5 (июнь-июль). – С. 2.
- 2.155 О новых подходах к международной деятельности СПУ. Постановление Политсовета СПУ от 21 июля 2001 г. // Товарищ. – 2001. – № 31 (461) (август). – С. 2.
- 2.156 Основные направления помощи политическим партиям Беларуси – членам Лиги партий стран Межморья // Альтернатива. – 1996. – № 19 (34). – 19-25 мая. – С. 1.
- 2.157 От Женевы к Стокгольму: Мат-лы конгрессов Социалистического интернационала: Реф. сб.: В 2-х ч. / РАН. ИНИОН; ред.-сост. М. А. Гордон; отв. ред. Б. С. Орлов. – М.: ИНИОН, 1992. – Ч. 1. – 157 с. – (Серия "Проблемы современного социал-демократического движения").
- 2.158 От Женевы к Стокгольму: Материалы конгрессов Социалистического интернационала: Реф. сб.: В 2-х ч. / РАН. ИНИОН; ред.-сост. М. А. Гордон; отв. ред. Б. С. Орлов. – М.: ИНИОН, 1992. – Ч. 2. – 198 с. – (Серия "Проблемы современного социал-демократического движения").

- 2.159 Політична резолюція ОСДПУ від 7.09.91 р. // Вісник української соціал-демократії. – 1992. – № 1 (травень). – С. 3.
- 2.160 Політична резолюція V (об'єднавчого) з'їзду Соціал-демократичної партії України // Соціал-демократ. – 1993. – № 8 (11) (октябрь). – С. 2.
- 2.161 Право вибору: політичні партії та виборчі блоки / Інститут посткомуністичного суспільства / Упоряд. М. Томенко, О. Проценко. – К.: Заповіт, 1998. – 128 с.
- 2.162 Преамбула пакету програмних документів Об'єднаної соціал-демократичної партії України. Програмний документ ОСДПУ // Вісник української соціал-демократії. – 1992. – № 1 (травень). – С. 1, 2.
- 2.163 Програма Соціал-демократичної партії України: Ухвалена IV з'їздом СДПУ 1-2 червня 1996 р. // Декларація принципів Соціалістичного Інтернаціоналу (Стокгольмська декларація). Програма Соціал-демократичної партії України. Статут Соціал-демократичної партії України. – К.: Друкарня журналу “Охорона праці”, 1999. – С. 25-49.
- 2.164 Програмова заява Соціал-демократичної партії України // Соціал-демократія. – 1995. – № 1 (7) (февраль). – С. 2.
- 2.165 Програмові цілі СДПУ // Статут та програмові документи Соціал-демократичної партії України: Прийнято IV з'їздом СДПУ 28 листопада 1992 р. в м. Києві, III з'їздом ОСДПУ 12 грудня 1992 р. в м. Києві. – К.: Фірма “Віпол”, 1993. – С. 13, 14.
- 2.166 Резолюция научно-практической конференции “Местное самоуправление – ключевое звено гражданского общества” относительно проекта Закона Украины “О местном самоуправлении в Украине”, подготовленного Комиссией Верховной Рады Украины по вопросам государственного строительства, деятельности Советов и местного самоуправления // Альтернатива. – 1996. – № 15. – 27 ноября. – С. 4.
- 2.167 Резолюция XI (внеочередного) съезда Социал-демократической партии Украины (объединённой) // Альтернатива. – 1996. – № 19. – 25 декабря. – С. 2.

- 2.168 Резолюція про Акт проголошення незалежності України // Київський соціал-демократ. – 1991. – № 1 (жовтень). – С. 6.
- 2.169 Резолюція V з'їзду СДПУ про взаємовідносини з політичними партіями та рухами // Соціал-демократ. – 1993. – № 8 (11) (октябрь). – С. 2.
- 2.170 Резолюція V з'їзду СДПУ про підготовку до виборів // Соціал-демократ. – 1993. – № 8 (11) (октябрь). – С. 2.
- 2.171 Резолюція V з'їзду СДПУ про приватизацію // Соціал-демократ. – 1993. – № 8 (11) (октябрь). – С. 2.
- 2.172 Резолюція робочої наради соціал-демократів України // Реформа. – 1989. – № 4. – С. 14.
- 2.173 Решение депутатской группы, избранной по списку Социал-демократической партии Украины (объединённой) от 14 апреля 1998 года // Альтернатива. – 1998. – № 15-16 (86-87). – 20 апреля - 3 мая. – С. 1.
- 2.174 Світова соціал-демократія на переломі тисячоліть. Матеріали XXI Конгресу Соціалістичного Інтернаціоналу. Париж. 8-10 листопада 1999 року. Маніфест 8 липня 1999 року Герхарда Шрьодера – Тоні Блєєра. – К.: Інститут соціального партнерства, РІМП “Софія”, 2000. – 160 с.
- 2.175 Совместное заявление социал-демократических партий Украины, России и Беларуси // Альтернатива. – 1997. – № 39 (59). – 6-12 октября. – С. 1.
- 2.176 Совместное заявление социал-демократической партии Украины (объединённой) и ЦК профсоюза работников Национальной академии наук Украины // Альтернатива. – 1997. – № 20 (40). – 26 мая - 1 июня. – С. 2.
- 2.177 Совместное заявление Ялтинской социал-демократической организации и Крымской организации Украинской республиканской партии // Форум. – 1990. – № 3 (октябрь). – С. 1, 2.
- 2.178 Соглашение между Солидарными профсоюзами и Объединённой социал-демократической партией Украины о сотрудничестве и взаимодействии // Вестник украинской социал-демократии. – 1992. – № 2 (июль). – С. 4.

- 2.179 Соглашение о создании Балто-Черноморской Ассамблеи. Декларация о формировании зоны безопасности и стабильности в Балто-Черноморском регионе (Межморье) // Альтернатива. – 1997. – № 19 (39). – 19-25 мая. – С. 2.
- 2.180 Сооружению памятника Т. Г. Шевченку в г. Луганске – общенациональную поддержку // Альтернатива. – 1996. – № 19. – 25 декабря. – С. 2.
- 2.181 Соціал-демократична партія України (об'єднана). Від з'їзду до з'їзду. –К.: СДПУ(О), 2000. – 20 с.
- 2.182 Соціал-Демократичний Союз: Програма: Затверджена Другим Позачерговим з'їздом партії 15 травня 1999 року. – К.: Б. в., 1999. – 51 с.
- 2.183 Соціал-демократичним, соціалістичним і робітничим партіям світу. Партії європейських соціалістів. Соціалістичному Інтернаціоналові // Альтернатива. – 1998. – № 46 (117). – 16-22 листопада. – С. 1.
- 2.184 Соціал-демократичний Союз: Матеріали Нью-Йоркського (1996 р.) та Паризького (1999 р.) конгресів – К.: Основні цінності, 2000. – 236 с. – (Серія “Сучасна думка”. Кн. 8.).
- 2.185 Список кандидатів у народні депутати України для участі у виборах по багатомандатному загальнодержавному виборчому округу від Соціал-демократичної партії України // Голос України. – 1997. – № 247 (1747). – 26 декабря. – С. 11, 12.
- 2.186 Список кандидатів у народні депутати України для участі у виборах по багатомандатному загальнодержавному виборчому округу від Соціал-демократичної партії України (об'єднаної) // Голос України. – 1998. – № 1 (1751). – 5 січня. – С. 8, 9.
- 2.187 Статут Соціал-демократичної партії України: Зареєстровано Міністерством юстиції України 4 березня 1993 р., свідоцтво № 419 // Статут та програмові документи Соціал-демократичної партії України: Прийнято IV з'їздом СДПУ 28 листопада 1992 р. в м. Києві, III з'їздом ОСДПУ 12 грудня 1992 р. в м. Києві. – К.: Фірма “Віпол”, 1993.– С.2-11.
- 2.188 Статут Соціал-демократичної партії України: Прийнятий IV з'їздом СДПУ 28 листопада 1992 р. в м. Києві із змінами, прийнятими VII з'їздом СДПУ

13 листопада 1994 р. в м. Полтаві зареєстрований Міністерством юстиції України 4 березня 1993 р. погоджено у новій редакції із змінами та доповненнями 22 березня 1996 р. // Декларація принципів Соціалістичного Інтернаціоналу (Стокгольмська декларація). Програма Соціал-демократичної партії України. Статут Соціал-демократичної партії України. – К.: Друкарня журналу “Охорона праці”, 1999. – С. 50-58.

- 2.189 Україна багатопартійна: Програмні документи нових партій / МП “Пам’ятки України”; Археографічна комісія АН УРСР; Ін-т історії України АН УРСР / Передм., упорядк. О. В. Гарань. – К.: МП “Пам’ятки України”, Київська книжк. друк-я наук. книги, 1991. – 192 с. – (Бібл-ка ж-лу “Пам’ятки України”. Кн. 9).
- 2.190 Українська соціал-демократична партія: Програма. Статут. – К.: Б. в., 2000. – 80 с.
- 2.191 Устав партии [СДПУ] // Коммунист Украины. – 1991. – № 5 (783). – С. 59-62.
- 2.192 Устав Социал-демократической партии Украины // Голос громадянина. – 1991. – № 3 (34). – С. 7.
- 2.193 Через диалог – к европейскому партнёрству. Инициатива Социал-демократической партии Украины (объединённой) // Альтернатива. – 1996. – № 19. – 25 декабря. – С. 2.
- 2.194 Шлях вперед для соціал-демократів Європи. Пропозиція Герхарда Шредера та Тоні Блєсра // Світова соціал-демократія на переломі тисячоліть / Гол. ред. О. Скоморощенко. – К.: РІМП “Софія”, 2000. – С. 141-158.
- 2.195 Шлях вперед для соціал-демократів Європи. Пропозиція Г. Шрьодера і Т. Блєра // Медведчук В. Дух і принципи соціал-демократії: українська перспектива. – К.: Основні цінності, 2000. – С. 175-193. – (Серія “Сучасна думка”. Кн. 1.).

ЛІТЕРАТУРА

3. Дослідження і публіцистика

- 3.196 Айхлер В. Етичний реалізм. Вибрані праці з питань соціал-демократичної теорії. – К.: Основні цінності, 2001. – 192 с. – (Серія “Спадщина”. Кн. 13.).
- 3.197 Аксанюк М. [інтерв'ю В. Я. Максимовича] Одеса – не тільки вольний, но и просвещённый город. Похоже, киевское руководство СДПУ(о) забыло об этом // День. – 1999. – № 24 (561). – 10 февраля. – С. 4.
- 3.198 Аксанюк М. У регіонах створюються комітети підтримки Євгена Марчука // День. – 1999. – № 8 (546). – 19 січня. – С. 2.
- 3.199 Актуальные проблемы социал-демократии: Реферативный сборник / АН СРСР. ИНИОН / Отв. ред. Б. С. Орлов. – М.: ПИК ВИНТИ, 1988. – Вып. 1. – 220 с.
- 3.200 Алексеев Ю. М., Кульчицкий С. В., Слюсаренко А. Г. Україна на зламів історичних епох: Державотворчий процес 1985 – 1999 рр.: Навчальний посібник. – К.: ЕксОб, 2000. – 293 с.
- 3.201 Алин А. О текущем моменте в социал-демократическом движении Украины // Информационный бюллетень ОСДПУ. – К. [Самвидав ОСДПУ], 1991. – С. 11-13.
- 3.202 Андреев Е. На шляху до нової соціальної реальності // Політика і час. – 1991. – № 8 (1261). – С. 21-23.
- 3.203 Ансимова О. Лейбористы на “втором пути” к рынку // Республика. – 1993. – № 3 (18). – 6-12 марта. – С. 4.
- 3.204 Аркадьева Л. Социал-демократы за сотрудничество // Закон и бизнес. – 1997. – № 41 (307). – 8 октября. – С. 2.
- 3.205 Бабич Т. Ухвалили: Леоніда Кравчука залишити на місці // Київська правда. – 1997. – № 142 (20719). – 18 грудня. – С. 1, 3.
- 3.206 Балицький В. Хроніка подій до і після з'їзду // Український соціал-демократ. – 1995. – № 1. – 26 липня. – С. 2.

- 3.207 Баліцький В. Як Комісія Стретовича стала окремо взятим парткомом у Верховній Раді // Україна молода. – 1995. – № 50 (368). – 7 липня. – С. 7.
- 3.208 Бауман Ю., Малеев К., Скоморощенко О. Соціал-демократична партія України // Політологічні читання. – 1994. – № 1. – С. 273-275.
- 3.209 Бауман Ю. Партбудівництво: досвід голландських соціал-демократів // Громадянин. – 1995. – № 6-7. – С. 17-20.
- 3.210 Бегей І. Календар українського соціал-демократа. – Львів: Ліга-Прес, 2002. – 80 с.
- 3.211 Бегей І. Юліан Бачинський: соціал-демократ і державник. – К.: Основні цінності, 2001. – 256 с. – (Серія “Спадщина”. Кн. 12.).
- 3.212 Бень А. Мета СДПУ(о) – влада // Голос України. – 1998. – № 250 (2000). – 29 грудня. – С. 2.
- 3.213 Біденко М. Уже четверта соціал-демократична партія готується стати першою // День. – 1999. – № 4 (542). – 13 січня. – С. 2.
- 3.214 Білоус А. Політичні об’єднання України. – К.: Україна, 1993. – 106 с.
- 3.215 Біттнер О. Очищення через розкол? // Урядовий кур’єр. – 1998. – № 192 (1376). – 6 жовтня. – С. 2.
- 3.216 Біттнер О. СДПУ(о) заявляє про свою опозицію до влади // Урядовий кур’єр. – 1997. – № 235-236 (1176-1177). – 18 грудня. – С. 7.
- 3.217 Біттнер О. Чи вдасться об’єднатися соціал-демократам? // Урядовий кур’єр. – 1994. – № 162-163 (457-458). – 20 жовтня. – С. 5.
- 3.218 Буздуган Ю. Постіндустріальна система України (Неефективна економіка). – К.: Софія, 1999. – 160 с. – (Серія “Соціал-демократичний вибір”).
- 3.219 Бутусов Ю. Василий Онопенко: “Мы не футбольная партия” // Сегодня. – 1998. – № 69 (72). – 11 апреля. – С. 5.
- 3.220 Бухарин Н. Будущее социал-демократии Центральной и Восточной Европы // Левый поворот и левые партии в странах Центральной и Восточной Европы: Сб. статей / РАН. Ин-т междунар. эконом. и полит. иссл-й / Отв. ред. Н. И. Бухарин. – М.: Эпикон, 1998. – С. 7-13.

- 3.221 Валуйський О. Соціалізм і сучасна соціал-демократія // Політика і час. – 1991. – № 9 (1262). – С. 18-23.
- 3.222 Великанов В. Учредительный съезд СДПУ // Социал-демократ Украины. – 1990. – № 5 (июнь-июль). – С. 2.
- 3.223 Верховна Рада України: парадигми і парадокси / Упоряд. і автори: І. Когут, І. Косоноцька, М. Томенко (керівник). – К.: Фонд “Українська перспектива”, 1997. – 51 с. – (Серія “Ексклюзив”. Вип. 8.).
- 3.224 Верховна Рада України: парадигми і парадокси / Упоряд. і автори: І. Когут, І. Косоноцька, С. Одарич, М. Томенко (керівник). – К.: Фонд “Українська перспектива”, 1996. – 56 с. – (Серія “Ексклюзив”. Вип. 4.).
- 3.225 Вибори Президента України. 1999: Інформ.-аналіт. видання / Центр. виборча комісія; редкол. М. М. Рябець (голова) та ін. – К.: Преса України, 2000. – 400 с.
- 3.226 Видрін Д. Г., Табачник Д. В. Україна на порозі ХХІ століття: політичний аспект. – К.: Либідь, 1995. – 296 с.
- 3.227 Висоцький О. Виникнення сучасної української соціал-демократії // Політологічні читання. – 1994. – № 4. – С. 67-83.
- 3.228 Висоцький О., Голуб А. Витоки сучасної української соціал-демократії // Генеза. – 1995. – № 1 (3). – С. 184-187.
- 3.229 Висоцький О. Соціал-демократи в сучасній Україні: досвід політичної опозиції // Політологічні читання. – 1995. – № 1. – С. 73-79.
- 3.230 Висоцький О. Social democracy in a changing world // Політологічні читання. – 1993. – № 3. – С. 58-74.
- 3.231 Відбувся XIV з’їзд СДПУ(О). Інформаційне повідомлення // Наша газета + . – 1999. – № 5. – 22 травня. – С. 1, 4.
- 3.232 Відродження соціал-демократії в Україні / НАН України. Ін-т філософії; відпов. ред. М. Попович. – К.: Стилос, 1997. – 164 с.
- 3.233 Вітренко Н. М. Приватизація і соціалістичний вибір // Політика і час. – 1991. – № 10 (1263). – С. 19-22.

- 3.234 Вовк В., Мустафин А. Неизвестная Украина. Какие политические процессы происходят во второй по экономическому потенциалу суверенной республике Советского Союза? // Новое время. – 1991. – № 5 (2379). – С. 10-11.
- 3.235 Вовк В. Соціал-демократія на Україні. В пошуках сучасних підходів // Голос громадянина. – 1990. – № 19 (вересень). – С. 10.
- 3.236 Вовк В. Сучасна соціал-демократія на Україні // Київський соціал-демократ. – 1991. – № 1 (жовтень). – С. 2.
- 3.237 Вовк В. Цей гнучкий “третій шлях”. Для європейських соціалістів “комунізм” є лайливим словом // Українське слово. – 1999. – Ч. 46 (2994). – 18 листопада. – С. 8.
- 3.238 Ворошко Т. Не раскол, а очищение видит в создании УСДП Василий Онопенко // Киевские ведомости. – 1998. – № 230 (1619). – 5 октября. – С. 4.
- 3.239 В пошуках дійових контактів // Профспілковий вісник. – 1996. – № 4 (28) (квітень-червень). – С. 6.
- 3.240 Гаврилова И., Павловский Я. СДПУ(о) выходит на тропу оппозиции // Правда Украины. – 1997. – № 191 (16072). – 17 декабря. – С. 1.
- 3.241 Гаврилова І. Тепер у нас три соціал-демократичні партії, а розколу досі немає // День. – 1998. – № 190 (476). – 6 жовтня. – С. 1, 4.
- 3.242 Галата Я. Ю.Збітнев: “Соціал-демократи незабаром матимуть власний уряд!” // Україна молода. – 1995. – № 50 (368). – 7 липня. – С. 7.
- 3.243 Гарань О. Багатопартійність на Україні: формування, проблеми, перспективи // Україна багатопартійна: Програмні документи нових партій / МП “Пам’ятки України”; Археографічна комісія АН УРСР; Ін-т історії України АН УРСР / Передм., упорядк. О. В. Гарань. – К.: МП “Пам’ятки України”, Київська книжк. друк-я наук. книги, 1991. – С. 5-28. – (Бібл-ка ж-лу “Пам’ятки України”. Кн. 9).
- 3.244 Гарань О. В. Від створення Руху до багатопартійності. – К.: Тов-во “Знання” України, 1992. – 48 с.
- 3.245 Гарань О. В. Убити дракона: З історії Руху та нових партій України. – К.: Либідь, 1993. – 196 с.

- 3.246 Гарань О., Майборода О. Ідейні засади лівого руху в Україні: чи відбувається дрейф до соціал-демократії / Матеріали до семінару “Ідейні засади лівого руху в Україні” (Нац. ун-т “Києво-Могилян. Академія”, 27 верес. 1999 р.). – К.: Стилос, 1999. – 64 с.
- 3.247 Глушкова Л. В. Вибір соціал-демократичного розвитку суспільства – шлях України в ХХІ століття // Грані. – 2000. – № 5 (13). – С. 87-90.
- 3.248 Глушкова Л. В. Соціал-демократична концепція розвитку громадянського суспільства – складова ідеологічних змагань виборчого процесу 2002 року // Грані. – 2002. – № 3 (23). – С. 113-116.
- 3.249 Глушкова Л. В. Соціал-демократичний рух в Україні в 90-роках ХХ століття: історіографія проблеми // Грані. – 2002. – № 1 (21). – С. 83-90.
- 3.250 Глушкова Л. В. Становлення соціал-демократичного руху в українському суспільстві за умов політичного плюралізму // Грані. – 2001. – № 3 (17). – С. 102-105.
- 3.251 Глядач О. М'ятеж в среде социал-демократов // Альтернатива. – 1997-1998. – № 51-52 (71-72). – 29 декабря - 4 января. – С. 6.
- 3.252 Годована С. Безробіттю і бідності – Ні! // Єдність. – 1996. – № 11 (19) (листопад). – С. 1.
- 3.253 Годована С. Ю. Буздуган: “СДПУ – молода команда, яка хоче і може змінити життя на краще” // Єдність. – 1998. – № 2 (29). – С. 1, 2.
- 3.254 Голобуцький О., Докунін Ю., Кулик В. Сучасний профспілковий рух в Україні. – К.: Фонд “Українська перспектива”, 1996. – 63 с. – (Серія “Ексклюзив”. Вип. 5.).
- 3.255 Головинський Є. Євген Марчук та Олександр Мороз. Порівняльний психологічний аналіз // Людина і політика. – 1999. – № 6. – С. 11-15.
- 3.256 Головченко В. І. Від “Самостійної України” до Союзу визволення України: Нариси з історії української соціал-демократії початку ХХ ст. – Харків: Майдан, 1996. – 191 с.
- 3.257 Голуб А. І. Українська соціал-демократія: від переосмислення досвіду до визначення перспектив // Грані. – 2002. – № 5 (25). – С. 111-113.

- 3.258 Городниченко Г. VIII съезд социал-демократов: от “политики бедности” к “политики благополучия”? // Киевские ведомости. – 1996. – № 109 (928). – 8 июня. – С. 6.
- 3.259 Грабли, которые мы выбираем, или средства, которые меняют цель // Окна. – 1998. – № 4 (апрель). – С. 5, 6.
- 3.260 Грабовский С. Выборы и шансы социал-демократии // Альтернатива. – 1997. – № 40 (60). – 13-19 октября. – С. 1.
- 3.261 Грабовский С. Межморье – сердце Европы. Оно должно быть здоровым // Альтернатива. – 1997. – № 18 (38). – 12-18 мая. – С. 1.
- 3.262 Грабовский С. Съезд – внеочередной, настроение – рабочее. В Киеве 14-15 декабря состоялся XI (внеочередной) съезд СДПУ(о) // Альтернатива. – 1996. – № 18. – 18 декабря. – С. 1, 2.
- 3.263 Грабовский С. Три дня “отца перестройки” в Киеве // Альтернатива. – 1997. – № 39 (59). – 6-12 октября. – С. 2.
- 3.264 Грабовський С. Українська соціал-демократія // Свобода. – 2000. – № 18. – 11 липня. – С. 5.
- 3.265 Грибаков О., Фінько А. Соціал-демократія в світі та в Україні // Єдність. – 1998. – № 3 (30) (березень). – С. 3, 4.
- 3.266 Данилів В.-Ю. Солідарність і солідаризм: Пер. з нім. – К.: Видавничий дім “КМ Academia”, 2000. – 152 с.
- 3.267 Даниляк А. Как реформировать научно-техническую отрасль? // Альтернатива. – 1997. – № 1 (21). – 1-10 января. – С. 6.
- 3.268 Даудерштадт М., Геррітс А., Маркус Д. Д. Драматичний перехід: соціал-демократія у Східній та Центральній Європі: Пер. з англ.– К.: Основні цінності, 2000. – 232 с. – (Серія “Сучасна думка”. Кн.7.).
- 3.269 Дмитричева О. Григорий Суркис: Создавать партию под одного человека? Это утопия // Киевские ведомости. – 1998. – № 299 (1618). – 3 октября. – С. 7.
- 3.270 Дмитричева О. Леонид Кравчук: Это какой-то политический нонсенс // Киевские ведомости. – 1998. – № 299 (1618). – 3 октября. – С. 7.

- 3.271 Дмитричева О. СДПУ(о) избавилась от (О)нопенко // Киевские ведомости. – 1998. – № 230 (1619). – 5 октября. – С. 4.
- 3.272 Дорошенко Ю. СДПУ(ого!) // Україна молода. – 1996. – № 156 (572). – 17 грудня. – С. 3.
- 3.273 II-й з'їзд Об'єднаної соціал-демократичної партії України. Інформаційне повідомлення // Вісник української соціал-демократії. – 1992. – № 1 (травень). – С. 1.
- 3.274 Дубик І. Новий етап розвитку соціал-демократичних ідей на Україні // Хрещатик. – 1992. – № 100 (207). – 29 травня. – С. 2.
- 3.275 Дубовик О. Від “Європейського клубу” – до європейського співтовариства // Хрещатик. – 1992. – № 48 (155). – 12 березня. – С. 4.
- 3.276 Ерохин Е. Вторая молодость европейской социал-демократии // Финансовая Украина. – 1996. – № 30 (140). – 30 июля. – С. 6.
- 3.277 Євген Марчук закликає інших кандидатів наслідувати його приклад. Лідер фракції СДПУ(о) офіційно оголосив про свою відставку // День. – 1998. – № 248 (534). – 25 грудня. – С. 1, 4.
- 3.278 Європейська соціал-демократія: Трансформація у прогресі: Пер. з англ. / За ред. Р. Куперуса, Й. Кендела. – К.: Основні цінності, 2001. – 508 с. – (Серія “Сучасна думка”. Кн. 10.).
- 3.279 Єгорова М. Соціал-демократи об'єднані – найчисельніша партія центру, яка зробила свій вибір // Закон і бізнес. – 1999. – № 21 (391). – 22 травня. – С. 1, 4.
- 3.280 Жерноклеєв О. Українська соціал-демократія в Галичині: Нарис історії (1899 – 1918). – 2-е вид., доп. – К.: Основні цінності, 2000. – 168 с. – (Серія “Сучасна думка”. Кн. 6.).
- 3.281 Завдання СДПУ(о) “йти до влади, щоб брати цю владу щодня” // День. – 1999. – № 9 (547). – 20 січня. – С. 1.
- 3.282 Заливная Л. Если демократию растаптывают, значит, это кому-то нужно? Послесловие к XI съезду СДПУ // Окна. – 1998. – № 4 (апрель). – С. 3.
- 3.283 Збітнєв Ю. Головне – лице партії, а не амбіції претендентів // Республіка. – 1993. – № 21 (36). – 21-27 жовтня. – С. 4.

- 3.284 Збітнєв Ю. Зовнішня політика – спільний пріоритет // Політика і час. – 1993. – № 8. – С. 55-58.
- 3.285 Здіорук С. І., Бичек В. В. Проблеми функціонування політичних партій України в системі владних відносин. – К.: Нац. ін-т стратег. досл-нь, 2001. – 144 с. – (Серія “Стратегія політики і політичний аналіз”. Вип. 6).
- 3.286 Зінченко О. Наші пріоритети // Наша газета +. – 1999. – № 20. – 4 вересня. – С. 4.
- 3.287 З’їзд – у душі “одобрямс” // Єдність. – 1997. – № 6 (26) (грудень). – С. 1.
- 3.288 З приводу ситуації навколо Національної Академії Наук України // Вечірній Київ. – 1995. – № 252 (15363). – 6 грудня. – С. 2.
- 3.289 Зущик Ю. М., Кривошеєнко О. В., Яблонський В. М. Фігури. Політичне лідерство в сучасній Україні. – К.: Альтерпрес, 1999. – 273 с.
- 3.290 Інтерв’ю с Председателем Правления Донецкой областной организации СДПУ П. М. Амитовым // Окна. – 1998. – № 4 (апрель). – С. 4.
- 3.291 Луганская областная организация Социал-демократической партии Украины (объединённой) (история и факты) / Брустинов В. В., Жаровный В. М., Ключко А. Н., Кустов В. Б., Поклонский Р. И. – Луганск: ИЦ “Картон-Пак”, 2002. – 286 с.
- 3.292 [Інтерв’ю Ю. Збітнєва] // Вечірній Київ. – 1991. – № 160 (14275). – 21 серпня. – С. 1.
- 3.293 Інформаційне повідомлення // Соціал-демократ. – 1995. – № 1 (3) (січень). – С. 1.
- 3.294 Інформація про роботу Аналітичного центру ОСДПУ // Вісник української соціал-демократії. – 1992. – № 3 (листопад). – С. 5.
- 3.295 Інформація про роботу з профспілками // Вісник української соціал-демократії. – 1992. – № 3 (листопад). – С. 5.
- 3.296 Казнин В. Блокирована поставка гуманитарной помощи в Чечню // Киевский вестник. – 1995. – № 37 (4682). – 11 апреля. – С. 1.
- 3.297 Казнин В. Время, объединившись, собирать камни // Киевский вестник. – 1995. – № 26 (4671). – 7 марта. – С. 2.

- 3.298 Казнін В. Об'єднання відбулося. Але ... // Київський вісник. – 1995. – № 9 (4654). – 26 січня. – С. 1.
- 3.299 Казнін В. Роз'єдналися об'єднані соціал-демократи // Київський вісник. – 1998. – № 115 (5190). – 8 жовтня. – С. 2.
- 3.300 Казнін В. Центристи починають об'єднуватись // Київський вісник. – 1995. – № 7 (4652). – 19 січня. – С. 1, 2.
- 3.301 Карлссон И., Линдгрэн А.-М. Что такое социал-демократия: Пер. со шведск. Н. Алексеевой (июнь 2001). – Стокгольм: Изд-во Социал-демократической рабочей партии Швеции “Socialdemokraterna”, 1996. – 88 с.
- 3.302 Кацман В. “Не хотим быть “удушенной Дездемоной” – заявили социал-демократы и вышли из “Новой Украины”. Правда не все // Киевские ведомости. – 1993. – № 182 (276). – 13 октября. – С. 3.
- 3.303 Кацман В. Свою партийную принадлежность осознал и Леонид Кравчук // Киевские ведомости. – 1998. – № 17 (1406). – 23 января. – С. 5.
- 3.304 Кириндясов Г. Про права демократії йшлося на прес-конференції СДПУ // Вечірній Київ. – 1990. – № 286 (14101). – 13 грудня. – С. 1.
- 3.305 Кириченко М. Смесложиттєве значення соціалістичної ідеї // Політика і час. – 1991. – № 11 (1264). – С. 26-29.
- 3.306 Князєв А. Соціал-демократи України і Словаччини разом можуть зробити більше і краще... // Наша газета +. – 1999. – № 4. – 15 травня. – С. 3.
- 3.307 Когтянц К. Недосказанная речь на партийном съезде // Окна. – 1998. – № 4 (апрель). – С. 2.
- 3.308 Комментарий к документам XI съезда // Окна. – 1998. – № 4 (апрель). – С. 1.
- 3.309 Колесников О. Государственный Фонд как средство политической карьеры // Бизнес. – 1993. – № 38 (42). – 21 сентября. – С. 11.
- 3.310 Кононова Н. Где власть – там и подписная масть // Киевские ведомости. – 1998. – № 3 (1392). – 6 января. – С. 2.
- 3.311 Константинов Ю., Черноморский Г. СДПУ(о): амбиции и реалии. Диалоги о выборах // Киевские новости. – 1999. – № 24 (375). – 21 мая. – С. 4.

- 3.312 Конференція Соціал-демократичної партії України // Голос громадянина. – 1991. – № 3 (34). – С. 2.
- 3.313 Концептуальні засади реформування політичної системи в Україні. Стан і перспективи розвитку політичних наук: Матеріали “круглого столу”, Київ, 13 квіт. 2001 р. / За заг. ред. В. І. Лугового, В. М. Князева. – К.: Вид-во Української Академії державного управління при Президентові України, 2001. – 264 с.
- 3.314 Кормушкіна М. СДС – за Євгена Марчука. Марчук – за культ інтелекту // Голос України. – 1999. – № 88 (2090). – 18 травня. – С. 4.
- 3.315 Коробова Т. Василь Онопенко кинув мішок. Грошовий // День. – 1998. – № 190 (476). – 6 жовтня. – С. 4.
- 3.316 Коробова Т. “Роль троянських коней” у лавах “опозиції” з’ясовувала вчора на з’їзді “Громада” // День. – 1999. – № 12 (549). – 23 січня. – С. 1.
- 3.317 Коробова Т. Убогий прем’єр і убогий депутат об’єдналися. Створено оргкомітет об’єднання “Злагода” // День. – 1999. – № 7 (545). – 16 січня. – С. 4.
- 3.318 Королюк В. Об’єднані соціал-демократи прагнуть консолідації. Владних структур // Голос України. – 1998. – № 191 (1941). – 6 жовтня. – С. 2.
- 3.319 Костерова Г. “Народна порада”: победим вместе! // Закон и бизнес. – 1997. – № 38 (304). – 17 сентября. – С. 2.
- 3.320 Коцина И. Объединённые социал-демократы не собираются отправлять правительство в отставку, но мечтают “взять власть в свои руки” // Факты и комментарии. – 1998. – № 190 (0270). – 6 октября. – С. 4.
- 3.321 Кравчук Л. М. Маємо те, що маємо: Спогади і роздуми. – К.: Століття, 2002.
- 3.322 Кремень В. Г., Базовкін Є. Г. Політичні партії України: порівняльний аналіз програмних документів: Наукові доповіді / Нац. ін-т стратегічних досліджень. – К.: ДП Артемполіграф, 1993. – Вип. 18. – 90 с.
- 3.323 Кремень В., Табачник Д., Ткаченко В. Україна: альтернативи поступу (критика історичного досвіду). – К.: Вид-во: “ARC-UKRAINE”, 1996. – 795 с.

- 3.324 Кремень В. Г., Ткаченко В. М. Україна: шлях до себе: Проблеми суспільної трансформації: Навчальний посібник для студентів вищ. навч. закл. – К.: Вид. центр “ДрУк”, 1999. – 447 с.
- 3.325 Крисаченко В. С., Хилько М. І. Екологія. Культура. Політика: Концептуальні засади сучасного розвитку. – К.: “Знання” України, 2002. – 598 с.
- 3.326 Кунин М. Белая роза – эмблема надежды? // Крымский комсомолец. – 1991. – № 23 (7364). – 1 июня. – С. 2.
- 3.327 Кутирьов В. Антикомунізм в СРСР: зміст, коріння, подолання // Політика і час. – 1991. – № 9 (1262). – С. 23-29.
- 3.328 Лапоногов И. Клинический случай. Отчётный доклад Ю. Буздугана нравится не только Ю. Буздугану // Окна. – 1998. – № 4 (апрель). – С. 4.
- 3.329 Лидеры современной социал-демократии / Под общ. ред. В. С. Рыкина. – М.: Международные отношения, 1991. – 400 с.
- 3.330 Линч С. Почему мы остались перед шлагбаумом // Окна. – 1998. – № 4 (апрель). – С. 3.
- 3.331 Литвин В. Новые ориентиры новых партий // Политика и время. – 1991. – № 12 (1265). – С. 47-55.
- 3.332 Литвин В. Партія як форма політичної організації суспільства // Політика і час. – 1992. – № 1 (1272). – С. 52-59.
- 3.333 Литвин В. Про сучасні українські партії, їхніх прихильників та лідерів // Політологічні читання. – 1992. – № 1. – С. 62-101.
- 3.334 Литвин В. Сучасні політичні блоки та об’єднання на Україні // Політика і час. – 1991. – № 4 (1257). – С. 58-62.
- 3.335 Литвин В. Сучасні соціал-демократичні партії України // Політика і час. – 1991. – № 8 (1261). – С. 44-49.
- 3.336 Литвин В. М. Украина: политики, политики, власть. На фоне политического портрета Л. Кравчука. – К.: Издательский Дом “Альтернативы”, 1997. – 335 с.
- 3.337 Литвин В. М. Україна: досвід та проблеми державотворення (90-ті роки ХХ ст.). – К.: Наукова думка, 2001. – С.560 с.

- 3.338 Литвин В. М. Україна на межі тисячоліть (1991 – 2000 рр.) – К.: Вид-чий дім “Альтернативи”, 2000. – 359 с. – (Серія “Україна крізь віки”. Т. 14).
- 3.339 Литвин В. М. Україна: хроніка поступу. 1991-2001. – К.: Вид-чий дім “Альтернативи”, 2001. – 729 с.
- 3.340 Литвин В. Політична арена України. Дійові особи та виконавці. – К.: Вид-во “Абрис”, 1994. – 495 с.
- 3.341 Лівочентристська перспектива України. Збірник експертних матеріалів / Кер. проекту В. Вовк. – К.: Ін-т громадянського суспільства, 1997. – 48 с.
- 3.342 Мадіссон В. Українська соціал-демократія: національний феномен або складова міжнародного руху? // Вісник Української Академії державного управління при Президентові України. – 1998. – № 2. – С. 107-113.
- 3.343 Мадіссон В. Українська соціал-демократія на шляху відродження // Куди йдемо? Матеріали науково-практичної конференції “Ідеологія та ідейно-політичні засади державного будівництва в Україні” (Київ, 24-25 грудня 1992 р) / Українсько-фінський ін-т менеджменту і бізнесу / За ред. М. І. Михальченка, Б. І. Корольова. – К.: Фірма “Віпол”, 1993. – С. 111-113.
- 3.344 Майер Т. Демократический социализм – социальная демократия. Введение. – К.: Основні цінності, 2000. – 188 с. – (Серія “Сучасна думка”. Кн. 4.).
- 3.345 Макаров А. Ще раз про точки зору на соціалізм // Політика і час. – 1991. – № 10 (1263). – С. 23-30.
- 3.346 Максименко О. Суть партійної інтриги – у виключенні Онопенка із СДПУ(о) // День. – 1998. – № 190 (476). – 6 жовтня. – С. 4.
- 3.347 Максимович В. Оправа для перлини біля моря // Альтернатива. – 1998. – № 22 (93). – 1-7 червня. – С. 2.
- 3.348 Макух І. На народній службі: Спогади. – К.: Основні цінності, 2001. – 572 с. – (Серія “Спадщина”. Кн. 11.).
- 3.349 Малеев К. Плющ ждал Хасбулатова, чтобы объявить о поддержке Кучмы // Республика. – 1993. – № 6 (21). – 27 марта - 2 апреля. – С. 2.
- 3.350 Марчук Е. Не надо бояться слова “левый” // Киевские ведомости. – 1997. – № 236 (1332). – 23 октября. – С. 4.

- 3.351 Марчук Є. К. Виступи. Інтерв'ю. Статті. – К.: Тов-во “Знання” України, КОО, 1997. – 326 с.
- 3.352 Марчук Є. К. Виступи. Інтерв'ю. Статті. – К.: Тов-во “Знання” України, КОО, 1998. – Кн. 2. – 463 с.
- 3.353 Марчук Є. К. Виступи. Інтерв'ю. Статті. – К.: Тов-во “Знання” України, КОО, 1999. – Кн. 3. – 565 с.
- 3.354 Марчук Є. К. Україна: нова парадигма поступу: Аналітичне дослідження. – К.: Авалон, 2001. – 216 с.
- 3.355 Махун С. Об'єднана соціал-демократична Україна // Молода гвардія. – 1991. – № 25 (14608). – 12 березня. – С. 1.
- 3.356 Медведчук В. Дух і принципи соціал-демократії: українська перспектива. – К.: Основні цінності, 2000. – 200 с. – (Серія “Сучасна думка”. Кн. 1.).
- 3.357 Медведчук В. Звернення до читача // Бегей І. Юліан Бачинський: соціал-демократ і державник. – К.: Основні цінності, 2001. – С.5-6. – (Серія “Спадщина”. Кн. 12.).
- 3.358 Медведчук В. Новий вимір демократії. – К.: Основні цінності, 2001. – 144 с. – (Серія “Сучасна думка”. Кн. 14.).
- 3.359 Медведчук В. Правова освіта населення – ось реальний внесок нашої партії у справу соціального захисту людей // Наша газета +. – 1999. – № 21. – 11 вересня. – С. 1, 2.
- 3.360 Медведчук В. Соціал-демократи усієї країни, єднайтеся! // Голос України. – 1996. – № 189-190 (1439-1440). – 10 жовтня. – С. 6.
- 3.361 Медведчук В. Соціал-демократичний вибір – історичний шанс для України. – К.: Основні цінності, 2000. – 164 с. – (Серія “Сучасна думка”. Кн. 3.).
- 3.362 Медведчук В. Сучасна українська національна ідея і питання державотворення. – К.: Україна, 1997. – 170 с.
- 3.363 Медведчук В. Треба об'єктивно оцінити зусилля української влади // Наша газета +. – 1999. – № 6. – 29 травня. – С. 3.
- 3.364 Медведчук В. Україна: актуальні питання розвитку суспільства, держави і права. – К.: Інтерпрес ЛТД, 1999. – 240 с.

- 3.365 Медведчук В. У пошуках сучасних рубежів. Роздуми політика // Голос України. – 1998. – № 248 (1998). – 25 грудня. – С. 1, 3, 4.
- 3.366 Мельничук Т. Леонид Кравчук: остановить разрушение основ внешней политики // Наша газета +. – 1999. – № 2. – 1 мая. – С. 3.
- 3.367 Миллер С., Поттхофф Х. Краткая история СДПГ 1848 – 1990: Пер. с нем. – К.: Основні цінності, 2000. – 376 с. – (Серія “Спадщина”. Кн. 5.).
- 3.368 Михальов В. Богдан Губський: “Наш Податковий кодекс – реальний шлях до добробуту всіх” // Наша газета +. – 1999. – № 25. – 9 жовтня. – С. 5.
- 3.369 Мостова Ю., Рахманін С. Соціал-демократична партія України (об’єднана) // Дзеркало тижня. – 2002. – № 10 (385). – 16 березня. – С. 3, 4.
- 3.370 Надзвичайний з’їзд партії // Київський соціал-демократ. – 1991. – № 1 (жовтень). – С. 6.
- 3.371 Найдьонов В. Соціалізм і ринкова економіка // Політика і час. – 1991. – № 10 (1263). – С. 16-19.
- 3.372 На порядку денному – з’їзд // Альтернатива. – 1998. – № 17-18 (88-89). – 4-17 травня. – С. 1.
- 3.373 Наши в Социнтерне // Финансовая Украина. – 1996. – № 38 (148). – 24 сентября. – С. 1.
- 3.374 Некоторые проблемы социал-демократического движения: Препр. докладов / АН СССР. Ин-т международного рабочего движения. – М.: Б. в., 1990. – 65 с.
- 3.375 Нижник А. С. Гибель мифа (антикоммунистический манифест). – К.: Б. в., 1999. – 70 с.
- 3.376 Нова архітектура Європи очима Центрально та Східноєвропейської соціал-демократії // За незалежну демократичну Україну (додаток до газети “Голос громадянина”. – 1991. – № 33 (64)). – Спецвипуск № 1.– С. 3.
- 3.377 Носенко А. Так ми починали... // Альтернатива. – 1998. – № 50 (121). – 14-20 грудня. – С. 5.
- 3.378 Объединённая социал-демократическая партия Украины (ОСДПУ) // Коммунист Украины. – 1991. – № 5 (783). – С. 46-47.

- 3.379 Окончательно определились // Закон и бизнес. – 1997. – № 43 (309). – 22 октября. – С. 1.
- 3.380 Олейник М. Василий Онопенко: им нужна не идея, а коммерция // Киевские ведомости. – 1998. – № 299 (1618). – 3 октября. – С. 7.
- 3.381 Олейник М., Дмитричева О. Юрий Буздуган: социал-демократа из Марчука сделали мы // Киевские ведомости. – 1998. – № 17 (1406). – 23 января. – С. 5.
- 3.382 Олійник В. Парламент 2002: час вибору. – К.: Логос, 2001. – 252 с.
- 3.383 Олійник М. Справа Соцінтерну живе. Хоч і не завжди перемагає // Україна молода. – 1992. – № 76 (103). – 25 вересня. – С. 1.
- 3.384 Онопенко В. Мы не просто оппозиция, мы оппозиция конструктивная // Альтернатива. – 1996. – № 19. – 25 декабря. – С. 3.
- 3.385 Онопенко В. Якою має бути політика України у сфері захисту прав людини // Закон і бізнес. – 1995. – № 31 (194). – 2 серпня. – С. 1.
- 3.386 Онопенко В. Я никогда не был конъюнктурщиком // Киевские новости. – 1999. – № 34 (385). – 9 июля. – С. 5.
- 3.387 Официально // Социал-демократия. – 1994. – № 2 (сентябрь). – С. 1.
- 3.388 Павленко М. У пошуках виходу з кризи // Вечірній Київ. – 1991. – № 63 (14178). – 2 квітня. – С. 1.
- 3.389 Павлов А. Ленинизты // Окна. – 1998. – № 4 (апрель). – С. 6.
- 3.390 Пазенок В. Проблема соціалізму в сучасній західній суспільствознавчій літературі // Політика і час. – 1991. – № 11 (1264). – С. 21-25.
- 3.391 Партийная информация // Альтернатива. – 1997. – № 19 (39). – 8-14 июля. – С. 2.
- 3.392 Партія “Соціал-демократичний союз”. Довідка // Політичні партії України / Упоряд. Г. Андрущак, Ю. Марченко, О. Телемко, Д. Чаргеїшвілі. – К.: К.І.С., Лайт-прінт, 1999. – С. 344.
- 3.393 Пересунько С. Верю в социал-демократическое будущее Украины // Альтернатива. – 1998. – № 44 (115). – 2-8 ноября. – С. 2.

- 3.394 Петренко В. XI (внеочередной) съезд Социал-демократической партии Украины (объединённой) // Закон и бизнес. – 1996. – № 51 (265). – 18 декабря. – С. 1, 2.
- 3.395 Пилипенко В. Антидемократия в законе // Окна. – 1998. – № 4 (апрель). – С. 2.
- 3.396 Повернення до Європи // Київський соціал-демократ. – 1991. – № 1 (жовтень). – С. 6.
- 3.397 Позачерговий з'їзд соціал-демократів // Київський соціал-демократ. – 1991. – № 2 (грудень). – С. 6.
- 3.398 Позднякова О. Соціал-демократи одержали свідоцтво // Урядовий кур'єр. – 1995. – № 33-34 (530-531). – 2 березня. – С. 2.
- 3.399 Пойченко А., Пахарєв А. Україна багатопартійна // Програма “Україна – 2010”: Консолідація українського суспільства: реалії, перспективи: (Науково-методичні поради лектору) / Гол. ред. колегії В. М. Князєв; кер. авт. кол-ву В. А. Шахов. – К.: Вид-во Української Академії державного управління при Президентові України, 1999. – С. 161-176.
- 3.400 Політична культура і політичні партії України / Науково-дослідний ін-т “Проблеми людини”; керівники авт. кол-ву А. І. Комарова, О. М. Рудкович. – К.: Б. в. , 1997. – Т. 6. – 597 с.
- 3.401 Політична система сучасної України: особливості становлення, тенденції розвитку: Навч. посібн. для студ. вищ. закл. освіти / За ред. Ф. М. Рудича. – К.: Парламентське вид-во, 1998. – 327 с.
- 3.402 Політичні партії в демократичному суспільстві. – К.: Видавці: Тезінг та Гофмайстер, 1997. – 125 с.
- 3.403 Політичні партії в незалежній Україні: роль і місце у політичній трансформації суспільства: Наук. зб. / Укр. акад. держ. упр-ня при Президентові України та ін.; уклад.: В. В. Нікітін. – Х.: ХарПІ УАДУ, 2001. – 140 с.
- 3.404 Політичні партії в Україні: Інформаційно-довідкове видання / Редкол. М. М. Рябець (голова) та ін. – К.: ЦВК України, 2001. – 360 с.

- 3.405 Політичні партії і організації України: Довідник / Уклад. О. Крамаревський. – К.: Альтерпрес, 1999. – 188 с.
- 3.406 Політичні партії України / Упоряд. Г. Андрущак, Ю. Марченко, О. Телемко, Д. Чаргеїшвілі. – К.: К.І.С., Лайт-прінт, 1999. – 596 с.
- 3.407 Політичні партії України / Центр суспільно політичних досліджень Нац. ун-ту “Києво-Могилянська Академія”; за ред. В. М. Якушика. – К.: Кобза, 1996. – 142 с.
- 3.408 Політичні права і свободи у демократичному суспільстві (досвід країн Європейського Союзу): Зб. мат-лів “круглого столу” головних редакторів мас-медіа України, 6 квіт. 2000 р. / Редкол. А. В. Денисенко та ін. – К.: Інформаційно-видавничий центр “Планета”, 2000. – 61 с.
- 3.409 Політичні структури та процеси в сучасній Україні: Політологічний аналіз / НАН України. Ін-т нац. відносин і політології. – К.: Наукова думка, 1995. – 261 с.
- 3.410 Політологічний енциклопедичний словник: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Відпов. ред-ри Ю. С. Шемшученко, В. Д. Бабкін. – К.: Генеза, 1997. – 400 с.
- 3.411 Попович М. Європа – Україна – праві і ліві. – К.: Центр громадянської просвіти “Київське братство”, 1997. – 108 с.
- 3.412 Право вибору: політичні партії та виборчі блоки. Вибори до Верховної Ради України / Інститут посткомуністичного суспільства; упоряд. М. Томенко, О. Проценко. – К.: Заповіт, 1998. – 128 с.
- 3.413 Проблеми Вінницької соціал-демократії // Вісник української соціал-демократії. – 1992. – №1 (травень). – С. 3.
- 3.414 Програма “Україна – 2010”: Консолідація українського суспільства: реалії, перспективи: (Науково-методичні поради лектору) / Гол. ред. колегії В. М. Князев; кер. авт. кол-ву В. А. Шахов. – К.: Вид-во Української Академії державного управління при Президентові України, 1999. – 197 с.
- 3.415 Профспілки і СДПУ: плідна співпраця // Єдність. – 1997. – № 6 (26) (грудень). – С. 3.

- 3.416 Рибаків О. Там, де наші погляди збігаються з поглядами соціал-демократів, ми разом // Товариш. – 1998. – № 36 (310) (вересень). – С. 2.
- 3.417 Русначенко А. Пробудження. Робітничий рух на Україні в 1989 – 1993 роках. – К.: Видавничий дім “КМ Academia”, 1995. – 230 с.
- 3.418 Савенко Л. Про партію і про Мінюст // Юридичний вісник України. – 1996. – № 5 (31). – 31 січня - 7 лютого. – С. 13.
- 3.419 Сандул Ю. Хитрого Кравчука, кажеться, обхитрили // Всеукраїнские ведомости. – 1997. – № 207 (879). – 10 декабря. – С. 1, 6, 7.
- 3.420 Світова соціал-демократія на переломі тисячоліть / Гол. ред. О. Скоморощенко. – К.: РІМП “Софія”, 2000. – 160 с.
- 3.421 СДПУ(О) підписала Протокол про співробітництво зі словацькими колегами // Закон і бізнес. – 1999. – № 20 (390). – 15 травня. – С. 4.
- 3.422 СДПУ поза законом? // Голос України. – 1996. – № 13 (1263). – 23 січня. – С. 2.
- 3.423 СДПУ у дні путчу // Київський соціал-демократ. – 1991. – № 1 (жовтень). – С. 6.
- 3.424 СДС активізує міжнародні контакти // СДС-новини. – 1999. – № 9 (вересень). – С. 7.
- 3.425 Сикорский Г. Каким коммерсантам не хочется посудиться с известным депутатом. Да еще из-за красной “Тойоты” // Киевские ведомости. – 1993. – № 89 (183). – 15 мая. – С. 8.
- 3.426 Скань Я. Партії потрібні для української держави. Із стенографічного звіту про перший “круглий стіл” республіки // Голос України. – 1992. – № 33 (283). – 25 лютого. – С. 2.
- 3.427 Скоморощенко О. На чому тримається режим // Соціал-демократ. – 2000. – № 1 (лютий). – С. 2.
- 3.428 Скоморощенко О. Соціал-демократи визначають пріоритети // Вісті з України. – 1993. – № 40 (1797). – 30 вересня - 6 жовтня. – С. 2.
- 3.429 Скоморощенко О. Третій Конгрес Партії європейських соціалістів у Мальме (5-7 червня 1997 року) // Відродження соціал-демократії в Україні / НАН

України. Ін-т філософії; відпов. ред. М. Попович. – К.: Стилос, 1997. – С. 127-129.

- 3.430 Скрыбін Д. СДС: “Ринковою повинна бути економіка, а не суспільство”. СДС оголосив про свою опозицію до влади і підтримку Євгена Марчука на президентських виборах // День. – 1999. – № 18 (555). – 2 лютого. – С. 1, 4.
- 3.431 Скрыбін Д. Чи стане СДПУ(о) “головним адвокатом” влади? // День. – 1998. – № 250 (536). – 29 грудня. – С. 1, 4.
- 3.432 Славін Б. Про актуальні проблеми сучасної теорії соціалізму // Політика і час. – 1991. – № 8 (1261). – С. 14-20.
- 3.433 Слюсаренко А., Томенко М. Нові політичні партії України. Довідник. – К.: Тов-во “Знання” УРСР, 1990. – 46 с. – (Серія “Час і суспільство”. № 12).
- 3.434 Слюсаренко А., Томенко М. Спроба класифікації політичних партій України // Політологічні читання. – 1992. – № 1. – С. 102-109.
- 3.435 Создавая социальную демократию. Сто лет Социал-демократической рабочей партии Швеции: Пер. англ. / Под ред. К. Мисгельда, К. Мулина, К. Омарка. – М.: Весь мир, 2001. – 592 с.
- 3.436 Социал-демократическая партия Украины (СДПУ) // Коммунист Украины. – 1991. – № 5 (783). – С. 49-50.
- 3.437 Социал-демократические организации в СССР: некоторые проблемы развития (1987 – 1990 гг.). – М.: АОН при ЦК КПСС, 1990. – 114 с. – (Информационный бюллетень / Акад. обществ. наук при ЦК КПСС. Центр соц. исслед. № 4).
- 3.438 Социал-демократия: взгляды, выводы, ответы / Донецкая областная социал-демократическая организация / Отв. за выпуск П. М. Амитов. – Донецк: ЦБНТИ угольной промышленности Цех оперативной полиграфии, 1995. – 52 с.
- 3.439 Социал-демократия в конце 80-х годов: Научно-аналитический обзор / АН СССР. ИНИОН; авт. обзора Б. С. Орлов; отв. ред. Ю. А. Борко. – М.: ИНИОН, 1990. – 90 с. – (Серия “Проблемы международного социал-демократического движения”).

- 3.440 Социал-демократия в Украине: реалии и перспективы развития // Социал-демократия. – 1994. – № 4 (ноябрь). – С. 3.
- 3.441 Социал-демократия и современный кризис капитализма: Сб. аналитических обзоров: В 2-х ч. / Ред.-сост. Н. Ю. Лапина. – М.: ИНИОН, 1983. – Ч. 1. – 186 с. – (Серия “Социально-экономические проблемы развитых стран”).
- 3.442 Социал-демократия и современный кризис капитализма: Сб. аналит. обзоров: В 2-х ч. / Ред.-сост. Н. Ю. Лапина. – М.: ИНИОН, 1983. – Ч. 2. – 218 с. – (Серия “Социально-экономические проблемы развитых стран”).
- 3.443 Социал-демократия перед лицом глобальных проблем: Проблемно-тематический сборник / РАН. ИНИОН; ред.-сост. Т. Н. Мационашвили; отв. ред. Б. С. Орлов. – М.: ИНИОН, 2000. – 151 с. (Серия “Проблемы современного социал-демократического движения”).
- 3.444 Социал-демократы в Восточной Европе: Реферат. сб. / РАН. ИНИОН; отв.ред. Б. С. Орлов, Л. Н. Шаншиева. – М.: ИНИОН, 1992. – 309 с. – (Серия “Проблемы социал-демократического движения”).
- 3.445 Социал-демократы предложили создать “круглый стол”. Свежей идеей это назвать трудно // Киевские ведомости. – 1993. – № 29 (123). – 16 февраля. – С. 3.
- 3.446 Социализм – выбор истории: Сб. статей / Общество Российские учёные социалистической ориентации. Сибирскре отделение. Совет ветеранов войны, труда и вооружённых сил Советского района г. Новосибирска; сост-ль и авт. предисловия А. Т. Москаленко. – Новосибирск: СО РАН, 1998. – 277 с.
- 3.447 Социалистическая группа Европейского парламента // Швейцер В. Я. Современная социал-демократия: Словарь-справочник / Под общ. ред. А. А. Галкина. – М.: Политиздат, 1990. – С. 64-66.
- 3.448 Соціал-демократи критикують уряд та Президента // Молодь України. – 1995. – № 54 (17242). – 18 травня. – С. 1.
- 3.449 Соціал-демократи об’єднуються і виходять з “Нової України” // Голос України. – 1993. – № 178 (678). – 21 вересня. – С. 1.

- 3.450 Соціал-демократи Росії і України домовилися про співробітництво // Вісник української соціал-демократії. – 1992. – № 1 (травень). – С. 3.
- 3.451 Соціал-демократична партія України. Довідка // Політичні партії України / Упоряд. Г. Андрущак, Ю. Марченко, О. Телемко, Д. Чаргеїшвілі. – К.: К.І.С., Лайт-прінт, 1999. – С. 417 – 418.
- 3.452 Соціал-демократична партія України (об'єднана). Довідка // Політичні партії України / Упоряд. Г. Андрущак, Ю. Марченко, О. Телемко, Д. Чаргеїшвілі. – К.: К.І.С., Лайт-прінт, 1999. – С. 436 – 437.
- 3.453 Соціал-демократія в Україні. Історія і сучасність. – К.: Соціал-демократична партія України (об'єднана), 1996. – 22 с.
- 3.454 Союз в опозиції. І за нове об'єднання // Голос України. – 1999. – № 19 (2021). – 3 лютого. – С. 2.
- 3.455 Спільно до перемоги! // Альтернатива. – 1998. – Спецвипуск. – 18 березня. – С. 1.
- 3.456 Спокуса владою [інтерв'ю В. Онопенка] // Голос України. – 1998. – № 63 (1813). – 3 квітня. – С. 2.
- 3.457 Стрельников А. Социалистическая идея как новость // Товарищ. – 1999. – № 47 (373) (ноябрь). – С. 1.
- 3.458 Сухуменко Н. Социально-недемократическая партия. Министр начинает и... // Зеркало недели. – 1995. – № 26 (39). – 1-7 июля. – С. 4.
- 3.459 Тищенко Ю. Вибори-99: як і кого ми обирали / Український незалежний центр політичних досліджень / Ред. Н. Лисюк. – К.: Б. в., 1999. – 288 с.
- 3.460 Ткаленко И., Триленко Л. Леонид Кравчук: “Я встречаюсь с Онопенко в пятницу, но ничего ему не скажу” // Всеукраинские ведомости. – 1997. – № 207 (879). – 10 декабря. – С. 6, 7.
- 3.461 Ткачук О. Пересунько С: “Соціальна демократія згуртує мільйони людей!” // Людина і влада. – 1999. – № 2-3. – С. 1-25.
- 3.462 Только секретарю партийной (КПСС) организации // Голос громадянина. – 1991. – № 30 (61). – С. 7.

- 3.463 Томенко М. В., Олійник В. В. Парти́йна еліта України – 2000. – К.: Логос, 2000. – 207 с.
- 3.464 Триленко Л. “Бунт на корабле” социал-демократии подавлен // Всеукраинские ведомости. – 1997. – № 211 (883). – 16 декабря. – С. 7.
- 3.465 Трухан М. ПДВУ: мирное сосуществование социал-демократических и либеральных течений // Мост. – 1993. – № 6 (май). – С. 7.
- 3.466 Украинские социал-демократы собираются потеснить социалистов // Мост. – 1994. – № 46 (64). – 17 ноября. – С. 2.
- 3.467 Україна. Вибори-98: Досвід. Проблеми. Перспективи: Зб. мат-лів міжнар. наук.-практ. конф-ї / ЦВК України; голов. ред. М. М. Рябець. – К.: Преса України, 1999. – 231 с.
- 3.468 Українська соціал-демократична партія. Довідка // Політичні партії України / Упоряд. Г. Андрущак, Ю. Марченко, О. Телемко, Д. Чаргеїшвілі. – К.: К.І.С., Лайт-прінт, 1999. – С. 535.
- 3.469 Українська соціал-демократія – історичний огляд // Делегату XIV з’їзду СДПУ(О). – К.: Б. в., 1999. – С. 2-5.
- 3.470 Українські ліві: між ленінізмом і соціал-демократією / О. Гарань, О. Майборода, А. Ткачук, В. Хмелько / За ред. О. Гараня, О. Майбороди. – К.: Вид-чий дім “КМ Akademia”, 2000. – 256 с.
- 3.471 Урчукін В. До суспільства демократичного соціалізму // Політика і час. – 1991. – № 8 (1261). – С. 24-28.
- 3.472 Усенко Л. [інтерв’ю О. Сугоняко] СДПУ – це партія балансу // Молода гвардія. – 1991. – № 165 (14748). – 30 листопада. – С. 2.
- 3.473 Филатов А. СДПУ: начало пути // Крымский комсомолец. – 1990. – № 24 (7211). – 9 июня. – С. 4.
- 3.474 Хейман С. Кістяківський: Боротьба за національні та конституційні права в останні роки царату: Пер. з англ. – К.: Основні цінності, 2000. – 304 с. – (Серія “Спадщина”. Кн.9).

- 3.475 Хесс Х. Практическая работа в социал-демократической партии. Справочник: Пер. с нем. – К.: Основные ценности, 2000. – 178 с. – (Серия “Практикум”. Кн. 2).
- 3.476 Хіміч Р. Марчук – не лівий і не правий. Він просто правий! // День. – 1999. – № 87 (624). – 18 травня. – С. 1, 2.
- 3.477 Ходят сплетни по кругу... // Альтернатива. – 1998. – № 1-2 (73-74). – 12-18 января. – С. 1.
- 3.478 Хроники современной Украины / Киевский центр политических исследований и конфликтологии. – К.: Основные ценности, 2001. – Т. 1: 1993-1994. – 172 с.
- 3.479 Хроники современной Украины / Киевский центр политических исследований и конфликтологии. – К.: Основные ценности, 2001. – Т. 2: 1995-1996. – 316 с.
- 3.480 Хроники современной Украины / Киевский центр политических исследований и конфликтологии. – К.: Основные ценности, 2002. – Т. 3: 1997-1998. – 380 с.
- 3.481 Хроники современной Украины / Киевский центр политических исследований и конфликтологии. – К.: Основные ценности, 2002. – Т. 4: 1999-2000. – 424 с.
- 3.482 Чалий С. СДС – у коаліції “Наш Президент – Євген Марчук!” // СДС-новини. – 1999. – № 6 (червень). – С. 2.
- 3.483 Час братися за віжки // Голос України. – 1998. – № 248 (1998). – 25 грудня. – С. 2.
- 3.484 Через блок і коаліцію партій – до підтримки всього народу // День. – 1999. – № 104 (641). – 11 червня. – С. 1, 2.
- 3.485 Чернецький А. Спомини з мого життя. – К.: Основні цінності, 2001. – 168 с. – (Серія “Спадщина”. Кн. 15).
- 3.486 Черноморский Г. Василий Онопенко будет ... Президентом? // Киевские новости. – 1999. – № 18 (369). – 23 апреля. – С. 3.

- 3.487 Черноморский Г. XIII съезд СДПУ(о) завершил работу // Киевские новости. – 1998. – № 1 (354). – 30 декабря. – С. 2.
- 3.488 Чёрный В. “Третья сила” набирает обороты. В Киеве прошел внеочередной съезд Социал-демократической партии Украины (объединённой) // Рабочая газета. – 1996. – № 189 (11436). – 18 декабря. – С. 3.
- 3.489 Чорна О. Народним депутатам України не платять зарплати, стверджує Юрій Буздуган // Київські відомості. – 1996. – № 44 (243). – 21 червня. – С. 2.
- 3.490 Швейцер В. Я. Современная социал-демократия: Словарь-справочник / Под общ. ред. А. А. Галкина. – М.: Политиздат, 1990. – 286 с.
- 3.491 Шевченко Н. СДПУ(о) на предвыборном старте // Альтернатива. – 1997. – № 41 (61). – 10-16 ноября. – С. 1.
- 3.492 Шеремета Н. Изгнанный Василий Онопенко провел Учредительный съезд новой партии // Факты и комментарии. – 1998. – № 190 (0270). – 6 октября. – С. 4.
- 3.493 Шпакович В. На терені Міжмор'я // Український соціал-демократ. – 1995. – № 3 (вересень). – С. 3.
- 3.494 Шульгач Т. Ми хочемо створити більш значну силу, ніж компартія радянських часів // День. – 1996. – № 40. – 19 грудня. – С. 4.
- 3.495 Щербань Н. Соціалісти Європи в ХХІ столітті: головне – об'єднання зусиль заради добробуту своїх народів // Товариш. – 1999. – № 11 (337) (березень). – С. 1, 2.
- 3.496 Яблонський В., Латко Я. Сучасні політичні партії України: політикам і початківцям. – К.: Альтерпрес, 1999. – 227 с.
- 3.497 Яблонський В. М. Сучасні політичні партії України: Довідник / Ред. П. Гвоздецький. – К.: Лексикон, 1996. – 149 с.
- 3.498 Якименко А. Партии накануне выборов, а правительство... отставки? // Закон и бизнес. – 1997. – № 51 (317). – 17 декабря. – С. 1.
- 3.499 Ястржембский С. В. Социал-демократия в современном мире. – М.: Знание, 1991. – 64 с. – (Новое в жизни, науке, технике. Серия “Международная”. № 3).

- 3.500 Ячмік Л. Майбутнє Польщі і України ми бачимо у тісній співпраці // Український соціал-демократ. – 1995. – № 1. – 26 липня. – С. 3.

4. Періодичні видання

Газети

- 4.501 Альтернатива: Газета Соціал-демократичної партії України (об'єднаної). – 1996-1998.
- 4.502 Бизнес: Газета української буржуазії: [Учредитель: трудовий колектив ЗАО “Холдинговая компания “Блиц-Информ”]. – 1992-1999.
- 4.503 Вечірній Київ: Незалежна газета столиці України: [Засновник: трудовий колектив редакції]. – 1990-1999.
- 4.504 Вісник української соціал-демократії: Інформаційний бюлетень Об'єднаної соціал-демократичної партії України. – 1992.
- 4.505 Всеукраїнские ведомости: [Учредитель и издатель: Газетный концерн “Всеукраїнские ведомости”]. – 1997-1998.
- 4.506 Голос громадянина: Всеукраїнська газета всіх і для всіх: [Засновник: вид-во “Демократ”]. – 1990-1991.
- 4.507 Голос України: Газета Верховної Ради України. – 1991-1999.
- 4.508 День: Щоденна всеукраїнська газета: [Засновник і видавець: ЗАТ “Українська прес-група”]. – 1996-1999.
- 4.509 Дзеркало тижня: Міжнародний громадсько-політичний тижневик: [Засновник: ТОВ “Дзеркало тижня”]. – 2000-2002.
- 4.510 Єдність: Газета профспілки працівників автосільгоспмашу України. – 1996-1999.
- 4.511 Информационный бюллетень Социал-демократической ассоциации (г. Москва). – 1989.
- 4.512 Закон і бізнес: Газета Спілки адвокатів України та Українського промислово-фінансового концерну “Славутич”. – 1995-1999.

- 4.513 Зеркало недели: Международный общественно-политический еженедельник: [Учредитель: ООО “Зеркало недели”]. – 1996-1999.
- 4.514 Киевские ведомости: Ежедневная общеукраинская газета: [Учредитель и издатель: ЗАО “Издательство “Киевские ведомости”]. – 1992-1999.
- 4.515 Киевские новости: Всеукраинский еженедельник: [Учредитель: Информационно-издательская фирма “КН”; издатель: редакция газеты “Киевские новости”]. – 1998-1999.
- 4.516 Київський вісник: Орган Київського міського комітету комуністичної партії України; з 1991 р.: Українська ранкова газета: [Засновник: ТОВ “Київський вісник”]. – 1990-1999.
- 4.517 Київський соціал-демократ: Газета Київської регіональної організації СДПУ. – 1990.
- 4.518 Крымский комсомолец: Орган Крымского областного комитета ЛКСМ Украины. – 1990-1991.
- 4.519 Молода гвардія: Орган Київських обласного та міського комітетів ЛКСМУ (МДС). – 1990-1991.
- 4.520 Мост: Газета свободных профсоюзов. – 1993-1995.
- 4.521 Наша газета + : Всеукраїнський тижневик: [Засновник: Соціал-демократична партія України (об’єднана)]. – 1999-2002.
- 4.522 Наше гасло: Бюлетень Правління Центральної Ради Соціал-демократичної партії України (у 1995 р.); Бюлетень Правління Соціал-демократичної партії України (об’єднаної) (у 1996 р.). – 1995-1996.
- 4.523 Окна: Газета человекoв: [Издатель: Редакция газеты (самвидав фракції в СДПУ “Солідарні регіони)]. – 1998. – № 4.
- 4.524 Призыв: Издание Ялтинской социал-демократической организации. – 1990.
- 4.525 Профспілковий вісник: Газета профспілки працівників Національної Академії Наук України. – 1996-1999.
- 4.526 Республика: Всеукраинская газета: [Редакция: Издательский газетно-журнальный концерн “РИА-прес”]. – 1992-1993.

- 4.527 Свобода: Громадсько-політичне видання: [Засновник і видавець: ЗАТ “Редакція газети “Політика”]. – 2000-2002.
- 4.528 СДС-новини: Дайджест-газета Соціал-демократичного Союзу. – 1999.
- 4.529 Сегодня: Украинская ежедневная газета: [Учредитель и издатель: ЗАО “Издательская группа “Сегодня”]. – 1997-1999.
- 4.530 Социал-демократ: Издание СДПУ: [Самвидав]. – 1990.
- 4.531 Социал-демократ: Бюллетень Артемовской организации СДПУ [у 1992 р. виходив під назвами: “Информационный бюллетень Артемовской социал-демократической организации”, “Бюллетень Артемовской социал-демократической организации”]. – 1992-1995.
- 4.532 Социал-демократія: Газета Луганської обласної організації Соціал-демократическої партії України. – 1994-1995.
- 4.533 Социал-демократ України: Газета Социал-демократической партии Украины: [Самвидав]. – 1990.
- 4.534 Социал-демократ Украины: Издание социал-демократического объединения. – Киев. – 1990.
- 4.535 Соціал-демократ: Газета Первомайської регіональної організації Соціал-демократичної партії України. – 1994-1995.
- 4.536 Соціал-демократ: Газета Соціал-демократичної партії України. – 2000.
- 4.537 Соціал-демократ України: Газета Житомирської соціал-демократичної організації. – 1990-1991.
- 4.538 Товариш: Газета Соціалістичної партії України. – 1992-2002.
- 4.539 Україна молода: Інформаційно-політична газета: [Засновник і видавець: трудовий колектив редакції “УМ”]. – 1991-1999.
- 4.540 Українське слово: Український тижневик: [Засновник: Фондація ім. О. Ольжича]. – 1999.
- 4.541 Український соціал-демократ: Газета Київської міської організації СДПУ. – 1995.
- 4.542 Урядовий кур’єр: Газета органів державної виконавчої влади України: [Засновник: Кабінет Міністрів України]. – 1991-1999.

- 4.543 Факты и комментарии: Всеукраинская ежедневная газета: [Учредитель: ООО “Редакция газеты “Факты и комментарии”]. – 1997-1999.
- 4.544 Финансовая Украина: Еженедельник: [Учредитель и издатель : ООО “Глобал прес”]. – 1996.
- 4.545 Форум: Информационный листок политической группы “Община”, Ялтинской социал-демократической организации: [Самвидав]. – 1990.
- 4.546 Хрещатик: Газета Київської міської ради народних депутатів. – 1991-1999.
- 4.547 Юридичний вісник України: Загальнонаціональна правова газета: [Засновник і видавець: “Юрінком Інтер”]. – 1995-1999.

Журнали

- 4.548 Вісник Української Академії державного управління при Президентові України. – 1996-2000.
- 4.549 Генеза: Філософія. Історія. Політика: [Засновник: вид-во “Генеза”; видання здійснювалось за допомогою Міжнародного Фонду “Відродження”]. – 1995.
- 4.550 Грані: Науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах: [Засновники: Дніпропетровський національний університет, Центр соціально-політичних досліджень]. – 2000-2002.
- 4.551 Громадянин: Видання Соціал-демократичної партії України і Центру соціально-політичних досліджень ім. Богдана Кістяківського. – 1994-1995.
- 4.552 Диалог: Информационно-политический журнал: Независимое издательство “Социал-демократического объединения Украины”. – Киев. – 1989.
- 4.553 Информационный бюллетень ОСДПУ: [Самвидав ОСДПУ]. – 1991.
- 4.554 Коммунист Украины: Теоретический и политический журнал Центрального Комитета Коммунистической партии Украины. – 1990-1991.
- 4.555 Людина і влада: Загальнонаціональний теоретичний і громадсько-політичний журнал: [Засновник і видавець: ПП “Редакція журналу “Людина і влада”]. – 1999-2000.

- 4.556 Людина і політика: Український соціально-гуманітарний журнал: Політологія, Історія, Право, Економіка: [Співзасновники: Міжнародний ін-т порівняльного аналізу, Ін-т політичних та етнонаціональних досліджень НАН України, Ін-т економіки промисловості НАН України, Академія економічних наук України, Незалежний громадський центр етнодержавознавчих студій “Парадигма нова”]. – 1999.
- 4.557 Новое время: Политический еженедельник: [Учредитель: журналистский коллектив “Нового времени”]. – 1991.
- 4.558 Політика і час: Масовий політичний журнал ЦК Компартії України; з 1991 р.– журнал Міністерства закордонних справ України. – 1990-1999.
- 4.559 Політологічні читання: Українсько-канадський щоквартальник: [Заснований редакцією журналу “Філософська і соціологічна думка” та Канадським Інститутом Українських студій (Альбертський університет)]. – 1992-1995.
- 4.560 Реформа: Видання Львівської соціал-демократичної організації. – 1989-1990.